

İTTİHAT VE TERAİKİNİN BALKAN SİYASETİ
(1908-1914)

Özer ÖZBOZDAĞLI

Mustafa Kemal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin Tarih Anabilim Dalı İçin Öngördüğü **YÜKSEK LİSANS TEZİ** Olarak Hazırlanmıştır.

Hatay
Temmuz, 2005

ÖZET

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN BALKAN SİYASETİ (1908-1914)

ÖZER ÖZBOZDAĞLI

Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans
Danışman Yrd. Doç. Dr. Süleyman Hatipoğlu
Temmuz 2005, 190 Sayfa

Fransa ve Almanya'dan gelen milliyetçilik akımı 19. yüzyılın başlarında Balkan Yarımadasında hızla yayıldı. Kısa süre içerisinde milliyetçilik vurgusu politik hale geldi. Bunun sonucunda Balkanlar, 19. yüzyıldan başlayarak ulus olma duygusunun gelişmesine bağlı olarak isyanların merkezi haline gelmişti. Bu süreçte Yunanistan 1830 tarihinde; Sırbistan, Karadağ ve Romanya ise 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşmasıyla bağımsızlıklarını kazanacaklardır. Ancak bu antlaşma, Avrupa'nın önde gelen devletlerinin itirazlarına neden olmuş ve bu itirazlardan sonra toplanan Berlin kongresinde Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığı tanınmıştır. Ayrıca kongrede Osmanlı Devleti'ne bağlı yarı özerk bir Bulgar prensliği meydana getirilmiştir.

Balkanlarda yaşanan bu toprak kayıplarından sonra II. Abdülhamit, Balkan devletlerine karşı denge siyaseti izlemeye başlamıştır. II. Abdülhamit, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında meclisi kapatmış ve anayasayı askıya almıştı. Bundan sonra Abdülhamit'in, II.Meşrutiyet'in ilanına kadar sürecek olan istibdat yönetimi başlamıştır.

1908'deki Jön Türk devrimi,Abdülhamit'in otuz yıl süren istibdat yönetimine son vermişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 Devriminden sonra iktidarı ele geçirmesinin ardından ülkenin kaderine 1918 yılına kadar egemen olacak ve dış politikasına da yön verecektir. II. Meşrutiyet Dönemi çok önemli sosyal ve siyasi değişimlere neden olmuştur. Sosyal, siyasi ve kültürel yaşamı yeniden düzenleyerek parlamenter yönetimi ve özgürlüklerini getirmiştir. Ancak devrim, imparatorluk sınırlarının hızla küçülmesine yol açmıştır.

Avrupa'da Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit'in Yunanistan'la birleşmesi, Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhak etmesine neden olmuştur. Bundan sonra İttihat ve Terakki'nin yanlış politikaları ve Rusya'nın kışkırtmaları sonucu ittifak kuran Balkan Devletleri (Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Bulgaristan) Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, I. ve II. Balkan Savaşları sonunda İstanbul'un Rumeli hinterlandı hariç Avrupa'daki tüm egemenlik alanını Balkan devletlerine terk etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet, Balkan Devletleri, I. ve II. Balkan Savaşları

ABSTRACT

BALKAN POLITICS OF UNION AND PROGRESS (1908-1914)

ÖZER ÖZBOZDAĞLI

History Department, Master Of Science

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Süleyman Hatipoğlu

July 2005, 190 Pages

The nationalism movement that came from France and Germany spread fast in Balkan peninsula at the beginning of the nineteenth century. In a short period, the nationalism stress became political. The Balkans, in nineteenth century, became center of rebellions because of developing idea of nationalism. After that, in 1830 Greece; Serbia, Montenegro, Rumania gained independences together with San Stefano Agreement which was signed finally Ottoman-Russian War. But San Stefano Agreement caused the objections of the important countries of Europe. In Berlin Congress, which was assembled after these objections, was known independence of Serbia, Rumania, Montenegro and forming an autonomous Bulgarian sovereignty under the Ottoman guardianship in spite of a great independent Bulgaria was accepted.

After losses of land, Abdulhamit II started to follow a balance strategy against Balkan countries. Abdulhamit II during 1877-78 Ottoman-Russian War, closed meeting and supported constitution. Abdulhamit II started management of despotism until announcement of second constitutional monarchy.

In 1908 Young Turks finished management of despotism which was continued thirty years. The committee for Union and Progress acceded after revolution and hold the whip hand until 1918. They conducted foreign politics of country. The constitutional monarchy era caused many important social and political changes. But the revolution caused borders of the empire became small quickly. Bulgaria's declaration of her independence in Europe caused, Austrian's occupying Bosna- Hersek. After this, Balkan states (Serb, Greek, Montenegrin and Bulgaria) who came to an agreement after

the wrong politics of the committee for Union and Progress and Russia's instigations declared a war to the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, at the end of I. Balkan and II. Balkan wars, left all her sovereignty areas except for Rumelia hinterland in Istanbul.

Key Words: The Committee for Union and Progress, Second Constitutional Monarchy, The Balkan States, I. and II. Balkan Wars

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET.....	i
İNGİLİZCE ÖZET.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
1.GİRİŞ.....	1
2. TEZİN AMACI VE ÖNEMİ.....	20
2.1 Yöntem.....	20
2.2. Kavramsal Çerçeve	20
2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	21
2.4. Veri Toplama Tekniği	21
3. BULGULAR VE YORUMLAR.....	22
3.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Ayastefanos Antlaşması	22
3.2. Ayastefanos Antlaşmasına Tepkiler ve Berlin Antlaşması	26
3.2.1. Avrupalı Devletlerin Berlin Antlaşmasına Tepkileri ve Berlin Antlaşması	29
3.3 Berlin Antlaşması'ndan II.Meşrutiyetin İlanına Kadar Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler	34
3.3.1. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İşgali	34
3.3.2. Arnavut Ulusçuluğunun Doğuşu	37
3.3.3. Makedonya Meselesi	41
3.4. II. Abdülhamit'in Balkan Siyaseti.....	49
3.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu	50
3.6. Meşrutiyetin İlanı	54
3.7. Meşrutiyet'in Osmanlı İdaresine Etkileri	61
3.7.1. Yeni Rejim	61
3.7.2. Seçim Öncesi.....	65
3.7.3. 1908 Genel Seçimleri	70
3.7.4. Rumeli'de Seçimler ve Sonuçları	74
3.8. Meşrutiyet ve Balkanlar (Balkan Bunalımı).....	79
3.8.1. Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı	79
3.8.2. Avusturya'nın Bosna Hersek'i İlhakı ve Osmanlı Boykotu	83
3.8.3. Meşrutiyetin İlanı ve Arnavutlar	92

3.9. Meşrutiyetin İlanından Sonra Balkanlarda Kurulan Ayrılkçı Örgütler	98
3.9.1. Yunan-Rum Ortaklığı ve Örgütleri.....	100
3.9.2. Bulgar Örgütleri.....	102
3.9.3 Arnavut Kulüpleri.....	105
3.9.4 Sırlar ve Örgütleri.....	108
3.9.5 Ulah Cemiyetleri	110
3.10. 31 Mart Vakası	111
3.11. 1909 Arnavutluk İsyamı	114
3.12. 1910 Arnavutluk İsyamı	116
3.13. 1911 Arnavutluk İsyamı (Malisör İsyamı)	120
3.14. Meşrutî İslahat.....	129
3.14.1. Kiliseler Kanunu.....	132
3.15. Balkan Savaşı'na Yol Açan Gelişmeler	132
3.16. Birinci Balkan Harbi	136
3.16.1. Babiali Baskını	142
3.18. Mahmut Şevket Paşa'nın Katli.....	144
3.19. İkinci Balkan Harbi	144
3.19.1. Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nin Kurulması ve	148
Balkanlardan Çekiliş	148
3.20. Osmanlı Yenilgisinin Sebepleri.....	151
3.21. Savaşın Sonuçları	154
3.22. 1912 Arnavutluk İsyamı ve Arnavutluk'un Bağımsızlığını İlan Etmesi	1564
3.21. Balkanlar'dan Türk Göçleri ve İttihat ve Terakki'nin İskan Siyaseti.....	166
3.21.1. Göçün Sebepleri	166
3.21.2. Dini Sebepler	172
3.21.3. Ekonomik Sebepler	173
3.21.4. Yapılan Mezalimlerin ve Göçün Bilançosu.....	173
3.21.5. İttihat ve Terakki'nin İskan Siyaseti	174
SONUÇ	178
KAYNAKÇA.....	181
EKLER.....	188
EK-1: Avusturya'nın 1911 Yılındaki Arnavutluk İsyamına Para Yardımında Bulduğuna Dair Belge	188
EK-2: Karadağ'a Sığınan Arnavutların Osmanlı-Karadağ Sınırında Yaptığı Olayları Gösteren Gazete	189

EK-3: Hüseyin Cahit Yalçın'ın Boykotaj Münasebetiyle Tanin Gazetesinde Yazmış Olduğu Köşe Yazısını Gösteren Gazete	190
EK-4: Bulgaristan'ın Meselesinin Kazandığı Son Durumu Gösteren Gazete	191
EK-5: 1910 Arnavutluk İsyanının Sebeplerini Gösteren Gazete.....	192
EK-6: Berlin Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı Devleti'nin Sınırlarını Gösteren Harita.....	193
EK-7: 1908 Tarihinde Osmanlı Sınırlarını Gösteren Harita.....	194
EK-8: RESİM 1: İttihat ve Terakki Yöneticilerinden Mehmet Talat Paşa.....	195
EK-9: RESİM 2: İttihat ve Terakki Yöneticilerinden Enver Paşa.....	196
EK-10: RESİM 3: Balkan Savaşlarına Gidecek Türk Askerlerinin Sultan Mehmed Reşad Tarafından Selamlanması	197
EK-11: RESİM 4: Seferberlik İlanı.....	198
EK-12: RESİM 5: Osmanlı Askeri Karadağ'da	199
EK-13: RESİM 6: Osmanlı Askerleri Lüleburgaz'da	200
EK-14: RESİM 7: 1912 Sultanahmet Mitingi	201

KISALTMALAR

ATASE : Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Sad. : Sadeleştiren

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti 15. yüzyılda Rumeli fütuhatını takiben bir Balkan ülkesi görünümünü kazanmıştır. Balkan Harbi'ne değin Osmanlı ekonomik gücünü ve beşeri sermayesini büyük ölçüde Balkanlar'dan elde etmiştir. Balkanlar Osmanlı Devleti'nin omurgasıdır. Bu omurganın yitirilişi Devletin de sonu olmuştur. Balkanlar tarih boyunca Osmanlı Devleti'nin yükünü omuzlamıştır. Değişik etnik unsurların bileşimi olarak nitelenen Osmanlı kimliği, büyük ölçüde Balkanlardaki çeşitliliktir. İmparatorluklara özgü hoşgörü Balkanlar'da uzun yüzyıllar barışı da getirmiş, bu denli renkli bir coğrafya İmparatorluk çatısı altında çeşitli etnik unsurlara bir arada yaşamayı öğretmiştir.

Balkanlar, 19 yüzyıldan başlayarak ulus olma duygusunun gelişmesine bağlı olarak, isyanların merkezi haline gelmiştir. 93 Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus savaşından başlayarak Balkan Harbi ile noktalanın süreç Osmanlı'nın Batı cenahını tümünden çökertmiştir. Bundan böyle Osmanlı Balkan ülkesi, dolayısıyla Avrupa ülkesi olmaktan çıkıp Orta Doğu ülkesi kisvesine bürünmüştür. Bu toprakların beşeri sermayesini yitirişi Osmanlı için daha da büyük bir kayıp olmuştur. Osmanlı'nın genel okur yazarlık düzeyini yukarı çeken coğrafya her zaman Balkanlar'dır. Birçok Osmanlı aydını Balkan kökenlidir. İttihat ve Terakki hareketi Balkanlar'da filizlenmiş, güçlenmiştir. Jön Türk devriminin temelleri Balkanlarda atılacaktır.

1908'deki Jön Türk Devrimi, Abdülhamit'in uzun istibdat dönemine son vermiş ve ardından siyasal, kültürel ve sosyal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. İttihat ve Terakki Partisi 1908 devriminden sonra iktidarı ele geçirmesinin ardından ülkenin kaderine 1918 yılına kadar egemen olacak ve dış politikasını da yön verecektir . İttihatçılar meşrutiyeti tekrar yürürlüğe koyarak Devletin sorunlarını çözemedikleri gibi özellikle de toprak kayıplarının devam etmesine neden olmuşlardır. Devrim , devletin sınırlarını hızla küçülmesine engel olamamıştır. II. Meşrutiyetin ilanını takip eden bir yıl içerisinde Bulgaristan bağımsızlığını ilan edecek , Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak edecektir. İttihatçıların balkanlarda takip ettiği yanlış politikalar ve Rusya'nın kışkırtmaları sonucu ittifak kuran Balkan Devletleri (Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Bulgaristan) Osmanlı

İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, I. Balkan ve II. Balkan Savaşları sonunda İstanbul'un Rumeli hinterlandı hariç Avrupa'daki tüm egemenlik alanını Balkan devletlerine terk etmiştir. Balkan savaşları Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olmuştur.

Bu çalışmamızda İttihat ve Terakki'nin iktidara geldikten sonra balkanlarda takip etmiş olduğu politikaları ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamız boyunca kaynak temini konusunda ve tezin yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Süleyman Hatipoğlu'na, ayrıca desteklerini gördüğüm hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Gündüz'e, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çolak ve Yrd. Doç. Dr. Songül Çolak'a teşekkürü bir borç bilirim.

HATAY 2005

Özer ÖZBOZDAĞLI

1. GİRİŞ

Fransa ve Almanya'dan gelen milliyetçilik akımı 19. yüzyılın başlarında Balkan Yarımadasında hızla yayıldı¹. İlk etki ağırlıklı olarak kültürel idi. Entelektüeller Balkanların bölgesel dillerini standardize etmek ve halka mal olmasını sağlamak için büyük çaba gösterdiler. Bunu yaparken çoğu zaman Osmanlı fetihleri öncesi Balkanlardaki ortaçağ devletlerine atıf ve bağlantı yaptılar. Kısa süre içerisinde milliyetçilik vurgusu politik hale geldi. Milli birliklerini sağlama yönünde güçlü istek duymaları, Balkan devletlerini Osmanlı'ya karşı harekete geçirdi. Balkan halkları, milliyetçiliği, özgün jeopolitik varlıklarının yaratılması için bir meşrulaştırma aracı olarak gördüler. Batı Avrupa milliyetçiliği kavramı Balkanlarda her büyük dini gruba önemli bir özgürlük sağlayan Osmanlı millet sisteminin yerini aldı(Hall 2003:1)². Balkan milliyetçiliği, toplumsal etkenler Avusturya Merkantilizmi³ Ortodoks Hıristiyanlık, Panslavizm ve Fransız ihtilalinin yaydığı fikir akımları tarafından belirlendi(Karpat 2004:125).

Fransız devrimini izleyen yirmi yıl içinde Avrupa'nın dört köşesinde ciddi ayaklanmalar baş göstermişti. İrlanda 1789, Polonya 1796, İspanya (1802-1812), Sırbistan (1804-1812), bunların hepsi ekonomik şikayetleri olan köylü toplumların başkaldırmasıydı. Dört ayaklanma aynı zamanda milliyetçi bir karaktere bürünmüştü. İlk üçü Hıristiyan imparatorluklarında çıkmıştı. 1804 Sırp ayaklanması, isyancıların

¹ Osmanlıların Balkan yarımadasına verdikleri coğrafi isim aynı zamanda bu bölgeyi içine alan Osmanlı eyaletinin adı idi. Osmanlılar Balkanlar için Rumeli tabirini kullandılar. Rumeli'nin en geniş sınırları, doğuda Karadeniz, batıda Adriyatik denizi, kuzeyde Viyana kapıları, güneyde Akdeniz ve Ege denizidir. Osmanlı ilerlemesiyle bu sınırlar içerisinde bulunan Eflak, Boğdan, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Mora gibi bölgeler kendi isimleriyle anıldıklarından Rumeli tabiri bu bölgeler dışında kalan yerlere verilmiştir. Rumeli olarak adlandırılan yerler Doğu Trakya, Batı Trakya, Makedonya, Teselya, Mora Yarımadası, Üsküp, Yanya, Selanik, Manastır ve Edirne vilayetlerini kapsamaktadır(Gündağ 1987:2;İnalçık 1982:766)

² Balkan bölgesinin Ortodoks Hıristiyan yurttaşlarının dinsel kimlik duyguları inanç ve inanç ile cemaat temsilcilerine olan bağlılıklarını derinleştirmeleri, aynı zamanda çağdaş siyasal kimliklerinin diğer ögesi haline gelen etnik kimliklerini geliştirmeleri 400 yıl uygulamada kalan millet sistemi altında gerçekleşti. Etnik siyasal kimliğin geliştirilmesi Osmanlılar tarafından öngörülmemiş ve Osmanlı yönetimi tarafından teşvik edilmesine rağmen dinsel kimlik duygularının geliştirilmesi, inanç ve inanç temsilcilerine olan bağlılıkların teşvik edilmesi millet sisteminin amacıydı. Dolayısıyla bu kurumun Balkan mozayığının korunmasında oynadığı önemli rol göz ardı edilmemelidir(Karpat 2004:14).

³Özellikle 16-17 yüzyıllarda Avrupa'da egemen ulusal gücün ihracat fazlasıyla artacağı görüşünden hareketle ekonomik yaşamı düzenleyen hükümet uygulamaları ve ekonomi felsefesidir. Buna ülkenin sahip olduğu altın ve gümüş miktarına bağlıdır. Bu nedenle her devlet ihracatın ithalattan fazla olmasını sağlamaya çalışır. Bu yolla dış ticaret bilançosunda fazlalar oluşacak ve devlet zenginleşecektir(Aydın 2001:114)

Müslüman bir devlette Ortodoks Hıristiyan olmalarıyla farklıydı. Zamanın Avrupası'ndaki dört köylü isyanının içerisinde başarılı olan, Sırp isyanıydı(Glenny 2001:21).

1804'te Sırbistan'da halk bölgedeki yeniçerilerin kötü davranışlarına, karşı Karageorgeviç liderliğinde ayaklandı.(Anderson 2000:55). Osmanlılar bu dönemde hareketi bastıramadı. 1806'da Belgrat ve 1807'de Sırbistan'daki son kaleler ihtilalcilerin eline geçti. Artık Karageorgeviç özerklikle yetinmiyordu(Ortaylı 2004:79-81). Ancak büyük devletler ve özellikle Rusya, merkezi bir Sırp devletinin yaratılmasına muhalefet etmesi nedeniyle Karageorgeviç'den desteğini çekti(Karpat 2004). Ayrıca 1812 yılı Rusya ve Avusturya için Napolyon istilasının yılıydı. Karageorgeviç desteksiz kalınca,1813'de Osmanlılar Belgrat'ı geri aldılar. Bir yıl sonra Miloş Obrenoviç, Karageorgeviç'in yerine geçerek yeniden savaşa başladı. Bu sefer Babıali en zor anında Sırp'ların özerklik istemini kabul etti. Sırp'ları silahlı birlikleri kalıyor Skupçina denen bir meclis kuruluyordu. Miloş Obrenoviç "Büyük Knez" olarak tanınıyordu.1829 Edirne Antlaşmasında Sırbistan'ın hukuken özerkliği, gerçekte ise bağımsızlığı kabul edildi. Sırbistan tam bağımsızlığını 1878 Berlin Kongresi'nde kazanacaktır, ama bu özerklik kesin bir kopuştu ve Osmanlı yönetimi için parçalanmayı haber veren ilk ihtar. İkincisi, yani Yunan ayaklanması sonucu Yunanistan'ın bağımsızlığı, devletin reform sancıları ve sarsıntıları arasında çaresizlikle kabul edilmiştir(Ortaylı 2004:79-81).

Yunan isyanı iki farklı yerde iki farklı hareket olarak başladı. Bu iki hareket, köken ve toplumsal felsefeleri bakımından birbirinden farklı hareketlerdi. İlk isyan, Rus hükümet toplantıları sırasında kararlaştırıldı ve Çarlık ordusunun bir subayı olan Alexander İpsilanti'nin önderliğinde 1821'de Kırım'da başladı. İpsilanti'nin güneye ilerleyişi Eflak'ta durduruldu. Sonunda İpsilanti ayaklanması uluslar arası karışıklıklardan çekinen Ruslar tarafından inkar edildi. Ordusu yenilgiye uğradı ve kendisi kaçıma zorlandı(Karpat 2004:105-106).

İkinci ayaklanma ise 1821 yılında Mora yarımadasında başladı. Mora'nın kuzeyinde isyancı Tepedelenli Ali Paşa'yla mücadele eden Osmanlı ordularının yarımada'daki isyancılara ulaşmasını engelledi ve isyanın başarıya ulaşmasına neden oldu. İsyana destek veren Ruslar ve İngilizler Osmanlı ordusunu karada yenilgiye

uğrattılar, Navarin’de donanmasını yaktılar ve Osmanlı Devletini Yunanistan’ın bağımsızlığını tanımaya zorladılar. 14 Eylül 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması’yla Yunanistan bağımsızlığını kazanmıştır(Karpat 2004:109-110). Yunanistan’ın bağımsızlığının önemi, Osmanlı Devleti’nin parçalanmasında yeni bir süreci başlatmasıdır; ulusal azınlıkların bağımsızlıklarını alarak imparatorluktan ayrılmaları. Gerçekten, Yunanistan’ın bağımsızlığını almasından sonra I. Dünya Savaşına kadar Osmanlı sınırları içinde yaşayan Balkan ulusları; Osmanlı Devleti’nin girdiği her savaştan yararlanarak bağımsızlıklarını kazanacaktır(Sander 2000 :26)¹.

XIX. yüzyılda bağımsızlığını kazanan diğer bir Balkan ulusu Romenlerdir. Yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyetinde kalan Eflak ve Boğdan’da XIX’ uncu yüzyılda Rusya’nın da etkisiyle birleşik, ulusal bir Romanya kurulmasına hız verildi. Osmanlı Devleti 1716’dan itibaren yerli voyvodalar tarafından yönetilen Eflak ve Boğdan’a İstanbul’un Fener semtinde arasından yöneticiler atamaya başladı. Eflak ve Boğdan yerel ve bölgesel ilişkiler tarafından yönetildiğinden belli ölçülerde özekliğe sahipti. Ardından Eflak ve Boğdanlılar, bir yüzyıl kadar Balkanlardaki bütün Ortodoks Hıristiyanları Helenleştirmeye çalışan Fenerli Rumlar tarafından yönetildikten sonra, Osmanlılardan çok Fenerli Rumlardan kurtulmakla ilgilendiler. Osmanlı devletinin Eflak ve Boğdan politikası, Tudor Viadimiresku devrimi üzerine 1821’de değişti. Vlademiresku isyanı sonucunda Osmanlı yönetimi Fener idaresine son verdi ve 1711-16 yıllarından önce var olan statüyü yeniden yürürlüğe soktu. 1822 yılında Babıali, Grigore Ghica’yı, Joan Sandu Struzda’yı da Boğdan, yöneticiliğine atadı (Karpat 2004:92). 1829 Edirne Antlaşması’yla Babıali, Eflak ve Boğdan Voyvodaları lehine birtakım yeni imtiyazlar tanıdı. Bu imtiyazlara göre voyvodalar yedi yıl için değil hayat kaydı şartıyla atanacak, memleketin iç idaresi tamamen onlara bırakılacaktı(Karal 1983:45). 1830-1840 döneminde, özellikle Romence konuşan

¹ Yunan ulusal hareketinin gerçek ideolojisi ve önderliği yabancı ülkelerde ikamet eden tüccarlar arasında gelişti. Bu ulusal hareket kısmen batı siyasal düşünceleriyle beslendi ve siyasal olarak Rusya ile diğer Avrupalı güçler tarafından desteklendi. Böylece Philike Heteria (Filiki Heteria), Odesa’da , Nichalaus Skouphas, Athanaïos Tsakala (Çakal), ve Emanuel Xanthos Adlarındaki Ve açık bir biçimde resmi Rus desteğine sahip olan tüccar tarafından kurulmuştur. (Karpat 2004:104). Bizdeki literatürde bu cemiyetin amacı yanlışlıkla Etnik-i Ateria olarak zikredilir. Etnik-i Eteria (Milli cemiyet)Yunanistan’ başkentinde 1894’te subaylar, Aydınlar ve tüccarlar tarafından kurulan bir cemiyettir. Bu cemiyetin amacı Makedonya sorununa el atıp Balkan komiteleriyle mücadele etmektir.

Transilvanyalı köylüler (iobagi) üzerine fedoal Macar rejiminin dayatılmasının sonucunda Romen Ulusçu duygularının gelişmesinden sonra Eflak ve Boğdan'ın 1859 yılında birbirinden ayrı olarak Albay Alexander Cuza'yı kendi devletlerinin yöneticisi olarak seçmesinden sonra Romenlerin birleşme istekleri, kendileri tarafından çözülmüş oldu. Bu birleşik prenslik üzerindeki egemenliğini hala korumakta olan Babıali kısa bir süre için bu kanunsuz seçime karşı çıktıysa da, sonradan bu oluşuma hakim güç olarak hukuksal (de jure) statü vererek onayladı. Cuza, 1860'ta İstanbul'a bir ziyarette bulundu ve 2 Aralık 1861 tarihinde Sultandan Eflak ve Boğdan'ın, başkenti Bükreş olan tek bir ülke, Romanya olarak birleştiğini kabul eden bir ferman aldı(Karpat 2004:93-94). Romanya üzerindeki Osmanlı hakimiyeti 28 Haziran 1864 tarihinde imzalanan bir protokolle de belirtildiği gibi devam etmekteydi. Romanya üzerindeki Osmanlı hakimiyeti 1878 Berlin Antlaşmasına kadar devam edecektir(Karpat 2004:95).

Romen devletinin yaratılması stratejik konumu nedeniyle hem İstanbul hem de Batı Avrupa tarafından desteklendi. Çünkü Romanya'dan Rusya'ın batıya doğru genişlemesine karşı tampon bölge olması bekleniyordu (Karpat 2004:40)¹.

Bulgaristan'daki milliyet hareketleri ise, İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesinin maksatlı idaresine bir tepki olarak başlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak isteyen patrikhane'nin, Panhelenizm siyasetini takip ve bu maksatla Bulgarları asimile etmek istemesi, Bulgaristan'daki Rum papazların idaresine karşı bir mukavemetin meydana gelmesine ve milliyet hislerinin uyanmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta bu milli uyanışın liderliğini Bulgar papazlar yapmıştır. Bu papazlar Bulgar milletin mazesinden bahsederek,

¹ Stratejik açıdan Osmanlılar bu prenslikleri özellikle de Boğdan'ı önce Polonya'ya, sonra'da Rusya'ya karşı tampon bölge olarak kullanmak istiyorlardı; çünkü Tuna'nın ve Karadeniz'in kuzeyindeki uzak topraklardaki Türk çıkarları görel olarak sınırlı kalıyordu. Dolayısıyla, sultan Polonyalıların ve Rusların Moldavya'yı işgal etme çabalarına karşı durmadan savaştı. Aynı zamanda Babıali, Ruslar ve Polonyalılarla ittifak halinde genellikle tam özerklik elde etmeye uğraşan ya da komşu devletçiklerin ilişkilerine müdahale etmeye çalışan çeşitli yerel yöneticileri sürekli olarak sınırlandıyordu. Osmanlı hükümeti, bu iki devletçığın çok küçük olması sebebiyle Polonyalılara, Avusturyalılara ve Ruslara karşı direnemeyeceklerine ve ilhak edileceklerine, halkların da asimilasyona uğrayacağına inanıyordu. Dolayısıyla Osmanlıların Polonya, Avusturya ve Rusya'ya karşı genel politikaları Eflak ve Boğdan'a görel bir özerklik verilmesini gerektiriyordu. Romen ulusunun gelişmesine olanak sağlamada ve Slavların bu ulusu asimile etmesini engellemede en önemli oynayan bu politika olmuştur(Karpat 2004:87)

milli hususiyetlerini unutmuş olduklarını, içerisinde buldukları duruma Rumların ve cahil kalmalarının sebep olduğunu belirtip, Bulgar lisanını ve kültürünü öğretmeyi telkin etmişlerdi(Aydın 1992:1). XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Paisiy, Sofroniy ve Petir Beron'un çalışmaları sonucu Bulgar milli bilinci uyanmaya başlamış ve Panslavizm akımından etkilenerek gelişmiştir. Bulgar meselesi eğitim kültür hareketi, müstakil bir Bulgar Eksarhlığının kurulması ve ayrılıkçı isyanlar olmak üzere üç aşamada gelişmiştir(İpek1999:6).

Bulgaristan'daki milli uyanışının diğer bir cephesini Bulgarca tedrisat yapan okullar açılması ve tahsil maksadıyla, Avrupa'ya gönderilen öğrenciler teşkil etmiştir(Aydın 1992:1). Rusya'da milliyet temeline dayandırılmasında (1833) iki yıl sonra milliyet esasına göre eğitim yapacak olan ilk modern Bulgar okulu açıldı(1835) ve 1877'de modern Bulgar okulu sayısı 1504'e ulaştı. Bunda tacir, öğretmen ve din adamlarını çabaları, Osmanlının müsamahası, Batı Avrupa'nın desteği ve Rusya ile Panslavistlerin¹ yardımları sonucunda 1835-1876 yılları arasında bir Bulgar milli eğitimi, edebi dili, milli kitaplığı, basını oluşmuş ve bilinçli bir aydın kitlesi yaratılmıştır(İpek 1996:6). Bulgar dilindeki modernleştirip yaygınlaştırarak Balkan tarihinde orijinal bir ulusalcı program izlediler. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde özellikle genç Türklerin hayranlığını çeken ve siyasal programlarını etkileyen modern Bulgar eğitim sistemiyle, Bulgar ulusçuluğunun laikleşmesi de hızlanacak ve nihayet bağımsız ulusal kilise için verilen mücadele bu süreci tamamlayacaktır(Ortaylı 2004:85).

Diğer taraftan Rum, Ermeni ve Katolik toplulukların ayrı kiliseleri olduğu halde Bulgarlar, Fener Ortodoks Kum Kilisesi'ne tabi idiler. Bulgarlar, Osmanlı hakimiyeti devrinde Türklerden çok İstanbul Fener Patrikhanesinin baskısına maruz kalmışlardı. Dolayısıyla Bulgar milli cereyanı her şeyden önce Rum kilisesi tahakkümüne karşı yönelmişti. Bulgarların 1849 tarihindeki teşebbüsleri nihayetinde önce İstanbul'da Bulgarlara mahsus bir "Papazhane" inşasına müsaade edildi.

¹ Bütün Slav toplumlarını bir siyasi birlik altında toplamak amacını güden Panslavizm, düşünce olarak XIX. başlarında ortaya çıkmıştır.Rusya'nın dışında, Avusturya- Alman hakimiyetinde yaşayan Slav kökenli topluluklar arasında da bu hakimiyete bir tepki olarak gelişti. Panslavizm hareketi. Rusya dışında başladıktan ve geliştikten sonra ona da tesir etti. Bu fikir, Rusyaların bunu kendi emperyalist maksatlarına alet etmek istemeleriyle siyasi bir mahiyet kazandı ve "PanRussizme" dönüşmeye başladı. İpek 1999:5).

İstanbul'da Bulgar Eksarhhanesi'nin esası bu suretle teşkil edildi. 1859 tarihine doğru Bulgarlar, Rum patrikhanesinden kurtulabilmek için yer yer Katolik kilisesine iltihak etmeye başladılar. Ruslar, Bulgarları ellerinden kaçırmakta olduğunu anlayınca, müstakil bir Bulgar kilisesi tesisi için Babıali nezdinde girişimde bulundular. Osmanlı Devleti meselenin daha fazla büyümesine fırsat vermemek, yapılan müdahalelere mani olmak ve Fener Patrikhanesi'nin nüfuzunu kırmak üzere 12 Mart 1870 tarihli bir fermanla müstakil ve milli Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasına izin vermiştir. Bunun sonucunda Bulgar milli hareketi büsbütün kuvvetlenmiştir(İpek 1999:6-7). Bulgar Eksarhlığı, Bulgar milliyetçiliğinin temel taşı haline gelecektir(İpek 2004:34).

Bulgar meselesinin bir başka yönünü de silahlı hareketler oluşturmaktadır. XIX. yüzyıla kadar silahlı hareketten uzak kalan Bulgarlar, bu yüzyılın ilk yarısında Niş (1841) ve Vidin (1850) isyanlarını çıkarmışlardır. Babıali aldığı tedbirler sayesinde bu hareketleri bastırmıştır(İpek 999:7). 1834-1841 ve 1849 Bulgar milliyetçi ayaklanmaları yerel düzeydeydi ve ülke düzeyinde sınırlı siyasal sonuçlar yaratabildi(Karpat 2004:123). Bulgarlar 1862-1868 tarihleri arasında dokuz defa isyana teşebbüs etmişlerdir(Aydın 1992:4). Bulgarlar tam bağımsızlık için 1908 yılını bekleyeceklerdi.

Balkanlarda Osmanlı yönetimine karşı gerçekleşen ayaklanmalar özellikle Islahat Fermanının ilan edilmesinin ardından Avrupalı devletlerin desteği ve tahrikleriyle artarak devam edecekti.

İngiltere ve Fransa, Kırım Savaşına Osmanlı devletinin toprak bütünlüğünü korumak ve Rusların Ortodoks tebaa üzerindeki nüfuzlarına son vermek maksadıyla girmişlerdi. Ancak, Paris Antlaşmasının dokuzuncu maddesine dayanarak bütün Hıristiyan ve Müslüman olmayan tebaanın koruyuculuğunu elde etmişlerdi(Karal 1983 :247). Böylece 1856-1876 yılları arasında Osmanlı devletinin iç işlerine daha fazla karışabilmişlerdir(Gündağ 1987:22). Kırım harbinden sonra 18 Şubat 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'nda Paris Antlaşmasının dokuzuncu maddesine atıf yapılması, Fransa, İngiltere, Avusturya ve Rusya'nın çıkarları doğrultusunda, bazen ayrı ayrı bazen birlikte vaad edilen ıslahatların iyi uygulanmadığı bahane edilerek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmalarına yol açmıştı. Bu dış müdahaleler

sonucunda Eflak-Boğdan (1856-1862), Sırbistan (1856-1861) ve Karadağ (1858) da isyanlar çıkmıştı. Büyük devletler, İstanbul'daki elçileri vasıtasıyla bu olayları Osmanlı Devleti'nin aleyhinde sonuçlandırmak istemişlerdir. Aynı zamanda bu elçiler vasıtasıyla iç ve dış politika kontrol altına alınmak istenmiştir(Gündağ 1987:22).

Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü Paris Antlaşması'yla garanti altına alınmış olmasına rağmen Abdülaziz döneminde (1861-1876), Avrupalı büyük devletlerin tahrik ve himayeleri özellikle Balkan coğrafyasında çıkan isyanlar ülkenin huzurunu kaçırmıştı. Hersek ve Karadağ isyanları (1861-1864), Eflak – Boğdan (1861-1866) ve Sırbistan olayları(1862- 1867), yukarıda bahsettiğimiz nitelikteki olaylardır(Gündağ 1987:23).

Osmanlı Devleti asker sevkıyatı ile bu isyanları bastırarak ayaklanma bölgelerinin devlete bağlılıklarını sağlayacaktı. Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin tepkisini çekmemek için, bu bölgede yaşayan halka imtiyazlar vermek zorunda kalmıştır. Bu suretle Karadağ hukuki ve siyasi muhtariyet elde etmişti. Osmanlı askeri büyük devletlerin istekleri doğrultusunda Sırbistan'dan çekilmesine karşın Sırbistan yeni bir takım imtiyazlar verilmişti. Çıkarılan isyanlar ve koparılan tavizlerle yukarıda adı geçen bölgelerin devlete bağlılıkları azalmış ve Osmanlı Devleti dağılmaya müsait bir hal almıştı(Karal 1983 :6-17).

Paris Antlaşmasını takip eden yıllarda Avrupa'daki şartlar değişmeye başlamış, Almanya ve İtalya birliklerini tamamlayarak devletler sahnesindeki yerlerini almışlardı. Fransa, Sedan savaşında Prusya'ya yenilince, 1856 Paris Antlaşmasıyla , kurulan Avrupa kuvvetler dengesi büyük ölçüde değişikliğe uğradı. Bu suretle Alman İmparatorluğu kurulmuş Fransa'da imparatorluk rejimi yıkılarak cumhuriyet kurulmuştu. İtalya'nın 21 Eylül 1870'te Roma'yı Fransa'dan alarak topraklarına katması kuvvetler dengesinin değişmesinde etkili olmuştur(Armaoğlu 1999:327-328).

Avrupa'daki bu son gelişmelerle aradığı fırsatı elde etmiş olan Rusya 31 Ekim 1871'de Paris Antlaşmasını imzalayan devletlere verdiği notada Karadeniz'in tarafsızlığı ve silahtan arındırılması ile ilgili maddeleri ilga ettiğini bildirdi. Osmanlı

devletinin direnmesine rağmen Londra'da toplanan bir konferansta Paris Antlaşmasının 11. 13. ve 14. maddeleri kaldırıldı(Armaoğlu 1999:332).Rusya böylece Osmanlı toprakları üzerinden gúneye inme politikasının gerçekleştirme yolunda önemli bir engeli ortadan kaldırmış oluyordu. Ruslar bu engeli ortadan kaldırdıktan sonra 1876 yılında “şark Meselesini” halletmek ve Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan Hıristiyanları korumak bahanesiyle Osmanlı devletine karşı savaşa girecektir(İpek 1999:9-10). Özellikle Rusya'nın Ortodoks hamisi olma yolunda ilerlemesiyle Balkan Slavlarını kullanması, Balkan Devletlerinin oluşması ve Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle neticelenmiştir(Ağanoğlu 2001:26). Bu savaş sonunda Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlığını kazanacak Bulgaristan ise Osmanlıya bağlı yarı müstakil bir prenslik haline gelecektir.

2. TEZİN AMACI VE ÖNEMİ

İttihat ve Terakki, 1908 İkinci Meşrutiyetin ilanından 1918'e kadar geçen sürede ülkenin kaderine egemen olan bir siyasal partidir. Bu dönem içerisinde meydana gelen gelişmeler ve olaylar Osmanlı İmparatorluğunu çöküşe götürecektir. Bu yüzden İttihat ve Terakki'nin bu dönem içerisinde takip etmiş olduğu dış siyaset oldukça önemlidir. Biz de bu çalışmamızda ittihat ve Terakkinin 1908-1914 yılları arası Balkanlarda takip etmiş olduğu siyaseti ele almaya çalıştık. Konunun daha iyi anlaşılması için 19. yüzyılda Balkanlarda meydana gelen ayaklanmalar ve II. Abdülhamit döneminde Balkanlarda yaşanan gelişmeler kısaca işlenmiştir.

1908'den 1914'e kadar olan dönem ise çalışmamızın asıl konusunu teşkil etmekte olup, bu dönem içerisinde asıl konumuz ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Bu süreçte İkinci Meşrutiyetin Balkanlarda etkileri, Balkan devletleriyle olan ilişkiler ve Balkan Savaşına yol açan süreç ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Böyle bir çalışma ile bir döneme damgasını vurmuş olan İttihat ve Terakki'nin izlemiş olduğu siyaseti objektif bir şekilde ele alıp, belge ve kaynaklar çerçevesinde konuyu ortaya koymayı amaçladık.

2.1 Yöntem

İttihat ve Terakki 'nin Balkan siyaseti (1908-1914) konulu tez çalışmamızda ilk aşamada konuya ilişkin devlet arşivlerinde bulunan kaynakların ön taraması yapılmıştır. Daha sonra elde edilen kaynakların çözümlenmesi yapılmıştır. Elde edilen bulgular ikinci elden kaynaklarla desteklenerek konu kronolojik olarak işlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Kavramsal Çerçeve

Tarih araştırmacılığında önemli olan nokta, araştırmacının olaylara bakışındaki tarafsızlığı ve bunun neticesinde gerçeği objektif olarak yansıtmasıdır. Bu doğrultuda takip edeceğimiz yol; belge ve kanıtlarla gerçeğe ulaşmak olacaktır. Belgelere ve kanıtlara dayanarak düşünceler üretmeye çalışacağız.

Bu bağlamda ilk elden kaynaklarla, İttihat ve Terakki'nin önde gelen devlet adamlarının bıraktığı anılara dayanarak İttihat ve Terakki'nin Balkan siyasetini belirleyerek tarihe katkıda bulunmaya çalışacağız.

2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Tarih araştırmacılığında diğer bir önemli nokta ise, konuyu belli bir zaman diliminde sınırlandırmak ve araştırmayı bu çerçevede sürdürmektir. Zamanı belirli olan bir çalışmanın sınırlılıkları kaynak taraması tamamlandıktan sonra elde edilen bilgi ve bulgulara göre değişebilmektedir.

Biz de araştırmamıza konuyu 1908-1914 zaman dilimiyle sınırlandırarak başladık. Ancak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ondokuzuncu yüzyılda Balkanlarda meydana gelen gelişmeler ana hatlarıyla vermeye çalıştık. Daha sonra arşiv belgeleri, anıların ışığında belirlediğimiz konuyu yazım aşamasına getirdik.

2.4. Veri Toplama Tekniği

Çalıştığımız araştırma ile ilgili olarak, ilk önce arşiv malzemesi taranmıştır. Başbakanlık Osmanlı arşivinden elde edilen kaynaklardan sonra, konuyla ilgili ikinci el kaynaklar toplanmıştır. Elde edilen bulgu ve belgeler değerlendirilerek yazım aşamasına geçilmiştir.

Yapmış olduğumuz plan çerçevesinde bilgi ve bulgular işlenerek çalışmamız tamamlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Ayastefanos Antlaşması

Islahat Fermanının ilanından sonra Balkanlarda gelişen olaylar ve Rusya'nın Panslavizm fikri; bu bölgeyi barut fıçısı haline getirdi(İpek 2002:15). 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, 1875'ten itibaren başlayan Balkan karışıklıklarının Avrupa diplomasisinin de işe karışmasıyla meydana getirdiği gelişmelerin bir sonucudur. 1875 yılında çıkan Balkan buhranının arkasında yatan temel sebeplerden biride 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gittikçe politik bir hal almaya başlayan Panslavizm hareketlerinin Rusya tarafından kışkırtılmasıdır(Armaoğlu 1999:489). Bu savaşın gelişi Osmanlı Devletinin elinde kalan son Balkan topraklarında, Bosna- Hersek ile Makedonya'da başlayan ayaklanmalardan belliydi(Ülman 1990:280).

Bir taraftan Bosna-Hersek'te 1875 Temmuzunda artan vergiler ve tarımsal koşulların ağırlaşmasıyla ortaya çıkan Hıristiyan köylülerin isyanı(Anderson 2000:195), ve Bulgar meselesi, Osmanlı Devletini oldukça güç durumda bırakıyordu(İpek 2002:16). Doğu krizi 1875 sonuna doğru doruk noktasına ulaştı. Avusturya-Macaristan ve Rusya, isyan bölgelerinde yeni reformların yapılmasını Babıali'den istemek konusunda anlaştılar. Teklifleri 1875'de hazırlanan Andrassy Notası ile formüle edildi(Adanır 1999:85). Avrupa devletlerinin oyu ile hazırlanan Andrassy Notasının Osmanlı Devletine verilmesine ve Osmanlı'dan bir dizi ıslahat talebinde bulunulmasına yol açan Bosna-Hersek isyanı, 1876 Bulgar hareketinin başlatılmasında önemli bir sebep teşkil etmiştir(Gündağ 1987:36).

Mayıs 1876'da Yergöğü ihtilal komitesince planlanan ve başlatılan isyan, Türk makamlarının gerekli tedbirleri alamaması üzerine kısa bir sürede büyüdü. Bu isyanın hedefi, Bulgar devleti kurmaktı. İsyen sahası her ne kadar genişlediyse de büyük kitlelerin desteğinden mahrum olduğu için neticede Osmanlı kuvvetlerince bastırıldı. Bu olay Ruslar tarafından istismar edildiğinden, milletlerarası önemli bir sorun haline dönüştü. Rusya Avrupa kamuoyunu etkilemek ve Osmanlı Devletine karşı kışkırtmak için Bulgaristan da on binlerce Hıristiyan'ın öldürüldüğü şeklinde

propaganda yapmasıyla Avrupa ve bilhassa İngiltere kamuoyunda Türk düşmanlığı hakim oldu(İpek 1999:9-16) Amerikalı misyonerlerin tahrikleriyle de olay Bulgarlar açısından bir vahşet olarak değerlendirilmiştir(Gündağ 1987:36).

Diğer yandan İngiltere'nin Bulgar hadisesinde göstermiş olduğu tutum Rusya'yı daha cesaretlendirerek, Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını arttırmaya başlamıştı(Shaw 1983:218). Bulgar isyanını yeni bir fırsat olarak değerlendiren Rusya, Almanya ve Avusturya'yı beraberine alarak hazırladıkları Berlin Momerandumu'nu 11 Mayıs 1876 tarihinde Babıali'ye tebliğ etmişlerse de, Osmanlı Devletini yalnız bırakmak maksadıyla hazırlanan bu memorandum, diğer devletler tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen İngiltere'nin muhalefetiyle karşılaşınca hükümsüz kalmıştır(Aydın 1992:8). Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki baskısının artması Avusturya-Rusya gerginliğine sebep olmuştu. Bismark'ın teklif ettiği, Osmanlı topraklarını paylaşma planı, güçler dengesini, Fransa ve İngiltere aleyhine bozuyordu. Zira bu paylaşmada Rusya ve Avusturya bütün Balkanları aralarında taksim ediyordu(Shaw 1983:218; Karal 1983:18). Bu öneri İngiltere tarafından tepkiyle karşılanınca Bismark önerisini geri çekmek zorunda kaldı. İngiltere Rusya'nın Balkanlara yerleşmesinin Avrupa ve Doğu Akdeniz dengesini kötü biçimde bozmasından korkuyordu. Bu yüzden İngiltere'nin bunalıma çözüm getirmek amacıyla yaptığı öneri İstanbul'da bir konferans toplanmasıdır(Ülman 1990:280).

Bu ortamdan faydalanmak isteyen Karadağ ve Sırbistan 2 Temmuz 1876 tarihinde (Ülman 1990:282), Balkan yarımadasının batısında büyük ulusal devletler kurmak amacıyla, Osmanlı devletine savaş ilan ettiler(Hall 2002:2). Bu savaşta Osmanlı kısa süre içinde başarı kazandı, Ancak ecnebi temsilciliklerinin ısrarıyla 25 Eylül 1876'da ateşkes ilan etti. Ateşkes esnasında taraflar bir anlaşmaya varamayınca Rus elçisi İgnatıyef 31 Ekim 1876 da Osmanlı Devletine bir ultiatom verdi. Bunda Sırbistan ve Karadağ ile iki aylık, kayıtsız şartsız bir mütareke akd edilmediği takdirde İstanbul'u bütün elçilik memurlarıyla terk edeceğini ve bu hareketin sorumluluğunun da Babıali'ye ait olacağını bildirdi. Babıali ultiatomu kabul etmek ve yahut Rusya ile harbi göze almak zorunda idi. Osmanlı Devleti henüz böyle bir savaşa hazır değildi. Bu sebeple Rus ultiatomu kabul edilerek Karadağ ile

mütareke yapıldı(Karal 1983:24). Şark meselesinin çözümü konusunda Avusturya, Almanya ve Rusya arasında mutabakata varılırken, İngiltere ise menfaati gereği Balkanların mevcut statüsünün değişmesine karşıydı(Ülman 1990:282). Büyük güçlerin Osmanlı Devleti için bir başka reform planını tartışmak üzere İstanbul'da bir konferans düzenlemeye davet etmiş ve bütün güçler bu çağrıya olumlu yanıt vermişlerdi(Anderson 2000:205). Avrupalı devletlerin bu tutumu ve Rusların savaş açmak için fırsat kollamasıyla Babıali Balkan sorununa son vermek üzere İstanbul konferansı tertibi fikrini kabul etti. 23 Aralık 1876'da tersane konferansı İstanbul'da toplandı(İpek 2002:16). Konferansın açıldığı gün İstanbul'da atılan topraklar, ilk Osmanlı anayasasının ve meşrutiyetin ilanını haber veriyordu(Ülman 1990:2). Böylece Osmanlı Devleti konferansın toplanma gerekçelerini ortada kaldırmaya çalışmıştır.

İstanbul (tersane) konferansında alınan kararlar şunlardır: Sırbistan ve Karadağ'ın sınırları, Bosna'dan yapılacak bazı toprak düzenlemeleri dışında eskisi gibi kalacak; Bosna ve Hersek eyaletleri, Sultanın Avrupa devletlerinin düşüncesini ve onayını aldıktan sonra atanacak bir vali tarafından yönetilmek üzere birleştirilecek, Bulgaristan'ın Ege denizine inmesinden vazgeçilecek ancak Bulgaristan, Sultan tarafından ömür boyu atanacak bir Hıristiyan valinin yönetimine verilecekti. Yeni yönetim düzenleninceye kadar, Bulgaristan Rus askeri işgali altında kalacaktı. Osmanlı Devleti artık meşrutiyetin ilan edildiğini, Balkan vilayetlerindeki halkın da yeni düzen içerisinde yer alacağını, o nedenle Avrupa devletlerinin buralara karışmaya hakkı olmadığını söyleyerek İstanbul konferansının kararlarını geçersiz sayacağını açıklaması üzerine konferans dağılmıştır(Ülman 1990:282).

Neticede tersane konferansı sonuçsuz dağıldı. Bunun üzerine elçiler İstanbul'u terk edince işin ciddiyetini anlayan Mithat Paşa Sırp ve Karadağ prenslerini mütareke müzakeresine davet etti. Sırbistan harpten önceki durumun muhafazası şartıyla Osmanlı Devletine tabi bir prenslik statüsü aldı. Ancak Karadağ ile bir uzlaşma temin edilemedi. Karadağ temsilcileri İstanbul'u terk ederek Ruslardan yardım talep ettiler. Rusya'nın gayretiyle Avrupa büyük devletleri arasında imzalanan Londra protokolü'nün (31 Mart 1877) Babıali tarafından reddedilmesi üzerine, siyasi ve askeri bütün avantajları eline geçiren Rusya, şark

meselesini halletmek ve Osmanlı tebaası Hıristiyanları korumak iddiasıyla Osmanlı Devletine 2 Nisan 1877’de savaş ilan etti(İpek 2002:16).

Kafkaslar ve Tuna’da olmak üzere iki cephede süren savaş, Osmanlı ordularının yenilgisiyle sonuçlanmış ve iki devlet arasında Osmanlı Devleti için çok ağır hükümler taşıyan, ancak uygulanamayacak olan Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır(Sander 2000:280). Rus kuvvetlerinin ve yerel Slav kuvvetleri ile birlikte Edirne ve İstanbul’a yürümeye başlamasıyla savaşı kazanma ümidini kaybeden Osmanlı Rus çarı ile temasa geçerek mütareke talebinde bulunmuştur. Bu teklifin Ruslar tarafından kabulü üzerine, 31 Ocak 1878’de Edirne mütarekesi imzalandı(Aydın 1992:10–11). Bu mütarekeyle savaş durdurulmuş, fakat Rus orduları çatalca istihkâmlarının birinci hattını işgal etme hakkını elde ederek İstanbul yakınlarına kadar sokulmuşlardı(Anderson 2000:219). Bu sırada Rusların İstanbul’u işgal edebileceğinden endişelenen İngiltere hükümeti, İstanbul’da bulunan İngiliz tebaasının emniyetinin korunması maksadıyla Boğaziçine bir donanma göndereceğini bildirdi(Karal 1983:61). İngiliz donanması 13 Mayıs 1878’de Marmara’ya girmiştir(Kuran 1948:56). Osmanlı hükümeti büyük ölçüde Rus tehdidi altında 3 Mart 1878’de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını imzalamak zorunda bırakılmıştır(Karal 1983:60-64). Antlaşma Rus dış politikasında Panslav ideallerin gelmiş geçmiş en kapsamlı uygulamasıydı(Anderson2000:219). Bu antlaşma ile Karadağ, Sırbistan ve Romanya sınırları genişletilerek bağımsız olurken, Tuna Irmağı ile Ege denizi arasında, Doğu Rumeli Batı Trakya ve Makedonya topraklarını kapsayan büyük ve özerk Bulgaristan kuruluyor; Bosna-Hersek Avusturya ile Rusya’nın ortak denetimine alınıyordu(Ülman 1990:282). Ayrıca Doğu Anadolu’da, Girit, Teselya ve Arnavutluk’ta ıslahat yapılacak, Hotur ve civarı İran’a bırakılacak ve Rusya’ya harp tazminatı olarak 300.000.000 rublenin yanı sıra Ardahan, Kars, Batum ve Beyazid terk edilecekti. Rusya, Ayastefanos Antlaşmasıyla Avrupa dengesini kendi menfaati doğrultusunda yeni bir şekle dönüştürdü(İpek 2002:20). Bu antlaşmayla Balkanlarda Osmanlı hakimiyeti silinmişti (Karal 1983:61).

Ayastefanos Antlaşması’yla müstakil Bulgaristan Prensiği kuruldu. Ancak Rus askeri idari teşkilat oluşturmak amacıyla 2 yıl Bulgaristan’da kalacaktı. Böylece Ruslar dolaylı yoldan Ege denizine ulaşmış oluyordu. Rusların Bulgaristan’da 2 yıl

süreyile kalması İstanbul'un tehdit altında kalmasına sebep olacaktı(Karal 1983:66-67). Ayrıca Osmanlı Devleti Bulgaristan üzerinde çok az denetim hakkına sahip olacak ve bunun sonucunda imparatorluğun Avrupa'da kalan bölümleriyle sadece deniz yoluyla haberleşme sağlanabilecekti (Anderson 2001:218). Bunun haricinde, Girit, Teselya ve Arnavutluk'ta yapılacak olan ıslahat programı için Rusya'nın fikrini de dikkate almak zorundaydı. Böylece Rusya Osmanlı devletinin iç işlerine de el atmış oluyordu(Karal 1983:66-67). Savaşın diğer bir sonucu da; doğu sorunun ortasında tahta çıkan Abdülhamit, Ruslarla yapılan savaşta alınan yenilginin halkta yarattığı genel eziklik ve ümitsizlik ortamından yararlanarak, 1878 yılında, yalnızca anayasayı askıya alma ve meclisi dağıtma fırsatını bulmakla kalmadı; aynı zamanda Tanzimat reformları ile zedelenmiş olan geleneksel padişah otoritesini de yeniden kurdu(Macfie 2003:22).

3.2. Ayastefanos Antlaşmasına Tepkiler ve Berlin Antlaşması

Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarına Ayastefanos Antlaşmasıyla yenileri ekleniyordu(Gündağ 1987:44). Ayastefanos Antlaşmasıyla Bulgaristan'a terk edilen 18 Osmanlı sancağında yaşayan ve çoğu Türk olan 3.900.000. insanın Bulgar ve mezalimine terk edilmesi demektir(Savaş 2000:64). Durumu bu şekilde değerlendiren Rodop ve Rumeli'nin diğer yerlerinde yaşayan Türk kitleleri, Ayastefanos Antlaşmasını tanımadıklarını belirten faaliyetlere başladı. Antlaşmanın imzalanmasın kırk gün sonra, Çirmen yakınlarında, Türklerle, kazak süvari bölükleri arasında ilk silahlı çarpışmalar oldu. Ayaklanma, bu bölgeye özgü kalmamış, Bulgaristan'a bırakılmak istenilen yerlerde, bilhassa sıra dağlarıyla Akdeniz arasındaki geniş sahanın birçok yerinde Türk halkı Rus ve Bulgar zulmüne ve tecavüzün yağmacılığına karşı silaha sarılmak zorunda kalmıştı. İlk ayaklanma Rodop Balkanının kuzeyinde Filibe ve Tatar Pazarcığı arasında olmuş ve hemen bütün şarki Rumeli'ye ve Rodoplara yayılmıştı(Bıyıklıoğlu 1992:19). Rodop Balkanına sığınan Türkler, önce Rus orduları başkumandanı Nikola'ya müracaat ederek yapılan zulümlere son verilmesini istemişlerdi. Bu müracaatlar dikkate alınmadığı gibi gönderilen elçiler Bulgarlar tarafından öldürüldü. Rodoplu Müslümanlar Süleyman Paşa kolordusunun, Rus kuvvetleri tarafından bozulmasından sonra, Osmanlı askerlerini de aralarına alıp, ellerine geçirdikleri

birkaç top ile kendilerini müdafaa etmeye başladılar(Gündağ 1987:46). Rusların on iki bin asker ve Bulgar çetelerinden meydana gelen gönüllü müfrezelerle birlikte, bütün araziye ele geçirme girişimleri başarısız olmuştu(Savaş2000:64).

Balkan dağlarının güneyindeki Türkler, mukavemet hareketına devam ederken Rumeli Müslümanlarının ileri gelenleri kendilerine yardım edebilmesi için Babıali'ye müracaatta bulundu. Osmanlı Devleti'nin bir şey yapamayacağını anlaşılınca Rodop hareketının ileri gelenleri, Rus ve Bulgar mezalimini, bütün ayrıntıları ile gösteren bir dilekçe hazırlayarak bu dilekçenin bir nüshasını büyük devletlerin İstanbul'daki elçilerine gönderdi(Savaş 2000:65).

Ahmed Ağa Timirski isminde bir şahsın reisliğinde Batı Trakya'da kurulan ilk "*Türk Muvakkat hükümeti*" gerek silahlı mukavemet ve gerekse 25- 30 kişi halkın temsilcisi, 100 kadar köy meclisi ve müdürlerinin mühürlerini taşıyan dilekçelerle Babıali'ye, yabancı devletlere ve basına verilen muhtıralar ve dilekçelerle Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiştir (İpek 1999:51). Nitekim 16 Mayıs 1878 tarihli ve Hükümeti Muvakkate mührü taşıyan bu dilekçede, Rodop hareketının hangi haklı sebeplere dayandığını ve Ayastefanos Antlaşmasını kabul edebilmeleri için, Paris Antlaşmasını imzalamış olan devletlerin bu antlaşmayı tasdik etmeleri gerektiğini belirtiyordu. Rodop kahramanları Paris Antlaşmasını imzalamış olan devletlerin İstanbul elçilerine verdikleri 4 Mayıs 1294 (16 Mayıs 1878) tarihli ve hükümeti muvakkate mührünü taşıyan muhtıradaki ayaklanma sebeplerini şu şekilde açıklıyorlardı(Bıyıklıoğlu 1992:20): "*Avrupa devletleri, geçici olarak idare etmekte olduğumuz halkın niçin silaha sarıldığını sorup araştırmak zorundadırlar. Biz, hiçbir şahsa karşı isyan etmiş değiliz. Silaha sarılmaktan maksadımız, kendi mal, can ve ırzımızı korumaktan ibarettir. Biz, hiçbir meşru hükümete karşı ayaklanmadık. Kendi şahsi haklarımızı korumakla, en tabii hakkımızı kullanıyoruz. Ayastefanos ve Paris Antlaşmasını imzalamış devletlerin tasdikinden geçmedikçe hükümsüzdür. Ayastefanos yerine bir yenisi konmalıdır. Bulgarların irtikap ettikleri cinayetler, taraf olunmayacak kadar büyüktür. İleri karakollarımıza silahlı bir kuvvetin yaklaşmasını kabul edemeyiz. Bölgemizin ahalisi kâmilen Türk ve Müslüman olduktan başka buraya, aramıza yüz bin Müslüman göçmen sığınmış bulunmaktadır. Ayastefanos sonra Ruslar ve Bulgarlar memleketimizi istila ettiler. Biz ise*

hükümete kaldık. Her ne kadar, Osmanlı Devleti bizleri, Bulgaristan emaretine terk etmişse de Avrupa devletlerinin tasdiki olmadıkça Bulgar hükümetine meşru bir hükümet gözüyle bakırmayız. Ruslar ve Bulgarlar girdikleri yerlerde, sayısız mezalim ve ağza alınmayacak cinayetler işlediler. Eğer biz, muvakkat bir hükümet kurmamış ve bir zabıta heyeti düzenlememiş olsaydık, memleketimizde karışıklıklar çıkabilirdi. Bugün bölgemizde emniyet ve asayiş, Rus askerlerinin buldukları yerlerde ise huzursuzluk ve karışıklıklar vardır... Ayastefanos Antlaşmasını şiddetle protesto ediyoruz. Müslümanların idare ettikleri yerlerle Rus ve Bulgarlar tarafından idare olunan memleket arasındaki büyük farkı görmek üzere kimi isterseniz gönderiniz. Meriç 'in güney batı tarafındaki topraklardan yeni Bulgaristan 'a bir karış yer vermemenizi istirham ederiz. Çünkü idaremiz altında bulunan dört milyon Müslüman, işitilmemiş cinayetlerle ismini kirletmiş olan ve her vakit düşmanımız bulunan bir hükümete boyun eğmektense yok olmayı tercih ederiz.” Rodop müdafilerinin, bir hükümet kurup, Balkanlarda cereyan eden hadiseleri Avrupa devletlerine duyurmaları, Avrupa'da Ayastefanos Antlaşmasının değiştirilmesi yolundaki görüşlerin kuvvetlenmesine yol açtı. Avrupa kabineleri tarafından hassasiyetle takip edilen bu ayaklanmalar, Ayastefanos hükümlerinin değiştirilmesinde etkili olmuştu(Bıyıklıoğlu 1992: 11). Bu arada Avusturya'nın da katıldığı İngiliz ve Ruslar arasında Ayastefanos Antlaşmasının değiştirilmesi yolundaki görüşmeler sırasında çıkan Rodop ayaklanmasının devamını, Ruslar, kendi çıkarlarına uygun görmediklerinden ayaklanan Müslümanları görüşmeler yoluyla yatıştırmayı denediler. Bu itibarla Ruslar Babıali'ye başvurarak, ihtilalci Müslümanların maksatlarını sormak ve silahlarını teslim etmelerini teklif etmek üzere Rus ve Osmanlı memurlarından teşekkül eden bir heyetin ihtilalcilerle görüşmesini Babıali'ye teklif etmişlerdi. Heyette Rus memurlarla birlikte, İstanbul'dan da Serasker kapısı (Osmanlı Milli Savunma Bakanlığı) Hassa Meclisi azalarından Mirliva Sami Paşa ile daha önce Kosova vali müsteşarlığı yapmış olan Vasa Efendi gönderilmişlerdi(Bıyıklıoğlu 1992:20; Gündoğ 1987:48). Rodop milli hareketi reisleri bu heyetin teslim olmaları yolundaki tekliflerini , “Osmanlı idaresinden başka bir idare altına girmeyeceklerini ve Osmanlı toprağında Rus askerleri buldukları silahlarını bırakmayacaklarını” belirterek reddetmişlerdi(Bıyıklıoğlu 1992:20).

Rus ve Bulgar istilasına karşı, 10.000 ile 25.000 Türk kuvveti Rodopları muvaffakiyetle savunmuştu. Müdafiler, Rodop Balkanından başka İhtiman-Tatatpazarcığı arasındaki dağlarda da toplanıyordu. Haziran 1878 sonlarında mukavemet bir aralık Balkanların kuzeyinde Lofça, Servı, Plevne, Tırnova civarlarına kadar yayılmıştı. Emine Burnu'ndan Şıpka'ya kadar uzanan Doğu Balkanlar Yusuf Çavuş komutasındaki Türk müdafilerinin hakimiyeti altında idi(Bıyıklıoğlu1992:24).

Rus ve Bulgar katliamı, cinayet ve tecavüzleri karşısında Doğu Rumeli'de ve Rodoplar da Türklerin silaha sarılmaları, Ayastefanos Antlaşmasının değiştirilmesi ve bu antlaşma ile çizilen Bulgaristan sınırlarının daraltılması lüzumunu düvel-i muazzama'ya anlatmıştı. Avrupa devletleri, bilhassa İngiltere, bu hususta Rusya üzerinde baskı yapıyordu. Bu şartlar içinde, Bulgaristan işiyle birlikte, Osmanlı Devleti'yle ilgili bütün meselelere yeniden bir şekil verecek ve Ayastefanos Antlaşmasının yerini alacak bir antlaşma hazırlamak üzere Berlin'de bir kongre yapılması kararlaştırılmıştı(İpek 1999:52).

3.2.1. Avrupalı Devletlerin Berlin Antlaşmasına Tepkileri ve Berlin Antlaşması

1877-1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra Rusya, Ayastefanos Antlaşmasıyla Balkanlarda tam bir hakimiyet kurmuş bulunuyordu. Bu savaş sonunda Sırbistan, Romanya, Yunanistan ve Karadağ kendilerine düşen hisselerden memnun kalmamış, muhtar Bulgaristan toprakları içerisinde kalan Müslüman ahali ise ayaklanarak haklarını savunma çabası içerisinde girmişlerdi. Fakat Balkanlarda beliren memnuniyetsizlik ne olursa olsun, Rusya'nın Ayastefanos'da tespit ettirdiği şartları değiştirilemezdi. Bu ancak büyük devletlerin mukavemeti ve müdahalesi ile olabilirdi (Karal 1983:68).

Avrupa'da Ayatefanos Antlaşması'yla menfaati zedelenmiş olan devletletler İngiltere ve Avusturya- Macaristan idi. İngiltere ve Avusturya- Macaristan bütün antlaşmanın 1856 Paris antlaşmasını imzalayan devletler tarafından ele alınmasını istediler. Bunun da sebebi antlaşmanın hem doğuda Asya tarafında hem de Balkanlarda Rusya'ya büyük üstünlük sağlamış olması, ayrıca İngiltere ve

Avusturya için birinci sorun, ortaya büyük bir Bulgaristan çıkmış olmasıydı(Armaoğlu 1999:523).

İngiltere, Ayastefanos Antlaşmasıyla boğazların ve Hindistan'daki sömürgelerine giden yolların Rus tehdidi altına girmesinden endişe ediyordu. İngiltere, Rusya'yı boğazlar, Akdeniz ve Hint yollarından uzak tutma siyasetini, Osmanlı Devletini koruyarak , kuvvetlendirerek gerçekleştirmek amacındaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti'ni Rus saldırılarına karşı bir duvar olarak kullanmak düşüncesinde idi. Avusturya ise Balkanlarda Rus nüfuzu altında kurulan büyük bir Bulgaristan'ı istemiyordu. Çünkü, Bulgaristan Rusya'nın etkisinde olacağına göre Rusya'nın Balkanlardaki üstünlüğü tartışmasız bir şekilde ortaya çıkmıştı. Ayrıca Rusya, Ayastefanos Antlaşmasıyla Karadağ'ın da topraklarını genişletip bu devleti bağımsız yapmakla, Avusturya'nın Adriyatik' e çıkışını engellemek istiyordu Bu sebeplerden dolayı İngiltere ve Avusturya bu antlaşma şartlarının tekrar gözden geçirilip değiştirilmesi için çalışmalara başlamışlardı(Armaoğlu 1999:524).

İngiltere, Ayastefanos'ta değişiklik istemiyor aksine antlaşmanın yeniden gözden geçirileceği bir kongrenin toplanmasında ısrarcı oluyordu. İngiltere'nin Ayastefanos'a karşı tutumu o kadar sert oldu ki, Rusya'ya boyun eğmek veya yeni bir savaşı göze almak gibi iki şıktan birini tercih etmek zorunda kaldı. Rusya savaştan yeni çıkmış iken, tekrar bir savaşı göze alamadı ve İngiltere ile Ayastefanos Antlaşmasında onun istediği değişiklikler konusunda müzakerelere girmek zorunda kaldı(Armaoğlu 1999:525). İngiltere'nin özerk Bulgaristan Devletinin ve Rusya'nın Asya'da elde etmeyi umduğu toprak kazanımlarının üzerinde yoğunlaşıyordu(Anderson 2001 :220). Bu müzakerelerin sonunda, yeni Dışişleri Bakanı Salisbury ile, Rusya'nın Londra büyükelçisi Schouvaloff arasında, 30 Mayıs 1878 de iki memorandum ve 31 Mayıs'ta bir memorandum olmak üzere üç memorandum imzalandı. İngiltere ve Rusya arasında imzalanan bu momerandumlarla Berlin Antlaşması şekillenmiş olmaktaydı. Bu momerandumlar Rusya' nın elde ettiklerini pek çoğunu geri alıyordu. Bu durum aynı zamanda İngiltere'nin Osmanlı Devletine bir yardımıydı(Gündağ 1999:525). İngiltere bu yardımın karşılığı olarak Osmanlı Devleti'ne, Akdeniz'deki hakimiyetini garanti altına alabilmek için Kıbrıs'ı işgal hakkını kendisine vermesini kabul ettirdi(Gündağ

198:54). 4 Haziran'da Kıbrıs Antlaşması imzalandı. İngiltere antlaşma yapıldığı zaman Rusya Batum, Kars ve Ardahan'ı elinde tutarsa, gelecekte Rus saldırılarına karşı sultanın Asya'daki topraklarını koruma sözü verdi. Bu sözün yerine getirilmesi için İngiltere'nin Kıbrıs'ı işgal etmesine izin veriliyordu, ancak ada Osmanlı egemenliğinde kalacak ve harcamaları aşan gelirler İngiliz hükümeti tarafından Osmanlı Devletine teslim edilecekti Asya'daki topraklarında Hıristiyan tebaasının korumak için reform yapma sözü veriyordu. Abdülhamit, 6 Temmuz'da adanın İngiltere tarafından işgal edilebilmesi için bir ferman yayınladı(Anderson 2001:223).

Bu şekilde İngiltere ile Rusya arasındaki pürüzler giderildikten sonra, artık Berlin Kongresinin toplanması için engel kalmıyordu. Berlin Kongresi 13 Haziran 1878 toplandı ve bir aylık çalışmadan sonra, 13 Temmuz 1878 de Berlin Antlaşması'nın imzası ile sona erdi(Armaoğlu 1999:525). Bulgaristan konferansın en önemli tartışma konusuydu; antlaşmanın 54 maddesinden 22'si Bulgar sorunuyla ilgiliydi. Antlaşmanın esaslarını şu şekilde özetleyebiliriz:

Bulgaristan. Büyük Bulgaristan üç bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölgede Osmanlı hakimiyeti altında muhtar, Babıali'ye vergi veren bir prenslik oluyordu. Prens halkın seçimi, şahsın bu seçimi tasdiki ve büyük devletlerin onayıyla tayin edilecektir. Prens iktidarda bulunan Avrupa devletleri hanedanlarından birine mensup olmayacaktır. Bulgaristan prensliği dokuz ay müddetle Rusya tarafından idare edilecektir.

İkinci bölge, Rumeli adıyla Osmanlı devletine bırakılmıştır. Bu bölgenin idaresi hakkında büyük devletler tarafından kurulan bir komisyonun çalışmalarıyla talimatname hazırlayacaktır. Doğu Rumeli bu statüye göre padişah tarafından tayin edilen bir Hıristiyan vali tarafından idare edilecektir.

Üçüncü bölge, Makedonya olup ıslahat yapılmak şartıyla, Osmanlı devletine bırakılmıştır(Karal 1983:76).

Bosna- Hersek(madde 25). Bosna-Hersek geçici Olarak Avusturya'nın işgal ve idaresine bırakılıyordu. Avusturya ayrıca Yenipazar sancağında da asker bulundurmak hakkını elde ediyordu ki, bu suretle Sırbistan ile Karadağ arasına girmiş oluyordu(Armaoğlu 1999:526).

Karadağ (madde 26-33). Karadağ bağımsız bir devlet oluyordu. Antivari limanını alıyor, Dulcigno'yu Osmanlı'ya iade ediyordu. Karadağ'ın savaş gemisi olmayacaktı. Ayrıca, Karadağ Osmanlı borçlarından bir kısmını da üzerine alıyordu(Armaoğlu 1999:526). Karadağ Spezzia limanını da Avusturya'ya bırakıyordu(Karal 1983:76).

Sırbistan (madde 34-42). Sırbistan'da bağımsız oluyordu. Sırbistan'da Osmanlı borçlarından bir kısmını üzerine alacaktı. Sırbistan Niş ve Pirot'u alıyor, buna karşılık Metroviçe'yi Osmanlı Devletine iade ediyordu(Armaoğlu 1999:526).

Romanya (madde 43-57). Romanya'nın da bağımsızlığı kabul ediliyordu. Ayastefanos'ta olduğu gibi, Romanya, Besarabya'yı Rusya'ya veriyor, buna karşılık Dobruca'yı alıyordu. Tuna komisyonu eski görevine devam edecekti(Armaoğlu 1999:527).

Yunanistan (madde 24). Yunanlılar Berlin kongresine katılmadılar. Yalnız Yunanistan kongreden bazı isteklerde bulundu. Bu istek Teselya, Epir ve Girit' in Yunanistan'a verilmesi yönündeydi. Bu istekler hakkında karar verilemedi. Yalnız 24'üncü maddeye göre Osmanlı devletiyle Yunanistan, Yunanistan lehine bazı sınır değişiklikleri yapılması konusunu müzakere edecekler ve anlaşamadıkları takdirde büyük devletlerin aracılığına başvuracaklardı(Armaoğlu 1999:526).

Girit (madde 23). 1868 de uygulanmaya başlayan özerklik aynen devam edecekti(Armaoğlu 1999:526).

Osmanlı Devletinin Doğu Sınırları (madde 58-60). Osmanlı Devleti Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'ya terk ediyordu. Batum serbest liman olacaktı. Rusya Eleşkirt ve Beyazıt'ı Osmanlı devletine iade ediyordu(Armaoğlu 1999:527). Hatur bölgesi de İran'a terk ediliyordu(Karal 1983).

Ermeniler (madde 61). Osmanlı devleti Ermeniler için mahalli ihtiyaçların gerektirdiği ıslahatı yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliğini sağlamayı taahhüt ediyordu (Armaoğlu 1999:527).

Berlin Kongresi, Osmanlı Devleti'nin parçalanma ve dağılma merhalelerinden en önemlisini teşkil eder(Armaoğlu 1999:529). Berlin Antlaşması'nın amacı devletlerarası dengeyi kurmaktır. Bu denge Osmanlı

topraklarının taksim ile meydana geldi. Ayastefanos ile Osmanlının Balkan toprakları taksim edilirken Berlin bu taksimatı ülke geneline yaydı(İpek 2002:20). Berlin Antlaşması'nda Osmanlı Devleti 287. 510 kilometrekare toprak kaybetmiştir. Fakat daha önemlisi, Türk-İngiliz münasebetlerinde yeni bir dönem başlaması olmuştur. Bundan sonra İngiltere, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçecektir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin dış politikasında, İngiltere'den boşalan yeri 1890'lardan itibaren Almanya almaya başladı (Armaoğlu 1999:529).

Berlin Kongresinden sonra Osmanlı-Avusturya münasebetleri de şeklini değiştirmeye başladı. Viyana kongresinden beri, Osmanlı Devletinin dağılmasını önlemenin, kendi varlığı için şart olduğunu anlamış bulunan Avusturya imparatorluğu da artık Osmanlının yıkılmasının kaçınılmaz olduğunu anladı. Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarına kendisi yerleşmek ve bu suretle Balkanlarda bir Slav birliğinin kurulmasını önlemek için çaba harcamaya başladı. Bu durum Balkanlarda Avusturya- Macaristan İmparatorluğu ile Rus çarlığı arasında sert bir mücadeleye yol açtı. Bu mücadeleden doğan çatışmalar I. Dünya Savaşının da sebebi olacak ve savaş her iki devleti tarih sahnesinden silecektir(Armaoğlu 1999:529-530). Berlin Kongresi, Panslavizm için de ümit kırıcı oldu. Büyük Slav devleti kurulamamıştı. Panslavistler, Berlin kongresini “ümitlerinin cenaze töreni” olarak görmüşlerdir. Ama buna rağmen ölüyü diriltmeye çalışacaklar ve bu da 1914'e kadar patlamaların fünyesini teşkil edecektir. Bu açıdan bakıldığında ister Avrupa devletleri açısından olsun, ister Rusya ve Balkanlar bakımından olsun, Berlin Antlaşması tatmin edilmemiş hırsların bir dengesizlik belgesi olarak ortaya çıkmıştır. Patlamalara sebep olması bundandır. Fakat ne var ki bu patlamalar, bundan sonra hep Osmanlı Devleti'nin başı üzerinde olacaktır. Bu ise daha Berlin Antlaşması'nın ertesinden itibaren Osmanlı Devleti'nin parça parça toprak kaybetmesine yol açacaktır(Armaoğlu1999:529-530).

Balkanlar da 1875 döneminde yaşanan kriz Berlin Antlaşmasıyla aşılmıştı. Kriz uzun süredir Sırbistan ve Romanya'da filizlenen milliyetçi duyguların meyve vermesine yol açmıştı. Rusların zaferleri ile Bulgaristan'da yeni bir bağımsız devletin temelleri atılmıştı. Bosna- Hersek'i fiilen (de facto) Habsburg yönetimine

devrederek, gelecek yirmi yıl boyunca içten içe tütecek ve üstü örtülecek ve 1903 yılından sonrada yıkıcı sonuçları patlayacak Avusturya-Sırbistan rekabetinin temelleri de atılacaktı. Ayrıca Makedonya meselesi ortaya çıktı.Yinede antlaşma Balkan uluslarının bütün hayallerini gerçekleştirilememişti. Bu kaçınılmazdı. Ülkelerin talepleri birbiriyile çelişiyordu ve işlerin doğasına göre hiçbir zaman tam olarak tatmin olmaları mümkün değildi. Fakat 1878 yılında Balkanlar çözümlerinin derme çatma oluşunun bir başka nedeni de bulunan çözümlerin büyük güçlerin özellikle Avusturya ve İngiltere'nin işine gelecek biçimde düzenlenmesiydi. Getirilen çözümlerin detaylı bir biçimde uygulanması, bu çözümlerin kendilerini incittiğini düşünen halk ve hükümetlerin sert protestolarıyla bezenen acılı bir süreç olacak(Anderson 2000:230) ve bundan sonrada Balkanlardaki siyasal gelişmelerin belirleyicisi olacaktır(Todorova 2003:338). 1878'den sonra bütün Balkan devletleri Berlin kararlarını yıkmak ve ulusal birliklerini gerçekleştirmek için çabalamaya başladılar(Hall 2002:4).

3.3 Berlin Antlaşması'ndan II.Meşrutiyetin İlanına Kadar Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler

3.3.1. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i İşgali

Berlin antlaşmasınının 25. maddesi. Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek vilayetlerini işgal etmesine olanak sağlayarak vilayetlerin yönetimini Avusturyalılara verdi. Sırbistan ile Karadağ'ı birbirinden ayıran Novi Pazar sancağı, Avusturya- Macaristan' in Sancak'ta garnizonlar bulundurma ve ticari ve askeri iletişim kanallarını kullanma haklarına sahip olması koşuluyla Osmanlı yönetimine bırakıldı. Uzun yıllardan beri Balkan yarımadasınının batı kesminden Selanik'e kadar uzanan topraklar üzerinde egemenlik kurmak amacıyla harekete geçen Avusturya, bu hayallerini gerçekleştirebilmek için Berlin Antlaşması'ndan faydalandı (Karpat 2004:151).

Avusturya işgal sırasında muhtemel herhangi bir tepkiyi önlemek için Babıali'nin yardımlarından yararlanmak istiyordu. Bu yardım, Sultan'ın yayımlayacağı ve Avusturya işgalini barışçı biçimde kabul etmeleri için Bosna-Hersekliilere hitap edeceği bir bildiri şeklinde olacaktı. Sonradan bu düşünce değişti

ve Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında yapılacak bir işgal anlaşması önerisi ileri sürüldü. Antlaşma için görüşmeler aylarca sürdü. Nihayet antlaşma 21 Nisan 1879'da görüşmelerin başlamasından sonra neredeyse tam bir yıl sonra imzalandı. Antlaşma 13 Mayıs 1879 tarihinde ilan edilmiş ve Avusturya birlikleri 9-16 Eylül 1879 tarihinde Novi Pazar sancağını işgal etmiştir(Karpat 2004:161).

Avusturya, Bosna-Hersek'i 28 Temmuz 1878 den itibaren iki tümenlik bir kuvvetle işgale başladı. 19 Ağustos'ta Saraybosnaya girmeden önce, 7 Ağustos'ta 7-8 bin kişilik bir asi kuvvetle muharebe yapmak zorunda kaldı. Avusturya ordusu 22 Ağustos 1878 tarihinde Saraybosnaya girdi. Hemen ardından ordu, halkta daha fazla düşmanlığa yol açacak biçimde rastgele katliama ve zulme başladı. İşgal güçleri isyancıların elebaşlarını topladı ve onları yargıladı.

Avusturya işgaline karşı koyma hazırlıkları, General Philipovic'in genel komutasındaki Avusturya 13. ordusu 28 Temmuz 1878 tarihinde Bosna sınırını aşmasının ve 18. piyade tümeninin Mostar'a doğru yürüyüşe geçmesinin hemen ardından gerçekleşti(Karpat 2004:170).

Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal olunacağı haberi ahali arasında büyük tepkilere neden olmuştur. Boşnaklar Avusturya işgaline karşı şiddetle karşı çıkmış, önce Hersek'in merkezi olan Mostar; sonra da Saraybosna'da şiddetli direnişler olmuştur(Gölen 1998:10). Avusturya işgaline karşı direniş, Bosna-Hersek'in Ortodoks ve daha fazla bir oranda Katolik Hıristiyan nüfusunun desteği ve aktif katılımıyla, fakat aslen bu iki vilayetin Müslüman nüfusu tarafından sürdürüldü. Ancak Avusturya işgaline karşı Bosna-Hersek'in çeşitli dinsel topluluklarının katıldığı bu birleşik direniş, çok geçmeden ortak bir Bosna kimliğinde ve Bosna topraklarının bağımsızlığında ve refahında sahip oldukları ortak çıkar adına Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki dinsel karşıtlığın yerini aldı(Karpat 2004:163).

Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgali, 28 Ekim 1878'de tamamlanmıştır(Gölen 1998:10). 1878 Ekim ayı sonuna gelindiğinde, Avusturya işgaline karşı ana direniş merkezleri ortadan kaldırılmış ve görece sükunet bir sağlanmıştı. Ancak on yıl süreyle sürekli olarak Avusturya işgaline karşı konulacak

ve sonunda kriz, Saraybosna Avusturya veliahdının suikaste uğraması ve 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle doruk noktasına ulaşacaktı. Avusturya Osmanlı ilişkileri ise işgal ve Novi Pazar sancağının yönetsel yapısı etrafında gelişti ve 21 Nisan 1879 tarihinde imzalanan antlaşma ile sonuçlandı(Karpat 2004:191). Bu antlaşmayla Bosna- Hersek' in statüsü belli oldu. Antlaşmaya Bosna-Hersek Berlin Antlaşmasının 25. Maddesi hükmü dahilinde idare olunacak ve Avusturya yerli memurları tercih edecek. Hutbede Padişahın adı okunacak ve minarelere adet hükmünce yine Osmanlı bayrağı çekilecek. Gelirler mahalline sarf olunacak. Osmanlı parası Avusturya parası ile geçerli olacak. Osmanlı garnizon ve kalelerinde bulunan askeri işler Babıali tarafından idare olunacak. Bosna-Hersek sakinlerinin ikametleri ve harice göçleri ve seyahatleri bir nizama bağlanacak. Yenipazar sancağında takip edilecek idari kararların uygulanması hakkında bir antlaşmaya varılacak, herhangi bir sorun ortaya çıktığında sınır ve garnizon komutanları hükümetlerine danışmaksızın temasa geçebilecekti. Bosna-Hersek'te Avusturya askerinin bulunması adli, mali ve idari Osmanlı memurlarının bulunmasına hiçbir zaman engel teşkil etmeyecekti. Osmanlı hükümeti isterse Avusturya askerlerinin bulunduğu yerlere kendi kuvvetlerini yerleştirebilecekti. Bu antlaşma 5 Ekim 1908 yılında Avusturya Bosna'yı ilhak ettiğini açıklayana kadar yürürlükte kalmıştır(Gölen 1998:10).

Ayaklanma, doğrudan doğruya Bosna- Hersek'in Avusturya tarafından işgaline karşı direnişi amaçlayan bir halk hareketiydi. Başlıca gruplar, Müslümanlar ve Ortodoks Hıristiyanlardı, daha küçük bir ölçekte Katolikler ile Museviler de ayaklanmada yer aldılar. Başlangıçta Müslümanlar ayaklanmada baskın bir rol oynadılar; çünkü Sırbistan ve Bulgaristan'daki Müslümanlara yapıldığı gibi Avusturyalıların kendilerini yerlerinden edeceğinden ve kıyım ile diğer acımasız davranışlara maruz bırakacağından korkuyorlardı. Aynı zamanda Avusturya işgalinin Osmanlı yönetimi tarafından kendilerine verilmiş olan özel statünün sona erdirileceğinden endişe ediyorlardı. Ancak ayaklanma yoğunluk kazandığında ve giderek daha çok sayıda insan katıldığında, özellikle Saraybosna'nın isyan merkezi haline gelmesinden ve birleştirici bir rol oynamaya başlamasından sonra bu dinsel farklılıklar ve ilgiler, daha geniş Bosna ulusal görüş ve amaçları yardımıyla ulaştı.

Başlangıçta henüz zayıf ve dağınık durumda olan ulusal duygular, daha sonra dinsel, toplumsal ve mezhep farklılıklarını Bosna-Hersek kültür ve kimliğinin ifadesi birliği lehine geri plana iten bir eğilim haline geldi. Bu ideolojik gelişme, sıradan insanların harekete geçmesi ve direnişe katılmalarıyla önem kazandı (Karpaz 2004:192).

İsyancılar Bosna ulusal ve kültürel bilincinin tam olarak ortaya çıkışı, yerel yani bir Bosna-Hersek kimlik duygusunu geliştirerek Müslümanlar arasında Osmanlıcılığın, Hıristiyanlar arasında da Pan-Slavizmin önemini büyük ölçüde azalttı. Aynı zamanda Bosna kültürü ve kimliği halkın özerklik elde etme ve bütün halklara kendi topraklarındaki yönetimlerinde temsil hakkı verilebilecek kurumları oluşturma kararlılığını arttırdı(Karpaz 2004:193).

Avusturya işgaline karşı halk arasında başlayan huzursuzluk I. Dünya Savaşına kadar devam edecektir.

3.3.2. Arnavut Ulusçuluğunun Doğuşu

19. yüzyılda Balkanlarda milliyetçilik esas olarak dil ve din üzerine inşa edilmiştir. Bütün ulusal kültürel liderler, dil ögesini ulusal birliği oluşturmanın en güçlü aracı olarak görmüşlerdir. Bu durumun en önemli örneği Müslüman, Katolik ve Ortodoks arasındaki dinsel farklılıkların üstesinden gelmenin görece kolay gerçekleştiği Arnavutluktur. Buna karşılık Balkan ulusları içinde en geç uyanan Arnavut ulusçuluğudur. Arnavut ulusçuluğu, gelişen iç ve dış olayların sonucunda Osmanlılık düşüncesinin yerine ulusal duyguların ön plana çıkması ile önemli bir ivme kazanmıştır. Çağdaş ulusçuluğun temel unsurlarını Arnavut aydınları arasında yayılması sonucunda gelişen Arnavut ulusçuluğu, Osmanlının İslamcılık politikasının ilk iflas noktasıdır(Çelik 2004:32).

Arnavutlarda milli bilincin uyanmasının en önemli nedeni dış tehditlere doğrudan maruz kalması ve Avrupa ile daha sıkı ilişki kurabilme şansının olmasıdır. Ayrıca İtalya ve Avusturya gibi ülkelerin Arnavut ulusçu hareketini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak amacıyla desteklemesidir. Arnavut ulusçuluğunu etkileyen başlıca faktörler şunlardır; Osmanlı millet sisteminin Arnavut kimliğini yok sayması, Avrupalı güçlerin Balkanlardaki çıkar çatışmaları, etnik unsurların kendi devletlerini

kurmalarından sonra Osmanlı aleyhinde yayılma çabaları içine girmeleri, yurt dışında bulunan Arnavut zengin ve aydınları ile yabancı araştırmacıların Arnavut dili, tarihi v.b. konularındaki çalışmaları, İtalya ile yapılan ticaretin gelişmesi sonucunda Arnavutluk'ta yeni bir Arnavut sınıfının doğması, bu yeni sınıfın içinden çağdaş aydın zümrenin çıkması ve bunların kültürel, siyasi faaliyetler içine girmesi, Abdülhamit'in baskıcı yönetimi ve Arnavutların yaşadığı toprakların bir kısmının Berlin'de Balkan devletlerine bırakılmasını kabul etmesi muhafazakar İslam inancından daha liberal nitelikte olması bağımsız Arnavut devletinin kurulmasında önemli bir alt yapı oluşturmuştur(Çelik 2004:33).

Ayastefanos ve Berlin Kongresi sırasında Yunan ve Slav deniziyle çevrildiklerini anlayan Arnavutlar ilk anda Prizren livasını kurup bağımsızlık hareketine giriştiler. Arnavutluk bundan sonra ulusçu ve Osmanlıcı bir ikilem atmosferinde siyasal hayatını yaşadı(Ortaylı 1990: 1031). Arnavutların meşrutiyet öncesinde en ciddi özerklik girişimi 1878 Haziranında toplanan ve Berlin Kongresini etkileyerek Arnavutların yaşadığı toprakların başka devletlere verilmesini önlemeyi, Arnavut ulusal varlığını Avrupa'ya duyurmayı amaçlayan Arnavut kongresi ve kurulan Prizren Arnavut birliğidir(Çelik 2004:65). Arnavut halkında uyanan ulusal bilinç, kendini ilk kez 1878 Haziran'ında, Berlin kongresinden kısa bir süre önce Prizren'de bir Arnavut birliği'nin (Arnavut ligası) kurulmasıyla belli etmiştir. Bu birliğin amacı, Arnavutların yaşadığı Osmanlı Devletine ait bölgelerin komşu ülkelerle verilmesini önlemektir, fakat Arnavut temsilcileri kongrede seslerini duyuramadılar. Sonuç olarak Arnavutların yaşadığı bazı topraklar, onların beklentilerinin tersine, Berlin Antlaşması ile Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a verildi. Arnavutlar bu vesile ile Osmanlı yönetiminin onların çıkarlarını korumaktan aciz olduğunu anlayıp işgal edilen bölgelerde direnişe geçmeleri üzerine, Avrupa devletleri Osmanlı Hükümetinden, varılan kararları Osmanlı tebaası olan Arnavutlara silah zoruyla kabul ettirmesini istediler. Bundan sonra da Arnavutların yaşadığı eyaletlerde sürekli huzursuzluklar baş gösterdi(Heinzelmann 2004:35).

Arnavutların yaşadığı toprakların üzerinde pazarlık yapılması ve bu topraklardan bir kısmının Balkan devletlerine, özellikle Karadağ'a bırakılması düşüncesinin ortaya konması, Arnavutların büyük tepkisine yol açmıştır. Arnavutlar

özellikle bu anlaşmayı kabul eden Osmanlı Hükümeti ve II. Abdülhamit'e büyük bir tepki duyuyorlardı. Bu gelişmelerden sonra Arnavut aydınları bir başka komite kurmuşlardır. Arnavut Milletinin haklarının müdafaa için Merkez komite adıyla kurulan bu komitenin amacı Arnavut topraklarının bölünmesini önlemektir(Çelik 2004:66).

Berlin Kongresi'nde Arnavut istekleri göz önüne alınmamış hatta kongre başkanı prens Bismark, Arnavut diye bir ulusun varlığını reddederek Arnavutların dinsel kimliklerine göre, (Müslüman Arnavutları Türk olarak, Ortodoksları Yunanlı olarak) tanımakta ısrar etmiştir. Bu şekilde kongrede bir kısım Arnavutluk topraklarının yeni Balkan Devletleri(Yunanistan, Karadağ, Sırbistan) arasında paylaşılması karara bağlanmıştır. Berlin kararlarının uygulamaya konulması amacıyla Osmanlı Devleti ile Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan arasındaki sınırları saptamak üzere oluşturulan komisyonların faaliyete geçmesi üzerine Arnavutlar arasında büyük bir tepkiye neden olmuş ve Prizren birliği bu kararı reddetmiştir(Bozbora 1997:194). İmparatorluğun parçalanması durumunda herhangi bir birliğe sahip olmayan Arnavutluk'un yabancı devletler arasında paylaşılması kaçınılmaz idi. Nitekim Berlin Kongresi Arnavutları ya Osmanlı sınırları içerisinde yaşamak ya da yabancı devletler arasında paylaşılmak gibi iki seçenek arasında bırakmıştır. Arnavutların siyasal birlik düşüncesinden uzak olmaları yanı sıra aralarındaki dinsel bölünmüşlük bu paylaşımı kolaylaştırıcaktı. Berlin Antlaşmasının Goussinie ve Plava mıntıkalarını Karadağ'a vermesini Arnavutlar hiç hoş karşılamadılar ve Karadağ'a karşı harekete geçmek için hazırlıklara başlamışlardı. Arnavutların amacı Osmanlı devleti sınırları içerisinde kalarak bölgenin özerkliği için mücadele vermektir. Bu amaçla Prizren birliği bir yandan Arnavut topraklarında yabancı devlet işgaline karşı mücadele ederken diğer yandan da Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde Arnavutluk'a özerk bir konum kazandırmak bağlamında siyaset faaliyetlerini sürdürmüştür(Bozbora 1997:195). Kongreden sonra Arnavutlar dört farklı güç olarak silahlı çatışmaya ve Karadağ'a karşı harekete geçmek için hazırlıklarını arttırdılar. Karadağ askerleri Karadağ'a bırakılan toprakları işgal etmek üzere harekete geçince örgütlenmiş ve silahlanmış olan Arnavutların direnmesiyle karşılaştılar. Arnavutlar Karadağ askerlerini geri

püskürtmeyi başardılar. Bu durum üzerine Karadağ, Berlin Antlaşmasını imzalayan devletlere başvurup, Osmanlı Devletini şikayet etti. Bunun üzerine Babıali Arnavutlukta meydana gelen olayları bastırmak için Mehmet Ali Paşa'yı Arnavutluğa yolladı. Arnavutlar Mehmet Ali Paşayı öldürdüler ve askerini dağıttılar(Armaoğlu 1999:542). Mehmed Ali Paşa Prizren İttihadı namına Yakova Arnavut askeri kumandanı Abdullah Paşa dirinin konağında misafirken 30 Ağustosta başlayan bir muhasaradan sonra, Abdullah Paşa ile birlikte öldürüldü(Süssheim 1942:592). Osmanlı Devleti, işe büyük devletlerinde karışmaya hazırlandıklarını görünce işin ciddiyetini anlayarak Arnavutluk'a büyük bir askeri kuvvet göndererek, Dulgiciniyu Arnavut kuşatmasından kurtararak, Dulgicinonun Karadağ'a teslim edilmesini sağladı. Ancak Arnavutlar mücadeleye devam etti. 1905 yılında Manastır'da bir grup genç, Arnavutluk için komite oluşturdu. Ayrıca çete gruplarını da oluşturmaya başladılar. Bunlar 1906 yılından itibaren güneyde Osmanlı kuvvetlerine ve Yunanlılara karşı mücadeleye başladı. Böylece bağımsızlık için mücadele başlamış oldu(Yılmaz 2004:18).

İsyanlara rağmen İstanbul hükümeti yine de Arnavutlara güveniyordu. Komşu halklardan farklı olarak çoğunluğu Müslüman olan Arnavutlar, Hıristiyan karşı verilen mücadelede birer yandaş olarak kabul edilmekteydi. Bu nedenle İstanbul hükümeti onlara ayrıcalıklı davranıyordu. Onlarda kültürel kimliklerini, çok uluslu Osmanlı Devleti çatısı altında, bir Slav ya da Yunan devletine kıyasla daha kolay gerçekleştirebileceklerine inanmaktaydılar. Buna rağmen giderek daha somutlaşan özerklik isteklerini beyan etmekten geri kalmıyorlardı. Nitekim 1896'da Arnavut isyancılar, İşkodra, Kosova, Manastır ve Yanya vilayetlerinin birleştirilerek bir Arnavut eyaleti haline getirilmesini ve okullarda, resmi dairelerde geçerli dilin Arnavutça olmasını şart koşutular. 20. yüzyıla geçiş döneminde bu tutuma tepki olarak Osmanlıların Arnavutlara karşı yürüttükleri politika giderek daha kısıtlayıcı oldu ve sonunda Arnavutça yazılmış belgelere sahip olmak bile yasaklandı(Heinzelmann 2004:35).

Bu sebeplerden Arnavut halkının büyük bir kısmı 1908'de Jön Türklerin anayasayı tekrar yürürlüğe sokma talebini destekleyecektir.

3.3.3. Makedonya Meselesi

Balkan Yarımadasının “Strama, Vardar ve Mesta” nehri havzalarını içine alan, yani güney batısını teşkil eden Selanik vilayetinin tümüne, Kosova ve Manastır vilayetlerinin Arnavutluk’tan geri kalan kısmına Makedonya denir(Uzer 1987:81). Makedonya meselesini meydana getiren başlıca amil etnografyası olmuştur. Çünkü üzerinde yaşayan halkın kökenlerine göre, Makedonya bir etnoğrafya müzesi gibidir. Türkler, Makedonya Slavları, Rumlar, Bulgarlar, Sırp, Arnavutlar, Ulahlar, Yahudiler yan yana yaşamaktadır(Karal 1983:82). Bundan dolayı Sırp’ı , Bulgar’ı, ve Yunan’ı Makedonya’nın medeniyet tarihine sahip çıkararak hak iddiasında bulunurlar. İşte asıl Makedonya meselesi budur(Uzer 1987:82). Makedonya’nın stratejik bir önemi vardır. Bu bölge, Bulgaristan ve Sırbistan’a Ege denizine açılma fırsatı vermektedir. Osmanlılar için ise önemi Yunan toprakları ile Osmanlı toprakları arasında tampon bölge olmasıdır. Bunun içindir ki Makedonya’yı Osmanlı Devleti’nden ayırmak ve kendi topraklarına katmak istiyorlardı. Makedonya’nın da Bosna-Hersek gibi yalnız bir devletin işgaline verilmesine imkan olamazdı. Burada muhtelif unsurların menfaatleri, Balkan hükümetlerinin hırs ve ilgileri buna müsait değildi(İrtem 1999:141).

Berlin Antlaşması’ndan sonra Makedonya genel olarak Manastır, Selanik, Kosova vilayetleri ve bağımsız Drama ve Seres sancakları için kullanılan bir terim , olmuştur. Osmanlı yönetimi resmi olarak ‘Makedonya’ sözcüğünü hiç kullanmayıp “üç vilayet” (vilayet-i selase) diye söz etmeyi uygun bulmuştur. 1903 yılına kadar vilayetler valiler tarafından ve sancaklar da kaymakamlar tarafından yönetiliyordu. Söz konusu vilayetlerin pek çoğu kendi gelir kaynaklarını kullanarak sağladıkları özerk sivil ve askeri yönetime sahip fiilen bağımsız birimlerdi(Tokay 1995:32).

Berlin Antlaşması’na göre, Osmanlı Devleti’nin varlığı, Balkan devletlerinin, bağımsızlığı ve bütünlüğü korunacak, Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu topraklara saygı gösterilecek ve bu politikanın aksine yönelik türlü girişim engellenecektir.

Berlin Antlaşması büyük Bulgaristan fikrini bir hayal haline getirip Makedonya'yı Osmanlı yönetimine bırakmıştır. Fakat antlaşmanın 23. maddesi Makedonya vilayetlerinde Avrupa devletlerinin denetiminde reformlar yapılmasını öngörmüştür(Tokay 1995:33).

Osmanlı hükümeti, 1880'de büyük devletlerin Berlin Antlaşması hükümlerinin tatbik edilmesi için yaptıkları teşebbüs üzerine "Rumeli vilayetleri nizamnamesi" hazırladı. Bu nizamname Berlin Antlaşması'nın 23. maddesine cevap vermekte idi. Fakat nizamname 23. maddede şart koşulduğu gibi söz konusu vilayetlerin mahalli komisyonları tarafından değil Babıali tarafından hazırlanmıştı. Bununla beraber devletlerarası komisyon değişiklikler yapmak suretiyle nizamnameyi tasvip ve tashin etti. Fakat II. Abdülhamit bu nizamnameyi yürürlüğe koymadı ve söz konusu ıslahat başarısız oldu(Karal 1983:150).

19. yüzyılın sonunda Makedonya sorununda Osmanlı Devleti ve Avrupa devletleriyle taraf olan Balkan devletleri arasında en çok Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan etkili olmuştur(Saatçi 2002:115). Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Makedonya'da açık siyasi ve mülki emeller besliyorlardı. Bu üç Balkan hükümeti de Makedonya da hak talep ediyorlar , bu iddialarını da dile, tarihe, mezhebe istinad ediyorlarmış gibi davranıyorlardı(İrtem 1999:141).

Bulgaristan 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Makedonya sorununda genel olarak en etkili olmuş devlettir(Saatçi 2000:51). Bulgaristan'ın Makedonya'daki durumunu iki gelişme etkilemiştir. Birincisi 1870'te Bulgar kilisesinin (Ekzarhane) kurulması, ikincisi ise 1878 Ayastefanos Antlaşması'dır(Saatçi 2002:110). Makedonya'daki Bulgar hareketinin üç ana kaynağı vardır. Bu kaynaklar; Bulgar hükümeti, Bulgar Makedonya Edirne Devrimci Örgütü ve Eksarhhanedir(Tokay 1995:36). Makedonya meselesinin ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri , Bulgarların, din ve milliyet yönünden, Makedonya'da yaptıkları tahriklerdir. Din tahrikleri müstakil Bulgar kilisesinin kurulmasından sonra başlamış ve zamanla artmıştır. Bulgar müstakil kilisesinin kurulması ile ilgili 11 Mart 1870 tarihli fermanın 10. maddesinde, bu kilisenin ruhani nüfuzuna tabi olacak yerler sayılmıştı. Makedonya'nın büyük bir kısmı, Bulgar kilisesine tabi olan yerler arasında sayılmamıştı(Karal 1983:151); ancak

belirli bir, Hıristiyan topluluğunun üçte ikisi bir plebisitte bu yönde oy verirse birleşeceklerdi(Adanır 2004:41). Bu sebeple Bulgar papazları bölgede, Fener Patrikhanesine tabi olan Bulgarları, Ulahları ve hatta Rumları, Bulgar milli kilisesine, bağlamak için her vasıtayı kullanmak suretiyle harekete geçtiler. Fener kilisesi, bu faaliyetlere karşı tavır aldı. Bu suretle Makedonya, aynı mezhebe tabi iki kilise arasında mücadele safhası oldu(Karal 1983:151).

Bulgar Prensiği'nin teşkilatlanıp Rus nüfuzundan kurtulması için Doğu Rumeli'yi ilhak etmesi, Sırbistan'ı yenmesinden sonra Makedonya ile ilgilenmeye başlamıştır. Böylece Makedonya'da din faktörü yanında milliyet faktörünün de mücadele sebebi olmasına neden olmuştur. Bulgaristan, Ayastefanos Antlaşması ile teşkil edilmiş olan büyük Bulgaristan'ı gerçekleştirmeyi ülkü kabul etmişti. Bulgaristan, Doğu Rumeli'nin ilhakı ile büyük Bulgaristan ülküsünün bir kısmını gerçekleştirmişti. Geriye Makedonya'yı ilhak etmek kalıyordu(Karal 1983:151). Bulgarlar Makedonya da büyük Bulgaristan emellerine ulaşabilmek için Makedonya ve Bulgaristan'da evrimci ve devrimci olmak üzere iki yöntemden yararlandılar. Evrimci yöntem yeni-kültürel bağlar var olan kültür bağlarını da Makedonya Bulgarları ile kaynaştırma temeline dayanıyordu(Tokay 1995:33;Adanır 1996:108). Bunun için 1886 dan sonra Bulgaristan bu aksadı sağlamak için geniş bir eğitim politikasına girişti. Makedonya'nın okullarına Bulgar öğretmenler tayin ettirmek bu öğretmenler vasıtasıyla Makedonya'nın Bulgaristan ile birleşmesi fikrini yaymaya başladı. Bulgaristan'ın Makedonya'ya karşı gösterdiği bu yakın alaka ve ihtiras, nihayet Makedonya için çalışan siyasi teşekküllerin kurulmasına sebep oldu(Karal 1983:151). Devrimci yöntemin savunucuları ise Makedonya'yı özgürleştirmenin en iyi yolu ihtilalci çeteler kurarak sivilleri ayaklanmaya hazırlamak ve büyük devletlerin dikkatini çekerek sonuca gitmekti(Tokay 1995:33).

Sırbistan için Makedonya sorunu Bulgaristan'a göre ikincil bir rol oynamıştır. Avusturya- Macaristan'ın 1878'de Bosna-Herek'in yönetimini üzerine almasıyla Sırbistan'ın, Adriyatik ve Akdeniz'e Bosna-Hersek üzerinden inme şansı kalmayınca Makedonya'ya yönelmiştir. 1881 'de yapılan antlaşma ile de Avusturya-Macaristan'ın bu konuda desteğini almıştır. Sırbistan Makedonya'ya yönelişini büyük Sırbistan politikasına dayandırmıştır. Örgütsel çalışmalar, eğilim faaliyetleri,

kiliseler aracılığıyla dini güç alanını genişletmek gibi yöntemler etkinlikleri arasındadır. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde uyguladığı denge politikası Sırp'ların bu çalışmalarını desteklemiştir. Bu şekilde Osmanlı Devleti Makedonya'da güçlü tek bir unsur olmasındansa birbirlerinin güçlenmesini engelliyecek birden çok unsurun olmasını sağlamaya çalışmıştır(Saatçi 2002 :111).

Sırbistan ise bölgede örgüt eylemlerinde etkili olmada yardımcı olacak olan kilise ve okul gibi etkenler açısından yeteri kadar donanımlı değildi. Aynı dönemde iç işlerinin karışıklığı da bölgede yeteri kadar etkili olamamasının bir başka nedenidir(Saatçi 1998:9).

Büyük Yunanistan, yani Megali İdea Yunanistan dış politikasının temel ve en önemli özelliği olmuştur, Büyük Yunanistan yaratma anlamına gelen Megali İdea, Ege'deki tüm adaları, Anadolu'nun Ege kıyılarını, Girit ve Kıbrıs'ı ve Ege denizini kapsayan ve İstanbul'un başkent olduğu Bizans'ı yeniden yaratma politikasıdır. Bu yönüyle kalan Yunanistan'ın kuzeyini alan Makedonya'yı kapsamaktadır(Saatçi 2002:111). Teselya'nın katılması ve Girit sorunundan kaynaklanan nedenler Yunanistan'ın bu dönemde Makedonya'da çok etkili olmasını engellemiştir(Saatçi 1998:9).

Makedonya'da ulusal hareketler arasında adı geçen örgütler Makedonya iç Devrim örgütü, yüksek Makedon komitesi ya da dış örgüt, Ethnike Eteryia ve St. Sava'dır. Bunların ilk ikisi diğerlerine göre daha etkin olmuştur. Özellikle 1890-1897 yılları arasında örgütlerin yapılanma döneminde Yunanistan Teselya ve Girit konularıyla uğraştığından, Sırbistan 1895'e kadar Bosna-Hersek sorunu ile meşgul olduğundan ve dil,din ya da etnik özellikleri kullanarak bölgede yayılma başarısını diğerlerinden daha az gösterdiğinden dolayı da Bulgar kökenli bu iki örgüt diğerlerine göre daha az etkin olmuştur. Rusya'nın Ayastefanos Antlaşmasıyla net bir şekilde ortaya koyduğu Balkanlarda Bulgarları destekleme politikası da komitecilik eylemlerinde Bulgaristan'ın diğerlerine göre daha güçlü olmasını kolaylaştırmıştır(Saatçi 2002:51). En büyük devrimci grup IMRO (Makedonya Dahili devrimci Örgütü) 1893 yılında Selanik'te kuruldu. "Makedonya Makedonyalılarındır" sloganını benimsedi. Bu sırada Makedonya'da oluşan rekabet Osmanlı aleyhine yönelmiş bir Balkan ittifakına olmuştur(Hall 2003:6).

İlk Makedonya komitesi 1890'da Sofya'da kuruldu. Amacı başlangıçta Makedonya'dan Bulgaristan'a göç eden Bulgarlara yardım etmektir. Kısa zamanda teşkilatını genişleten komite siyasi bir karakter kazandı. Birinci aşamada Makedonya'nın muhtariyetini ikinci aşamada da Bulgaristan'a, ilhakını başlıca ideal olarak kabul etti. Bu komite Bulgaristan hükümetinden teşvik görerek gizli çalışmakta ve benimsediği yol ise Makedonya'nın huzur ve asayişini bozmaktır. Bunun için münferit cinayetler işlenmekte, köy ve kasabalarda zenginler dağa kaldırılarak fidye istenmekte idi. Bu suretle Avrupa'nın dikkati çekilerek Osmanlı Devletini ıslahat yapmaya mecbur etmek isteniyordu. Makedonya komitesi 1895'de ufak çapta bir isyan hareketi bile hazırlamaya muvaffak oldu. Fakat Bulgaristan prensliğinin yardımı temin edilememiştir. Babıali önemli kuvvetler göndermek suretiyle asayişini temin etmeyi başardı(Karal 1983:152).

Osmanlı Devleti bu olaylardan sonra Ferdinand'ı kendi tarafına çekebilmek için 1896'da onu resmen Bulgaristan prensi olarak tanıdı. Ayrıca 22 Nisan 1896'da Rumeli vilayetlerinde ıslahata dair bir kararname yayınlayarak çözüm arayışını sürdürmüştür(Karal 1983:153).

Balkanlarda meydana gelen huzursuzluktan dolayı Mayıs 1897'de Rusya ile Avusturya Makedonya için yeni antlaşma yaptılar. Buna göre iki devlet Balkanlarda statükonun muhafazasına taraftar olduklarını teyit ettiler(Karal 1983:152; Bayur 1991:163; Glenny 1999:178). Eğer Balkanlarda statükonun korunması başarılmazsa Yanya ile İşkodra arasında bir Arnavut prensliğinin kurulmasına ve geriye kalan Makedonya topraklarının ise Balkan devletleri arasında paylaşılmasına karar verilmiştir(Saatçi 2002:110).

Bu gelişmeler yaşanırken Makedonya Komitesi 1899'da Bulgar valisi idaresinde Makedonya'da muhtariyet kurulmasını istedi. Bulgar hükümeti, Osmanlı Devletine bu konuda bir muhtıra takdim ederek Selanik başta olmak üzere Makedonya'da muhtari bir idare kurulmasını teklif etti. Bu teklif Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Bulgar hükümeti, teklifin reddedilmesinden sonra Makedonya Komitesinin faaliyetlerini açıkça desteklemeye başladı ve Osmanlı Devletine sorun çıkarmaya devam etti(Karal 1983 153).

1901 'den itibaren Makedonya devamlı bir isyan atmosferi içinde yaşamaya başladı. Bulgaristan hükümetinin teşvikleriyle hazırlanan çeteler Makedonya'da korku salıyordu. Makedonya'yı Bulgarlara kaptırmamak düşüncesi ile Sırp ve Rumlar da çeteler teşkil etmek suretiyle aynı faaliyetlere girmişlerdi(Karal 1983:154).

Bölgede ilk büyük isyan olan Cuma-i Bala ayaklanması 1902 sonbaharında, Sofya tarafından idare edilerek yönlendirilmiştir. Avrupa'nın dikkatini de çekebilmek için gerçekleştirilen bu ayaklanma, Osmanlı Devleti tarafından kısa sürede bastırılmıştır. Fakat Avrupa'nın müdahalesini engellemek için, Sadrazam Sait Paşa, erken davranarak, bir reform programı hazırlamıştır. Tarım, ticaret, endüstri, eğitim, yerel yönetim, askeriye ve adli yapı konularında mevcut sorunların giderilmesine yönelik önlemleri içeren bu reform paketi, padişahın bazı önerilere karşı çıkmasından dolayı kısmen uygulanabilmiştir(Saatçi 2002:60; Tokay 1995:43).

Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'yla Makedonya vilayetleri için ıslahat yapmayı kabul etmişti. II.Abdülhamit 1902'de Rusya ve Avusturya elçilerinin Makedonya'da ıslahata girişilmesi konusunda baskı yapması üzerine Makedonya için yeni bir ıslahat programı hazırlanarak Kasım 1902'de "Rumeli vilayetleri hakkında talimat" başlıklı ıslahat hükümleri derhal yürürlüğe kondu. Bu ıslahat programına göre valilerin yetkileri genişletilmiş, karma jandarma teşkilatı meydana getirilmiş ve bunların kontrolü tatbiki vezir düzeyindeki umumi bir müfettişe verilmiştir(Karal 1983:157). Bu göreve eski Yemen Valisi Hüseyin Hilmi Paşa 1 Aralık 1902 tarihinde tayin edildi. Hilmi paşa bu göreve yanında bir Avusturyalı ve bir Rus müşavirle birlikte göreve başlamıştır(Savaş 2000:75). Hüseyin Hilmi Paşa zamanında Rumeli hükümet idaresi yönünden büyük bir gelişmeye sahne oldu. Hiçbir yerde irtikap ve suiistimaller kalmamış ve ayrıca adli konular bir düzene sokulmuştu. Makedonya meselesinin meşrutiyete kadar sürüp gitmesi Hüseyin Hilmi Paşa'nın iyi çalışması sonucudur. Bu ıslahat düzenli yürütülmemiş olsa idi, Makedonya yabancı devletlerin müdahalesine uğrayarak 1903 yılında yıkılır giderdi(Uzer 1987:158-159).

Makedonya zamanla Balkan Devletleri meselesi haline gelmişti. Ne Bulgaristan ne de diğer Balkan Devletleri, Babıali'nin ıslahat tasarısından memnun olmadılar. Balkan Devletleri Osmanlı idaresinin Makedonya da kuvvetlenmesini

istemiyorlardı. Rusya ile Avusturya'da Makedonya da Balkan Bevletleri ile Osmanlıyı karşı karşıya bırakmak istemiyorlardı. Çünkü her iki taraf arasında çıkacak anlaşmazlık Balkan harbine sebebiyet verebilir ve Avrupa barışını bozabilirdi. Bu düşünce ile Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan ıslahat çalışmalarına müdahale ettiler. Ocak 1903 başında Viyana da Rus ve Avusturya diplomatları arasında tanzim edilen ıslahat esasları Berlin Antlaşmasını imzalayan devletler tarafından da tasvip edildikten sonra bir momerandum şeklinde 21 Şubat 1903'te Babıali'ye verildi. Bu momerandumda şunlar belirtilmekteydi: Makedonya da idari, askeri ve mali konularda değişiklikler ele alınmıştır. Makedonya ya geniş yetkili bir umumi müfettiş atanması kabul edilmiştir. Jandarma, polis ve korucularla ilgili olarak ise, her bölgede bu görevlere Hıristiyan ve Müslüman nüfusun oranına göre kişi alınması kararlaştırılmıştır. Mali konuda ise istenen değişikliğe göre, bu bölgede vilayet bütçesinin Osmanlı bankası tarafından düzenlenmesi ve bu gelirin yerel yönetimin ihtiyaçları için harcanması kararlaştırılmıştır(Tokay 1995:45). Padişah kendi yetkilerini azaltmadığını düşündüğü bu tasarıyı kabul etmiştir. Fakat, asıl tepki reformlar yüzünden yüzüstü bırakıldığını düşünen Arnavutlardan ve bu önlemlerin yetersiz olduğunu düşünen Bulgarlardan gelmiştir. Bölgede yaşanan huzursuzluk Müerzsteg Antlaşması'na kadar devam etmiştir(Saatçi 2002:61).

Cuma-i Bala'dan sonra, Makedonya İç Devrim örgütü tarafından Ağustos 1903'te İlinden ayaklanması düzenlenmiştir. Amaç yine, Avrupa'nın da yardımıyla Makedonya'da reform idi. Osmanlı devleti ayaklanmayı bastırmıştır. Asayiş sağlanmış olmasına rağmen, Osmanlı Devleti, yine Avrupa'nın tepkisini çekmiştir. Viyana tasarısından sonra Rusya ve Avusturya-Macaristan bu sefer Müerzsteg Programını hazırlamıştır. Osmanlı Devletinin 9 Kasım 1903'te kabul ettiği Müerzsteg Programına göre, Makedonya'da Müslüman vali ve iki Avrupalı temsilci vilayete atanacaktı. Ayrıca bir Avrupalı general, jandarmanın tensikatından sorumlu olacaktı. Bir başka maddeye göre Makedonya da, asayiş sağlandıktan sonra, idari açıdan kolaylık sağlamak için, etnik ve dini açıdan yeniden yapılanmaya tabi tutulacaktı. İdari ve adli kurumlara Hıristiyanlar da atanacaktı. Siyasi ve diğer suçları incelemek üzere Avusturyalı ve Rus temsilcilerinde görev alacağı, Hıristiyanlardan ve Müslümanlardan oluşacak bir komite kurulacaktı. Ayrıca ikinci sınıf redifler ve

yedek askerler dağıtılacak ve başı bozuk çeteler yasaklanacaktı. Tasarıda istenen bu maddeler aslında Osmanlı Devleti'nin egemenliğine tecavüz de olsa Osmanlı Devleti bunları kabul etmiştir(Adanır 1996:192-214).

Bu tasarıdan Bulgarlar ve hiç kimse memnun kalmamış ve tasarı bölgede işleri daha karıştırmıştı. Özellikle Makedonya vilayetlerinin, bölgeye idari kolaylık sağlamak amacıyla, etnik ve dini açıdan yeniden düzenlenmesini öngören maddesi Balkan devletleri tarafından Makedonya'da ulusal bölgeler yaratmak olarak algılandığı için sorunlar daha da artmıştı(Saatçi 2002:62).

1903 ayaklanmasından sonra, Makedonya İç İhtilalci Örgütü, silahlı eylemlerle ve sadece dış desteklerle başarıya ulaşamayacağını anlayınca fikirlerinin halk tabanına yayılmasına çalışarak diğer etnik gruplardan da destek aramaya başlamıştı. Böylece kendilerine karşı gördükleri II. Abdülhamit'in istibdat düzenini yıkmak için ihtilalci Türklerle işbirliği yaparak yeni arayışlar içerisine girmişlerdi. (Babacan 1999:12).

Osmanlı Devleti'nin denge politikası bölgedeki sorunu arttırmış ve Bulgar çetelerine karşı diğer çetelere göz yumması bu sorunu büyütüştür. Fakat 1903 sonrası Osmanlı Devleti'nin reformları uygulama çabası, Bulgar hareketindeki gruplar arası iç sorunlar ve 1904 yılında imzalanan Türk-Bulgar antlaşması da 1903-1905 Makedonya olayların azalmasında etkili olmuştur(Saatçi 2002:62). Aynı dönemde Yunan hükümeti tarafından desteklenen Yunan hareketi şiddetleniyordu. Sırp ve Ulahlar da eylemlerini arttırdılar. Artık Makedonya sorunu, Bulgarların büyük Bulgaristan için çabaları ve ulusların da, ortaya çıkan durumdan yararlanabileceği bir konu olmaktan çıkıp, farklı unsurların Makedonya'daki etkinliklerini arttırabilmek için kendi aralarında çatışmasına ve diğerleri üzerinde egemenlik kurma çabasına dönüşmüştü(Tokay 1995:51). Diğer yandan 1904-1905 Rus-Japon savaşında Rusya'nın yenilmesinden yararlanmak isteyen İngiltere Makedonya için daha fazla reform talebinde bulunulabilme fırsatı yakalamıştır. İngiltere dış işleri bakanı Lord Landsdow'e reformların mali ve adli konuları da kapsamasını istemiştir. Bu konular Müerzsteg'de dile getirilmiş, ancak yürürlüğe konamamıştır. 1905'te uluslararası Mali komisyonun kurulması ile Makedonya üzerinde, Rusya ve Avusturya- Macaristan etkisi azalmış ve İngiltere- Fransa etkisi

artmıştır. Alınan kararlara göre bu komisyon, Hüseyin Hilmi Paşa'nın kontrolünde olacaktı. Mali iki sivil görevli, kendi hükümetlerinin hizmetinde olan dört yabancı delege ve bir de Osmanlı delegesinden oluşacaktı. Mali komisyona vilayetleri denetleme yetkisi de verilmiştir(Saatçi 2002:62).

Bir başka reform alanı ise askeri yapıyla ilgili olmuştur. Askeri delegelerin Ekim 1907'de yaptıkları yıllık toplantıda alınan kararlara göre, Makedonya'da Osmanlı ordusunun yerini alacak yabancı kontrolü altında bağımsız güç oluşturulma kararı alınmıştır. Fakat bu durum Jön Türkler, özellikle Rusya ve Avusturya-Macaristan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Böylece Müerzsteg'e aykırı olan bu kabul görmemiştir(Saatçi 2002:62).

Bunlardan sonra da Makedonya da asayiş hala sağlanamamıştır. Makedonya da yapılmaya çalışılan reform hareketi, özellikle Müslümanları rahatsız etmiştir. Müslümanlar bir yandan Hıristiyan çetelerle uğraşırken bir yandan da Avrupalı devletler tarafından Hıristiyanlar lehine yapılan reformlara katlanmak zorunda kalmışlardır. Bu reformlara tepkiler uzun vadede Jön Türk hareketinde kendini bulacaktır(Saatçi 2002:62). Makedonya da Osmanlı Devleti, Balkan devletleri ve Avrupa devletlerinin çok yönlü çekişmeleri Balkan savaşına kadar devam etmiştir (Savaş 2000:80) ve Balkan Savaşının da sebebini teşkil etmiştir(Karal 1983:161).

3.4. II. Abdülhamit'in Balkan Siyaseti

II. Abdülhamit'in Balkan siyaseti Balkan devletlerinin birbirleriyle anlaşamamaları üzerine kuruludur. Sırplarla, Bulgarlar anlaşamazlar; Bulgarlar, Romenlerden nefret ederler; Romenler, Bulgarlar ve Yunanlılar kendi aralarında birbirilerine düşmandırlar. Bulgarlara göre Makedonya'da kendi milletleri hakimdir. Yunanlılar ise Makedonya'daki Yunanlıların zorla Bulgarlaştırıldıklarını iddia ederler. Kiliseler arasında 1870 senesinde meydana çıkan ihtilaf, Bulgarlarla Yunanlıları birbirinden ayırmıştır(Abdülhamit 1987: 163). Yukarıdaki izahatımızdan anlaşılacağı gibi II. Abdülhamit Balkan siyasetini, Balkan Devletleri arasında mevcut anlaşmazlıklar üzerine kurmuş ve onlarla münasebetini bu anlaşmazlıklar esasına göre tesis ve devam ettirerek aralarında bir ittifakın meydana gelmemesine gayret

etmiştir(Karal 1983:189). II. Abdülhamit'in Balkan siyaseti Balkan milletleri arasında varolan bu ayrılığı derinleştirmek üzerine kurulmuştur.

3.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu

I. Meşrutiyet 23 Aralık 1876'da ilan edilmiş fakat Sultan Abdülhamit'in 93 harbini bahane ederek, 14 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusanı tatil etmesiyle sona ermişti. Böylece I. Meşrutiyet dönemi kısa sürmüş ve mutlakiyet yönetimine yeniden dönmüştü. Bundan sonra da padişah katı bir istibdatla memleketi yönetmeye başlamıştı(Babacan 1999:1).

II. Abdülhamit'in meclisi tatil etmesi ve Kanun-ı Esasi'yi yürürlükten kaldırmasının ardından da katı bir istibdatla yönelmesi, aydınlar ve halk üzerinde olumsuz tesirler meydana getirdi. Mutlakiyet yönetimini ortadan kaldırmak ve kanuni esasiyi yeniden yürürlüğe koymak için yeni fikir hareketleri ortaya çıkmaya başladı. Bazı aydınlar özgürlük düşüncesinin gelişmesi ve meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması amacıyla, yurt içinde ve dışında yoğun bir siyasi faaliyete giriştiler. Başlangıçta ferdi hareketler daha sonraları bir örgüt ve düşünce etrafında birleşerek, ikinci Meşrutiyetin ilanına kadar gittikçe gelişmiştir. Abdülhamit'e karşı yurt içinde ve yurt dışında önemli bir muhalefetin oluşmasının bir nedeni de Tanzimat'tan beri takip edilen Osmanlılık politikasının terk edilerek İslamcılık politikasını ön plana çıkarılmasıdır. Abdülhamit idaresinin sonunu dolayısıyla II. Meşrutiyeti hazırlayan muhalefetin bir diğer nedeni ise; daha saltanatının ilk yıllarında meclisin tatil edilmesi, Mithat Paşa'nın sadarettten uzaklaştırılması ve bilahare mahkum edilmesi, Babıali bürokrasisinin devre dışı bırakılarak yönetimde inisiyatifin Yıldız Sarayında toplanması dolayısıyla kendisine karşı çıkan aydınların tutumudur(Babacan 1999:1-2).

II. Abdülhamit yönetimine son vermeyi amaç edinen teşkilatlı muhalefetin başında 1889 Mayısında kurulan ve ileride İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak İttihadi Osmani Cemiyeti geliyordu(Temo 1999:13-14: Babacan 1999:2). İttihat ve Terakki'nin çekirdeği gizli olarak kurulan İttihad-ı Osmani örgütüdür(Hanioğlu1987:174). Bu örgüt aynı yıl Paris'teki Jön Türklerle ilişki kurmuş ve cemiyet Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır(Tunaya 1989:19).

İttihat ve Terakki Cemiyeti İbrahim Temo, Harputlu Abdullah Cevdet, Kafkasyalı Mehmet Reşid, Bakülü Hüseyinzade Ali Turan ve Diyarbakırlı İshak Sukuti Bey tarafından kurulmuştur(Çiçek 2004:32). Hemen tamamı öğrenci olan bu gizli cemiyet mensupları, açık bir programa sahip olmamakla birlikte “*hürriyet ve vatan*” fikirlerinden oluşan görüşlere sahiptirler. Bu hareket kısa zamanda İstanbul’da bulunan yüksek devlet okulları arasında yayıldı. Yapılan kovuşturmalar, sürgün cezaları ya da göz korkutma yönünde verilen cezalar etkili olmadı. Hareket 1884-1895 yıllarında ülke dışına çıkarak, Paris, Cenevre gibi merkezlerde küçük gruplar ve yayın organları çerçevesinde sesini duyurmaya çalıştı(Kuran 2000:45).

1905 yılından sonra Avrupa’daki Jön Türklere bu defa da Türkiye’deki genç subaylar iştirak etmeye başlamışlardı. Abdülhamit açısından bu sonun başlangıcı olmuştu. Cemiyetin ilk kurulduğu yıllarda askeri öğrenci statüsünde bulunan bu insanlar, şimdi kıta subayı olmuş, yüzbaşı binbaşı gibi rütbelere askeri kuvvetlere emir komuta etmeye başlamışlardı. Bu genç subayların İstanbul’da olduğu gibi bilhassa Rumeli’de sayıca artmaları, muhaliflerin gücünü arttıran bir başka nedendir. 1906 yılında 3.ordu subaylarının da aralarında bulunduğu bir grup tarafından Selanik’te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kısa zamanda gelişmiş, Ahmet Rıza Bey grubuyla birleşerek İttihat ve Terakki adını almıştı. Talat ve Enver Beylerin de bulunduğu Selanik şubesi, Abdülhamit’e karşı muhalefet hareketinin başarıya ulaşmasında önem rol oynadılar(Babacan 1999:4).

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’nin beyni Selanikti. Bunun nedeni Selanik’in İmparatorluğun en ileri kenti ve en canlı limanı olmasıdır. 1906 Eylülünde Selanik’te, çoğunluğu 3. Ordu subayları olan 10 kişi “Osmanlı Hürriyet Cemiyetini” kurmuşlardı(Tunaya 1984:19). Cemiyetin Selanik şubesi şu kişilerden kurulmuştu. Askeri rüştiye müdürü Bursalı Tahir, vilayeti selase telgraf başkatibi Talat, Selanik’te müşirlik yaveri Kazım Nami, askeri rüştiye Fransızca öğretmeni Naki, Mithat Şükrü , Rahmi(İzmir valisi) Ömer Naci, İsmail Canbolat, Edip Servet(Duru 1957:13). Bu kişiler 22 Temmuz 1906’da İsmail Canbolat’ın Selanik’teki yalılar semtindeki evinde, daha sonra da Mithat Şükrü’nün(Bleda) aynı semtteki evinde toplanarak örgütün temellerini attılar. Cemiyetin ilk adı Osmanlı Hürriyet Cemiyeti idi. Örgütün adına üç kişiden oluşan bir komite kuruldu. Komitenin adı heyeti aliye

idi ve şu isimlerden oluşuyordu: Talat Bey, İsmail Canbolat ve Rahmi Bey'dir(Çiçek 2004:69).

Cemiyetin amacı devletin iç işlerine müdahale eden Rusların Bulgarları koruma politikasını reddederek, orduda görevli subaylar arasında taraftar toplamaktı(Eyicil 2002:233). Jön Türk hareketi ülkeye eşitlik özgürlük ve adalet getirmek amacıyla ortaya atılmıştı. Bu fikirlere ulaşmak için Jön Türkler Arap, Yunan ve Arnavutlar gibi yurttaki bütün milletleri birleştirmeyi umuyorlardı(Kabacalı 1990:23).

1906 yılına gelindiğinde, mevcut Osmanlı yönetimine karşı Genç Türk hareketi ve bölgedeki diğer muhalif oluşumlar için her türlü ortam ve siyasi birikim mevcuttur. Böyle bir ortam Türkler arasında gizli bir hareketin oluşmasına elverişlidir. Ayrıca bu ortamda başlangıçta birbiriyle ilişkisi bulunmayan çok sayıda gizli örgüt kurulmuştur. Daha sonra bu örgütlenme ilerledikçe hareketler birbirine yaklaşıyor ve tek hareket haline gelmiştir. Mustafa Kemal'in kurduğu İtilaf ve Hürriyet Cemiyeti de bu türden bir kuruluştur. Bu cemiyet, İttihat ve Terakki adını almadan Talat Paşa ve arkadaşlarının kurduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile gizli örgütlenme çalışmaları sırasında karşılaşacak ve birleşecektir(Babacan 1999:13).

Gizli olarak kurulmasına rağmen siyasi ve sosyal ortamın müsait olması sebebiyle Selanik'te başlayan bu hareket kısa zamanda Makedonya'nın ve Balkanların diğer şehirlerine yayıldı. Kısa bir süre sonra cemiyetin Manastır kolu kuruldu. Böylece Manastır ikinci önemli merkezi haline geldi. Bunun hemen ardından, Resne, Ohri, Üsküp, Geyveli, Serez, Edirne ve Drama komiteleri kurularak, harekete etkili bir kontrol ağı oluşturdu (Karabekir 1995:251-269; Babacan 1999:14). Cemiyet hücre sistemi esasına göre teşkilatlanıyordu. Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin kurumlarını yayılmasında etkili olan kurumlar ; mason locaları, ordu ve Melami teşkilatıdır (Iacovellal 1999.32-56).

Örgütün Paris merkezi Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Selanik şubesinin (Osmanlı Hürriyet Cemiyeti) birleşmesi Dr. Nazım'ın katkılarıyla gerçekleşir (Çiçek 2004:70). Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ismiyle kurulmuş cemiyetin üyelerinden olan doktor Nazım Bey gizlice Selanik'e gelmiş ve Osmanlı

Hürriyet Cemiyeti üyeleriyle yaptığı görüşmeler sonucunda her iki cemiyet bir isim altında birleşerek çalışmaya karar verdiler, ve bunun neticesi olarak 21 Nisan 1906 tarihinde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını aldı(Uzunçarşılı 2004:10-11). Selanik şubesi bütün şubelerin ana merkezi haline geldi. Cemiyet Paris'te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin adına uyularak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak yeniden adlandırıldı(Çiçek 2004:70). Cemiyet bu birleşmeden sonra Rumeli'deki otorite boşluğunda faydalanarak II. Abdülhamit'in istibdadına karşı yoğun bir mücadeleye girişecektir.

Osmanlı idaresi Makedonya'da duruma tamamen hakim olamadığı için İttihat ve Terakki, yurdun diğer bölgelerine göre Rumeli'de daha rahat serbest faaliyetlerde bulunma imkanı bulmuş ve meşrutiyeti ilan davasına daha rahat taraftar bulmuştur(Okyar 1980:20).

Yayın propaganda çalışmalarına daha 1905 yılı başlarında başlamış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yurt dışında bastığı gazeteler ülkeye kaçak sokulmakta, şehir ve kasabalarda yaygın olarak dağıtılmaktaydı. Yurt dışından gizli olarak yurda sokulan gazete ve broşürler şehirden şehre taşınmakta ve dağıtılmaktaydı(Kansu 2001:66).

1907 yılı başlarına gelindiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti yurt içinde dışında toplam on yedi şube açmayı başarmıştı. Bu başarı, 1906 yılında yeniden örgütlenmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin geniş çaplı örgüt kurma etkinliklerinin sonucuydu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacı, yalnızca yurt dışında etkinlik göstererek Sultan Abdülhamit'in Avrupa kamuoyunda itibarını zedelemektense; Türkiye içindeki devrimci propagandaya hız kazandırmaktı(Kansu 1995:62).

1908 yılına gelindiğinde, Selanik ve çevresinde gelişen İttihat ve Terakki hareketi Makedonya ve Balkanlarda örgütlenmesini yaygınlaştırmıştı. Bu gelişmelere rağmen hemen bir ihtilal hareketi başlatmayı düşünmüyorlardı. Fakat dış olayların gelişmesi harekete geçmelerini hızlandırdı(Babacan 1999:19-20).

3.6. Meşrutiyetin İlanı

İttihat ve Terakki Cemiyeti, aslında Balkanlardaki ihtilal cemiyetlerini örnek alarak doğmuş ve gelişmiştir. Cemiyetin amacı Abdülhamit yönetimini devirmek ve Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymaktı(Babacan 2000:20).

Meşrutiyete giden olaylar zincirinde önemli olaylardan biride Rumeli'deki çete faaliyetleri ve Makedonya meselesi idi. Makedonya Avrupa'ya yakınlığı ve sorunlarının karmaşıklığı nedeniyle ki bütün Balkan milletlerini ve dolayısıyla şu ya da bu nedenle bütün büyük devletleri ilgilendiriyordu. Bu mesele uzun süreden beri büyük devletler tarafından göz altında bulundurulmaktaydı. Büyük devletler statükoyu koruyabilmek için Avrupalılardan kurulu bir jandarmanın gücünü gerekli görmüş ve bunu zorla padişaha kabul ettirmişlerdi. Bu nedenle de Abdülhamit'in genellikle Makedonya'da ve özellikle Selanik'te fikir akımlarını önlemesi ya da kendisine karşı etkinlik gösteren örgütü açıktan açığa sindirmesi iyice güçleşmişti(Ramsaur 1982:116).

Rumeli'de meydana gelen bu olumsuzlukların yanı sıra imparatorlukta iktisadi ve sosyal vaziyet hızla kötüleşmeye başlamış ve memleketin dört bir yanında ayaklanmalar meydana gelmişti. Bu ayaklanmaların en önemlisi 1906'da Erzurum'da ortaya çıktı. Mahalli sermaye sahipleri, esnaf, subaylar ve memurların oluşturduğu isyancıların istekleri , yeni vergilerin kaldırılması ve anayasanın tekrar yürürlüğe girmesi idi. Şehir haftalarca isyancıların denetimi altında kaldı. Üzerlerine gönderilen ordu bile müdahaleyi reddediyordu. Bu ayaklanmalar 1907 yılı boyunca Doğu Anadolu'nun bir çok yerinde görüldü. Bu ayaklanmalar sultan Abdülhamit'in bölgede sürdürmeye çalıştığı İslamcılık siyasetinin de başarısızlığını göstermiştir. Çünkü isyancıların istekleri, arasında politikanın bölgedeki sembolü haline gelen Hamidiye Alaylarının kaldırılması da yer almaktaydı(Babacan 1999:6).

Diğer taraftan 1907 yılının kışı ülkede çok sert geçer, fiyatlar yükselir, un, yakacak, odun, yetmez olur. Bunun sonucu olarak 1907- 1908 yılı boyunca iktisadi bunalım sürer, yiyecek maddeleri inanılmaz fiyatlara yükselir(Kansu 1995:35-95).

Toplumda meydana gelen memnuniyetsizlik ortamı kışlalara da yansımaktadır. Ülkenin büyük bölümünde askerler ücretlerinin düzensiz ödenmesi bazen de hiç ödenmemesi sebebiyle isyana başlarlar. Bu çerçevede 1907 de on üç, ve 1908 yılının ilk altı ayında sekiz ayaklanma görülür. Başlangıçta bu ayaklanma ve memnuniyetsizlik ortamı devletin başkentinde etkili olmamış gibi görünüyordu. Çünkü Abdülhamit yönetimi merkezde kontrolü sıkı tutuyordu. Fakat Anadolu'da ve Makedonya'daki bütün vilayetlerde meydana gelen bu ayaklanmalar ve rahatsızlıklar yıl sonuna kadar devletin halk üzerindeki baskıcı gücünü kırdı. Bu nedenle, 1907 yılı başından itibaren devlet, artık İstanbul'da bile halk protestolarını kontrol altına almakta güçlük çekmeye başladı. İstanbul, 1907 yılı boyunca yönetime karşı duyulan memnuniyetsizlikten doğan olaylarla çalkalandı(Kansu 1995:99–100). Buna bağlı olarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti de başkentteki propaganda çalışmalarını, yoğunlaştırmaya başladı. Aslında hafiyelerin faaliyetleriyle bunalmış ve yılmış olan İstanbul'da cemiyetin gelişmesine imkan yoktu. Bu çalışmalar çerçevesinde Talat Bey Emanuel Karasu ile birlikte İstanbul'a gider Talat Bey ve Karasu bir yandan başkentteki önemli din adamları ve tarikat ileri gelenleriyle görüşürken diğer yandan da masonların ileri gelenleriyle görüşerek üç gün sonra Selanik'e dönerler(Babacan 1999:8).

1907 yılı sonlarında ve 1908 başından Rumeli'nin birçok yerinde bulunan birliklerdeki erlerin, terhis ve yiyecek yönünden topluca hak istemeye kalkmaları, İttihat ve Terakkici subayların yardım ve davranışıyla bir ayaklanma biçimini almış ve bu isteklerin devletçe yerine getirilmesi, İttihat ve Terakki'nin gücünü topluma göstererek güven sağlamış oluyordu(Niyazi 1975:46).

1908 yılının ilk aylarına gelindiğinde, kurulu düzene karşı duyulan memnuniyetsizlik o kadar büyük boyutlara ulaşmıştı ki, yalnızca Anadolu ve Makedonya değil, imparatorluğun en ücra köşelerinde bile, her şehir ve kasabada çeşitli itaatsizlik olayları meydana gelmekteydi. Devlet otoritesinin temsilcilerine karşı girişilen sürekli devrimci kışkırtma ve gösteriler sonucu idari otorite ciddi bir şekilde sarsılmıştı. Gösteriler görünürde mahalli olarak örgütlenmiş olmakla birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iyi örgütlenmiş haberleşme ağı sayesinde diğer bölgelerle yaygın bir kordinasyon ve iş birliği yapılmakta olduğu su götürmezdi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, merkezi Paris'te olmakla birlikte, imparatorluğun bütün önemli şehirlerinde örgütlenmeye başlamıştı. Çıkan bazı olaylarda işe mahalli huzursuzluklar neden olmuşsa da gösterilerin düzenlenmesinde veya merkezi hükümete yapılan isteklerde bir gelişi güzelliğe rastlamak mümkün değildir. 1906 yılı başlarında adil olmayan vergilendirmenin kaldırılması veya istismarcı memurların azledilmesi isteklerinden yola çıkan halk gösterileri ve ayaklanmalar kurulu düzene karşı duyulan genel hoşnutsuzluğun dışı vurumu haline geldi. İlk önceleri bu genel isteklerle ortaya çıkan gösteri ve ayaklanmalarda, 1907 yılı sonları ile 1908 yılı başlarına doğru, seçimler yolu ile oluşturulacak temsili bir meclis kurulması ve ülke yönetiminin kökten değiştirilmesi yoluyla anayasal bir düzenin kurulması yolunda istekler ileri sürülmeye başlandı(Kansu 1995:39-94).

Ülke içinde bunlar olurken, uluslar arası ilişkilerde meydana gelen yeni diplomatik gelişmeler Osmanlı toplumunda, askeriyede ve aydınlarda büyük endişeler uyandırmaya başladı. İran, Tibet ve Afganistan hakkındaki politikalarıyla 1907'de İngiliz Rus yakınlaşması meydana geldi. Makedonya meselesinin tamamen çözülebilmesi için İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus çarı II. Nikola, 10 Haziran 1908'de Reval'de bir araya geldiler. Bu toplantının asıl maksadı, Makedonya olaylarının hala devam etmesi değil 1908 Ocağında II. Abdülhamit'in Avusturya-Macaristan'a Selanik demir yolunu yapma imtiyazını vermesinden kaynaklanıyordu. Makedonya üstünde Avusturya- Macaristan'ın etkisinin artmakta oluşu, Rusya ve İngiltere'yi birbirine yaklaştırdı. Reval mülakatında, Makedonya'daki yabancı denetiminin arttırılmasına ve gönderilen yabancı asker sayısının çoğaltılmasına karar verildi. Ayrıca İngiltere buraya uluslar arası denetime bağlı özel bir vali atanmasını istiyordu. İngiltere'nin bu önerileri Makedonya'daki İttihat ve Terakki çevrelerinde, Makedonya'nın yakında Osmanlı devletinden koparılması için yapılan hazırlıklar olarak yorumlandı. Makedonya'daki İttihat ve Terakki komiteleri, kendi vilayetlerindeki konsoloslara, Reval'de alınan kararları protesto eden notalar verdiler(Babacan 1999:9; Georgevitch 2005:30-31).

9 Haziran 1908'de Reval'de bulunan İngiliz Kralı Edward ile Rus Çarı II. Nikola, Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için anlaşmaya varmışlardı. Gittikçe güçlenen Japonya, Rusya için olduğu kadar İngiltere için de bir tehdit oluşturmaktaydı.

Almanya'nın, Osmanlılardan Bağdat demiryolunu yapma imtiyazını alması ve bölgede güçlenmesi İngiltere ve Rusya için bir tehdit oluşturmaktaydı. Rus- İngiliz yakınlaşmasının bir başka nedeni de, Avusturya- Macaristan imparatorluğunun Almanya ile birlikte hareket etmesiydi(Çiçek 2004:77).

Reval de tartışılan öneriler asla yürürlüğe konmadı, çünkü reform tasarısının tümü Jön Türk ihtilalinden sonra geri çekildi. Yine de Makedonya topraklarında Reval toplantısının söylentileri Jön Türk subaylarını bir ihtilal yapma zamanının gelmiş olduğunu inandırmaya yetmişti(Tokay 996:93).

Tarihe Reval mülakatı olarak geçen buluşma özellikle genç subaylar arasında dinamitin fitilini ateşleyen bir rol oynadı. Kolağası Resneli Niyazi Bey, İttihat ve Terakki'nin Manastır örgütünden izin alarak 3 Temmuz 1908 günü, maiyetindeki 200 kadar gönüllü er ve bir o kadar sivilde dağa çıktı. Manastır Selanik izledi. Erkanıharp Binbaşısı Enver Bey de dağa çıktı. Artık isyan başlamıştı. Manastır da yükselen silah sesleri devrimi bütün dünyaya duyuruyordu. İşte, böyle bir siyasi ortam içerisinde, 3 Temmuz 1908 günü, Resne garnizonundan Niyazi Beyin bir çete kurarak dağa çıkması ile İttihat ve Terakki'nin siyasi fikirleri ve faaliyetlerini sonuca götürecek mücadelesi başlamış oluyordu(Kansu 2001:121).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önündeki ilk ve önemli görev Selanik'te bulunan üçüncü orduyu da devrim hareketi içine çekmekti. Üçüncü ordu içindeki hoşnutsuzluk bazı yerlerde açık ayaklanmalar biçiminde kendini göstermiştir. Sarayın adam kayırmacılığı sayesinde yer edinmiş yüksek rütbeli subayların becerisizlikleri, genç subaylar ve erler arasında gitgide artan bir huzursuzluk yaratmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu huzursuzluktan faydalanarak erler arasında propaganda faaliyetlerine başlamışlardı(Kansu 2001:19). 1908 yılının Temmuz ayı başından itibaren, üçüncü orduda ve yaygın olarak da tüm Makedonyada askerler arasındaki hoşnutsuzluk ve isyan haberleri gündelik hale gelmişti. Genç subaylar arasında devrimci propagandanın yayılması ve meydana gelen sürekli isyanlar daha fazla itaatsizliğe sebep olmuştu. İşte tam bu sırada İngiltere kralı ve Rus Çarı arasında 9-11 Haziran tarihlerinde Reval'de yapılmış olan Makedonya'nın geleceğine ilişkin görüşmeler kamuoyunda duyulmuş, bu haberler özellikle Makedonya'daki halk ve ordu mensupları arasında heyecan yaratmış ve ülkenin

yabancı çıkarları doğrultusunda yönetilmesine öteden beri karşı çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti mutlakıyetçi yönetimi yıkabilmek için geçerli bir nedeni bulmuş oluyordu(Kansu 2001:121).

1908 yılına gelindiğinde siyasi ve askeri olaylar, cemiyetin tahmin edemeyeceği hızla gelişmeye başladı. Büyük Devletler Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarının paylaşılması yönündeki niyetlerini Reval Mülakatında iyice açığa çıkarmışlardı. Faaliyetlerini o güne kadar gizli bir şekilde devam ettiren cemiyet için Reval mülakatı bardağı taşıran son damla oldu. Cemiyet ileri gelenleri Reval toplantısından olumsuz haberler çıkacağını sezmişlerdi. Böylece Osmanlı üzerindeki denge bozulacak, Rumeli parçalanacaktı. Yıldız yönetimi vatani yabancılara terk ediyordu. Cemiyet açısından bu kabul edilemez bir sonuçtu. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Reval mülakatının sonuçlarının kabul edilemeyeceğine dair bir bildiri, büyük devletlerin; konsolosluklarına dağıtıldı. Bu beyannamedeki fikirler; büyük devletlerin dört yıldır Makedonya'da yaptıkları ıslahat teşebbüslerinden hiçbir olumlu sonuç alınamamış, bunlar faydadan çok zarar getirmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, İslam- Hıristiyan bütün vatandaşlarla birlikte, vatani korumak amacındadır. Bunun için de mevcut istibdat yönetiminden kurtulmak gerekmektedir şeklinde özetlenebilir. Bu tepki cemiyetin ilk fiili teşebbüsü idi ve böylece cemiyet su yüzüne çıkmış oluyordu(Babacan 1999:21).

Reval görüşmeleri ittihatçıları acil olarak harekete zorladı. Bunun üzerine devrime dönüşecek olaylar Kolağası Niyazi Bey'in Resne de ayaklanması ile başladı. Niyazi Bey'in önerisi ve girişimi üzerine bölgede yaşayan Müslümanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimi altında bir çete oluşturmuşlardı. Resne'deki birliklerin başında bulunan Kolağası Niyazi bey, 3 Temmuz'da eşkıya izlemek bahanesiyle yüz kadar askeri birliği bir grup yerel yöneticiyle beraber daha önce örgütlenmiş olan sekiz yüz kişilik silahlı sivil halkla buluşmaları için dağlara gönderdi. Niyazi Bey'in önderliğindeki grubu etkisiz hale getirmek için iki taburla Mitroviçe'den Manastır'a gönderilen Kosova vilayeti komutanı General Şemsi Paşa, 7 Temmuz'da Manastır'dan ayrılmak üzereyken, İttihatçı bir subay olan Atıf (Kamçıl) Bey tarafından öldürüldü(Kansu 2001:124;Okyar 1980:14).

Şemsi Paşa'nın katlinin ardından Niyazi Bey isyanını bastırmaya, Müşir Tatar Osman Paşa tayin edildi. Bölgenin içerisine düştüğü askeri ve siyasi durumdan sonra Abdülhamit' in bu ayaklanmayı bastırabilmesi için Makedonya'daki III. Ordu ve Edirne'deki II. Ordu'dan faydalanma fırsatı kalmamıştı. Ayaklanmayı Anadolu'dan 47 tabur asker göndererek bastırmayı planladı. Ayrıca Makedonya'daki Rum çetelerinden faydalanacaktı(Babacan 2000:25). Tatar Osman Paşa Manastır'a geldiği sırada İzmir'den Selanik'e asker sevkine başlanmıştı. Cemiyet, Anadolu'dan gelecek askerlerin Niyazi Bey üzerine gitmesini önlemek için Doktor Nazım Bey'i İzmir'e yolladı(Uzunçarşılı 2004:18). İzmir'de silah altına alınan sekiz taburluk redif livası Makedonya'daki çeteci zabıtları takip etmek üzere vapurla Selanik'e gönderildi(Duru 1957:27). İzmir'deki Cemiyet üyeleri olan Doktor Nazım, Bursalı Tahir ve arkadaşlar da vapurda bulunmaktaydı. Bu ittihatçıların propagandası üzerine bir kısım asker daha Selanik'e varmadan, diğerleri ise Manastır yolunda İttihat ve Terakki Cemiyetine katılmayı kabul edildiler(Babacan 2000:25).

Şemsi Paşa'nın öldürülmesinden sonra telaşa düşen Sultan Abdülhamit, zabıtlar ve askerlere nasihat etmek üzere Müşir Şükrü ve Birinci Ferik Rahmi Paşaların başkanlıklarında Selanik, Manastır ve Kosova taraflarına bir heyet gönderdi ise de bunların nasihatlerini dinleyen olmamış, bilakis cemiyetin güçlendiğini görmüşlerdi(Uzunçarşılı 2004:19).

Niyazi Bey'in başlatmış olduğu isyanının bastırılmamasından sonra, Makedonya'daki gelişen diğer bir önemli olay da Firzovik toplantısıdır. 1908 yılında Avusturya-Macaristan Manastır'da demiryolu yapımı için çalışmalara başlamıştı. Bu demiryolu eski plana göre, Bosna'dan Mitroviçe'ye kadar uzatılacaktı. Bu amaçla daha Mart 1908'de Avusturya hükümeti Kosova'ya bir mühendis komisyonu göndermiştir. Bu gelişme Kosova'nın Avusturya tarafından işgal tehlikesi halk arasında çeşitli söylentilere yol açmıştı. Bu arada Üsküp'teki Avusturya- Alman okulunun; düzenlemeyi düşündüğü eğlence Arnavutların tepkisini çekmiş ve birçok silahlı Arnavut Firzovik'te toplanmaya başlamıştı. Bu haber dallanıp budaklanarak yayılmış ve topluluğa katılanların sayısı ertesi ay 30 bine kadar yükselmiştir. Fakat Avusturya'dan bir hareketin söz konusu olmadığı anlaşılır. Bu arada toplantının sükunetle dağılmasını sağlamak üzere Kosova valisi Mahmut

Şevket Paşa tarafından 8 Temmuz'da görevlendirilen ve İttihat ve Terakki yanlısı olan Miralay Galip Bey, bu toplantıyı meşrutiyetten yana bir toplantı haline çevirmeye çalışıyordu. Galip Beyin geliştirmek istediği tez; Rumeli'de yabancı müdahalesinin son bulması için meşrutiyet düzeninin geri gelmesiydi. Sonunda bunu başardı. Firzovik't toplanan Arnavutlar 20 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyetin geri getirilmesi için Padişaha ultiमतom göndermişlerdir. Bu ultiमतom 194 imzalı bir telgraftı ve bir millet meclisinin toplanması isteniyordu. Bu durum ordudaki isyana, bir halk ayaklanmasının da eklendiğini de göstermekteydi. Üstelik bu isyan devletin en duyarlı ve en göz önünde bulunan bir yerinde oluyordu ve bunu yapanlarda Abdülhamit'in en çok güvendiği Arnavutlardı. Abdülhamit bu baskılar altında meşrutiyeti kabule razı olacaktır(Çelik 2004:98-103 ;Babacan 2000:26).

Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır da ardından da Ohri'de faaliyetlerini arttırmıştı. Ohri'deki sınıf-ı sani redif alayı kumandan vekili Eyüp Sabri Bey , asker ve ahaliden teşkil ettiği Ohri Milli Alayı birinci tabur kumandanlığını ele alarak 20 Temmuz 1908'de askeri depoyu açtırıp, dokuz yüz mavzerle, doksan beş sandık cephaneyi yanlarına alarak dağa çıkmıştır. Daha sonra Eyüp Sabri Bey kuvvetlerine Manastır'da bulunan rediflerle, Mitroviçe'den gelen nizamiye taburlarından bazı zabitlerde iltihak etmişlerdir. Bu gelişmeler karşısında Müşir Tatar Osman Paşa cemiyet aleyhine sinsice hareketi sebebiyle cemiyet tarafından tutuklanmasına karar verilmiş, bu iş, Ohri teşkilatına havale edilmişti. Yani bu görevi Eyüp Sabri Bey ve Resneli Niyazi Bey yerine getirecekti(Babacan 2000:26-27; Uzunçarşılı 2004:22-27).

Bunun üzerine her iki tabur gizlice tertibat alarak hazırlıklarım tamamladıktan sonra Manastır üzerine hareket etti ve nihayet 22 Temmuzda, Niyazi Bey ve Eyüp Sabri Beyler cemiyetin emri üzerine Manastır'daki ordu komutanı Tatar Osman Paşa'yı dağa kaldırdılar. Artık 22 Temmuz da İttihatçılar Makedonya'da yönetime el koydular(Babacan 2000:27). Böylece Cemiyeti kontrolü ele geçirerek, Makedonya'nın kurtarılmış kasabalarında anayasal rejimi ilan etti. 23 Temmuz'da Manastır da törenle anayasal rejim ilan edilmiştir. Siroz, Resne, Debre ve Makedonya ile Arnavutluk'taki diğer kasabalarda Manastır'dakiyle aynı saatlerde meşrutiyet ilan edildi(Kansu 2001:131-134).

Makedonya'da Meşrutiyetin ilanının ardından gelen telgraflarda veliahda biat edeceklerini ve İstanbul'a III. orduyla hareket edecekleri yönündeki tehditlerin belirtilmesi üzerine Abdülhamit Kanun-i Esasi'nin ilanına mecbur kalmıştı. Makedonya'da olup bitenler karşısında başka şansının kalmadığını anlayan Sultan Abdülhamit, 24 Temmuz günü Kanun-u Esasi uyarınca Meclis-i Mebusan'ın açılmasını ve hemen seçime gidilmesini emreden fermanı yayınlamak zor kaldı(Uzunçarşılı 2004:67-68).

Mutlak monarşinin başarılı biçimde devrilmesi ve yerine meşruti monarşinin kurulması ülkenin tarafından kutlandı(Kansu 2001:137). Kısa bir süre için de olsa Makedonya'daki olaylar yatıştı. Meşrutiyetin ilanından sonraki günlerde, Bulgar,Sırp,Yunan çeteleri Selanik'e inerek, İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileriyle anlaşarak silahlarını bıraktılar(Babacan 2000:28).

3.7. Meşrutiyet'in Osmanlı İdaresine Etkileri

3.7.1. Yeni Rejim

İhtilal hükümetinin değişiklikleri, ülke içinde birçok çatışmaya yol açmış ve otorite boşluğu baş göstermişti(Kabacalı 1990:21). Anayasanın ilanından sonra devlet aygıtı tamamen çökmüş, mülkiyenin ve askeriyenin yüksek kademelerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ısrarı ve denetimiyle de yoğun bir değişim hareketine girişilmişti(Savaş 2000:113).

Kanun-i Esasi'nin uzun bir süreden sonra tekrar yürürlüğe konması ve yeni bir anayasal düzenin kurulmasına rağmen eski monarşist hükümet hala görevdeydi(Kansu 2001:159).

Halkın hükümet aleyhine yaptığı protestolar ve Tanin'in tek tek nazırlar aleyhine yaptığı baskı istenilen sonuca ulaştı ve Said Paşa kabinesi 1 Ağustos günü toplu olarak istifa etti. Said Paşa hükümeti kurmakla yeniden görevlendirildi. Sadrazamlığı kabul eden Paşa, yeni kabine ile birlikte hükümet programını içeren Hatt-ı Hümayun'u hazırladı(Kansu 2001:161). Abdülhamit'in yeni kabineyi onaylamasından sonra, Hatt-ı Hümayun halka duyurulmak üzere 1 Ağustos gecesi Babıali'ye gönderildi.

1 Ağustos'tan önce, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hüseyin Hilmi aracılığıyla İstanbul'a bir heyeti gönderip meseleyi görüşmek için Padişah'tan izin istemiştir. Padişahın istemeyerek verdiği bu izin üzerine 1 Ağustosta Talat, Cavit ve Rahmi Beylerden oluşan heyet 3 Ağustos'ta Edirne'den İstanbul'a gelmişti(Ahmad 1986:48;Kuran 2000:3 10). Aynı gün Sadrazam ile yapılan uzun görüşme sırasında heyet, kabine değişikliği ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürdü; öncelikle Said Paşa'nın görevden çekilerek yerini Kamil Paşa'ya bırakmasını ve başarılı bir asker olan Tabluscargp Valisi Recep Paşa'nın da Harbiye Nezaretine atanmasını içeren bir takım isteklerde bulundu. Görüşmeden kesin bir sonuç alamayan İttihat ve Terakki Cemiyeti Heyeti aynı gün Sultan Abdülhamit'i ziyaret ederek, Said Paşa'nın yerine Kamil Paşa'nın getirilmesini, Bahriye Nezaretinde değişiklik yapılmasını ve Recep Paşa'nın da Harbiye Nezaretine atanmasını istedi. Görüşmeden sonra Said Paşa bahriye nazırının azledilmesini kabul etti ve Hasan Rahmi Paşa 4 Ağustos'ta azledildi. Kabinedeki tek değişikliğin bahriye nezaretinde olmasından memnun olmayan İttihat ve Terakki Cemiyeti 4 Ağustos'ta Said Paşa ile yeniden görüştü. Bu görüşmeden sonra kabineden istifalar olmuş, bu olay Said Paşa kabinesinin düşmesine neden olmuştu. İstifalara ilişkin haberler Kamil Paşa'nın yeni kabinede Sadrazamlığa atandığı haberleriyle birlikte 5 Ağustos'ta halka duyuruldu. Kabinenin 5 Ağustos'ta çöküşünün nedeni İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Said Paşa üzerindeki baskısı aynı, zamanda basın ve halkın yoğun tepkisiydi. (Kansu 2001: 169-171;Uzunçarşılı 2004:68-69).

Bu gelişmelerden sonra 6 Ağustos'ta Kamil Paşa kabinesi kuruldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Kamil Paşa arasında yapılan antlaşmaya göre heyet-i mahsusa İstanbul da bulunacak ve kendisine yardım edecekti (Savaş 2000:114). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 7 Ağustos'ta yayınladığı bildiride yeni kabineden duyulan memnuniyet belirtiliyor, halkın gösterileri bırakması ve hükümetin çalışmasına kolaylık sağlanması isteniyordu. Bildiride artık padişah ile millet arasında hiçbir hain ayrılığın kalmadığı ve milletin muhtaç olduğu namuslu bir kabinenin işbaşına geçtiği ifade ediliyordu. İttihada ve Terakki Cemiyeti'ne göre yeni kabinede sicili kötü tek bir üye bile yoktu(Kansu 2001:176).

Kamil Paşa kabinesinin çözmek zorunda olduğu meselelerin başında düzeni ve istikrarı sağlamak geliyordu. Düzensizliği yaratan başlıca sebep halkın hürriyeti yanlış anlaması idi. İstanbul gibi bir şehirde vapura ve tramvaya para vermeden binmeyi hürriyet icabı sayanlar bile çıktı. Kimi şehirlerde hamallar, kapıcılar, bekçiler; köylerde köylüler, padişahın anayasaya bağlılık andı içtiğini işitince bunun yeni bir halife olup olmadığı konusunda duraksamaya düşmüşlerdi(Karal 1983:53). Geçmişte emsali bulunmayan grevler ve ordunun siyasetle uğraşması, meşrutiyete karşı olumsuz bir hava yaratıyordu. Bu düzensizlik çok geçmeden Sadrazam Kamil Paşa ile ittihatçıların arasını açtı. Kabine değiştiği gibi harbiye ve bahriye nazırlıklarında ve büyük elçiliklerde de önemli değişiklikler yapıldı(Savaş 2000:114).

İttihatçılar, ömrünü tamamlamış bu yapıyı siyasal, sosyal, ve ekonomik yönleri ile birlikte yok etmeye kesin kararlıydılar. Meşrutiyetin ilanı, diğer şeylerin yanı sıra devlet kavramıyla, birlikte yeni vatandaşlık kavramını da temsil ediyordu. Devlet tebaa anlayışını geride bırakarak, yarı-feodal yapıdaki bir mutlakiyetçi monarşiden, devletin vatandaşlarına, karşı sorumlu olacağı modern bir liberal demokrasiye dönmüş olacaktı(Kansu 2001:218).

Devrimle birlikte, yalnızca mutlakiyetçi rejimin temel direkleri olan monarşi ve köhnemiş bürokrasinin ayrıcalıkları değil, aynı zamanda, birçok etnik ve dini cemaatin ayrıcalıkları da ortadan kaldırılmıştı. 1908 öncesi rejimde var olan ayrıcalıklar, genelde eski rejimin belirgin bir özelliği idi ve eşitliğe karşı engel oluşturuyordu. Bu cemaatler, mutlakiyetçi rejimde, devlet yönetiminin dışında bırakılmışlarsa da aynı haklar ve ayrıcalıklarla belirli muafiyetlere sahipti. Özellikle dini yönden belirginleşmiş olan bu ayrıcalıklar, çeşitli kiliselerin kendi cemaatlerinin günlük işlerini ve toplumsal yaşantısının büyük bir bölümünü kendi içinde yürütmesine ve eğitim vermesine kadar dayanıyordu. Kilise hiyerarşisi, özellikle Fener Rum Patrikhanesi ve Ermeni Patrikhanesi, kendi cemaatlerini devlet otoritesine karşı temsil etme konusunda geniş yetkilere sahipti. Bu yüzden, eski rejim altında devlet otoritesi tekel durumundaydı ne de diğer otorite merkezlerinden birtakım konularda daha üstündü(Kansu 2001:218).

“Özgürlüğe”, “eşitliğe”, “adalete” ve “kardeşliğe” inanmış İttihatçıların vatandaşlık anlayışı, bir ülke içinde yaşayan insanların ırk, din ve etnik kimliklerine göre ayrı ayrı sınıflandırılmasını kaldıramıyordu. İttihatçılar devrimi gerçekleştirdiklerinde yalnız siyasal düzeni yerleştirmeyi de amaçlamışlardı; artık herkes birinci sınıf vatandaş olacaktı. İttihatçıların kurdukları modern devlet yapısında yeni vatandaşlık anlayışının etkilerini hissedecek olan kurum doğal olarak dindi. Devlet daha önce kiliseler, havralar ve camilerce üstlenilmiş olan eğitim gibi bir çok işlevi kendi üzerine almaya çalıştığında, dini otoritelerin, Müslümanlar kadar Musevi ve Hıristiyanların da kendi toplumları üzerindeki kontrolleri ellerinden alınıyordu. Hıristiyanlar arasında rahiplerce, Yahudiler arasında hahamlarca, Müslümanlar arasında ulemalarca temsil edilen ve eskiden beri mutlakiyetçi monarşik bir rejime destek vermiş olan geleneksel otorite, bilerek ve isteyerek sarsıntıya uğratılmıştı, ne de olsa geleneksel dini otorite rejimle en fazla işbirliği içinde olan, çıkarları eski rejimle özdeşleşmiş ve bu yüzden de eski rejimin devam etmesi için elinden geleni yapması beklenen bir haldi. Dini kurumların din farkı gözetmeksizin —Müslüman, Musevi, Ortodoks veya Katolik Hıristiyan olsun— hepsinin genel olarak ve ayrı ayrı değişmekte olan durum karşısında kaybedecek çok şeyi ve dolayısıyla, kendi çıkarları açısından yeni rejimden çekinmeleri için epeyce sebepleri vardı(Kansu 2001:220). Bazı yerlerde, bilhassa “Şeriat elden gidiyor” diye rejim aleyhinde hareketler olduysa da bunlar başlangıçta önemsiz kaldı(Bayur 1991:65).

Modernliği temsil eden İttihat ve Terakki Cemiyeti ile gelenekselliği temsil eden etnik, ulusal ve dinsel güçler arasındaki mücadele, eski rejimin düşmesi ve yeni rejimin 1908 yazında kurulmasıyla başladı. Siyasal güçlerin karşı devrim ekseninde aldığı yer ile, ayrılıkçı ve birlik ekseninde aldığı yer, hemen hemen tam olarak örtüştü. İttihatçıların dönüşüm programı, ortaya çıkması kaçınılmaz olan bu çatışma sürecini, liberal demokratik bir toplum içinde bütün vatandaşlar için özgürlük, eşitlik ve adalet istemekle, zamanından önce hızlandırdı(Kansu 2001:221-222).

Otuz yıllık istibdat döneminin sonunu ilan eden bu yeni yönetim almaya hürriyetçi tedbirler almaya devam etmiştir. Padişah siyasi suçluları affederek yetkisini genişletiyor, hafiyeliği kaldırıyor(Tunaya 1959:11). Bir jurnal üzerine

sürülmek korkusunun kalkması ve her şeyin üstünde olarak, vatanın yok olma tehlikesinin artık düşünülmeceğini ve geleceğe güvenle bakılabileceği inancı herkesin yüreğini rahatlatıyordu. (Bayur 1991:65). Geriye kalan Polis örgütü de ancak anayasaya uygun hareket edebiliyordu. Tüm Osmanlı halkı din ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşit haklara sahip olabilecekti. Bir sebep olmadan kimse tutuklanamayacak ve cezaevine konulamayacaktı. Mahkemeler dış müdahalelerden bağımsız olacaklardı. Herkes mesken dokunulmazlığına sahip olacak, yasa emri olmadan kimsenin evine girilemeyecekti. Halk özel izin almaya gerek duymadan hangi amaçla olursa olsun yurt dışına çıkabilecekti. Hükümet yayınları basılmadan sansür edemeyecekti. Postalanacak özel mektup ve basılı maddeleri inceleyemeyecekti. Öğrenim ve öğretim hiçbir denetleme altına alınmaksızın serbesti. Memurlar (subaylar hariç) istemedikleri yerlere tayin edilemeyeceklerdi(Cemaleddin Efendi 1978:10). Milli Eğitim Bakanlığındaki Teftiş ve Muayene ve Kütüb-i Diniyye Tetkik Heyetleri ile bunların üstünde bulunan Tetkik-ı Muellifat Heyeti İstanbul ve illerdeki gümrük ve postanelerde görevli bütün sansür memurlarının işine son verildi. Anlaşmalar yeniden gözden geçirilecek, ekonomiyi geliştirmek için önlemler alınacaktı(Shaw 1991:223).

3.7.2. Seçim Öncesi

Önemli meselelerden biri de, Osmanlılığın ne olduğunun tespit edilmesiydi. Zira, bir yanda çeşitli milletler, bir yanda da bu milletleri birbirine bağladığı ileri sürülen Osmanlı ülküsü vardı. Meşrutiyet düzeninin başarıya ulaşması için bütün milletlerin Osmanlılığın gerekliliği üzerinde az çok bir anlaşmaya varmaları şartı. Ama bu işin hemen hemen imkansızlığı bazı milletlerin hazırladıkları programlardan belli oldu. “Türklerin programı” diye bir şey yoktu. Ama, İttihat ve Terakki programının bu nitelikte olduğu belliydi. Türk olmayan Müslümanların da (Araplar, Arnavutlar, Kürtler, Çerkezler), henüz ortaya koydukları programlar yoktu. Ama, onların da program hazırlayan ya da hazırlayabilecek kulüpleri vardı(Akşin 1987:102).

Selanik'teki İttihat ve Terakki lider kadrosu, yaklaşan genel seçimler için bir siyasi program hazırlamak üzere bir komite oluşturmuştu. Programın ayrıntılarının

düzenlenmesinden kısa bir süre sonra açılacak olan Meclis-i Mebusan'a bırakıldığı söylenen Makedonya'nın idari yapısının yeniden düzenlenmesi ile ilgili bir teklif hazırlanmıştı. Program ayrıca, hem ilk hem orta öğretim seviyesinde devlet gözetimi ve denetimi altında bir eğitim yapısı oluşturmayı hedefliyordu. Bu eğitim reformu aynı zamanda, şimdiye kadar değişik cemaatlerin yetkili kurumlarının denetiminde olan okulların kapatılarak ortadan kaldırılmasını kapsıyordu. Ekonomik hayatta şartların değiştirilmesi ile birlikte yeni sistemde gereken bilgileri aktaracak ve çağdaş metotlarla hizmet verecek ticaret okulları da kurulacaktı. Dini imtiyazlara saygı gösterilecek ve dini eğitim veren okullara tanınmış olan haklar korunacaktı. Orduda çağdaş düzenlemelere gidilecek ve zorunlu askerlik hizmeti vatandaşları kapsayacak şekilde yeniden tanzim edilecekti(Kansu 2001:222). İttihat ve Terakki bu düzenlemeleri yapmak için Hıristiyan milletlerle siyasi program konusunda görüşmeler yapılarak anlaşma yolu arandı (Akşin 1987:102).

Ancak; Ağustos ayı sonlarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teklif ettiği eğitim reformunun Makedonya'daki Hıristiyan cemaatler tarafından ısrarlı ve kararlı bir muhalefetle karşılanacağı tahmin edildi. Çeşitli azınlıkların hiçbiri eğitimdeki imtiyazları bırakmaya niyetli gözüküyorlardı. Özellikle orta öğretim seviyesindeki bütün okullarda derslerin Türkçe yapılmasını mecburi hale getirme girişimi önemli karışıklıklara yol açacak gibi gözüküyordu(Kansu 2001:223).

Makedonya'daki Rum cemaati isteklerini Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti şubesine ileterek resmi hale getirdi. İttihatçıların düşüncelerine uygun olarak, düşünce ve vicdan özgürlüğü insan hakları, daha önce kazanılmış haklara saygı temel prensip olarak kabul ediliyordu. Ne var ki, dini ve laik eğitim konularındaki imtiyazların korunması, istekler listesinde en önemli yeri tutuyordu. Fener Rum Patrikhanesi'ne tanınmış olan tüm imtiyazların bir bütün olarak güvence altına alınması ve kaldırılmış olan imtiyazların da geri verilmesi üzerinde ısrarla duruluyordu. Rum cemaati, ayrıca mecburi askerlik konusunda da şu şartı ileri sürdü; askeri birlikler, kendi içlerinde bütünlük gösterecek bir şekilde, aynı inançtan ve aynı bölgeden gelen erkeklerden oluşmalıydı(Kansu 2001: 224).

Bu teklifler, toplu olarak yorumlandığında, Rum cemaatinin isteğinin dini ve etnik temele dayalı tam bağımsızlıktan başka bir şey olmadığı ve eski rejimin yeni

bir kılıf altında sürüp gitmesi anlamı taşıdığı açıktı. Makedonya'daki Bulgar ve Ulah cemaatlerinin seçim propagandalarının temelini meydana getiren siyasi programları da geniş ölçüde mahalli yönetim ve bağımsızlık isteklerini dile getiren bağımsız müesseselerin meydana getirilmesi dileği ve eğitim meselesindeki isteklerinde fikir birliği içinde hareket etmeleri, İttihatçıları görünürde etkileyerek, onları yeni bir reform programı hazırlamaya ya da ilk tekliflerini yeniden gözden geçirmeye itti(Kansu 2001 :222). Meclis-i Ayan'ın kapatılması teklifi İttihatçıların programına girmişti.

İttihatçıların seçim programında, eğitim konusu üzerinde herhangi bir uzlaşma belirtisi yoktu. İlkokul seviyesinde bile, derslerin öğrencilerin ana dilinde verilmesi teklifi kabul edilmiş olmasına rağmen, Türkçe'nin öğretilmesi mecburi olacaktı. Orta dereceli okullarda ise Müslümanlarla birlikte gayr-i Müslimler de aynı okullarda okuyacaklardı. Bu okullarda dersler yalnız Türkçe yapılacaktı(Akşin 1987:103). Güçlü bir Hıristiyan muhalefeti, İttihatçıları eğitim konusunda yeniden düşünmeye sevk etti. Sonuç olarak, Hıristiyanların orta dereceli okullarına karışmayacaklarını taahhüt ettikleri yeni seçim programı hazırladılar(Kansu 2001:226).

İttihat ve Terakki Cemiyeti 6 Ekimde seçim programını kamuoyuna sundu(Tunaya 1989:65). İttihat ve Terakki Cemiyeti 1876 Kanun-u Esasisi'nin tekrar yürürlüğe konulması ile yetinmiyor, tam tersine, bu anayasanın liberal demokratik anlayışa aykırı madde ve fıkralarını acilen değiştirmeyi amaç haline getirerek kamu oyuna sunuyordu.

Siyasi programdaki öteki maddelere gelince: Resmi dil Türkçe olacak ve bütün resmi yazışmalar Türkçe yapılacaktı. Vatandaşlar arasında hiçbir ırki ve dini farklılık gözetilmeksizin herkes eşit haklara ve sorumluluklara sahip olacaktı. Osmanlı halkı kanun önünde eşit muamele görecekti. Gereken yetenekleri ve nitelikleri taşıyan tüm vatandaşların ayırım gözetilmeksizin kamu kuruluşlarında çalışma hakkı olacaktı. Bütün erkekler ayırım gözetilmeksizin, mecburi askerlik hizmetiyle yükümlü olacaklardı. Ancak askerlik süresi, ordunun eğitim ve yetiştirilmesini aksatmayacak ölçüde kısaltılacaktı. Programdaki bu maddelerle devlet modern görünüm kazanmaktaydı. Hiç kimseye üyesi olduğu cemaat, sınıf ya

da grup nedeniyle farklı muamele yapılmayacak liberal bir toplumda olması gerektiği gibi, herkes yasalar önünde eşit sayılacaktı. Mutlakıyetçi devlette varlığını sürdüren tüm imtiyazlar kurulan modern devlet yapısı içinde tamamen ortadan kaldırılacaktı; Bu mutlakıyetçi devletten liberal devlete geçişte son derece önemli bir kilometre taşıydı ve kendi başına bir devrimdi(Kansu 2001:228).

Liberal bir devletin vatandaşlarına ekonomik alanda sağlaması gereken hizmetler ve kolaylıklarla ilgili kanuni düzenlemeler yapılacaktı. Çalışma hayatıyla ilgili olarak iş verenlerle işçiler arasında karşılıklı ilişkileri düzenleyen kanunlar çıkarılacaktı. Ülkenin ekonomik bakımdan gelişme ve ilerlemesini sağlayacak genel refah düzeyini artıracak her türlü kolaylık sağlanacak ve bilhassa, tarım alanında her türlü gelişmenin sağlanması için çaba gösterilecekti. Devlet kendi denetimi altındaki ilk ve orta dereceli genel amaçlı okullarda serbest ve çağdaş bir eğitim verilmesinin sağlanması yanı sıra; ülkenin ekonomik gelişmesine katkıda bulunacak ticaret, tarım ve sanayi okulları da açacaktı. Ancak Hıristiyanlara ait din eğitimi vermek amacıyla açılan özel okullar bu genel hükmün dışında tutulacaktı. Devlet vatandaşlarına eğitim imkanları sağlamak için her tedbiri alacaktı(Savaş 2000:121).

Bulgar azınlığı, İttihatçılarla görüşmelerinde, kısa adıyla “Dahili Teşkilat” diye tanınan Bulgar Devrimci Örgütü (Viteşna Makedonskai Odrinska Revolütsionna Organizatsiya-Makedonya ve Edirne ihtilalci dahili Teşkilat) tarafından temsil edilecekti. Bu örgüt hem Bulgar kilisesine hem de bağımsız Bulgaristan hükümetine karşı olduğu için, İttihatçılar ve Dahili Teşkilatın liderleri görüşmelerde birbirlerine karşı iyi niyetli davranacağına benziyorlardı. Birlikte nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getiren Makedonya’daki Türklerle Bulgarlar arasında eğer tam bir anlaşmaya varılırsa, bu şimdiye kadar orada süre gelen çete savaşlarına son verecekti(Kansu 2001:230).

17 Ekimde Ahmed Rıza Bey ve Erkan-ı Harp Binbaşı Hakkı Bey, bir gün sonra açılacak olan İttihat ve Terakki Cemiyeti Kongresi’ne katılmak üzere İstanbul’dan Selanik’ e gittiler. Cemiyetin merkez komitesi üyeleri ve Makedonya ile Anadolu’daki şubelerin ileri gelenlerinin çoğu kongreye gelmişti. Kongrede alınan kararlardan Hükümet, idarede daha fazla adem-i merkezîyet sağlanması amacıyla, valilerin yetkilerinin artırılması yönünde değişiklikler yapmaya zorlanacaktı. Bu

değişikliklerle vilayetlerdeki kaynakların ve yerel ekonominin daha çabuk gelişmesi bekleniyordu(Savaş 2000: 121).

Azınlıklar sorunu günlük basında hararetli tartışmalara konu olmaktadır. İttihatçıların yan resmi yayın organı Tanin'de "Herkesin eşit hak ve sorumluluklarının olacağı yeni bir vatandaşlık kavramı yerleştirerek; dini ve etnik ayrılıkları ortadan kaldırmak istiyorlardı. Bu da, mutlakıyetçi rejim altında mevcut olan durumdan en fazla yararlanan, Rum cemaatinin şiddetle karşı çıktığı bir hareketti. İstanbul'da çıkan Proodos ve Neologos adlı Rumca gazeteler, ısrarlı bir şekilde monarşik muhalefeti destekliyordu. Monarşit eğilimli İkdam gazetesinin sahibi Ahmed Cevdet Bey, aynı zamanda Proodos gazetesini de denetim altında tutuyordu. 16 Kasım'da yayına başlayan Serbesti gazetesi ile birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı saldırıya geçti(Savaş 2000:122). Rum cemaati, İttihatçıların en güçlü ve en iyi örgütlenmiş rakibiydi. Bunun sebebi, Ermeni Kilisesinden farklı olarak, Fener Rum Patrikhanesi'nin Rum cemaatine tamamıyla hakim olması ve Yunan hükümetince desteklenmesiydi(Kansu 2001:242).

İttihat ve Terakki'nin bütün iyi niyetli girişimleri hiçbir şey ifade etmedi. Çünkü; Bulgarlar, Ayan Meclisi'nin kaldırılmasını ve geniş bir ademi merkeziyete gidilmesini istiyorlardı. Maksatları, Bulgarların çoğunlukta oldukları bölgeleri ilhaka hazırlanmakta olduğunu anlamak pek de zor değildi. Sonra, Temyiz Mahkemesi ve Nezaretler bir yana, devlet dairelerinde Bulgarca yazılmış dilekçelerin kabulü, okullara daha önce tanınmış olan özel hakların sürdürülmesi isteniyordu(Akşin 1987:120).

Rumlar programlarında, İmparatorluğun çeşitli halklarına inanç, gelenek ve özelliklerine göre geniş imkanlar tanınmasını istiyordu. Tarihte Rum milletine tanınmış ne kadar imtiyaz varsa, daha önce kaldırılmış olanlar dahil, bunların kabulünde ısrar ediyorlardı. Din ve eğitim alanındaki imtiyazların geri verilmesini istemek belki de Bulgar Eksarhlığı'nın kaldırılması ve Patrikliği'nin elinden çıkan bütün malların iadesini istemektir. Askeri birliklerin aynı din ve mezhepten ve aynı yerden olması esasına göre kurulması isteniyordu. Ulah programında da aynı esaslar vardı(Akşin 1987:122).

Ahrar Fırkasının kurulmasıyla, muhalif etnik ve dinsel grupların hepsinin İttihat ve Terakki cemiyeti'ne karşı örgütlü bir biçimde ve parti altında birleşmesi gerçekleşti(Kansu 2001:259). Meşrutiyet'ten sonra yurda dönen Prens Sabahattin ve grubu da kendi görüşleri doğrultusunda faaliyet göstermeye başladılar. Adem-i merkeziyetçi görüşlerinden dolayı İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde bekledikleri ilgiyi görmediler. Bunun üzerine Sabahattin Bey de İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle olan ilişkilerini kesmek zorunda kaldı. 14 Eylülde Ahrar Fırkasının kuruluşunu destekledi. Kendisi fırkanın başkanlığına gelmek istemeyince fırka başkanlığı boş bırakıldı (Babacan 1999:32). Fırkanın kurucuları Fazlı, Mahir Said, Celaleddin Arif, Nureddin Ferruh ve Ahmed Samim Beylerle Solon ve Bebi Kazonovş Efendiler ve Kıbrıslı Mustafa Paşa'nın oğulları Tevfik, Nazım ve Şevket Beylerdir(Kuran 2000:330). Ahrar fırkası kısa zamanda muhalefetin sesi haline geldi ve basında kendisine bir hayli destek buldu(Akşin 1987:101). Bu fırkanın İttihat ve Terakki Cemiyetini eleştirdiği esas nokta, cemiyetin gizli kapaklı yönetim modeliyle, iktidar tekelciliğinin ve gizliliğinin sonunda bir istibdada yol açabileceği yolundaki şüpheleriydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devlet işlerine karışması, idareyi tahakkümü altına alması, orduyu siyasete karıştırması eleştiriliyordu(Babacan 1999:32). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yanı sıra seçimlere giren diğer parti, liberal eğilimli Ahrar fırkası olmuştur(Ahmad 1986:60).

3.7.3. 1908 Genel Seçimleri

Devrimin ertesi günü 24 Temmuzda hükümetin yaptığı bir açıklamayla seçimlerin bir an önce yapılacağı ve otuz küsur yıldır resmen olan parlamentonun toplanacağı duyurulmuştu. Bu 1877 yılından beri yapılacak ilk Meclis-i Mebusan seçimi olacaktı. Birinci meşrutiyet parlamentosu "intihab-ı mebusan" kanununu hazırlamıştı. Abdülhamit Kanun-i Esasiyi otuz bir yıl askıya aldığı için, Meclis-i Umuminin kabul ettiği metin padişahın onayına sunulmadığı için kanunlaşmamıştı. İkinci Meşrutiyetin ilanı ile kanunlaşmamış olan bu metin bulunmuş kanunlaştırılmış ve bu kanun gereğince seçimlere gidilmişti(Tunaya 1989:161). 2 Ağustos günü çıkarılan İntihab-ı Meb'usan Kanun-u Muvakkati ve İrade-i İntihab-ı Meb'usan Kanunnamesi'nin, Suver-i İcraiyesine Dair Talimat seçimlerin nasıl yapılacağı

hakkında hem kamuoyuna bilgi veriyor hem de yetkili makamlara düşen görevleri sıralıyordu(Kansu 2001:270) .

Yeni seçim yasasına göre her elli bin erkek nüfus için bir mebus seçilecekti. Seçimler iki dereceli olacaktı. Seçmen listelerini hazırlamakla görevli İmamı, Papazı, Haham ve muhtarlar listeye yalnızca yirmi beş yaşını geçmiş erkek vatandaşları kaydedecekti. Listeye, kısıtlılar, yabancı uyruğunda ya da geçici olarak yabancıların hizmetinde olanlar, iflas edip henüz ticari itibarını kazanamayanlar, bir kimsenin hizmetkarlığında bulunanlar ve doğrudan doğruya devlete az çok vergi vermeyenler yazılmayacak ve bu gibi kimseler seçmenlik hakkından yararlanamayacaklardı. Seçimler kadınlara da kapalıydı(Savaş 2000:131).

1908 yılının Ağustos ayı ortalarına doğru, İttihat ve Terakki Cemiyeti Anadolu ve Makedonya'nın hemen hemen bütün büyük şehirlerinde şubelerini açmış durumdaydı. Şubelerini diğer bölgelerdeki vilayetlere yaymak için hızla çalışıyorlardı. Cemiyetin merkezi Selanik'teydi(Vardar 2003:48), ve en azından parlamento kurulana kadar orada kalacaktı(Kansu 2001:276).

Diğer taraftan 23 Ağustosta İstanbul Saraçhane başında “Çırçır Yangını” diye anılan çok büyük bir yangın çıktı. Yetkililer yangın zedelerin zararlarının karşılanması için büyük çaba gösterdi. Zararların karşılanması için bir bağış kampanyası açıldı. Gazeteler Enver ve Niyazi kruvazörleri için toplanan ianenin yarısının yangından zarar görenlere verilmesi hakkında yazılar yazılmaya başlandı. “Zat-ı Hümayunları tara şabanelerinden beş bin ve şehzadeğan selatin hazeratı namına da iki bin lira cem'an yedi bin lira ihsan ettikleri suada fesübbanallah Enver ve Niyazi Beyin namlarına toplanan ianeler bak nereye sarf olunuyor”. Buyurdular. Yangında yıkılmış evlerin sayısı 2 ile 3 bin arasındaydı. Halk arasında, yangının “Kanun-ı Esasi'nin kabulü üzerine Allah tarafından verilen bir ceza” olduğu söylentileri yayılırken, İttihatçılar ise yangının eski rejimde hafiyelik yaptıkları bilinen ve daha önce çıkan bir iki yangının kundakçısı olan kişilerce çıkarıldığını iddia ediyorlarsa da ispatlayamıyorlardı. Sonunda Çırçır yangınına ilişkin kundakçılık yaptıkları şüphesiyle on kişinin göz altına alındığı resmen açıklandı. Aralarından beş kişi tutuklandı(Kansu 2001:281-282). Muhalefetin, karşı hareketleri yangınla kalmadı. Halıcılar Camii Müezzini Kör Ali'nin Ramazan ayında (6 Ekim)

Fatih Camiinde verdiği vaazda cemaati, Kanun-i Esasi ve parlamenter rejimi reddetmeye kışkırtması üzerine tutuklanmsı emredildi. Buna rağmen 7 Ekimde yeniden vaaz verdi ve cemaati coşturarak saraya yürüyüş yapmaya ikna etti. Etrafına topladığı 30, 40 bin kişi ile Galata köprüsünü geçip Yıldız Sarayına doğru yürüyüşe geçen kalabalık, Padişahın pencere önüne çıkması üzerine pencerenin altına gelen Kör Ali, “Padişahım çoban isteriz. Çobansız sürü olmaz. şeriat emrediyor. Meyhaneler kapanmalı. İslam kadınları açık saçık sokaklarda gezmemeli. Resim çıkartılmamalı. Tiyatrolar kapanmalı. Korkma tecelliyat var. Evliya perde altında tecelli ediyor”. Dedi. Bunun üzerine Padişah’ta “ kap eden emir verilir. Mukteza-yı şeriat icra olunur. Müsterih olun hoca efendi” diye buyurdular ve daire-i hümayunlarına avdet eylediler. Kalabalık daha sonra Sadrazam Kamil Paşa ve şeyhüliislam Cemaleddin Efendi aleyhinde de sloganlar atarak saraydan çekildi.Aynı günlerde Üsküdar Yeni Cami imamı Abdulkadir’de teravih namazından sonra tiyatro ve Karagöz oynatılan yerleri basarak tahrip etti. İttihat ve Terakki yanlısı basın Sultan Abdülhamit’i suçluyordu(Savaş 2000:132).

Saraydaki askeri birliklere güvenemeyeceğini anlayan Hükümet, Makedonya’daki askeri okullarda eğitim görmüş yirmi subayla üç tabur güvenilir piyade askerini asayişi sağlamaları için başkente getirmeye karar verdi. Kör Ali on beş kişi ile birlikte 7 Ekimde tutuklandı. 12 Ekim sabahı da Mizan’ın sahibi ve yazarları tutuklandı(Kansu 2001:283-284).

18 Kasım 1908’de İstanbul’un çeşitli yerlerine oy sandıklan konuldu ve halk ikinci seçmenleri seçmek üzere sandık başına çağrıldı. 20 Kasımda Beyoğlu’nda büyük törenlerle ikinci seçmenlerin seçimi başladı(Savaş 2000:133). Makedonya’ da yaklaşan seçimler için gerekli düzenlemeler yavaş ilerliyordu ve Mecilis-i Mebusan’ın, tüm üyeler seçilmeden açılmasından korkuluyordu. Sorun yalnızca Makedonya ile sınırlı değildi. Ekim ayı ortasına kadar, tüm ülke çapında henüz yalnızca dokuz mebus seçilmişti ve genel seçimin, Meclis-i Mebusan’ın açılış tarihi olarak planlanan 14 Kasım’a kadar sona ermesi hemen hemen imkansızdı. İmparatorluğun Rumeli ve Batı Anadolu Vilayetlerinde seçilen Türk mebuslarının büyük çoğunluğu ya doğrudan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi ya da cemiyetin desteklediği adaylardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumeli vilayetlerinin birçok

bölgesinde zafer elde etmişti. Arnavut mebusların ağırlıklı bir bölümü ise daha çok aşiret reisleri ve onların akrabalarından meydana geliyordu(Kansu 2001:289-290).

22 Kasım da yirmi binden fazla Rum bu sefer Babıali'ye yürüyerek seçimlerde nüfus kaydı aranmaması ve Beyoğlu'nda, seçimlerin iptal edilmesini istedi. Türk yetkililer seçimlerdeki ihlallerden Rumları sorumlu tutarken, Türk Basını da gösteriyi şiddetle eleştiriyordu. Öte yandan, İstanbul'daki Rumca gazeteler yasa dışı olan her şeyden Türk ve Ermenileri sorumlu tutuyor ve ancak iç savaş sırasında kullanılabilir bir dille Rumları, haklarını korumaya çağırıyordu. İşte bu şartlar altında, İstanbul'da Fener Rum Patrikhanesi'nin onayı ve desteği ile Nikolaides'in liderliğinde bir Rum teşkilatı kuruldu. Teşkilatın "kamu oyuna" açıkladığı amacı, Makedonya Vilayetinin derhal Türkiye'den ayrılması ve bu bölgelerin Yunanistan'a bağlanması için çalışmak yerine, Rumların İmparatorluk sınırları içinde kalmalarını destekleyerek Türkiye'nin "Helenleştirilmesi" için çaba harcamaktı(Kansu 2001:295-296). 24 Kasımda durum biraz sakinleşmiş ve Rum seçmenler sandık başına dönmüşlerdi.

Türkiye'nin Rumeli'ndeki Vilayetleri, İstibdat rejimine karşı halk ve asker ayaklanmalarıyla, Meşrutiyetin başladığı bölge olma özelliğini koruyordu. Bu anlamda, özellikle Selanik ve Manastır vilayetlerinde olduğu kadar Edirne vilayetinden de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yoğun destek bekleniyordu. Bu vilayetlerde, Meşrutiyetin ilanından önce, İttihatçıların güçlü yer altı örgütleri kurulmuş ve başarı sağlamıştı. Şimdi de oldukça güçlüydüler. Zaten, mutlakiyetçi rejiminden ilk kurtulan vilayetler Manastır ve Selanik olmuş ve daha İstanbul'daki monarşist rejim düşmeden önce buralarda anayasal rejim ilan edilmişti(Kansu 2001:320-321).

Dolayısıyla İttihatçılar bu vilayetlerdeki seçimlerde yoğun bir şekilde destekleneceklerine güvenebilirlerdi. Ama nüfusun çoğunluğu Arnavutların meydana getirdiği Kosova ve Yanya Vilayetleri gibi bölgelerle, Manastır Vilayetinin kimi bölgelerinde Arnavut, Sırp ve Bulgar azınlıklar Müslüman-Türk nüfusla bir arada yaşamaktan memnun değillerdi. Ülkenin bu bölgelerinde yeni rejim, muhtariyet, belki de bağımsızlık için bir umut demektir ve buralardaki seçim çevrelerinde İttihatçıların karşısında yarılık ve milliyetçi gruplar yer alıyordu(Kansu 2001:321).

3.7.4. Rumeli’de Seçimler ve Sonuçları

Mecliste partilerin üye dağılımına göre yapılan bir hesapta, Türklerin İttihatçı gurubun büyük çoğunluğunu oluşturduğu gözleniyordu. İttihatçıların yanında olan etnik ve dini azınlıklar yalnızca Museviler ve Ermenilerdi. Buna karşılık monarşist “blok” çoğunlukta Türk olmayanlardan meydana gelmekteydi. Toplam yetmiş dört monarşist mebusan ancak yirmi yedisi Türk’tü. Monarşist guruba destek yirmi iki mebusla Araplar ve on beş mebusla Arnavutlardan gelmekteydi. Rum mebuslar görünürde bağımsız olmalarına rağmen, mecliste her zaman birlikte hareket edecek ve onlarla birlikte oy vereceklerdi(Kansu 2001: 355-356).

Rumeli’de seçimler ittihatçıların üstünlüğüyle sonuçlanmıştı. Seçim ve kazanan mebuslar şu şekildedir(Kansu 2001:377-392).

KOSOVA (USKÜR) VİLAYETİ

ÜSKÜP

Mexandre Paritz, Sırp-Bağımsız

Mehmed Necip Oraga Arnavut- İttihat Terakki Cemiyeti

The Odoire Pavloff, Bulgar-Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Hoca Said Efendi, Arnavut- Ahrar Fırkası

İPEK

Bedri Bey, Arnavut-Bağımsız

Ahmed Hamdi Efendi, Arnavut-Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Haydar Bey, Arnavut-Bağımsız

Hafız İbrahim Efendi, Arnavut- İttihat ve Terakki Cemiyeti

SENİCE (Yeni Pazar/Novi Pazar)

Hasan Muhiddin Bey, Arnavut-Hürriyet ve İtilaf fırkası

PITRİŐTİNE

Hasan Fuad Paşa, Arnavut- Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Mustafa Hamdi Efendi, Arnavut-İttihat ve Terakki Cemiyeti

Volçetrinhi Hasan Bey,Arnavut-Fırka-r Ahrar, Mutedil Hürriyet Perveran Fırkası Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Sava Stoyanoviéh, Sırp- Ahrar Fırkası

Őaban Paşa, Arnavut-Bağımsız

PREZRIN(Prizren)

Mehmed Emin Efendi, Arnavut-Bağımsız (İstifa nedeniyle sandalyenin boşalması)

Süleyman Şeref Efendi, Arnavut-Bağımsız

Prezlinli Yahya Efendi, Arnavut- Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası
Vehbi Efendi (istifa eden Mehmet Emin Efendinin yerine seçildi.)

TAŞLICA

Ali Vasfı Efendi, Arnavut-Ahali Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası

İŞKODRA VİLAYETİ

İŞKODRA (Scutari)

Murtaza Bey, Arnavut-Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Şakir Bey, Arnavut-Bağımsız

Rıza Bey, Arnavut- Hürriyet ve İtilaf Fırkası

DRAÇ (Durazzo)

Esad Paşa Toptani, Arnavut-İttihat ve Terakki Cemiyeti (Bağımsız)

YANYA VİLAYETİ

YANYA (Janina)

Dimitri Kingos, Rum-Bağımsız

Kostantin Sourlos, Rum-Bağımsız

ERGİRİ (Argyrocastro)

Yannakis Mammopoulos, Rum- Ahrar Fırkası

Müfid Bey, Arnavut- Ahrar Fırkası Hürriyet ve İtilaf Fırkası

BERAT

Aziz Paşa Vrione, Arnavut- Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Ismail Kemal Bey, Arnavut-Ahrar Fırkası, Mutedil Hürriyet Perveran Fırkası

PREVEZE (Prevesa)

Azmi Ömer (Akalin), Türk- İttihat ve Terakki Cemiyeti

Hamdi Bey, Arnavut- İttihat ve Terakki Cemiyeti, Bağımsız

MANASTIR VİLAYETİ

MANASTIR (Monastır)

Janaki Dimitrijeviç, Sırp-Bağımsız

Traianos Nallis, Rum-Ahali Fırkası

Pantehe Doreft Bulgar-Sosyalist

Mehmed Vasıf Bey, Arnavut- Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Ali Vasıf Bey, Arnavut-Bağımsız(Ara seçim)

DEBRE (Dibre)

İsmail Bey, Arnavut-Bağımsız (Seçim mazbatasını mecliste ret edilmiştir)

Dükancızade Mustafa Basri Bey, Arnavut- Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası (ölen İsmail Bey'in yerine seçildi.)

Hasan Sabri Efendi, Arnavut

Fisatzade Şevket Efendi, Arnavut- Ahrar Fırkası

İLBASAN

Hoca Abdullah Mahir Efendi, Arnavut-Bağımsız (Ölüm nedeniyle sandalye boşalmıştır.)

Hacı Mi Efendi, Arnavut- İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası

CÖRICE (Goritz)

Philip Mıshi, Ulah-Bağımsız

Şahin Taki, Arnavut-Osmanlı Demokrat Fırkası

SERFİCE

Boussios, Rum-Mutedil Hürriyetperveran Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Kocho Drisiz (Dorizo), Rum-Bağımsız

Harissos Vamvakas, Rum-Ahrar Fırkası

SELANİK VİLAYETİ

SELANİK

Yorgaki Artas, Rum-Ahrar Fırkası

Mehmed Cavid Bey, Türk - İttihat ve Terakki Cemiyeti

Emmanuel Carosso Musevi- İttihat ve Terakki Cemiyeti

Mustafa Rahmi (Aslan), Türk- İttihat ve Terakki Cemiyeti

Dimitri Vlaehofl Bulgar-Sosyalist

DRAMA

Ağah Bey, Türk- Ahrar Fırkası

Rıza Bey, Türk- İttihat ve Terakki Cemiyeti

SİTROZ (Serres)

Haristo Daltchevl Bulgar-Sosyalist

Yusuf Naşid Bey, Türk- Ahrar Fırkası (İstifa sebebiyle sandalyenin boşalması)

Dimitris Dingas, Rum-Bağımsız

Mithad Şükrü (Bleda), Türk-İttihat ve Terakki Cemiyeti

Derviş Rağıb Bey, Türk-İttihat ve Terakki Cemiyeti

EDİRNE VİLAYETİ

EDİRNE

Asım Bey, Türk-Bağımsız

Mehmet Talat Bey (Paşa), Türk-İttihat ve Terakki Cemiyeti

Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Türk-İttihat ve Terakki Cemiyeti, Ahrar Fırkası ,
Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Faik (Kaltakkıran), Türk-İttihat ve Terakki Cemiyeti

DEDEA

Süleyman Bey, Türk- İttihat ve Terakki Cemiyeti

GELİBOLU

Stephan Narli, Rum-Bağımsız

GÜMİLCİNE

Mehmet Arif Bey, Türk-İttihat ve Terakki Cemiyeti

Hasan Vehmi Bey, Türk-Bağımsız

KIRK KİLİSE

İsmail Hakkı Bey, Türk- Ahrar Fırkası, Ahali Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Mustafa Arif (Kocabaş), Türk- İttihat ve Terakki Cemiyeti, Bağımsız

Emrullah Efendi, Türk- İttihat ve Terakki Cemiyeti

TEKFUR DAĞI (Tekirdağ)

Hacı Mehmed Adil (Arda), Türk- İttihat ve Terakki Cemiyeti

Hagop Babigian, Ermeni- İttihat ve Terakki Cemiyeti

Hagop Boyadjian Ermeni- İttihat ve Terakki Cemiyeti

İllerden İstanbul'a gelen Milletvekilleri Meclis kulübünde toplanarak Bursa Milletvekili Tahir Bey'i 1 Aralık 1908'de geçici başkan seçti. Seçim "Cemiyet-i Mukaddese" havası içinde kazanılmıştı. Ahrar Fırkası adaylarından kimse kazanamamıştı. Seçim sonuçlarını umdukları gibi bulamayanlar bundan İttihatçıları suçluyorlardı. Makedonya'da Hıristiyan halk seçim listelerinin yalnız Türkçe düzenlendiğinden ve 25 yaşından aşağı olan Müslümanlara oy kullandırılmış olmasından şikayetçi idiler(Savaş 2000:141).

Meclisin açılması ve meşruti rejimin yürürlüğe girmesiyle Padişah hesaba alınacak bir güç olmaktan çıkmıştı. Cemiyet artık onun muhtemel bir tehlike olmadığı düşünüyor ve meşruti bir hükümdarın başta kalmasında bir sakınca görmüyordu(Ahmad 1986:64-65). Said Paşa'dan sonra Sadrazam olan Kamil Paşa,

uzun süre devlet adamlığı etmiş olmanın gururu içinde olduğundan İttihatçıları “Çoluk çocuk” olarak görmekteydi. Onları , daha çok Abdülhamit’e karşı bir silah olarak yararlı buluyordu(Akşin 1987:11). Fakat Kamil Paşa, İttihatçıların kanuni bir sıfatı olmaması nedeniyle, hükümetin işine karışmasına da içerliyordu. Ahmet Rıza ve Nazım Beylerin Avrupa başkentlerine yaptıkları gezilerde Osmanlı hükümetini temsil edercesine konuşmaları sadrazamı çok sinirlendirmişti. Bu sebeplerden dolayı İttihatçılarla geçinemeyen Sadrazam Kamil Paşa, seçimlerde Prens Sabahattin gurubunun Ahrar Fırkasını desteklemişti. Kamil Paşa, İngiliz dostu olduğu ve bu sırada Fransa ile İngiltere dostluklarını güçlendirdikleri için her iki ülkenin basını da seçim sonuçlarını sert bir şekilde yorumlamaktaydılar. O kadar ki İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni Türkçü bir politika izlemekle ve II. Abdülhamit’in istibdadı yerine bir diktatörlük kurmayı istemekle suçluyorlardı(Bayur 1991:205).

Seçim sonuçlarından hemen sonra Meclisi Mebusan 17 Aralık 1908’de açıldı. II. Abdülhamit Mebuslara 31 Aralık’ta Yıldız Sarayı’nda bir ziyafet verdi. “Bu seleflerimden kimseye nasib olmamıştır.” dediği “Ziyafeti Hümayun” un en ince teferruatına kadar meşgul olmuş, yemek listesini bile kendi tanzim etmişti. Tatlı olarak Osmanlılar başlıca yedi milleti olduğu içini yedi kardeş tatlısı yaptırmıştı. Mebusların büyük bir çoğunluğu istibdata karşı ve Meşrutiyet’ten yanaydı. Meşrutiyet’in korunması konusunda birlik göstermekte idiler. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ve meclisteki mebusların dahil olduğu İttihat ve Terakki Fırkası Meşrutiyeti kademeli bir Osmanlılığın merkezi bir yönetime dayandırmayı istemekteydi. Kademeli Osmanlılıktan amaç şu idi: Osmanlı İmparatorluğu halkı cins ve mezhep ayrımı gözetmeksizin milleti adı altında bir bütün olacaktır. Öyle bir millet ki bunun çekirdek çevresini Müslümanlık kabuğunu da Osmanlılık teşkil edecekti(Karal 1983 :66).

3.8. Meşrutiyet ve Balkanlar (Balkan Bunalımı)

3.8.1. Bulgaristan’ın Bağımsızlık İlanı

5 Ekim 1908 tarihinde Bulgaristan hükümdarı Ferdinand Von Sachsen (1877-1918), Bulgaristan’ın ve Doğu Rumeli’nin Osmanlı devletinden bağımsız bir devlet olduğunu ilan ederek “çar” unvanını aldı. Bu girişimin sebebi, İstanbul’daki yeni

yönetimin bu prenslik üzerindeki egemenlik haklarını tekrar artırmaya çalışacağı endişesiydi(Heinzelmann 2004:28).

Berlin Antlaşması ile ortaya çıkan Bulgaristan Prenslığı, her şeyden önce, Rusya'nın eseri idi. Bulgarlar, Berlin Antlaşması ile özerklik kazanmakla ve bu suretle Osmanlı Devleti ile bağlarını zayıflatmakla beraber, ne Ayastefanos Antlaşması'nın kurduğu ve bütün Makedonya'yı içine alan "Büyük Bulgaristan"ı ne de bağımsızlığı unutmuşlardı. Berlin Antlaşması'ndan sonra da Bulgarlar "Büyük Bulgaristan" için hala Rusya'ya güveniyorlardı. Lakin Doğu Rumeli olayı, Bulgar-Rus münasebetlerini bozmuş ve bu durum 1894 yılına kadar sürmüştü.

1887 Ağustosunda Bulgaristan Prenslığı'ne Ferdinand de Saxe-Coburg getirildi. Alman hanedanına mensup 25 yaşındaki bu genç prens, 1894 yılına kadar, ülkeyi, Bulgaristan'ın Bismark 'ı diye ün yapmış olan Stambulov vasıtasıyla yönetti. Stambulov Rusya aleyhtarıydı. Bundan dolayı, Bulgar politikasında Rusya aleyhtarlığına "Stambutovit" deniyordu.

1894 de III. Aleksandr'ın Ölümü ve yerine II. Nikola'nın geçmesiyle birlikte, Ferdinand politikasını değiştirerek, Rusya'ya dayanma yoluna gitmek istedi ve 1894 Mayısında Stambulov'u Başbakanlıktan uzaklaştırdı. Bundan sonra Ferdinand'ın kendisi ülkeyi otoriter bir şekilde yönetmeye başladı. Politikasında iki ilkeyi kendisine rehber edinmişti. Biri, "böl ve yönet" (divide and rule), diğeri de, 'Her insanın bir fiyatı vardır" idi. Birinci ilke dolayısıyla, ülkede siyasi partilerin çoğalmasını teşvik etmiş ve yönetiminde siyasi liderleri birbirine karşı oynama yoluna gitmiştir. Bu sebeple, Ferdinand zamanında, siyasi partilerin sayısı, Bulgaristan'da, hiçbir Balkan ülkesinde olmadığı kadar çoktu(Armaoğlu 1999:625).

Diğeri taraftan Ferdinand'ın iki büyük ihtirası vardı. Biri, daha Prenslığı gününden itibaren Bulgaristan'a bağımsızlığını kazandırmak ve kendisinin de Çar yanı "Kral" ünvanını alması, diğeri de bütün Makedonya'nın Bulgaristan'a katılması suretiyle, Bulgaristan'ın Ayastefanos' taki sınırlarına kavuşturulmasıydı. Bu bölgeler için Rumeli harekatı yapmayı umuyordu(Csatellan 1995:339). Bu konuda Rusya'ya dayanmak istediye de, Rusya'nın, Avusturya ile beraber, Balkan politikalarını dondurmaları ve arkasından da Rusya'nın Uzak Doğu sorunları içine yoğun bir

şekilde dalıp(Armaoğlu 1999:626), Japonya ile girmesi ve 1904-1905 Rus-Japon savaşından ağır hezimete uğraması ve nihayet Rusya'daki, 1905 ihtilali(Akşin 1987:51), Ferdinand'ın "Rusya politikası"nın hemen gerçekleşmesine imkan vermedi. Bu sebeple, Ferdinand Avusturya'ya yöneldi. Avusturya , Sırbistan'ın, Bosna-Hersek ve Yeni Pazar'ı hedef alan "Büyük Sırbistan" politikasına karşı, Bulgaristan'ı da bir "denge" unsuru olarak gördü(Armaoğlu 1999:626).

1908 yılı geldiğinde Avusturya- Bulgaristan münasebetleri gayet samimi idi. Buchlau görüşmeleri Ferdinand'ın dayandığı Avusturya ile, dayanmak istediği Rusya ile olan ilişkilerini bir anlaşma çerçevesine sokmuş görünüyordu. Bu sebeple, Buchlau görüşmelerinden bir hafta sonra, 23 Eylül de Budapeşte'ye giden Prens Ferdinand, orada tam bağımsız bir hükümdar gibi karşılandı. Aehrenthal, Ferdinand'ı Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmeye teşvik ederek, Bulgaristan'ın "meşru arzularını" gerçekleştirmekte tereddüt etmemesini tavsiye etti; Aehrenthal'ın bu şekilde hareket etmesinin iki sebebi vardı: Birincisi, Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederse, Avusturya'nın - Bosna-Hersek'i ilhak etmesine: Slav dünyası bir tepki göstermezdi. İkincisi; Avusturya Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesine bir destek verirse, Avusturya'nın daha fazla etki alanına girerdi. Bulgaristan, bağımsızlığını ilan ederken, Osmanlı Devleti bir çatışma ihtimalini de göz önün de tutmuş ve Avusturya'nın hem diplomatik ve hem de askeri yardımına güvenmişti(Çetinkaya 2004:99).

Bu sırada Osmanlı-Bulgar münasebetleri de gerginlik içindeydi. Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında kriz Eylül ayının ortalarında "Geşov Olayı" ile ortaya çıkmıştır. 12 Eylül günü padişah II. Abdülhamit'in doğum günü şerefine yabancı devlet elçilerine resmi bir ziyafet verilmiş ancak Bulgaristan İstanbul temsilcisi (Kapı Kethüdası) Geşov çağrılmamıştır. Bunun üzerine Geşov durumu protesto ederek 13 Eylül günü İstanbul'u terk ederek, Sofya'ya gitmiştir. "Geşov Olayı" halledilmeden Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında bir de "Şark Şimendiferleri Krizi" çıkmış ve ilişkiler iyice çıkmaza girmişti(Çetinkaya 2004:100). Bulgaristan'daki Osmanlı demiryollarında 1908 Eylülünde işçiler grev yapmış ve bunu bahane eden Bulgar hükümeti de, bu demiryollarını askerle işgal etmiştir. Grevler sona erdikten sonra Bulgaristan'ın demiryollarındaki askerini geri

çekmemesi ve demiryollarını Şirket'e iade etmemesi, bu gerginliğin başlıca sebebiydi(Armaoğlu 1999:626). İki ülke arasındaki bu gergin ilişkiler sürerken nihayet 5 Ekim günü Bulgaristan Prensi ve Şarki Rumeli Valisi Ferdinand Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir(Çetinkaya 2004:101).

5 Ekim 1908 tarihinde Bulgaristan Prensi Ferdinand Osmanlı Devletine çektiği telgraf ile Bulgaristan ahalisinin birleşerek kraliyetin ilanını talep ettiklerini ve kendisinin de buna mecbur olduğunu, ancak Osmanlı hükümeti ile olan iyi ilişkilerinden ayrılmayacağını ve kraliyetinin tasdik edileceğini ümit ettiğini dile getirmiştir. Sadrazam Kamil Paşa'nın konağında toplanan Meclis-i Vükela Berlin Anlaşması'nın ihlal edilmesi dolayısıyla bu belgede imzası bulunan devletlere nota göndermiş ve "hakkaniyetin celbi"ni talep etmiştir(Çetinkaya 2004:101).

Bulgar istiklali üzerine, Babıali Berlin Antlaşmasını imzalamış devletlere, 6 Ekim 1908'de bir nota verip durumu protesto etmiş ve Bulgaristan'la Şarki Rumeli durumunu ve uluslararası antlaşmalarla Osmanlı Devletine verilmiş hakları incelemek üzere bir konferansın toplanmasını istemişti(Bayur 1991:115). Fakat Osmanlı Devleti'nin bu isteğini ciddiye alan pek olmamıştır. Çünkü, bu devletler için Bosna- Hersek'in ilhakından doğan durum çok daha önemliydi. Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı tanımaması üzerine Bulgaristan Fransa'nın aracılığına başvurup Osmanlı Devleti'yle kendisini uzlaştırmasını istedi. İngiltere ise, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a savaş açma isteği üzerine Bosna-Hersek konusunda olduğu gibi, tavizler karşılığında Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımamasını tavsiye etti.

Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, 1908 yılı sonlarından itibaren, bağımsızlığını tanınması karşılığında alacağı tazminat konusunda Bulgaristan'la görüşmelere girişti. Fakat görüşmeler çok uzadı. Osmanlı Devleti'nin istediği tazminat esas itibariyle üç unsura Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne ödediği yıllık vergi, Bulgaristan'daki Osmanlı emlaki ve Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'daki 310 kilometrelik demiryollarının bedeliydi(Armaoğlu 1999:627).

Bulgaristan bu üç konudaki Osmanlı Devleti'nin tazminat isteklerini kabule yanaşmayınca, iki tarafın münasebetleri bir savaş havasına girdi ve her iki taraf da birbirlerine karşı askeri hazırlıklara başladılar(Armaoğlu 1999:627). İki taraf

arasında savaş şayiaları ortalıkta dolaşırken, Şubat 1909 da Rusya işe müdahale ederek, iki tarafın tazminat konusunda anlaşmalarını sağladı(Tanin 23 Şubat 1909). Rusya'nın bu müdahalesi ile, Bulgaristan ile Osmanlı Devleti, 19 Nisan 1909'da iki anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmalardan birincisine göre; Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanınmasına karşılık, Bulgaristan da Osmanlı Devletine 125 milyon frank tazminat ödeyecekti. Fakat, bu tazminat, Osmanlı Devleti'nin, Berlin Antlaşması ile Rusya'ya ödemek zorunda olduğu 120 milyon franklık harb tazminatı borcuna karşılık tutuldu ve Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne hiç bir şey ödemedi. Bu ise, Bulgaristan ile Rusya arasındaki ilişkilerde yeni döneminin bir işaretiydi. Böylelikle Rusya Ayastefanostan sonra, Bulgaristan'ı ikinci defa daha kurtarıyordu. Bulgaristan'la yapılan ikinci anlaşmanın konusu ise, Bulgaristan'da ve Doğu Rumeli'de kalan Müslüman halkın hakları, müftülükler ve vakıflarla ilgilidir. Meşrutiyetin ilanı, Bosna-Hersek ve Bulgaristan gibi iki büyük kaybı sonucunu da vermiş bulunmaktaydı(Armaoğlu 1999:627).

3.8.2. Avusturya'nın Bosna Hersek'i İlhakı ve Osmanlı Boykotu

Meşrutiyet ilanından sonra Balkanlarda yaşanan diğer bir önemli olayı da Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesidir(Armaoğlu 1999:611).

Bulgaristan bağımsız kraliyetini, 5 Ekim 1908'de, Avusturya ise Bosna ve Hersek eyaletlerini ilhak ettiğini 6 Ekim tarihinde ilan etmişti. İlhak 1908 Osmanlı Boykotu'nun sebebini teşkil etmişti. 93 Harbi neticesinde imzalanan 1878 Berlin Antlaşması'na göre Bosna-Hersek eyaletleri Osmanlı Devleti'nin buralarda asayişini sağlayamaması ve Avrupa'nın güvenliğinin tehdit altında olması sebebiyle Avusturya tarafında işgal edilecek ve yönetilecekti. Hatta Avusturya stratejik öneme haiz Yenipazar sancağında asker bulundurabilecekti. Bu şartlar halinde Bosna-Hersek üzerindeki Osmanlı hükümlerlik hakları ise devam etmekteydi(Çetinkaya 2004:98). Avusturya, 1878 Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek ve Yeni Pazar sancağına işgal ettiği ilk günden itibaren, bu toprağı ilk fırsatta Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içine katmaya niyetliydi. Çünkü bir defa, Bosna-Hersek vasıtasıyla Avusturya, Adriyatik Denizi'ne çıkmaktaydı. Bunun yanında, Avusturya, Saray-Bosna-Yeni Pazar demiryolu projesi ile Makedonya'da yayılmaya

çalışırken de Bosna- Hersek bu politikanın temelini teşkil etmekteydi. Dolayısıyla, Avusturya'nın bu iki toprak üzerindeki kontrolünün “geçici” statüde olması Avusturya'yı devamlı rahatsız etmekteydi.

Bütün bunların yanında, Avusturya, Büyük Sırbistan ihtimalini Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için büyük tehlike olarak görmekteydi. Buna karşılık, Sırbistan da, Bosna-Hersek'i iki toprağı olarak görüyor ve bu iki toprağı ele geçirerek Adriyatik Denizi'ne çıkmak istiyordu. Bu sebeple, 1906 da Avusturya-Macaristan'ın Dışişleri Bakanlığına gelen Baron Aehrenthal, en az Iswolsky kadar emperyalist ve muhteris olup, Sırbistan'ı büyük düşman olarak görmekteydi. Bundan dolayı, Avusturya 1908 yılı başından itibaren Makedonya'da daha aktif bir politika uygulamasına geçti ve Saraybosna- Selanik demiryolu için de 1908 Şubatında Osmanlı Devleti'nden onay aldı(Armaoğlu 1999:613).

Fakat Meşrutiyet'in ilanı Avusturya'yı bir açmaz karşısında bıraktı. Bosna-Hersek'ten Meclis-i Mebusan'a milletvekili seçilmişti. Nitekim, İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde de bu istikamette yoğun çaba vardı böyle olunca, Jön Türklerin, Berlin Antlaşması'nın, Avusturya'nın bu toprakları işgal ve yönetimine ait hükümlerini (25. madde) değiştirmeye teşebbüs etmeleri çok muhtemeldi. Tabiatıyla, Sırbistan da böyle bir teşebbüsü desteklerdi. Bu sebeple, Avusturya daha Temmuz ayında, yani Iswolsky'nin 2 Temmuz 1908 muhtırasından sonra Bosna-Hersek'i ilhaka karar verdi. Bu arada Sırbistan'ın sürdürdüğü “Büyük Sırbistan” propagandası da Avusturya'yı korkutmaktaydı.(Armaoğlu 1999:616-617).

Bu sebeple Avusturya imparatoru daha Eylül sonunda, ilgili devletlerin hükümdarlarına hitaben yazdığı ve Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhak edildiğini bildiren mektuplarını Avrupa'daki Avusturya-Macaristan elçiliklerine yolladı. Mektuplar 5 Ekim'de verilecekti ve ilhakin tarihi olarak de 7 Ekim 1908 olarak belirtiliyordu . Fakat sonradan 7 Ekim tarihi değiştirildi ve Avusturya, aynı mektupları 5 Ekimde vererek, Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini devletlere bildirdi(Çetinkaya 20098-99; Armaoğlu 1999:615).

Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak etmekle beraber, Yeni Pazar Sancağı'nı Osmanlı Devleti'ne iade ediyordu. Bosna-Hersek'in ilhak İstanbul'da ve bazı önemli

şehirlerinde büyük bir infiale neden oldu. İmparatorlukta, Avusturya'dan gelen mallara karşı boykot ilan edildi. 8 Ekim 1908'de İstanbul'da Harbiye Nezareti'nin önünde toplanan kalabalık, gösteriler yaparak Avusturya- Macaristan mallarını boykot edeceğini açıkladı. Ertesi gün göstericilerin oluşturdukları gruplar, İstanbul'un her yerinde Avusturyalıların dükkanlarından alışveriş yapılmasını engellediler. Kısa süre sonra İstanbul liman işçileri de boykota katıldı ve Avusturya gemilerinin mallarını boşaltmayı reddettiler(Heinzelmann 2004:29). Fes, Avusturya'dan geldiğinden, herkes kalpak giymeye başladı. Bu şekilde Avusturya ticaretine zarar verilmek istendi. Fakat bu arada hocalar camilerde Meşrutiyet ve Meclis aleyhinde bulunup, 'Şeriat ve çoban isteriz', Abdülhamit'in fiilen iş başından çekilmesinin Bosna-Hersek'in ve Bulgaristan'ın elden çıkmasına sebep olduğunu belirterek "sürü çobansız olmaz, çoban isteriz, şeriat isteriz" diye Abdülhamit lehine gösteriler yapmışlardır(Armaoğlu 1999:615).

Hüseyin Cahit Yalçın Tanin de yazmış olduğu yazısında boykotu (Tanin, No.659, 25 Cemadi-ül Ahir 1328-2 Temmuz 1910); "...boykotaj denilen harp iktisadının maksadı bile harb-i vusul için istimal edilen bir silah, bununla beraber bir vasıta-i münevvere-i sulh ve silahtır. Boykotaj bir hedef bir maksad değil bir vasıta'dır. Vasıtaya ise istimaline lüzum görülülükçe ve istimalinde masaret mevcud bulunmadıkça müracat olunur..." bu şekilde açıklıyordu.

Boykot söz konusu olduğu zaman Avusturya ile Osmanlı arasındaki ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Çünkü her şeyden önce Avusturya'nın Osmanlı imparatorluğu'ndaki iktisadi varlığı; Bulgaristan ile karşılaştırılamazdı. Özellikle boykot hareketi tüketici olarak ahaliyi harekete geçirmeyi hedeflediğinden Avusturya iktisadi bir varlık olarak Bulgaristan'a kıyasla kamusal alanda daha görünür, somut bir hedefti. Bundan dolayı boykot söz konusu olduğunda Avusturya-Osmanlı ilişkileri daha bir ön plana çıkmaktadır. Nitekim boykotun resmen sona ermesi Avsturya-Osmanlı anlaşması ile gerçekleşecektir(Çetinkaya 2004:99).

Hükümetin protestosu ise 10 Ekim'de Avusturya sefiri tarafına tebliğ edilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Bulgaristan ve Avusturya hükümetlerini Osmanlılık ve insanlık namına protesto ettiğini Avrupa basımına ve ajanslarına telgraf ile bildirmiştir(Çetinkaya 2004: 104). İttihat ve Terakki Cemiyeti boykot

hareketi içerisinde en fazla etkiye sahipti. Her şeyden önce hürriyetin ilanının ve yeni dönemin yaratıcısı olması hasebiyle özellikle Meşrutiyet'in ilk günlerinde en prestijli örgütlenmedir. Bunun dışında boykotun ilan edilmesi, boykot örgütlerinin kurulması noktasında etkili olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlenme ağı bütün imparatorluğa etkin bir şekilde yayılmış olmasa da boykotun daha verimli uygulanması için birçok durumda boykotu yapanlara yardımcı olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 boykotu içerisindeki en önemli güçlerden biriydi.(Çetinkaya2004:290-295).

Bu esnada boykot neticesini vermeye başlamış ve Peşte Ticaret Odası Avusturya hariciye nazırından Macaristan sanayi büyük zararlara uğradığı için gereğinin yapılmasını istemiştir. Benzer şekilde Avusturyalı tüccarlar da devletlerini boykottan uğradıkları zararlar dolayısıyla sıkıştırmaya başlamışlardır. Hariciye nazırı Aehrenthal ise Osmanlı Hükümetine boykotun bitirilmesi isteğini ilettiklerini ve Osmanlı Hükümetinin buna gücü olduğunu düşündüklerini belirtmiştir. Ancak bakan, Osmanlı Devletinin boykotu durdurmayı başaramaması durumunda Ticaret Odaları ile bir araya gelip “mukabele-i bil-mesel” uygulayacaklarını söylemiştir. Aehrenthal Avusturya iş dünyası tarafından gün geçtikçe daha fazla sıkıştırılmaya başlanmıştır(Çetinkaya 2004:107).

26 Ekim 1908'de yani Ramazan Bayramı'nın birinci günü Avusturya'yı umutlandıracak bir gelişme olmuştur. Avusturya Selanik Konsolosu Alfred Rapport ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında boykot ve iki ülke arasındaki gerginliklerin giderilmesi için görüşme yapılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelenlerinden Enver Bey ile Selanik konsolosu arasında ki görüşmeler Kasım ayının ortalarına kadar sürmüştür ancak gün geçtikçe Avusturya'nın umutları da suya düşmüştür (Çetinkaya 2004:107-108).

Kasım ayının ortalarından Aralık ayının ortalarına kadar Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilişkiler tıkanma noktasına gelmiştir. Bunun en büyük sebebi ise Avusturya'nın boykot bitmeden herhangi bir müzakerede bulunmama kararıdır; çünkü Avusturya ısrarla Osmanlı Devleti'nin isterse boykotu sona erdirebileceğini iddia etmektedir. Hatta Avusturya hariciye nazırı ve gazeteleri, boykotun Osmanlı Devleti bazı isteklerde bulunacağı zaman şiddetlendiğini belirterek, Osmanlı

hükümetinin boykotu Avusturya'yı sıkıştırmak için kullandığını ifade etmişlerdir. Hem Avusturya basını hem de hükümet çevreleri Osmanlı ile olan ilişkilerin gelişmemesini Osmanlıların Avusturya'ya karşı başlatmış oldukları iktisadi harbe bağlamışlardır. Osmanlı hükümeti ve basını da boykotu milletin yaptığını, bunun herhangi bir devlete tecavüz olmadığını, hükümetin ahalinin kiminle ticari ilişki kurup kurmayacağını tayin edemeyeceğini ifade etmiştir. Hukuku bozanın Osmanlılar değil Avusturyalılar olduğunu dile getiren Osmanlı tarafı, Avusturya'nın boykotu hafifletmek veya ortadan kaldırmak için boykotun asıl sebebi olan "efkar-ı milli"yi tatmin etmesi gerektiğini sıkça tekrarlamışlardır. Basın ise istibdat zamanında olursa muhtemelen hükümetin Avusturya'nın baskılarına boyun eğerek milletin iradesini bastırmaya çalışacağını yazmış ve Meşrutiyet'e şükretmiştir(Çetinkaya 2004:110-111).

Avusturya-Macaristan yönetimi, boykota bir son verilmesi için Osmanlı hükümetini ikna etmeye çalıştı ve 17 Kasım'da boykotu son verilmediği takdirde, diplomatik ilişkileri kesmekle tehdit etti(Heinzelmann 2004:29). Avusturya sefiri Pallavicini hemen hemen her gün Sadrazam Kamil Paşa veya diğer nazırlara şikayetlerde bulunmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde Avusturya'nın hak ve hukukunun ihlal edildiğini bildirmiştir. Hatta Avusturya sefiri bu ziyaretlerinden birinde Sadrazam Kamil Paşa'ya boykotun sona ermemesi halinde 27 Kasım 1908 Cuma günü İstanbul'u terk edeceğini söylemiştir(Çetinkaya 2004:113). Sadrazam Kamil Paşa bu konuda girişimde bulunacağına söz verdi ve Avusturya denizcilik işletmesine (Lloyd), gemilerindeki yükleri kendi işçilerine boşaltmalarını önerdi. Bunun üzerine liman işçileri gümrük binalarını işgal ettiler. Kamil Paşa'nın başında bulunduğu Osmanlı hükümeti, boykotu kaldırmayı başaramadığı gibi, tam tersine, durumu daha da tırmandırdı. Nitekim 3 Kasım'da bir boykotaj sendikası kuruldu. Sendikanın görevi, boykot etkinliklerini düzenlemek, tüccarların boykota riayet edip etmediklerini gözlemlemek ve üretim yeri kesin belli olmayan malları denetlemektir. 19 Kasım 1908 tarihinden itibaren bu sendikaya katılan tüccarlara birer sertifika verildi(Heinzelmann 2004:29-30).

Osmanlı Devleti ve Avusturya arasındaki diplomatik ilişkilerin Kasım ayının ortasından itibaren kilitlenmesi Avusturya açısından dezavantajlı bir durumdu.

Avusturya bir an evvel çözüme kavuşmak istiyor, herhangi bir kriz veya savaş durumunda Sırbistan ve Rusya'nın konumlarından çekiniyordu. Bundan dolayı düğümü çözecek ilk adım da 8 Aralık'ta Avusturya'dan geldi. Avusturya Dışişleri Bakanı Aehrenthal boykot ikiliğini ortadan kaldırmak için Pallavicini'ye Babiali'ye Avusturya'nın boykottan uğradığı zararın bir faturasını çıkarmasını istedi. Avusturya sefiri bunun Osmanlı hükümeti tarafından derhal reddedileceğini ve hatta boykotu yapanlar için eylemlerini derinleştirecek bir motivasyon olacağını yazdı. 10 Aralık'ta daha ayrıntılı bir yazı gönderen Aehrenthal bu yolla görüşmelerin tekrar başlayabileceğini, Osmanlı'nın Bosna Hersek'in ilhakını kabul edeceği şartların belireceğini ve boykot sebebiyle uğranılan zararların talep edilmesi ile de zevahirin kurtarılmış olacağını bildirdi(Çetinkaya 2004:113).

İki devlet arası ilişkilerin normale dönmesinde rol oynayan bir ikinci faktör de Osmanlı hükümetinin liman işçilerine boykotun bitirilmesi için verdiği emirdir. Bu gelişme somut bir sonuç vermese de özellikle Avusturya sefiri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Hükümet bu tavrı sonucu ilişkilerde bir yumuşama da beklemekteydi. Nitekim Kamil ve Tefvik Paşalar bu beklentilerini ifade de etmişlerdir. Halen sıklıkla devam eden Avusturya sefiri hükümet görüşmeleri, Osmanlı hükümetinin elinden geleni yaptığını ortaya koyması ile daha ümit verici bir hal almıştır(Çetinkaya 2000:114).

Avusturya dışişleri bakanı 10 Aralık tarihinde boykot ve müzakere ikilemini aşmaya karar verdi. Aehrenthal'in girişimi üzerine 13 Aralık'ta Avusturya sefiri Sadrazam Kamil Paşa ve Hariciye Nazın Tefvik Paşa ile görüştü ve iki devlet arasında ilk kez gerçekçi pazarlıklar gündeme geldi. Bu görüşmede Avusturya'nın Osmanlı'ya vereceği tazminat konuşuldu ve Kamil Paşa ilk kez dört milyon Osmanlı lirası gibi somut bir meblağdan bahsetti. Böylece iki ülke arası müzakereler Aralık ayı ortasında tekrar başlamış oldu. Görüşmelerin başlaması Avusturya'nın yola gelmesi şeklinde yorumlanmış ve Osmanlı halkının tepkisinin bir sonucu olarak görülmüştür(Çetinkaya 2004:114).

Osmanlı Devleti tarafından 13 Aralık'ta Avusturya'nın boykotajdan dolayı zararının ödenmesi isteğine aynı gün ılımlı bir cevap verilmiştir. Ancak 17 Aralık'ta Kamil Paşa daha sert bir nota ile Osmanlı ahalisinin Avusturya'nın barış zamanında

saldırgan bir tutumla ilhak ettiği iki eyalet için tepki gösterdiğini belirtmiş ve hükümetin bu protestoda hiçbir sorumluluğu olmadığı için herhangi bir zarar ödeme durumunda olmadığını bildirmiştir. Avusturya hükümeti 4 Ocak tarihinde tekrar iddiaları yenilediği bir nota daha göndermiş ancak bu da bir önceki tarzda 17 Ocakta cevaplanmıştır ve Avusturya bir daha boykotajdan uğradığı zarardan dolayı tazminat talebini gündeme getirememiştir(Çetinkaya 2004:115).

Aralık ayının ortalarından itibaren görüşmeler hızlanmış ve bazı noktalar netlik kazanmıştır. Bunlardan en sık gündeme gelenleri şunlardır: Gümrük vergisinin yüzde on beşe çıkartılması, yeni “inhisar”ların kurulması, eğer belli bir yerde başka devlet postahanesi yoksa Avusturya postahanelerinin kapatılması, Avusturya’nın Arnavut Katolikler üzerindeki himayesinin kaldırılması, Yenipazar sancağının Osmanlı imparatorluğu’na terkidir. Ancak görüşmelerin, sonuçlanmamasının en büyük nedeni Avusturya’nın herhangi bir nakit tazminat ödemeyi reddetmesidir. Daha önce belirtildiği üzere Osmanlı Devleti tazminat olarak dört milyon Osmanlı lirası talep etmekteydi. Müzakerelerin ana konusunu, Avusturya 6 Ocak 1909 tarihinde iki buçuk milyon Osmanlı lirasını teklif edinceye kadar tazminat meselesi oluşturmuştur. Bu zamana kadar ülkelerin tazminat miktarı üzerine tahminler ve şayialar basında geniş yer bulmuştur(Çetinkaya 2004:115).

Görüşmelerin başlamasıyla beraber gündeme gelen diğer bir konu ise Avusturya’nın boykotajın artık hafiflemesi için Osmanlı hükümetinin harekete geçmesini istemesiydi. Ancak Osmanlı hükümeti daha önceki argümanını, boykotla herhangi bir alakasının olmadığını yinelemiştir. Ancak bunun yanında daha sonraki bölümlerde de tartışılacağı üzere boykotu hafifletmek veya durdurmak için girişimlerde bulunmuştur. Pallavicini özellikle Beyrut gibi boykotun sert bir şekilde uygulandığı yerlerden örnekler vererek, hukukun şiddet yoluyla ilga edildiği örnekler vermiştir. 11 Ocak 1909 tarihinde iki buçuk milyon Osmanlı lirası tazminat ödenmesi hususunda iki ülke anlaşmaya varmış, 12 Ocak tarihindeki toplantıda bu miktar kesinleştirilmiştir. Ancak bundan sonra küçük pürüzler nihai anlaşmanın imzalanmasını uzatmıştır(Çetinkaya 2004:116).

Ocak ayının sonları ile Şubat boyunca görüşmeler ve anlaşma nihayet 26 Şubat 1909 günü imzalanmıştır. Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki

anlaşmanın imzalanması ile birlikte aynı gün, 26 Şubat 1909 Cuma, boykotajın bittiği Rıza Tevfik tarafından liman işçilerine bildirilmiş, ertesi gün de basın aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Böylece Boykot Sendikası bir açıklama yaparak Meclisin onayı beklenmeden hükümetin araya girmesi ile boykotun sona erdiği açıklamıştır(Çetinkaya 2004:116-117).

Bosna krizi Balkan bunalımını ortaya çıkarmış ve Avrupalı devletleri savaşın eşiğine gelmişti. Bosna- Hersek üzerinde hak iddia eden Sırbistan, Avusturya'ya ilhakının iptalini ya da bunu telafi etmek için başka bölgelerin kendisine verilmesini isteyerek savaş hazırlıklarına başladı(Tanin, No. 213, 11 Safir-ül Ahir 1327-5 Mart 1909). Avusturya-Macaristan ise Sırbistan'a ödün vermekten yana olmadığından, savaşa hazır olduğunu bildiriyordu. Avrupa sistemine göre, Sırbistan ve Avusturya-Macaristan arasında çıkacak silahlı bir çatışma, Avrupa'yı içine çeken bir savaşa dönüşebilirdi. Böyle bir tehlike 1908 yılında dahi Avrupa'yı tehdit ediyordu. Bu nedenle, yapılan uluslararası baskılar sonucu, bu devletler taleplerinden vazgeçtiler(Heinzelmann 2004:30).

Boşnaklar , meşrutiyet ilanı ile özgürlüklerini elde edeceklerini beklerken; bunun tam tersi bir durumla karşılaşınca hayal kırıklığına uğradılar. Böylece, II. Meşrutiyet Boşnaklar için özgürlüğün değil, sonu görünmeyen bir esaretin başlangıcı olmuştur(Gölen 1998:15).

3.8.2.1. Boykot ve Milli İktisadın İcadı

Bu boykotun asıl nedeni Avusturya -Macaristan imparatorluğu ile Bulgaristan'dan tavizler koparılması ve II. Meşrutiyet'e ihanet ettiği düşünülen bu iki ülkenin cezalandırılmasıydı. Askeri bir tedbirin uygulanması yerine, 1908 Boykotu hem silah kullanılmayan iktisadi bir harp olarak bu devletleri sıkıştırma noktasında etkili, hem de Osmanlı kamuoyunu örgütlemeye başarılı olmuştur. 1908 Boykotu sırasında gündeme gelen en önemli konulardan biri de "milli iktisat" vurgusudur. Özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nin geneli düşünüldüğünde, bu dönemin hemen başında meydana gelen iktisadi bir savaşın içinde "milli iktisat" vurgusunun ortaya çıkmış olması oldukça önemlidir. Bilindiği üzere dönem boyunca milli iktisat düşüncesi artan bir şekilde meşrulaşmış ve giderek etkili olmuştur. Boykot türü

iktisadi bir etkinliğin bu düşünce ve uygulamalara da önemli etkileri olacağı apaçık ortaya çıkmıştır(Çetinkaya 2004:133).

II. Meşrutiyet döneminde güçlenecek ve yaygınlık kazanacak olan “milli iktisat” düşüncesi yükselen Türk milliyetçiliğinin iktisadi boyutudur. 19. yüzyıldan beri Osmanlı İmparatorluğu'nda klasik liberal iktisat teorisi ve bunun doğrultusundaki politikaların küçük Müslüman üreticiyi mağdur ettiği düşünölmeye başlanmış “ulusal” ve devlete yeni misyon biçen “milli iktisat” teorisi itibar görmüştür. “Milli iktisat”ı gündeme getiren ve onun hakkında yazan fikir adamlarının Türk milliyetçi düşüncesinin de teorisyenleri olmaları bir tesadüf değildir. Ziya Gökalp, Tekin Alp, Yusuf Akçura, Ahmet Muhuddin gibi isimler daha çok Alman, , A. Wagner, G Schmoller ve Philippovich gibi iktisatçılardan etkilenecek “milli iktisat” teorisini geliştirmeye çalışmışlardır. Bu düşünürler arasında az da olsa görüş ayrılığı mevcuttu. Kısaca bu düşünürlerin görüşlerine bakacak olursak Müslüman-Türk unsurun hakim olması gerektiği; kısa zamanda sanayileşen ve bir büyük devlet haline gelen Almanya örneği izlenerek “Manchester Okulunun” bir takım soyut kavramlarının yerine ulusun somut çıkarlarının göz önünde bulundurulması; devletin ekonomide daha aktif olması bu dönem boyunca artan bir şekilde gündeme gelecektir(Çetinkaya 2004:334).

“Milli iktisat” düşünce ve politikasının bu temel özelliklerinin II. Meşrutiyet’in ortalarından itibaren güç kazandığı ve yaygınlaştığı kabul edile gelmiştir. Bu görüş çok yanlış olmasa da 1908 Boykotu gibi Meşrutiyet’in ilanının hemen akabinde gerçekleşen bir hareket içerisinde “milli iktisat”ın temelini oluşturacak talepler ortaya çıkmıştır. Bunu daha da önemli kılacak olan nokta boykot hareketinin popüler bir hareket halini alarak toplumun bütün kesimlerini etkilemesi “milli iktisat” yönelimli talepleri hem simgesel, hem fikri hem de politik anlamda kamusal alanda ortaya çıkmış olmasıdır. 1908 Boykotu’nun ana vurgularından bir tanesi, boykot hareketinin ilelebet süremeyeceği ve bu yüzden yerel sanayiinin gelişmesinin sağlanmasıyla iktisadi bağımlılıktan kurtulması gerekliliğiydi. Efrad-ı Osmaniye’den yerli malların kullanılması dahili sermayedarlardan da sanayi alanında yatırımda bulunmaları isteniliyordu. Tam anlamıyla yüksek gümrük duvarlarıyla korunan yerli bir sanayi yaratılması süresince yapılan en önemli vurgu

özellikle Avusturya'dan alınmakta olan malların imparatorluk dahilinde üretilerek, boykot hareketinin uzun vadede başarılı olmasının bir an önce sağlanmasıydı. Bu sayede uzun vadede Osmanlı vatandaşlarının parası imparatorluk sınırları içinde kalmış olacaktı. Bundan dolayı boykotun simgesi durumuna gelmiş olan fes, şeker ve hazır giyim ürünleri gibi Avusturya'dan alınan diğer mallar üretecek fabrikaların kurulması önerileri tüm yayın organlarına yansımıştır. Hatta bu konuda bir adım daha atılmış, şarkın simgelerinden biri olan fesin Osmanlıların "serpuş-u milli"si olmadığı da dönemin basınında yaygın bir kabul görmüştür. Dolayısıyla, Avusturya karşıtı eylemlerde fese tepki olarak ortaya çıkan daha çok Anadolu dervişlerin giydikleri türden keçeden yapılmış külahlara yerine boykotun daha ileri safhalarında kalpak alternatif bir öneri olarak ortaya çıkmıştır(Çetinkaya 2004:134-135).

3.8.3. Meşrutiyetin İlanı ve Arnavutlar

20. yüzyılın başında ülke içinde Arnavut milliyetçiliğinin yükselmesi Jöntürk hareketinin gelişmesiyle aynı zaman olmuştur. Siyasi hedeflerinin gerçekleştirilmesi ideali Arnavut milliyetçiliğini Jöntürk hareketi ile örtüştürecek. Arnavutluk'un özerkliğinin gerçekleştirilmesi konusunda Arnavut ulusal hareketinin en önemli görevi, anayasal düzenin kurulması için Jöntürk hareketine destek vermektir. Bu nedenle, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu sırasında ve yönetiminde Doktor İbrahim Temo gibi Arnavutlar da, bulunmaktaydı. İsmail Kemal, İbrahim Naci (Derviş Hima) ise hareketin en aktif üyelerindendi. Bundan ötürü Arnavut Ulus Komiteleri, Jöntürk komiteleri ile yakın ilişki kurdular. Arnavut-Jöntürk ortak komitelerinin az olmayan sayısı, Arnavutların Jöntürklerle işbirliği düzeyini göstermektedir. Bundan dolayı Arnavut komitelerinin bazıları Jöntürk komiteleriyle birleşti(Shpuza 2002:465).

Kanun-ı Esasi'nin ilanından hemen sonra, Arnavut vilayetlerinin belli başlı kasabalarında ve Arnavutların yoğun olduğu diğer bazı merkezlerde, Arnavut kulüpleri kuruldu. Bu kulüplerin görünüşteki amaçları, Arnavut halkının kültürel gelişmesiydi. Bu kulüplerden , İstanbul, Manastır ve Selanikte açılanlar daha etkinlerdi. İstanbul'daki kulüp Ağustos sonunda kurulmuştu. Kurucular arasında ünlü Merdite Beyinin de bulunduğu her meslekten birçok seçkin Arnavut vardı (Kansu

2001:251). Kısa zamanda Kulüplerin büyük çoğunluğu Arnavut milliyetçileri için siyasal örgütlenmenin merkezi duruma gelmiştir.

Meşrutiyeti Abdülhamit' e dokunulmaması şartıyla isteyen Arnavutların, yeni rejimle güçlü olunacağını, daha mutlu yaşanacağını ümit ederlerken, çok kısa zamanda gelişen iç ve dış olaylarla ümitlerinin söndüğü ve hoşnutsuzlukların başladığı ileri sürülmektedir. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi Girit'in Yunanistan, Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı gibi dış gelişmeler, Avusturya'nın Bosna- Hersek'i ilhakından sonra rol oynamaya başlaması Arnavutları rahatsız etmiştir(Çelik 2004:104).

Herşeye rağmen, Arnavut milliyetçileri, örgütlenebilmek için, yeni rejime olmazsa şimdilik yapmacık bir destek vermeleri gerektiğini biliyorlardı. Bu da, Arnavutların ulusal davasının takibinde, az ya da çok, İttihatçılarla ortak hareket eder gibi görünmelerini gerektiriyordu, Arnavut milliyetçilerinin, yeni rejimin devamlılığına ya da kalıcılığına güvenleri kesinlikle yoktu. Onlar, yeni rejimi ve bu rejimin getirmiş olduğu özgürlük ortamını, yalnızca, nihai amaçlarına ulaşmada bir araç olarak görüyorlardı. Ne var ki, İttihatçıların kulüpleri denetim altında tutması, Arnavut milliyetçilerinin etkinliklerini açıkça yapmalarını engellemekteydi. Bu nedenle, o çok kısa bir süre sonra, gizli gruplar kurarak yeraltına indiler(Kansu 2001:253). Jön Türk komiteleriyle birleşen Arnavut ulusal komitelerinin hedefi, Arnavutluk olarak adlandırılan bir bölgede özerk bir yönetimin kurulmasıydı. Bu yönetimde ayrılacak bütün Arnavut sancakları yer alacaktı. Bu nedenle Jöntürk yöneticileri anayasa ve parlamento hakkındaki düşüncelerine destek vererek Osmanlı genel niteliğinin korunmasına bütün güçleriyle çalıştılar. Arnavut ulusal komiteleri ise, bağımsızlığı korumaya ve özel, ulusal çıkarlara ulaşmaya çalışıyorlardı(Shpuza 2002:465).

Bu arada meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra Arnavutluk'ta eski memurlar görevden alınırken, yerlerini mahalli Arnavut komiteleri devralmıştır. Jön Türkler anayasanın ilanının hemen arkasından Arnavut vilayetlerinde Osmanlı komiteleri kurmaya başlamışlardır. Bu komiteler, mahalli Jön Türk komitecileri ve Arnavut halk temsilcilerinden kuruluyordu.(Çelik 2004:110).

Anayasa'nın ilanından sonra Arnavutların özerklik istekleri yeni bir hız kazandı. Firzovik toplantısı delegeleri ile yapılacak bir kutlama amacıyla Üsküp'e doğru gelen silahlı Arnavutlar, merkezi Üsküp olmak üzere bir Arnavutluk kurmak için harekete geçmişler fakat bu girişimleri Jön Türklerce engellenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda subayların Rumeli'den çekilmeleri uluslar arası Jandarma gücü dahilinde bulunan, Arnavut cemiyetlerinin de Jön Türk cemiyetleri gibi yönetime katılmaları kabul edilmiş, halkı yeni rejime bağlamak için Arnavut ileri gelenleri ile Jön Türklerden oluşan ortak komisyonlar kurulmuştu(Çelik 2004:111).

Arnavutlar Neue Freie Presse'de de neşredilen ve can alıcı noktaları şu şekilde özetlenebilecek bir deklarasyon yayınladılar ve bu deklarasyonda Arnavutların Jöntürk devriminden talepleri şu şekilde sıralanmıştı(Georgevitch 2005:142):

“Arnavutların genel olarak istekleri her şeyden önce Arnavut dilinin ve milli kimliğinin hükümetçe tanınmasını, her üç dini inanıştan Arnavutların eşit haklara sahip olmasını, Arnavutluk ‘un iç işlerinin organizasyonunun ademi merkezîyetçi temel prensipler üzerine bina edilmesini ve Arnavut Ortodoks Kilisesinin muhtariyetini hedef edindik. Aynı şekilde Adriyatik Denizi’ndeki kıyılarımızı gitgide büyüyen İtalya nüfuzundan kurtarmak istiyoruz.

Jöntürk hareketinin nasyonalist bir şovenizme dönüşüp yozlaşmamasının bekçisi olacağız. Türk unsuru ve İslam ‘in imparatorluktaki faikîyetini emniyete alma amacındaki bu hareket, böylelikle, Arnavut milli kimliğini diğer milletlerin tecavüzlerine ve özellikle Sırp ve Helen entrikalarına karşı koruma kararlığındaki milli Arnavutçu hareketimizden gayet sarîh bir biçimde farklılaşmaktadır. Müslüman, Katolik ve Ortodoks Arnavutların hakları arasında bir farklılık olmamasını istiyoruz, bu şu anlama geliyor: Vicdan özgürlüğü ve kati surette laik karakterde bir hükümetin dinde bütün dini inanışların eşitliğini istiyoruz.

Taleplerimizin en önemli noktaları bunlardır. Medeni Avrupa bu talepleri kayıtsız şartsız tasvip edecektir. Avrupa bilmelidir ki ırksal ve dini nefret Arnavut milletine çok uzak kavramlardır. Arnavut milleti güçlü ve barışsever bir millettir ve bu millet adaletsiz bir yönetim tarafından manevi ve iktisadi gelişmesinin önüne

çıkarılmış olan engelleri yıkmak arzusundadır. Ne Grekler, ne Bulgarlar; ne Sırp- ne de Türkler: Biz Arnavut milliyetçileriyiz ve Arnavutların kendi ülkelerinin ve kaderlerinin efendisi olmalarını istiyoruz”.

1908 Ağustos’unda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin (İTC) programında yer alan eğitim reformu; özellikle Hıristiyan azınlığın tepkisine yol açmıştır. Bu programa göre ilk ve orta öğretim düzeyinde eğitimin devlet denetimi ve gözetiminde yapılması, özellikle orta öğretim düzeyindeki tüm, okullarda derslerin Türkçe yapılmasını zorunlu hale getirmesi önemli itirazlara ortam hazırlayacak gibi görünüyordu. Ayrıca bu reform ile cemaatlerin kontrolündeki okulların kapatılması söz konusuydu ve cemaatler buna karşıydı. Hıristiyan Arnavutlar da bu reforma karşıydı. Buna sadece Hıristiyan Arnavutlar değil: Arnavut aydınları da karşı çıkmışlardı. Çünkü onların meşrutiyetten en büyük beklentileri, kendi dillerinde eğitim yaparak Arnavutların Rumlaşmasını veya Latinleşmesini önleyebilmektir (Çelik 2004:117).

İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni kurulan bir rejimde ciddi çatışmalar yaratmaktan kaçınmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen eğitim konusunda herhangi bir uzlaşma belirtisi görünmüyordu. İlkokulda anadilde eğitim verilmesi kabul edilmiş olmasının yanında Türkçe’nin de öğretilmesi zorunlu olacaktı. Orta okullarda ise dersler sadece Türkçe okutulacaktı. Bu ısrar Hıristiyanların yoğun eleştirisine maruz kalınca Eylül ayında İttihatçılar, Hıristiyanların orta okullarına karışmayacakları garantisini vererek nihai seçim programını hazırlamışlardır(Çelik 2004:118).

Ahmet Hilmi, meşrutiyetin ilanı ile memleketin her yerinde milliyet hislerinin uyanması üzerine her ulusun bölgesinde kendi dil ve adetlerinin de hakim olmasını da isteyeceklerini belirterek bunun Türkleştirme politikası ile etkisiz hale getirilmesini vurgulayarak; *“Osmanlı memleketinde kaç unsur varsa, o kadar dini ve siyasi idare merkezleri vardı. Bu merkezleri bilinen sıfatı ‘Türklük’ olan bir merkeze bağlamak arzusu, meşru olsa bile, hayali bir emeldi. İttihat ve Terakki Fırka ve Cemiyeti her ne yapsa bir ‘Türklük korkusu’ düşüncesini de silemeyecek ve daima Türk olmayan unsurların muhalefet ve iddialarına maruz kalacaktı. Bu, Türklerin tarihi hatalarının zaruri bir neticesiydi. Kanun-u Esasi gereği resmi dil (orta ve*

yüksek öğrenim dili) Türkçe idi. Bu durum, diğer unsurlar tarafından Türklüğün tahakkümü şeklinde telakki olunuyor ve onları 'Türkleştirmek' için bir alet olarak değerlendiriliyordu. Arnavutlar milli bir edebiyata ve müteakabil bil lisana sahip değillerken bile yöneticileri Arnavutça'nın mahalli lisan olmasını arzu ediyorlardı. Halbuki oralarda Türkçe tedrisatın tekamülü, Arnavutça halk lisanı şeklinde kalmasını ve belki gelecekte Arnavut nesillerinin bir dereceye kadar Türkleşmesini sağlayacaktı” Arnavutları kendi dillerinde eğitimden mahrum bırakarak- Bulgar, Ermeni, Sırp, Yahudi unsurlar bu hakka sahipti- onları Türkleştirme düşüncesi bazı Osmanlı aydınlarında hem uygulanabilir hem de meşru bir politika olarak ortaya atılabiliyordu. Arnavut aydınlarını İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden uzaklaştıran en önemli nedenlerden biri de, kendi dillerinde ve istedikleri harflerle eğitim yapmalarının engellenmesi olmuştur(Çelik 2004:118).

İttihatçılar, seçimlerde her ne kadar bazı Arnavutların kendilerini destekleyeceklerine inansalar da büyük bir kısmı onların karşısındaydı. Nüfusun çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu, Kosova ve Yanya vilayetlerinde özerklik için bir umut olarak gören Arnavutların karşısına milliyetçi ve ayrılıkçı adaylar çıkardı. Bunun üzerine İpek, İşkodra, Prizren, Taşlıca, Debre, Draç, İlbasan, Berat, Jörice, Ergin, Senice, Serfice, Yanya, Preveze ve Priştine seçim kampanyası gergin bir ortamda yapıldı. Arnavut Başkim Kulüpleri, Arnavut milliyetçisi adaylar öne sürerek etkin bir seçim propagandası yürütürken İttihat ve Terakki Cemiyeti de adaylarının seçim kazanması için elinden geleni yapmışlardı (Çelik 2004:111).

Türkçülük fikrini ön planda tutma isteği diğer etnik unsurlardan tepki gelmesine neden olmuştu. Bu durumda İttihatçılar doğacak tepkilere karşı hazırlıklı olmalıydılar. Bu tepkilere karşı ittihatçı kadro ordudaki güçlerine güvenmişler ve böylece başarılı olamadıklarından devletin sınırlarını küçüleceğini düşünmüşlerdir. İttihat ve Terakki yönetiminin Türklük konusunda duydukları kaygıların benzerini, Arnavut aydınları da kendileri için duymaktaydı. Ülkelerinin Balkan devletleri tarafından paylaşılması ihtimalinin oldukça kuvvetli olduğu bir dönemde, İttihatçıların, Türkçülük politikasını uygulamaya koyması, Osmanlı'nın asli unsurunun Türkler olduğunun vurgulanması, Arnavut ulusçuluğunun yükselişe geçmesine yol açmıştır. Bu durum ise İttihatçılarla Arnavutların çatışmasını

kaçınılmaz hale getirdi. Oysa İttihatçılar ile Arnavut aydınları başlangıçta meşrutiyetin ilanını sağlamak konusunda işbirliği yapmışlardı. Çünkü her iki taraf da, meşrutiyeti kendi ulusçuluklarının gelişimi için uygun bir zemin olarak görmüştür. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise İttihatçılar, yönetimde olmanın avantajlarını ellerinden geldiği kadar kullanma yoluna gittiler ve kendi politikalarını, hem Arnavutlara hem de diğer etnik unsurlara kabul ettirmeye çalıştılar. Arnavut ulusçuluğu aydınlar arasında yayılmış bir ideoloji olsa bile, Arnavutların büyük bir kısmı saltanat ve hilafete bağlıydı. İttihatçılar, ulusçuluğu savunan Arnavut aydınları ve onların yönlendirdiği grupların etkisiz hale getirilmesi halinde, Arnavutluk'ta otoriteyi kurabileceklerini düşünmüşlerdi. Oysa Arnavutların bir çoğu Meşrutiyete yaptıkları katkılardan sonra iktidarda çok daha etkili olmayı veya en azından kendilerine ayrıcalıklı davranılmasını beklemişlerdi. İttihatçılar ise merkezi yönetim kurma amacıyla Arnavutların daha öncesinde sahip oldukları tüm ayrıcalıkları bile kaldırmak için harekete geçmişlerdi. Bu gelişme, Arnavut ulusçuluğu ideolojisinin Arnavutlar arasında daha geniş kitlelere yayılmasına yol açtı(Çelik 2004:123). Bu arada mecliste de muhalefetin güçlenmesi İttihat ve Terakki'yi zorlamaya başlamıştı. Muhalefetin özellikle Kamil Paşa Hükümeti'nin düşürülmesinden sonra net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi kurulurken, kabinenin programına ret oyu verenler arasında İsmail Kemal ile arkadaşları bulunmaktaydı. İşte bu aşamada İttihat Terakki Cemiyeti'ne karşı olan mebuslar ile bazı cemiyet yandaşları izlenen politikadan memnun olmadıkları için bir muhalefet grubu oluşturma noktasına gelmişlerdi. Nihayet muhalefetin başını çeken aydınlarından İsmail Kemal' in başkanlığında mecliste iki temel konuda hükümete eleştiri getirmişti; bunlardan birincisi 'Çeteler Kanunu' ile ilgili idi. Kanunun özelliği dikkate alındığında kanunun uygulanması noktasında eleştiri getirilmiştir. İkinci eleştiri ise dış politika ile ilgili idi. Bosna-Hersek'in Avusturya tarafında ilhakına tepki gösterilmekte idi. İsmail Kemal ve arkadaşları mecliste azınlıkta oldukları için mecliste İttihat ve Terakki Cemiyetini devirmenin mümkün olmadığını anlamışlardı. Bu nedenle çalışmalarını meclis dışına taşımışlar İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi çalışma yöntemleri benimseyerek sonuç alma yolunu seçmişlerdi. Bu gelişmeler 31 Mart'ın habercisi olmuştu(Çelik 2004:123-124).

3.9. Meşrutiyetin İlanından Sonra Balkanlarda Kurulan Ayrılıkçı Örgütler

24 Temmuz 1908 tarihinde anayasanın yeniden yürürlüğe konulması ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir dönem başladı. Çok partili Meşrutiyetin sağladığı imkanlardan yararlanan Türkler, Osmanlı birliği, adalet, beraberlik, eşitlik kişinin temel hak ve özgürlüklerine dayanan çok sayıda dernek ve siyasi teşkilatlar kurdular. Türk olmayanlarda aynı imkanlardan yararlanarak yaşadıkları yerlerde genellikle ırkçılık, milliyetçilik, Osmanlı Devleti'ne ve Türk milletine karşı kin nefret ve öç alma gibi düşmanlık duyguları besleyen, devletin birliğini ve bütünlüğünü parçalamak isteyen çok sayıda edebiyat, sanat ve yardımsever dernekler ve siyasi amaçlı teşkilatlar kurdular(Savaş 2000:145-146).

Bu amaçla kurulmuş derneklerin ve örgütlerin bir çoğu 1908'den önce de vardılar. Varlıkları kendilerini üreten sosyal ve politik koşullara ve de "Şark Meselesi"nin değişik tablosuna bağlı kalmıştır. Bu derneklerin bir bölümü de Meşrutiyetin yeniden ilanıyla, anarşik bir özgürlük ortamı içinde kurulmuşlardır. Çok uluslu bir İmparatorluğun son dönemi böyle bir gelişmenin hızlanmasını sağlayıcı olmuştur(Tunaya 1984:146).

Osmanlı İmparatorluğunun ırklar ve dinler yığılması olan Balkanlarda bilhassa Makedonya'da Türk olmayan bütün unsurlar değişik adlarla çok sayıda dernek ve siyasi parti kurdu. Bu kuruluşların hepsi Osmanlı Devletin uygulanması imkansız olan İktisadi ve siyasi reformlar yapılmasını ve nerdeyse hemen hemen hepsi bölgesel bağımsızlık fikirlerini açıkça dile getirmeye başladılar. Bu uluslar bağımsızlıklarını anayasal yoldan kazanacaklarını zannettiklerinden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sempatisini kazanmak yolunu seçtiler. Siyasetleri doğrultusunda meşrutiyetin ilk günlerinde görünürde ittihatçıları desteklediler. Fakat bunların kötü düşünceleri anayasal düzene dayanarak devletin istikrarını ve güçlenmesine istemiyorlardı. Mücadelelerinin ikinci aşamasında Türk milletine karşı 1875'ten sonra başlattıkları korkunç silahlı eylemler ve kıyımlar yerine, görünürde ılımlı ve barışçı yöntemler kullanarak Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak ve çökertmekti. Mücadelelerinin son aşamasında da silahlı eylemler yaparak Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve yerine ırkçılık ve milliyetçilik temellerine dayanan

bağımsız devletlerini kurmak ya da komşu Balkan devletçiklerden birine bağlanmaktı. Bu amacın gerçekleşmesi için bazı örgütler geçici bir süre de olsa eylemlerinden vazgeçmiş görünmekteydiler(Savaş 2000:146).

İkinci Meşrutiyet yıllarında Makedonya'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden başka Meşrutiyet Kulüpleri Birliği (BMKB), Sırp Demokratik Birliği (SDB), Osmanlı Terakki Partisi (OTP), Rum, Arnavut, Ulah Yahudi v.b. Meşrutiyet örgütleri ve Federatif Halk Partisi (FHP) kuruldu. Bu örgütlerin hepsi ırkçı, milliyetçi ve ayrılıkçı örgütlerdi. Öyle olduklarını bilen İttihat ve Terakki Hükümeti yine onlara karşı oldukça hoşgörülü davrandı ve iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Onları anayasal düzenin istikrarı ve sağlamlaştırılması için birleşmeye çağırdı. İttihatçıların bütün iyi niyetine rağmen onlar üçlü bir ilişki ağı kurmuştu. Ortak düşman Osmanlı yönetimiydi. Ne var ki bu yönetime saldıranlar kendi haritalarını kendileri çizdikleri için aralarında anlaşmalarına imkan yoktu. Dış güçler bu noktada devreye girerek bu ulusların hem kendi aralarındaki, hem de Osmanlı yönetimi ile ilişkilerini düzenlemek istemelerine rağmen zıt menfaatlerin çatışması nedeniyle mesele daha da karmaşık bir hale gelmişti.(Tunaya 1984:501-502).

Osmanlı ülkesi içindeki milliyetçi eylemler ikili amaç gütmüşlerdi. Bir kısmı dış güçlerin koruyuculuğu altında ülke içinde kalarak özerkliği isterler ve savunurlar. Ermeniler de ve Araplar da bu istek yine de bazı koşullar altında açıktır. Filistin sorununda da böyle bir renk vardır. Bir kısmı da bağımsız devletlerin kurulmasından yanadırlar. Balkanlılar gibi. Bu açıdan, her milliyetçi hareketin bağımsızlık isteğine götürücü kesin olduğu kesin olarak ileri sürülemez. Bu ideolojik çizgileri ihtilal ortamın ürettiği derneklerin ve örgütlerin "Nizamnamelerinde" bulmak da doğaldı.Çünkü gerek Balkan ve Ermeni komiteleri, gerek Yahudi örgütleri eğitici ve eylemci işlevlere sahiptiler.

İmparatorluğun Jakobenleri olan Jön Türkler Abdülhamit rejimine karşı mücadelelerinde savaş ülkenin her yanındaki gruplarla ortak idiler. Ancak ayrılıkçı gruplarla olan beraberlikleri çok kısa sürmüş ve savaşa dönüşmüştür. İttihatçıların Balkanlarda takip ettiği yanlış soncunda 1913 yılında Rumeli sorunu Balkan Harbi yenilgisiyle sonuçlanacaktır (Tunaya 1984:152).

3.9.1. Yunan-Rum Ortaklığı ve Örgütleri

İlk planlı ihtilal deneyine Yunanlılar girişmişti. 1814 yılları arasındaki Osmanlı-Yunan çatışmasında, Etnik-i Eteriya (Etnike Hetairia), (Dostluk Derneği) adlı dernek olmuştu. Bu dernek 1814'te Ksanios tarafından kurulmuşsa da, asıl yöneticisi Çar yaverlerinden Kont Kapodistriya (Capo d'istaria)'dır. Etniki Eteriya, Helenizmin tek temsilcisi sayılmış ve Avrupalı yazarların, derneğin dünya kamuoyunca tanınmasında çok büyük katkıları olmuştu. Dernek gizlilikten sıyrılarak bu yardımlaşma kuruluşu olarak ortaya çıkarılmış ve baş destekleyicisi de İstanbul'daki Fener Patrikhanesi olmuştur. Helenist ideolojide Enosis terimiyle simgelendirilmiş ve Yunanistan'ın bağımsızlığı gerçekleşikten sonra da, Osmanlı üzerindeki emelleri devam etmişti. Balkanlardaki istekleri de kendilerini Sırp ve Bulgarlarla savaşa kadar götürecekti.

Öte yandan Rumlar Meşrutiyet'in ilanından daha ilk günden başlayarak, itirazlarını mitingler yolu ile duyurmuşlardı. En büyük desteği de Patrikhaneden almışlardı Rumların isteklerini çoğu kez Patrik idarecilerine iletmişlerdi (Tunaya 1984:504-505). Meclis-i Mebusan'da 20'ye yakın Rum mebus İttihat ve Terakki ile çatışma halinde bulunmuş ve Meşrutiyetin siyasi hayatı içinde Yunan usulü teşkil sürmüştü. İlk olarak RMK(Rum Meşrutiyet Kulüpleri) kurulmuştu. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra İstanbul'da kurulan, Rum Meşrutiyet Kulüplerinin şubeleri; Selanik, Serez, Meinik, Dermirhisar, Usturumca, Manastır, Filonna, Kavala, Kostur, Voden gibi yerlerde açıldı. Selanik Kulübü avukatı Karagözis, Manastır Kulübüne de Dr. Kostakis yönetiyordu. Rum Meşrutiyet Kulübü "Türk Vatandaşı olan Rumlar" başlığı altında siyasi bir program yayınladılar. Bu program, Yunan hükümetinin Makedonya'daki iddia ve emellerini ifade ediyordu. Bu bölgede Meşrutiyetin ilanı kadar; çok sayıda Rum okulu, kilisesi, dayanışma ve ekonomi kuruluşları vardı. Bu propagandanın etki alanı Makedonya bölgesinin güney kesimiydi(Savaş 2000:159-160). Meşrutiyetin ilanından önce Rumlara tanınmış olan çeşitli hak ve imtiyazların kısıtlanmaması , Rum patrikliğine daha önceden tanınan imtiyazlara dokunulmaması kilise ve okullarının statülerinin değiştirilmemesi isteniyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda sermayenin %40'nı elinde tutan Rum burjuvazisi, durumun değişmezliği, yerli sermayenin korunmasını sanayinin, ticaretin ve ekonominin başka

kollarının vergilerinin azalmasını istiyordu. Selanik'te İttihat ve Terakki'nin "Merkez-i Umumisi" ne sunulan ve 8 Ağustos 1908'de "Konstitusiona Zarya" gazetesinde yayınlanan bu program aslında yalnız Rum burjuvazisinin ve çıkarlarını korumak için hazırlanan bir programdı(Kocabaş 1984:10-114).

31 Mart ayaklanmasına seyirci kalan Rum Meşrutiyet Kulüpleri ayaklanmaların bastırılmasından sonra İttihatçılara ve Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlıklarını mitingleri vasıtasıyla ifade etti. Parlamentoda 23 Ağustos 1909'da Kiliseler ve Okullar Kanunu tasarısının görüşülmesi sebebiyle Rum Meşrutiyet Kulüpleri Selanik'te protesto mitingi düzenledi. Parlamantonun kanun tasarısından vazgeçmesini istedi. Rum Patriği ise İttihatçılara yaptığı baskı ile, Rum gençlerinin Osmanlı ordusuna girmeyeceklerini bildirdi.

Cemiyetler Kanununun yürürlüğe girmesiyle Makedonya'da bütün Rum Meşrutiyet Kulüpleri kapatıldı. Manastırda kapatılan Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi ve Arnavut kulüplerinin Valiye çektikleri ortak protestoya Rum Kulübü de katıldı. Böylece Makedonya'da ilk defa Sırp-Bulgar-Rum yakınlaşması ve ittifakı görüldü. Bu ittifak aslında Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın Osmanlı Makedonya'sı ile ilgili niyetlerini ifade ediyordu(Tunaya 1984:505).

Makedonya'da Rum propagandası Meşrutiyet kulüplerinin kapatılmasından sonrada devam etti. Bu propagandaya türlü çeşitli dernekler Rum Patrikliği, diplomatlar ve ekonomik kuruluşlar da katıldı. Babıali'nin yaptığı en büyük hatalardan biri 3 Temmuz 1910'da çıkardığı Kiliseler ve Okullar Kanunuydu. Bu kanunun çıkarılmasından sonra Makedonya ve Trakya'da Rumların çıkar ve pozisyonları tehlikeye düştü bahanesiyle, Selanik, Manastır, Drama, Kavala, Fiorina gibi yerlerde İttihatçılara ve Hükümet'e karşı çok sayıda protesto mitingleri düzenledi(Savaş 2000:162).

Rum Patriki'nin ve Atina hükümetinin iddia ettiğine göre, İkinci Meşrutiyet düzeni Yunan hükümetinin Makedonya'da ve Trakya'daki planlarına büyük darbe indirdi. Ondandır dolayı Yunan hükümeti İttihatçılarla her zaman çatışma durumunda kaldı. İkinci Meşrutiyet düzenine karşı siyasi etkinliklerden başka silahlı eylemlerde de bulundu. 1908'in son günlerinden itibaren Makedonya'ya yeniden silahlı eşkıya

ve telhisçi çeteler göndermeye başladı. Bu çetelerin sayısı giderek arttı. Onlar Osmanlı ordusunun ve jandarmasının birlikleriyle çatıştı. Bu çatışmalarla ilgili, Sırbistan'ın Atina ve Selanik diplomasi temsilcileri, Sırbistan Dışişleri Bakanlığına gönderdikleri raporlarda kesin bilgiler vermekteydi. Sırbistan'ın Selanik Başkonsolosu 14 Şubat 1909'da 347 numaralı raporunda, 1909'un Şubat ayına kadar Makedonya'da Rum çetelerini yöneten 60 Yunan subayı bulunduğunu belirtiyordu. Bu durumu iyi bilen Babıali, Yunan hükümetine protesto çekti. Böylece Makedonya'da Rum propagandası Birinci Balkan Savaşı'nın başlamasına kadar giderek arttı(Tunaya 1984:507).

İhtilalci derneklere gelince, basında devamlı olarak Etniki Eteria cemiyetinin terörist eylemleri, belgelerle açıklanmaktadır. Özellikle Yanya'daki olaylarda Cemiyetin hareketleri üzerinde durulmaktadır. 1909-1911 yıllarında içinde Etniki Eteria'nın" varlığını kanıtlanmaktadır. Kamil Paşa hükümetini İstanbul'daki Avcı Taburlarının Rumeli'ye göndererek tedbirini almıştır.(Tunaya1984:505).

Ayrıca Rumlar tarafından Adelfia adlı bir ihtilalci cemiyet kurulmuştu. Cemiyetin amacı, Yunanistan'ın menfaatlerini korumak ve bu amaç için memaliki Osmaniye dahilinde şubeler açmak ve mukavemete devam etmektir.

Rumlar ve Yunanlılar Osmanlı devletiyle içte ve dışta, sonu gelmeyen bir çatışmaya girmişlerdi. olmuşlardır. Rum mebuslar 1913 yılından sonra fazla konuşmayacaklar ve çok ağır eleştirilerini 1918 yılına saklayacaklardı(Tunaya 1984:506).

3.9.2. Bulgar Örgütleri

Berlin Antlaşması, Sırbistan Karadağ, ve Romanya'nın bağımsızlıklarını tanımıştı. Arnavutlar ve Makedonyalılar bu durumun dışında kalmış ve Osmanlı ülkesi içinde ki yerlerini korumuşlardı: 1878'den 1912'ye kadar komitacılık ve çeteciliğe devam edeceklerdi. Osmanlı Devleti ise ülkelerinin bu parçasını elden çıkarmak niyetinde değildiler. 1820 yılında ilk defa Bulgarlar tarafından ortaya

atılan “Makedonya” tabirine dahi karşı olup, Bu toprakların adını Rumeli olarak telaffuz edeceklerdi(Tunaya 1984: 510).

Özellikle 1876’dan 1908 yılına kadar Bulgarlar, Arnavutlar ve Makedonyalılar komite ve çete teşkil Osmanlı ülkesi içinde kurmuşlardı. Rumeli çete ve komite üretmekteydi. Osmanlı da Türkler ve Araplar bu süreç dışında kalmışlardı. Balkanlaşmanın simgesi komiteler ve çetelerdi Özellikle Makedonyalılar ve Bulgarlar bu tür savaşlarda uzmanlık kazanmışlar ve müesseseleştirmişlerdi.

Makedonya, Osmanlı Avrupa’sındaki Filistin’di. Rumeli’nin vaat edilmiş toprağı üzerindeki istekler çok yönlüydü. Devreden çıktıkları sanılan Yunanistan, Sırbistan ve Romanya’nın bu ülke üzerindeki istekleri bitmemiştir. Bulgarlar, daha ileri giderek, Makedonya’yı ülkelerine katmak ve Büyük Bulgarya’yı kurmak amacındaydılar(Tunaya 1984:510-511).Bu amaçla Bulgarlar bölgede “Makedonya-Edirne İç Devrim Örgütü”(VMRO), “Yüksek Makedonya Komitesi”(YMK) gibi örgütler kurmuşlar ve Makedonya’nın Bulgaristan’a ilhakı yönünde faaliyet göstermişlerdi. Bu örgütler ikinci meşrutiyetin ilanından sonrada faaliyet göstermeye devam edeceklerdir.

1908 yılında Bulgarların çetecilik politikasında iki önemli değişiklik olmuştur. Meşrutiyet’in ilanı Bulgaristan’ın istilacı çevrelerinde hoşnutsuzluk, kuşku ve korku yarattı. Bu çevreler, yeni duruma uyarak Osmanlı Devleti’ne ve Türk milletine karşı çoktandır besledikleri düşmanlık duygularını geçici bir zaman için gizlemeye çalıştılar. Makedonya’daki emellerini gerçekleştirebilecek siyasi teşkilatlar kurmaya giriştiler(Savaş 2000:149). İlk olarak “Bulgar ‘Meşrutiyet Kulüpleri” adıyla kurulan örgütün tedhişçi kuruluşların yerini aldığı ilan edilecektir. Osmanlı basını bu örgütü kamuoyuna “Kanun-i Esasi Kulüpleri” olarak da tanıtmıştı(Tunaya 2000:5 18). Bu Slav olmayan Hıristiyan halkının burjuvazisini, aydınlarını, din adamlarını, zanaatçılarını hatta köylülerini bile kendilerine bağlamaktı. Bu amaçla Bulgar hükümeti Makedonya’ya 1908’in Ekim ayına kadar çok sayıda propagandacı göndererek onlara çok sayıda imtiyazlar tanıdı. Makedonya Hıristiyanlarını kendine bağlamak için onlara 240.000 Altın Leva dağıttı. Kendi adamlarını Makedonya kilise-belediye okulları denilen müesseselerde öğretmenlik, danışmanlık ve denetmenlik görevlerine atadı. Bu hükümet temsilcileri kendi

görevlerini yapar gibi görünüyor, aslında yaptıkları gerçek iş Bulgar politikasını yaymak ve gizli servise bilgi vermektir(Savaş 2000:149).

Aynı yıl kulüpler kongresi Selanik'te toplanmış ve hepsi de federatif bir yapıya kavuşmuştu. Kulüpler bir Merkez Bürosu'na bağlanmış, genel başkanlığına da Karayovof getirilmiştir Karayovof açış konuşmasında tedhişçi çetecilikten vazgeçilerek yasal Meşrutiyet Kulüplerinin örgütlenmesini istemiştir.Kongreye Osmanlı parlamentosunun Bulgar asıllı iki üyesi Pavlof (Üsküp) ve Pançe Doref (Manastır) Efendiler de katılmışlardı.Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri çeşitli kentlerde örgütlenmişlerdir. Bu arada İstanbul'da da "Dersaadet Bulgar Meşrutiyet Kulübü" kurulmuştur.

Osmanlı basını kuşku ile karşılamıştır. Bu örgüt aslında "Makedonya Merkez Örgütü"nü takma adıyla ve tamamen ayrılıkçı ve ihtilalci bir örgüttü. Örgütün 15 maddelik bir programı olduğunu bildiren Tanin, bazı maddelerini de yayımlamıştır. Örneğin 11. madde kulüpler sürekli olarak savaşa ve ihtimale hazır bulunmalıydılar(Tunaya 1984:517).

1908 yılında kurulan "Bulgar Demokratik Kulüplerinin birleşmesiyle ikinci bir örgüt, 1909 yılında Selanik'te toplanan kongrede Federalist Bulgar Fırkası olarak kuruldu(Tunaya 1984:518). Mili Federalist Makedonyalıydı ve Osmanlı Meşrutiyetinin güçlenmesinde olumlu bir görev istiyordu. Bir Balkan konfederasyonundan yana idi(Tunaya 1984:5 19). Kendine yeteri kadar taraftar bulamayan bu parti 1910 yılının Ağustos aylarında Merkez Bürosunun kararıyla dağıtıldı(Savaş 2000:152).

"Meşrutiyet Kulüpleri" Virhivist bağlı ve "ilhakçı" Federalist Parti ise, Santralist partiye bağlı idi, İlhakçı değildi ve "Selanik Grubu" diye de adlandırılıyordu. Daha ılımlı ve atılmış barışçı bir çizgide olması bir Balkan (ya da Doğu) Federasyonun kurularak, Makedonya'nın özerkliğini bu yoldan gerçekleştirme isteğinden ileri gelmekteydi(Tunaya 1984:519).

31 Mart ayaklanmasıyla doğan krizden yararlanmak isteyen Bulgar hükümeti, Bulgar Meşrutiyet Kulüpler Birliği'nin Merkez Bürosu'na Hareket Ordusuna gönüllüler göndermemeyi emretti. Bulgar teröristlerini yöneten Hristo Matof ise "

31 Mart Olayını” fırsat bilerek Bulgaristan’a Makedonya’ya müdahale çağrısında bulundu. İttihatçılar 31 Mart ayaklanmasını bastırdıktan sonra Makedonya’da ve Doğu Trakya’da istilacı planlarını gerçekleştirmek isteyen Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Birliği’nin Başkanı Karayovofu ve onun arkadaşı Dr. V. Rumenof’u sınır dışı etti(Savaş 2000:50).

Aynı yılın Cemiyetler Kanunu bu tür cemiyetleri yasaklayınca ikisi de Protestolarını esirgemeyeceklerdi(Tunaya 1984:519). Böylece, Makedonya’da faaliyette bulunan en güçlü ve etkili bir ayrılıkçı örgütün kanuna uygun olmayan siyasi faaliyetleri sona erdi ve onun gayri meşru eylemleri daha doğrusu Hırsto Matof’un, Todor Alehsandrof’ın, Vırhovistlerin terörizm dönemi başladı(Savaş 2000:150). Bu örgütler olayların baskısı altında kendilerini Balkan Savaşları içinde bulacaklardı(Tunaya 1984:519).

Osmanlı Terakki Partisi. Bulgar Meşrutiyet Kulüplerinin kapatılmasından sonra onun yerine kurulmuştur. Bu partiyi Meclis-i Mebusan da Manastır milletvekili olan Panço Doref kurmuştu. Amacı İttihat ve Terakki’nin güvenini kazanmak Türklerle, Hıristiyanlar arasında iyi ilişkiler kurmaktı. Partinin tüzüğünde Makedonya’ya bağımsızlık kazandırmak talebinde bulunulmamıştı. Bunun yerine nahiyelerin yönetim yetkilerinin genişletilmesi istenmişti. Panço Doref Parti programında okulların devlet tarafından finanse edilmesin nahiyelerin gelişmesi ve güvenliğinin sağlanmasını ve okullarda Türkçe’nin öğretilmesine genç nesillere Osmanlı terbiyesinin verilmesini, toprak reformunun yapılmasını,Türk-Müslüman göçünün ve dış propagandaların durdurulmasını istiyordu.. Makedonya’nın Osmanlı imparatorluğunun bölünmez bir parçası olduğunu kesinlikle belirtiyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti Bu partiye Bulgar hükümeti ve Eksarhlığı’na yakınlığı nedeniyle hiç önem vermemiştir. Yönetimin 1910 yılındaki genel silah toplama girişimine karşı çıkan bu parti kapatılacaktır.(Savaş 2000:154-155).

3.9.3 Arnavut Kulüpleri

Osmanlı İmparatorluğu’ndan en son kopan, bağımsızlığına en geç ulaşan Arnavutluk Yirminci Yüzyılın başlarında ortaçağ gelenekleri içinde yaşamaya terk edilmiş bir bölgeydi 1908’den 1913’e değin, Osmanlı yönetimine sürekli isyan

eden Arnavutluk sorunları Tütün bazyarına göre “her gün bitiyor ve her gün başlıyordu” Abdülhamit derebeylerle anlaşmış ve bunları paraya boğmuş, Arnavutluk işlerinde de onların oyunu alma yoluna gitmiştir(Tunaya 1984:535). Ne var ki İtalya, Avusturya, Karadağ, Sırp, Bulgar ve Rus politikaları arasına sıkışmış bir Arnavutluk sorununun nasıl çözüleceğini kestirmek hayli zordu(Tunaya 1984:537).

Arnavutlukta siyasi gelişmelerin ilki, 1879 Temmuzunda merkezi Prizren olmak üzere kurulan Arnavut birliğiydi. Bu birliğin amacı, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan’a bırakılmış olan topraklarda yaşayan Arnavutları milli birlik içinde toplamaktı. Berlin Kongresinden sonra kurulan Arnavut Halkının Hukukunu Koruma Komitesi , Prizren Birliği Peja Birliği, gibi cemiyetler tarafından yürütülmüştü. 1905 yılında da Arnavut çeteleri faaliyete geçmiş ve Manastır’da kurulan Arnavutluk’un Kurtuluş Komitesi” Arnavutluk’un diğer birçok şehirlerinde de yerel komiteler kurmuşlardır. Bu komitenin hedefi bütün Arnavutluk’ta silahlı ayaklanmanın hazırlanmasıydı. Arnavut çeteleri ülkelerinin bağımsızlığı adına Jön Türk hareketini destekleyecekti, oysa İttihatçılarla olan birliktelikleri uzun sürmeyecekti(Çelik 2004:204-210).

Arnavutlar, Meşrutiyet yönetiminden memnun kalmamışlardı. Abdülhamit rejiminde bir iki vergi vermekle yetinen Arnavutlar öteki vergileri vermeye mecbur edilince, başka vergi vermektense, canlarını vereceklerini söyleyerek Osmanlı görüşlerine karşı koymuşlardır. Arnavutça’yı Latin harfleriyle yazmanın Şeriat’a aykırı olduğunu bildiren fetva ise, işleri büsbütün karıştırmıştır. Oysaki daha önceleri İncil Arnavutçuya çevrilerek Latin harfleriyle basılmıştı(Savaş 2000:162)

1908 sonrasında meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamı içinde, Arnavut aydın ve ileri gelenleri birçok cemiyet, kulüp vb kurarak yoğun bir kültürel faaliyet içine girmişlerdir. Arnavutlardan bir kısmı, ulusal kimliği ön plana çıkarma gayreti ile, tüzüklerinde siyasetle uğraşmayacaklarını belirttikleri halde bu cemiyetleri siyasi amaçlı olarak kurarken, bir kısmı ise Osmanlı kimliğini koruma gayreti ile muhafazakar eğilimlerini yansıtan cemiyetler kurmuşlardır. Özellikle Başkanlık Kurumları Arnavut ulusal hareketinin en önemli merkezi olmuştur(Çelik 2004:210).

Anayasanın ilanının hemen ardından Başkim (İttihat-Birlik) denilen Arnavut cemiyetleri, İstanbul, Korça, Üsküp, Ergeri, İşkodra ve diğer bütün Arnavut şehirlerinde açılmıştır. Bir yıl içerisinde 21 tane Baskim Cemiyeti kurulmuştur. İlk on ay içinde Arnavutluk'ta 66 adet kültürel ve politik kulüp kurulmuştur. Başkim Cemiyetleri Arnavut dernekleşme tarihinin en tanınmış ve örgütlenmiş idi. Başkim'cilerin görünürdeki amacı da milli Arnavutça'nın öğretilmesi ve yayılmasıydı(Çelik 2004: 211). Z. Tarık Tunaya'ya göre; Başkim Cemiyetinin gerçek niteliği ise ayrılıkçı ideolojinin eylem organı olması idi.(Tunaya 1984:539).

Bektaşi ve Ortodoks Hıristiyan Arnavutlar Başkim Kulübü etrafında toplanırken' Jön Türkler de, Sünni Müslümanları yanlarına çekmek amacıyla Fukara Kulübü'ni kurmuşlardı.

Selanik ve İstanbul'daki Arnavut kulüplerinin yönetimi İttihatçıların elinde idi. Arnavutlar siyasi emellerini ilk defa kültürel bir maske altında kurulan Başkim kulüpleri ve çıkardıkları gazetelerle açıklamaya başlamıştı(Çelik 2004:211).Bu kulüplerin en önemli amacı, Arnavut halkının kültürel gelişmesini sağlamaktı. Bu kulüplerden en önemlileri, İstanbul, Manastır ve Selanik Başkim kulüplerinin şubeleriydi(Kansu 2001:251).

Arnavutluk'ta kurulan diğer cemiyetlerin yer ve isimleri şöyleydi: Ilbasan ve Filat'ta 'Vllazeria' (Kardeşlik) Filat'ta ayrıca 'Shoqeria Per Perpadm te Ojahas Shqip'pe," Korça'da 'Dituda'(Bilgi)" ve Ergiri'de 'Ddta" İşkodra da 'Gjuha Shqip' (Arnavut Dili)," Vlora'da (Avlonya) 'Labe da'Korça'da 1910 yılında eski bir bayan öğretmen olan Parash qe'vi Qiriazı tarafından ilk kadın organizasyonu olarak 'Ylli Mengezit' (The Morning Star) adlı cemiyet kurulmuştur(Çelik 2004:222).

Arnavut aydınları ve ileri gelenleri arasında bazı konularda görüş ayrılıkları çıkmıştı. Bu konuların başında da, Arnavut harfleri konusu gelmekteydi. Arnavutların bir kısmı Arnavutçanın Latin harfleri ile okunup yazılmasını savunurken bir kısmı da Arap harflerini desteklemekteydi. Bu amaçla muhafazakar Arnavutların cemiyetler kurarak Arnavutlar üzerinde basın —yayın yoluyla etkili olmaya çalışmışlardı. Arnavutlar üzerinde etkili olan cemiyetler şunlardır: "Arnavut Lisanının Osmanlı Hurufuyla Tahir ve Talim Cemiyeti" bu cemiyet 1908 yılının

sonlarına doğru İstanbul'da kurulmuştur. Muhafazakar nitelikli Arnavut cemiyetlerine bir örnek de, Manastır'da kurulan "Hurufu Arabiye Cemiyeti"dir. Arap harflerini destekleyen başka bir cemiyette "İttihadi Osmani Arnavut Maarif Mahfili" adlı cemiyet 5 Şubat 1325'te İstanbul'da kurulmuştur(Çelik 2004:224)

Cemiyetler Kanunu Arnavut Meşrutiyet Kulüplerini de kapattı. İbrahim Temo'nun iddiasına göre(Temo 1987:208); "Bazı İttihatçılar, kendi menfaatleri için Arnavutluğa yayılan bu fikri Türklük aleyhinde bir hareketi milliye gibi tefsir ederek araya ikilik soktular ve malum olan fena neticelere sebebiyet verdiler. 1909'dan sonra yapılan silah toplatılması Arnavutluğu karıştırdı. 1909 İlbaharından itibaren Balkan Savaşının başlamasına kadar olan devrede ayaklanma devam etti. "Osmanlı Devleti'nin ve Türk milletinin onlara tanıdığı pek çok imtiyazlar karşılığında, onlar, en ağır günlerde Osmanlı Devleti'ne ve Türk milletine sırt çevirdiler, kalleşçe arkadan vurdular" hiç savunmadan Türk düşmanları Sırlara ve Karadağlılara kalelerini teslim ettiler(Savaş 2000:61).

3.9.4 Sırlar ve Örgütleri

1878 Sırbistan'ı dışındaki Sırlar önce Osmanlı Rumelisi'nde örgütlenmişlerdir. Böylece Sırlar da 1908 ve 1909 yıllarında kendi azınlık haklarını korumak için "milli teşkilatlarını" kurmuşlardır. Sırp hükümetinin düşüncesine göre Meşrutiyet dönemi uzun sürmeyecek ve Makedonya meselesi, çözüme kavuşamayacaktı. Bunun üzerine Sırlar Makedonya'da ortaya çıkan fırsatlardan yararlanarak kendi pozisyonlarını güçlendirmişlerdi. Zaten onların amacı gelen İttihatçılarla iyi ilişkiler kurarak Makedonya'da iyi pozisyonlar sağlamaktı. Böylece Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'a kıyasla Meşrutiyet düzenine uyum sağlayarak daha elastiki bir politika yolunu seçti. Başlangıçta İttihatçıların yürüttükleri politikayı destekle Sırp eşkıyalarına af çıkartılar. Hatta eşkıyalar ve Voyvodalar itttihatçılarla birlikte Meşrutiyetin ilanını kutladılar. Böylece görünürde bir İttihatçı -Sırp dostluğu kurulmuştu. Sırlar, İttihatçılara sunduklar destek ve dostluk karşılığında, onlardan Sırların da bir Ortodoks Slav unsuru olduklarının tanınmasını ve kendilerine Sırp denilmesini seçme seçilme hakkı verilmesine eğitim ve öğrenimin Sırpça yapılmasını ve Debre-Köprülü Metropolitliğinin başına bir

Sırp lının getirilmesini istediler. 1908 Ağustosunda Üsküp Sırp ları yayınladıkları bildiride “Sırp çete hareketi artık tamimiyle kesilmiş addolunabilir” şeklinde açıklanmıştır(Tunaya 1984:545).

Sırp hükümetinin Makedonya’da 1878-1912 yılları arasında yürüttüğü propaganda üç aşamada gerçekleşti : 1874-1904 yılları arasında süren ilk aşamada bu propaganda din, eğitim, dayanışma ve ekonomi kuruluşların aracılığıyla yürütüldü. 1904’ten sonra ikinci aşamada adı geçen kuruluşlara silahlı eylemler, terör, kıyımlar, yakıp-yıkımlar da ilave edildi ve üçüncü aşama ise Meşrutiyet’in ilanından Balkan Savaşı’nın başlamasına kadar sürdü. Meşrutiyet’in ilk iki yılında Sırp propagandası anayasal düzenin sağladığı kanuna uygun şartlarda yürütüldü. 1910-1912 yılları arasında yine silahlı eylemlere ve teröre Makedonya Hıristiyanlarını kendilerine bağlamak için uğraştılar ve planladıkları Balkan Savaşına kadar daha iyi zemin hazırladılar. (Savaş 2000:156).

Osmanlı Sırp ları 10-13 Ağustos 1908’de Üsküp’te yaptıkları toplantıda Sırp Demokratik Birliğini kurarak 11 Ağustos 1908’de bir Beyanname yayınladılar. Bu beyannameye göre; Sırp lar anayasal duruma aykırı olan çetecilikten vazgeçecekler, mücadelelerini anayasal duruma uygun olan siyasi faaliyetlerle sürdürecekle, eşitlik, adalet, kardeşlik ve hürriyetin korunması için katkılarını sunacaklar ve Türkiye’nin bütünlüğünü koruyacaklardı. Sırp Demokratik Birliğinin siyasi amacı, “Makedonya’da yaşayan bütün Sırp ları birleştirmek ve güçlü bir Sırp Birliği ve bütünlüğü yaratmaktı.” Örgütün ekonomik, sosyal ve siyasi ihtiyacını kapsayan adam akıllı bir programı Sırp hükümetinden aldığı emre göre en önemli işi 1908 seçimlerine katılmak ve parlamentoya milletvekili seçmektir. Bu emri icra etmek için Sırp Demokratik Birliği’nin mensupları müthiş bir seçim kampanyası başlatmışlar ve neticede parlamentoya milletvekili göndermişlerdi(Tunaya 1984:550).

11 Şubat 1909’da Üsküp’te ilk kongresini toplayan Sırp Demokratik Birliği’nin 1909’un Sonbaharında yürürlüğe giren Cemiyetler kanunu gereğince Manastır, ondan sonra Üsküp şubeleri kapatıldı. Sırp politikası Balkan Savaşı’nın başlamasına kadar yöntem değiştirerek eğitim, kültür, dayanışma, ekonomi vb. siyasi olmayan kuruluşlar aracılığıyla 1910 yılından itibaren silahlı eylemlerle sürdürüldü(Tunaya 1984:550-554).

Osmanlı Meclisindeki mebuslar arasında bir kaç Sırp mebus vardı. Fakat asıl ilginç olay Ayan Meclisi'ndeki Sırp ve Makedonyalı üyeler Savaşı'nın tepkisi altında Temko Popoviç, Stoya Tilikof, Besarya efendiler beraber istifaya zorlanmışlardır(Tunaya 1984:545).

3.9.5 Ulah Cemiyetleri

Rumeli'nde "Kara Kaçan ve Sarı Kaçan" namıyla tanınmış iki Ulah topluluğu vardı. Sarı Kaçanlar Manastır Vilayetlerinde oturan 150.000 nüfuslu, Kara Kaçanlar da Yanya, Manastır Selanik ve kısmen de Kosova yaylalarına çıkan 200. 000 nüfuslu topluluktu. Ulahlar, Makedonya ihtilaline kadar Rum patrikhanesine bağlıydı. Hatta bu bağlılık sebebiyle bir çok yer de Ulahları lisan ve gelenekler bakımından Rumlaştırmıştı. 1880 den itibaren "Ulah Davası" bir mesele haline geldi ve 1907 de son şeklini aldı. Ulah istekleri şu iki grupta toplanıyordu: 1) Fener Patrikhanesine bağlı kalmak. 2) İbadet lisanı olarak Ulahça kullanmak ve ayinlerini de Ulah Papazlarına yönettirmek. Fener Patrikhanesi bu teklifleri, kilise geleneklerine ve dini prensiplere aykırı bulduğundan reddetti. İşte bu yüzden de Makedonya'da hadiseler çıktı. Romanya Ulahlar destekleyecek ve bu mesele Osmanlı Devletinin başına iş açacaktır(Uzer 1987:203–204).

Bulgar, Sırp ve Rumların Ulahlara yaptıkları baskılar yüzünden Ulah Meşrutiyet Kulüpleri ancak 1909 yılının yaz aylarında kurulabildi. İlk kuruluş toplantısını 23-24 Temmuz 1909'da yaptılar. Yıllarca Rum Patrikliğinin ve Bulgar Ekzarhlık'ının baskısı altında bulunan Makedonya Ulahları, Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki'ye sığınarak yardım ve destek istedi. Bu destekle, Kuruşova, Grevena, Selanik Meglan, Üsküp gibi yerlerde Ulah Meşrutiyet Kulüpleri açıldı. Ulah Meşrutiyet Kulüpleri, İttihatçılardan, kiliselerinin Rum Patrikhanesinden ayrılmasını, okullarının açılmasını, Ulahlara ait kilise, okul ve belediyenin kurulmasını istemişti. Genellikle din ve eğitim meseleleriyle uğraştı(Savaş 2000:164-165).

3.10. 31 Mart Vakası

İkinci Meşrutiyet' in ilanından hemen sonra İttihat ve Terakki'nin takip ettiği şiddet yanlısı tavır, dış ve iç politikada yapılan bazı hatalar cemiyete karşı muhalif hareketlerin başlamasına neden olmuştu. Zamanla bu muhalefet, sesini daha da yükseltmeye başlamıştı. İttihatçılar, Meşrutiyete ve vatana ihanet ettiğini düşündüğü siyasi şahsiyetlere, açıktan açığa tavır alıyor, hatta zor kullanmaktan da kaçınıyordu. Siyasi hareketlerde zor kullanılması daha sonraları ortaya çıkacak olan siyasi cinayetlere de zemin hazırlıyordu.

Siyasi gerginlik giderek artarken, memleketin içerisinde bulunduğu durumdan cemiyet sorumlu tutuluyordu. Meşrutiyetin ilanının ertesinde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, ekonomik ve sosyal düzenin sağlanabilmesi ümitleri yerini siyasi kargaşaya bırakıyordu. Bu yüzden halkın gözünde cemiyete karşı güvensizlik meydana geliyordu.

Cemiyetin, yetişmiş kadrosunun olmaması sebebiyle, hükümeti perde arkasından yönetme ve yönlendirme eğilimi, kendisine karşı oluşan öfkenin artmasına sebep oluyordu. Çünkü ; iktidarda bulunan Kamil Paşa gibi Babıali Paşalarının gözünde ittihatçılar çoluk çocuk olarak görülüyordu. Cemiyet, hükümet ve muhalefet arasındaki çekişmeler Şubat 1909'dan itibaren, basın başkentte siyasi gerginliği arttırmıştı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hükümet ve muhalefet arasında siyasi çekişmeler devam ederken Derviş Vahdeti'nin , çıkarmış olduğu Volkan Gazetesi muhalefetini sertleştirmişti. Ayrıca Vahdeti 6 Şubat 1909 İttihad-ı Muhammedi Cemiyetini kurarak, dinci düşünceleriyle muhalefeti destekliyordu. (Karal 1983:75-81) . Dinin elden gittiği, memleketin şeriattan ayrıldığı propagandasıyla bu yöndeki fikirlerini özellikle askerler arasında yaymaya çalıştı. Fikirlerini empoze ettiği askeri zümre ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, meşrutiyet rejimini korumak

ve İstanbul'un güvenliğini sağlamak için Makedonya'dan getirdiği Avcı Taburları olmuştu (Alkan 2002:421).

Bundan sonra ortaya çıkan karışık ve gergin siyasi ortamda, 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) günü, Taşkışla'da bulunan Dördüncü Avcı Taburu askerlerinin subaylarını hapsederek ayaklanmasıyla tarihimizde önemli tartışmalara konu olan 31 Mart Vakası meydana geldi(Akşin 1994:51-52). İsyan Avcı Taburlarına Mesup askerlerin 13 Nisan 1909 Salı sabahı Ayasofya meydanı meclis binası önünde toplanarak silah atıp, bazı isteklerde bulunmalarıyla başlamıştı(Alkan 2002:426).

Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasıyla isyan ilk neticesini vermiş oluyordu. Bu esnada saraya çağrılan Adliye ve Bahriye Nazırlarının arabası; köprü civarında isyancılar tarafından çevrilmiş Adliye Nazırı Nazım Bey, Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey zannedilerek öldürülmüştü(Alkan 2002:426).

İsyanın ikinci günü istifa eden Hüseyin Hilmi Paşa'nın yerine Tevfik Paşa atandı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri, İstanbul'dan uzaklaşarak gizlenmeyi tercih etmişlerdi. İsyancılarla hükümet adına muhatap olan tek kişi Harbiye Nazırı Ethem Paşa olmuştu(Alkan 2002:426). İsyancılardan bir grup meclise kabul edilerek istekleri dinlenmiş ve yatıştırılmışlardı. Altı gün süren bu isyanın üçüncü gününden itibaren geçici de olsa, yeni dengeler oluşmuş, meclis normal toplantılarına başlamıştı. Yaşanan bu kötü durumu, en kısa zamanda durdurmak ve gerekli tedbirleri almak, mebusları ve ayan üyelerinin rahatça toplanabilmelerini sağlayabilmek için, olayların üçüncü günü Talat Bey, İstanbul'dan Ayastefanos'a gitmişti(Akşin 1994:144).

Hareket Ordusu'nun büyük bölümünün Ayastefanos'a gelmesinin ardından hükümet isyancı askerlere ve öğrencilere beyannameler hazırlayıp göndermişti. Meclis 22 Nisan 1909 günü Ayastefanos'taki Yat Kulübünde Meclis-i Milli halinde Sait Paşa'nın başkanlığında toplanmaya başlamıştı. Meclisin yaptığı ilk çalışmalardan birisi, Hareket Ordusu'nun beyannamesini tasvip ettiğini bildiren bir tebliğ yayımlaması olmuştu(Babacan 1999:56).

Meclis-i Milli bu ilk toplantıları sırasında Sultan II. Abdülhamit'in halli meselesini görüştü. Bu sırada Ayastefanos'ta bulunan Hareket Ordusu'nun başına

geçmek üzere gelen Mahmut Şevket Paşa hal meselesinin daha sonraya bırakılması düşüncesinde olduğunu söylüyordu. Buna gerekçe olarak da orduya İstanbul'da ne gibi tepki geleceğinin kestirilememesi ve isyanın bastırılması sırasında nasıl karşılanacağına belirsiz olmasını göstermekteydi. 22 Nisan 1909 Perşembe günü Sait Paşa'nın başkanlığında yapılan, Meclis-i Millinin gizli oturumunda hal meselesi karara bağlandı fakat uygulama, Mahmut Şevket Paşanın düşünceleri doğrultusunda sonraya bırakılmıştı. (Ahmet Rıza 2001:46-47).

31 Mart isyanının akisleri ertesi günden itibaren Selanik'te şiddetli bir tepkiye neden olmuş ve meşrutiyet elden gidiyor endişesiyle asker toplayıp İstanbul'a yürümek fikri belirmeğe başlamış ve bu amaçla büyük bir miting tertip edilmişti. Daha sonra Hareket Ordusu ismi verilen bu birliğe katılmak için gönüllü kaydına başlanmış ve ayrıca Selanik Redif Fırkası Kumandanı Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa bu gönüllü kuvvetin başına getirilmişti. Üçüncü Ordu Kumandanı Birinci Ferik Mahmut Şevket Paşa 22 Nisan günü Ayestefanos (Yeşilköy) mevkiinde toplanan Hareket Ordusunun başına geçerek harekatı idare etmişti(Alkan 2002: 427). Öte yandan Rum Siyasi Kulübü, Selanik Bulgar Federasyonu Ermeni kulüpleri ve tüm azınlık siyasi kulüpleri Hareket Ordusunda yer almışlardı. (Akşin 1994:186)

Mahmut Şevket Paşa, hal meselesinin özellikle İstanbul'daki isyancı askerler arasında duyulması halinde daha tehlikeli sonuçlar doğuracağını söylüyordu. Ayrıca, Yıldız'ın kuvvetinin tamamen yok edilmesinden sonra hal meselesinin ortaya çıkarılmasının daha doğru olacağı kanaatini Meclis-i Milli reisine bildiriyordu. Bunun üzerine, Ayan Reisi Sait Paşa, İkinci reisi Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Meclis-i Mebusan Birinci Reis Vekili Talat Bey imzalarıyla Sadarete telgraf çekilerek, Padişahın ve saltanatının teminat altında olduğu bildirildi. Yine bu paralelde, Mahmut Şevket Paşa da Sadarete çektiği telgrafta; hall'e ait dedikoduları yalanlamış ve İstanbul'un işgal edilmeyeceğini bildirmişti. Bundan maksat, hem isyancıların muhtemel hareketlerini azaltmak hem de padişahın hassa ordusuna direnme emri verme ihtimalini azaltmaktı(Babacan 1999:57).

Hareket Ordusu 23 Nisan günü İstanbul'a girerek bir gün sonra isyanı bastırmıştı(Ahmad 1986:85). 24 Nisan Cumartesi akşamı isyan tamamen

bastırılmıştır(Alkan 2002:428). İsyancılar yakalanarak Divan-ı Harpde yargılanmışlardır. Hareket Ordusun İstanbul'un güvenliğini sağlamasından sonra Osmanlı Meclisi 27 Nisan 1909 da toplanmış ve II. Abdülhamit'i tahtan indirip, yerine kardeşi Mehmet Reşad'ın geçirilmesine karar vermişti.(Ahmad 1986:85). Mecliste oluşturulan komisyon tarafından Sultan Abdülhamit'e hal kararı bildirildikten sonra Mehmed Reşat tahta geçmiştir.

31 Mart'ın önemli sonuçlarından birisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yeniden gücünü ve nüfuzunu kazanmış olmasıdır. Bunun üzerine cemiyet çok kısa bir süre içerisinde, Babıali bürokrasisini sindirmiş, kamuoyunun sempatisini kazanmış, sarayı potansiyel bir muhalefet ağı olmaktan çıkararak etkisizleştirmiş ve en mühimi ordunun kendisine verdiği desteğin boyutlarını görmüştü. Bu olaylar cemiyete gelecekteki iktidarı için büyük öncelikler vermişti. (Alkan 2002:429).

3.11. 1909 Arnavutluk İsyanı

Arnavut derebeyleri, yeni rejimin kendi çıkarlarına zarar verdiğini anladıkları için Hükümete, İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı olumsuz bir tavır almaya başlamışlardır. 1909 yılının bahar aylarında Arnavutluk'ta kıpırdanmalar başlamış ve 31 Mart Olayı sonrasında da Arnavutluk'ta tepkiler doğmuştu. Avrupa basınında, Arnavutlara bağımsızlık verilmiş olmasına rağmen gerçekleşmeyen bu durum üzerine Arnavutları tahrik edici yazılar yayınlanmaya başlamıştı. Meşrutiyetin daha birinci yılı dolmadan Arnavutluk'ta ilk isyan İpek'te başlamıştır. Nisan ayında İpek'e doğru gitmekte olan bir Arnavutun silahını almaya çalışan Osmanlı subayını yaralamıştı. Bunun üzerine bölgeye gelen bir Osmanlı müfrezesi, olaydan sonra kaçan Arnavut'un teslim edilmesi için civar köyleri sıkıştırmış, köylüler olaydan haberleri olmadığını, birkaç gün izin verilirse olaya sebebiyet verenleri bulacaklarını söylemelerine rağmen aldığı kesin emir nedeni ile müfrezeye komutanı sadece iki saatlik izin vermiş, sonuç çıkmayınca 4-5 ev top ateşiyle yıkılmıştı(Çelik 2004:356-357).

Konulan yeni vergilere karşı şiddetli isyanlar çıkmış, isyan eden Arnavutların üzerine Cavit Paşa gönderilmiş, Cavit Paşa'nın sert tutumu ile isyanı başlangıçta

kontrol altına alınmış fakat daha sonra, bu sert tutum Arnavutların tepkisi çekmiş ve bunun sonucunda isyan biraz daha geniş bir alana yayılmıştır. İsa Bolatin'in teşvikiyle isyancılar Firzovik'te toplanmış, şeriatın emrettiği vergiler dışında herhangi bir vergi vermeyeceklerini ilan ederek ayaklanmışlardı. İsyancıların cahil halkı yanlarına çekmek için yaptıkları propagandalarla Bulgaristan sorunu, Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı, Girit'in Yunanistan'a verilmiş olması ve devlet hizmetinde birçok yabancı memurun çalıştırıldığını gündeme getirerek halkın tepkisinden yararlanmaya çalışılmıştır. Arnavutlar, İttihatçı hükümete tepkilerini, bir yıl önce toplanarak padişaha meşrutiyeti kabul ettirdikleri Firzovik'te yeniden toplanarak göstermişler, daha sonra da askeri kuvvetler üzerine saldırıya geçmişlerdi(Çelik 2004:357).

İsyan eden ahali ile uzlaşmayı sağlamak üzere gönderilen Fuat Paşa (Priştine Mebusu) yaptığı girişimlere rağmen olumlu bir gelişme sağlayamamıştır. Bundan sonra İpek ile Berane arasında yol çalışması yapan işçileri koruyan askerlerin üzerine ateş edilmesi ile başlayan çatışmalar Cavit Paşanın askeri harekate başlaması ile genişlemiştir. Cavit Paşa özellikle topları kullanarak isyancıları dağıtmayı başarmıştı. Bu gibi ihtilallerin kontrol altına alınarak sükunetin sağlanması için zor ve masraflı olmasına rağmen, İdare-i Örfiye ilanının gerekli olduğu belirtilmişti. Arnavutlar tarafından yapılmış olan, yüz kulenin yıkılması üzerine isyancıların ele başları tutuklanmıştı. İsyancıların kurdukları pusularla askerlere zayıat verdirmişlerdi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bu isyancıların yakalanması için gerekli çalışmaları başlatmıştı(Çelik 2004:356).

Bu olayları gerçekleştiren isyancıların yakalanması için gerekli çalışmaların yapıldığı, Karadağ sınırında da ciddi çatışmalar yaşanmıştı. 1909 yılının Temmuz ayında Debre Kongresinde alınan bazı özerklik yanlısı kararlar Arnavutlar ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'in arasını bir daha onarılamayacak biçimde açmıştı(Çelik 2004 357-358).

Arnavut İttihat (Başkim) Komitesinin, Romanya'da bulunan Arnavutlara hitaben gönderdiği bir beyannamede de, yine İttihatçı hükümete eleştiriler yapılmaktaydı(Çelik 2004:359); "*Arnavutluk'ta herkes idare-i sahi- kanın zavallılığı, Genç Türkler tarafından ahaliyi İslamiye ve Hıristiyanıye'ye hürriyet ve uhuvvet*

temin olunacağı zamanında bulunmuştu. Fakat mateessüf Genç Türklerin teşkil ettiği hükümetin idare-i sabıkandan daha fena olduğunu görüyoruz. Çünkü idare-i sabıka hiç olmazsa cenab-ı hak ve Kuran-ı .Kerimi itikad ediyordu. Halbuki Genç Türkler hiçbir şeye inanmıyorlar ve itikadı olan ahaliyi İslamiye ve Hıristiyanıye duçar-ı mücazat ediyorlar. Arnavutlar! Hiçbir şeye inanmayan ve İstanbul 'da hüküm ve nüfuza haiz olup bizi mahvetmek isteyen bu adamlardan hiçbir şey ümit etmeyelim..”

Talat Paşa ise, 1909 Ağustosunda İsmail Kemal Beyi Gümölcine mebusu İsmail Bey ile birlikte mıntıklarında hadiselerle Arnavut beylerinin daha çok genç neslinin bulunduğu gizli bir toplantının Roma'da yapıldığını ve bu toplantıda müstakil bir Arnavutluk'un temellerinin atıldığını ifade etmektedir. Ayarınca Talat Paşa saray başmabeyneisi Simavi Bey'in konu hakkındaki şu ilginç bilgilerine yer vermektedir(Kutay 1983:676-677); *“İstisnasız bütün Balkanlılar ve başta İtalya ve Avusturya olarak büyük devletler, Arnavutluk 'ta cereyan eden hadisat ile kendi istikametlerinde alakadrlar. Roma 'da toplanan gizli kongrede, Arnavutluk'ta, öteki Balkan memleketleri gibi müstakil bir devlet kurulmasının esasları tespit edilmiş. İtalya, Balkanlarda son ümidi olarak bu tampon devlete elinden geldiğince müzaheret ediyormuş. Bilmiyorum, ne derece hakikattir. Roma 'daki toplantıya riyaset eden Berat' mebusu İsmail Kemal Bey daha sonra İtalya Hariciye Nazırı ile birkaç kere görüşmüş “* diyerek konunun vahametini ortaya koymuştur.

Meşrutiyetin ilanından sonra Arnavutluk'ta başlayan bu kıvımdanmalar 1909-1911 isyanlarıyla doruk noktasına ulaşacak ve 1912 yılında çıkan isyan ise bağımsızlık kazandıracaktır.

3.12. 1910 Arnavutluk İsyanı

Meşrutiyet döneminde Arnavutluk'ta çıkan bir başka ayaklanma 18 Mart 1910 tarihinde duhuliye resminin (Oktrova)¹ kaldırılmasını isteyen Priştine ve Vulçetrine ahalisinden 1000'ı aşkın silahlı Arnavutun Priştine'de bazı caddeleri işgal etmesi ile başlamıştı. İsyanın en önemli nedeni Kosova'da dahili umumiyeti tarafından şehirlerde hastahaneler yapmak amacıyla uygulamaya konan Oktrova

¹ Oktrova'nın bir duhuliye vergisi olduğu ve kahve, şeker v.b. şeylerden alınan çok cüzi bir vergi olduğu ifade edilmektedir(Çelik 2004:497).

vergisi'ne halkın tepki göstermesi olduğu, bunun yanında yumurta ve sakal vergisi alınacağına dair söylentilerin yayılması halkı isyana teşvik etmiştir. Osmanlı Devleti bunlara nasihat heyeti göndermiş, isyancılar ise, dört kalem verginin dışında vergi vermeyeceklerini özgürlük, adalet eşitlik, okul, jandarma karakolu istediklerini bildirmişlerdi. İsyancılar sonra önemli bir adım daha atmışlar ve 70. Alay kumandanı Rüştü Bey öldürmüş ve İpek mutasarrıfı ve kumandanı Erkan-ı Harb Binbaşı İsmail Hakkı Bey'i de yaralamışlardı(Tanin 28 Rebi-ül Evvel 1328-9 Nisan 1910;Akşin 1987:186). Yanya tarafında da harf sorunu yüzünden bir heyecan yaşandığı ama olayların kontrol altına alındığı belirtilmiştir. Yanya vilayetinin de bulunan Himara nahiyesi ahali, meşrutiyet öncesinde sahip oldukları imtiyazın devamını istemişler, hükümet ise gerekli tedbirleri alarak meşrutiyet kanunları dışında bir uygulamaya izin verilemeyeceğini bildirmiştir. İsyanın lideri olan İsa Bolatin Kosova Valisinin Oktrova vergisini Üsküp'te uygulamaya koymasını fırsat bilerek, önceden hazırladıkları ihtilal programını uygulamaya koyduklarını ifade etmiştir(Tanin,No.575, 28 Rebi-ül Evvel 1328-9 Nisan 1910 ;Çelik 2004:371).

İsyancılar yeni konulmuş vergilerin kaldırılmasını, mecburi askerlik kanununun değiştirilmesini, halkın elindeki silahların toplanması hakkındaki hükümet kararının geri alınmasını istemişlerdir. Ayrıca ihtilali hazırlayanların cahil halkı, hükümetin sakaldan, yumurtadan vergi alacağını yayarak hükümete karşı kıskırtmışlardı. Ayrıca isyancılar asker toplanması sırasında yolsuzluk yapıldığını ve hükümet memurlarının meşrutiyete aykırı davranışlar sergilediğini ileri süren 24 imzalı bir telgraf Meclis-i Mebusan'a göndermişlerdi (Çelik 2004:372).

Arnavutların büyük bir çoğunluğu, işsizlik, fakirlik ve açlık sorunları ile mücadele ederken, konulan yeni vergilerin yarattığı olumsuz tepkilerin yoğunlaşmasına yol açmış, geçimlerini sağlamakta zorlanan Arnavutların bir kısmı maddi durumu iyi olan Arnavut derebeylerinin (İsa Bolatin, İdris Seferi vb) emrinde yer alarak birkaç kuruluş karşılığında isyan hareketine katılmışlardır(Çelik 2004:374). Ayrıca Avusturya dahi Arnavutluk ve Balkanlarda ayaklanma çıkması için halka para yardımında bulunarak kıskırtmıştı(BOA, A.MKT.MHM., No. 908/10). İttihat ve Terakki fırkasında yapılan görüşmelerde Dahiliye Nazım Bey, Arnavutluk isyanı hakkında bilgi verirken, olayı gayet önemsiz bazı nedenlerle çıkan bir isyan olarak

yorumlamıştır. Oysa olayın sosyal, ekonomik ve kültürel nedenleri olduğu açıktır. Olayı sadece cahil Arnavutların çıkardıkları basit bir isyan olarak görme yanlışlığına düşen İttihatçı hükümet sorunun nedenlerini kavramaktan uzak geçici çözümlerle çoğu zaman ortadan kaldırmaya çalışmış, fakat her yıl aynı sorun yeniden karşısına çıkmıştır(Çelik 2004:374).

Arnavutlar İstanbul'a gönderdiği telgraflarda , Arnavutların şimdiye kadar hükümet tarafından konan vergileri kabul ettiklerini, fakat yeni vergilere tepki gösterdiklerini, durumlarının bu yeni vergileri ödemeyi uygun olmadığını, bu sebeple toplandıkları yetkililerini ise, kendileriyle konuşmaksızın harekate giriştiklerini belirtmişlerdi. İttihatçılar bu tür politikaları ile; özellikle yurtdışında olan hatta Osmanlı vatandaşı bile olmayan Arnavut aydınlarının düşündükleri bağımsız Arnavutluk fikrine kendi vatandaşlarını da adeta sürüklemişlerdir. Birçok Arnavut, başlangıçta Osmanlı'dan ayrılmayı düşünmemişlerdi. Kaldi ki isyanları yerel tepkiler şeklinde ortaya çıkmış iken, ilerleyen dönemde İttihatçı hükümetlerin Arnavutluk'ta izledikleri şiddet politikası sonucunda bağımsızlığı amaçlamışlardı. Bu aşamada Arnavut aydınlarının etkisi ile yönlendirilen isyanlar sırasında özerk bir yönetim talebini gündeme getirmiş en sonunda bağımsızlığa doğru bir eğilim içine girmişlerdi(Çelik 2004:375).

Hükümet, Arnavutluk'ta isyanın bastırılmasıyla ilgili şu kararları almıştı; Şevket Turgut Paşa'nın komutanlığında askeri birlikler sevk edilmesi ve asilerin dağıtılması, bölgede hemen örfi idare ilan edilmesi, bir divan-ı harp kurulması, isyancıların önde gelenlerinin tutuklanması ve mahkemeye sevklerinin sağlanması, cehalet ve teşvik sonucu isyana katılıp ciddi suçlar işlemeyenlerin rencide edilmeden, kendi yerlerine iadesinin sağlanması, 10 Temmuz 1324'ten sonra suç işleyenlerin (cinayet vb. ağır suç işleyenlerin) yakalanarak divan-ı harbe sevk edilmesi, adi suçluların normal mahkemelere sevki nüfus ve emlak sayımı, askerlik kanununun vergilerin uygulanması kulelerin yıktırılması kararlaştırmıştı(Çelik 2004:375).

Arnavutluk isyanının bastırılması görevine Cavit Paşa atanmıştır. Daha sonra ise hükümet tarafından bunun yaratabileceği sıkıntıları göz önüne alarak isyanı bastırmak üzere Şevket Turgut Paşa görevlendirilmişti. Şevket Turgut Paşa, halka hitaben yayınladığı bildiride amaçlarının halka baskı yapmak değil, huzur ve asayiş

sağlamak olduğunu belirtmiştir. Örfi idarenin ilan edildiği beyannamede, heyecanlı haberler yayınlayanların cezalandırılacağı (yani halkı heyecana sürükleyecek), gece saat yarımından sonra fenerli fenersiz sokaklarda ve kırlarda gezmenin kesinlikle yasak olduğu, askeri kuvvetler ile, tezkereli bekçiler ve silah taşıma izni olanlar dışında hiç kimsenin silah taşıyamayacağı, askere karşı ateş eden köylülerin evlerinin tahrip edileceği ve bütün köy ahalisinin aileleri ile beraber uzak yerlere sürüleceği, her ne suretle olursa olsun ahalinin elindeki silahların beyannamenin ilanından sonraki 15 gün içinde hükümete teslim edilmesi, aksi halde elinde silah bulunanların en şiddetli şekilde cezalandırılacağı bildirilmiştir. Daha sonra Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa kendisi ayaklanma bölgesine giderek sert tedbirler almak suretiyle bu isyanı bastırabilmişti. Bu arada hükümet ile Arnavut ileri gelenleri arasında yapılan görüşmeler sonucu Arnavutluk'a asker sevki durdurulmuş, buna karşılık her ihtimale karşı Selanik'te önemli sayıda asker bulundurulmuştur. Daha önce Arnavutluk'a gönderilen askerin asayiş sağlanıncaya kadar orada kalacağı belirtilmiştir. Hükümetin süratli ve etkili askeri tedbirler alması isyancıları yıldırılmış ve hükümetten af dilemişlerdir. Hükümetin bu aşamada yapması gereken şeyler ise şöyle sıralanmıştır; Arnavutluk'ta esaslı bir ıslahata başlanması, cahil ve çaresiz halkın ezilmemesi için hükümetin adaletli bir yaklaşım sergilemesi, asilerin cezalandırılması, halkın mağdur edilmemesi, orada memurların devlet otoritesi sağlayabileceği niteliklere sahip olması, yolların inşası, okulların açılması, Arnavutluk'a gönderilecek memurların Arnavutluk ahvaline vakıf kişilerden seçilmesi, vali ve mutasarrıflar dan Arnavutların muhabbetlerini kazanmış olanlarının gönderilmesi, okul açılmasına önem verilmesi olarak açıklanmıştır. (BOA, HR. SYS., No. 135/41; Çelik 2004:378).

Hükümet ıslahat çalışmalarına başlama fırsatı bulamadan isyan hareketinin yeniden şiddetlendiği Firzovik'te toplanan güçlerin Kaçanik boğazım kontrol altına aldıkları, Üsküp ile Firzovik arasındaki telgraf ve tren hatlarını tahrip ederek askeri nakliyata izin vermedikleri, hatta askeri malzemelere el koyarak subay ve erleri esir aldıkları, bu nedenle Selanik ve Denizli redif askerlerinin silah altına alınmasının zorunlu hale geldiği yönünde haberler gelmeye başlamıştır(Tanin, No. 596, 20 Rebi-ül- Ahir 1328- 30 Nisan 1910;Çelik2004:378).

Bunun üzerine Mahmut Şevket Paşa Arnavutluk'a giderek silah toplanması işini organize etmiş ve silah toplama çalışmasına önem vermiştir. Ayrıca Geylan, Preşova, Priştine, Vulçetrin, Metroviçe, Tirgovişte, Gusinya, İpek, Luma, Yakova ve Prizren'de idare-i örfiye ilan edilmişti. Şevket Turgut Paşa 25 Temmuz'da geldiği İşkodra'da idare-i örfi (sıkıyönetim) ilan etmiş, her türlü silahın teslimini istemiş, ayrıca isyancılarla birlikte olan, onlara yardım eden ve saklanacak yer temin edenlerin askeri harp mahkemesinde yargılanacaklarını bir beyanname ile duyurmuştur(Çelik 2004:383). Ordu birliklerine direnen köylerin evlerinin yıkılacağı, ahalisinin tutuklanacağı ilan edilmiştir. Ayrıca Arnavut evlerinin pencereleri mazgala benzediği ve çatışma sırasında ordu birliklerine sorun çıkardığı için bu pencerelerin normal büyüklüğe getirilmesi istenmiştir. Yakalanan isyancılar Üsküp'teki harp mahkemesine çıkarılmıştır. Silahlarını teslim etmek istemeye Arnavutlar Karadağ'a iltica etmişlerdi. Şevket Turgut Paşa, Kuzey Arnavutluk'taki Arnavut liderlerinden Prenk Doçi ise genel bir silah toplama işine girişmiştir. 1910 ayaklanması sona ererken Arnavutça gazeteler yasaklamış, Arnavut mücadele liderlerinden bir kısmı yakalanarak mahkum edilmiş ve Arnavut alfabesi ve dili yasaklanmış; ayrıca kulüp ve okulları da kapatılmıştır(Çelik 2004:383).

3.13. 1911 Arnavutluk İsyanı (Malisör İsyanı)

1911 yılı başında Kuzey Arnavutluk'ta Malisörlerin yaşadığı bölgede yeni bir isyan hareketi başlamıştı. Özellikle 1910 isyanı sırasında kaçarak Karadağ'a sığınan Katolik Arnavutlar, Karadağ'ın da teşviki ile Osmanlı karakollarına karşı saldırıya geçmiş ve isyan kısa sürede yayılmıştır. Karadağ'a sığınmış bulunan Katolik kabile mensupları, 1911 yılı Martında yeni bir isyan çıkarmak üzere Osmanlı topraklarına dönmeye başlamışlardı(Çelik 2004:404). Karadağlıların desteğiyle ayaklanan Katolik Arnavutlar geçen yıl ayaklanan Müslüman Arnavutluğun kendilerine katılacağını sanıyorlardı, halbuki yanıldılar çünkü tersine Müslüman Arnavutlar Osmanlı birliklerine yardım ediyordu(Enver Paşa 1989:40). Arnavut liderleri de yabancı memleketlerdeki Arnavut kolonileri ile birlikte, Arnavut Milli Komitesi'ni kurarak, bu ayaklanmayı desteklemişlerdi. Roma'da Nikola İvanaj'ın inisiyatifi ile, Arnavutluk İçin adlı bir komite kurulmuştur. Bu komite, aynı zamanda Bar ve Korfu üzerinden Arnavutluk ile bağlantı sağlamış, Sofya ve Çetine'de de benzer

organizasyonlar kurulmuştur. Şevket Turgut Paşa'nın faaliyetine son vermek zorunda kaldığı "Kara Cemiyet" gibi teşkilatlar yeniden propagandaya başlamışlardı. Arnavut merkez komitesi Manastır Teşkilatı önemli bir duruma gelmişti(Çelik 2004:403).

Daha 1911 yılı Ocak ayı başında, Arnavutluk'ta bir ayaklanma çıkacağı söylentisi yayılmaya başlamış, Osmanlı hükümeti ise bunu tekzip etmiştir. Fakat çıkacak ayaklanmanın desteklenmesi için başta Balkan devletleri olmak üzere İtalya ve Avusturya da gerekli hazırlıkları yapılmış ve Arnavutluk'a silah, cephane ve erzak yağmışlardı. Sırbistan ve Karadağ Ocak ayında büyük miktarda silahı Arnavutluk'a göndermişlerdi (Tanin No. 924, 28 Rebi-ül Evvel 1328-30 Mart 1911;Çelik 2004:403). Bulgaristan ise Karadağ'a maddi destekte Arnavutluk'ta bir isyan çıkarmak ve Avrupa devletlerinin bölgeye müdahalesini temin ederek Makedonya'daki hedeflerine ulaşmayı amaçlıyordu(BOA, HR.SYSS, No. 141/48). Osmanlı yönetimi de silah kaçakçılığını önlemek amacıyla Preveze sahillerinde bir torpedo istim botunu Arnavutluk sahillerinde görevlendirmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti İtalya ve Avusturya nezdinde Arnavutluk'a silah satışını engellemek için girişimde de bulunmuştur (Çelik 2004:404).

Diğer yandan Ayaklanmanın çıkış nedenleri basına şu şekilde yansımıştır; *1911 isyanı yukarı Arnavutluk'ta Mart ayında başlamıştır. Ahaliyi mahalliyenin 500 seneden beri müstefid oldukları imtiyazatı Babiali birdenbire ilga etmek istemiştir. O zamana kadar meçhul bir takım vergiler yaz olunarak mesaken ağnam-ı resme tabi tutulmuş, hizmet-i askeriyenin mecbur olduğu ilan edilerek ahz edilen asker boğaz içine veya Arab istana sevk olunmuştur. Eğer oradan alınan askerler kendi memleketlerinde istihdam edilseydi belki ahali buna bir şey demezdi. Bundan başka bidayet-i meşrutiyette edilen bütün vaadler neticesiz kalmıştır. Mekatib-i umumiye de tedrisat Arnavutça değil, Türkçe cereyan edip durmuştur". Askerlerin vergi ve asker toplama girişimlerine gösteren köylüler, silahlı ayaklanmaya başlamışlardı(Çelik 2004:404).*

Hükümetin Bosna-Hersek'ten göç edecek Müslüman muhacirleri Rumeli'de iskan etmeye çalışması göçmenlerin bir kısmının da Arnavutluk'a iskan edileceği söylentisi kuzeydeki Arnavutları rahatsız etmişti. Arnavutluk'tan Karadağ'a ikinci

bir göç dalgası başlamıştı. Bu olayların gelişmesi ile ortaya Malisör sorunu çıkmış ve Osmanlı Devleti'ni yaklaşık 5 ay uğraştırmıştır. Karadağ'dan her türlü yardımı alan isyancı Arnavutlar, Osmanlı sınır karakollarına saldırmaya başlamış ve Tuz'daki Türk garnizonunu kuşatmışlardır. Malisörlerin amacı İşkodra-Tuz bağlantısını kesmektir. Bu amaçla başlattıkları saldırıda bazı tepeleri de ele geçirmişlerdir. Birkaç gün içinde sadece Tuz ve civar kasabaların değil, İşkodra şehri bile Malisör tehdidi altına girmişti. Bu sırada İşkodra valisi Bedri Paşa'nın elinde yeterli bir kuvvet olmadığı için isyancıların büyük çoğunluğunun Katolik olmasından yararlanarak, isyancı Malisörler kafir ve Osmanlı Devleti'nin düşmanı ilan edilmiş ve Müslümanlar cihada çağrılarak silahlandırılmıştır. İsyanı bastırma görevi bir yıl önceki başarısından dolayı Şevket Turgut Paşa'ya verilmiş ve Paşa'da isyanı önemsiz bir olay gibi görmüş kısa süre sonra ise yanıldığını ağır kayıplar vererek anlamıştır. İsyanın önemini anlayan Şevket Turgut Paşa, bu yüzden 28 Nisan'da isyancılara, beş gün içerisinde köyelerine dönmelerini, silahlarını teslim etmelerini ve hükümetin kararlarına uymalarını, böyle davrandıkları takdirde genel af ilan edileceğini, aksi halde isyancıların ele başlarını divan-ı harbe sevk edileceklerini bildirmiştir(Çelik 2004:405).

İsyancıların arasında Karadağlıların da bulunduğu tahmin edilmiştir. Bu Karadağlılar sınırdaki kale ve karakolları basmış ve Kostarat Nahiyelerini de işgal etmişlerdir(Tanin, No. 924, 28 Rebi-ül Evvel 1328-30 Mart 1911). Bunu Karadağ kralı Osmanlı Devleti'nin Çetine'deki elçisi ile yaptığı görüşmede, Karadağ'ın Osmanlı'ya karşı düşmanca bir tutum göstermediği ve göstermeyeceğini, hiçbir Karadağlının da bu harekete katılmasına izin verilmeyeceği Arnavutların da kışkırtmadıklarını iddia etmiştir. Hatta iyi niyet gösterisi olarak Osmanlı askerlerinin isyancıları takip ederken sınırına girilmesine de izin verileceğini belirtmiştir. Buna karşılık kısa bir süre sonra çatışmaların tam Osmanlı-Karadağ sınırında yoğunlaşması iki ülke arasında gerilimi tırmandırmış ve savaş ihtimali belirlemiş fakat büyük devletlerin devreye girmesi ile bu durum ortadan kaldırılmıştır. Karadağ hükümeti büyük devletlerden beklediği ilgiyi göremeyince, Osmanlı sınırındaki memurlara bir genelge yayınlayarak, Karadağ hükümetinin Osmanlı'ya karşı tarafsız bir politika izlediğini, bu nedenle tarafsız kalmalarını tavsiye etmiştir. Mayıs ayında

Rusya'nın Karadağ konusunda Osmanlı'ya verdiği nota ile mesele uluslar arası sorun haline gelmiş bu notaya başta İngiltere olmak üzere, Avusturya-Macaristan ve Almanya tepki göstermiştir. Arnavutluk sorunu Avrupa meclislerinde gündeme gelmiş ve hükümetler izledikleri politikaları açıklamışlardır. Özellikle İtalya, Avusturya-Macaristan ve Rusya Arnavutluk meselesi bir uzlaşmaya vardıklarını ve bu ülkelerin Balkanlarda barışın korunması için Malisör isyanında tarafsız kalma kabul etmişlerdi(Çelik 2004:407).

Babıali gelişmeler üzerine olayların daha da büyümesini ve yayılmasını önlemek amacıyla, isyancılara çeşitli tavizler verme gereği duymuştu(Çelik 2004:409). Çünkü Nisan ayında Anadolu'dan askeri güç getirilmesine rağmen, ayaklanmaları askeri yöntemlerle isyanı bastırmak mümkün olmamıştır(Heinzellmann 2004:36). Osmanlı hükümeti Arnavutluk'ta asayişli sağlamak amacıyla bazı tedbirler düşündü. Bunun için düşünülen çare Sultan Reşad'ın Rumeli'ye bir seyahat yaparak Arnavutların gönlünü almak oldu. Bu seyahat ittihatçıların bir planıdır. İttihatçılar; böyle bir seyahat tertip etmekle halkın hükümete ve padişaha bağlılığını teşvik etmeyi ve Arnavutları itaat altına almayı amaçlıyordu. Sultan Reşad İttihatçıların bu isteğini kabul etti(Çelebi 2002:527). Nihayet 1911 Haziranı Sultan Mehmet Reşat, Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerini ziyaret ederek halkın sorunlarıyla ilgilendiğini gösterdi. Padişahın talimatı üzerine silahların bırakmaları için isyancılara üç günlük süre tanındı, bunun karşılığında genel af ilan edileceğine dair güvence verildi(Heinzellmann 2004:36). Hükümet de, 10 Haziran günü Malisörlerde bazı taleplerini kabul ettiğini bildirmiştir. Buna göre Malisörlere; silah taşımak, vergilerini Osmanlı tahsildarlarına değil beylere verme hakkı, Arnavut hükümet görevlerine kabulü, okullarda ve resmi yazışmalarda Roma(Latin) harflerinin kullanılması gibi ayrıcalıklar tanınmıştı. Birkaç gün sonra Padişah Kosova'da genel af ilan etmiştir(Çelik 2004:409).

Sultan I. Murat'ın türbesini ziyaret eden padişah devletle Arnavutları barıştırmayı ve kaynaştırmayı amaçlamıştır(Enver Paşa 1989:56). Padişahın Kosova'daki Arnavutlara hitaben yayınladığı beyannameyi Sadrazam Hakkı Paşa okumuştur. Beyannamede, Arnavutluk'ta bir yıl önce yaşanan olaylar Siffin Savaşı benzetilerek kardeş kanının dökülmesinden duyulan üzüntü dile getirilmiştir. İsyân

eden Arnavutların yanlış yola saptığını, Arnavutların padişaha ve Osmanlılığa sadakatinden emin olduğu için isyana kalkışmalarını onların cahilliğine ve bazı fesatçıların teşviklerine bağlamıştır. Seyahati sırasında kendisine gösterilen ilginin düşüncelerini doğruladığını ifade etmektedir. Kan davalarının bitirilmesini isteyen padişah, diyetlerinin devlet tarafından ödenmesini sağlamak için gerekli emirleri vereceğini dile getirmiştir. Ayrıca Padişah ortamın sakinleşmesini sağlamak amacıyla genel af ilan etmiş ve birçok ödün vermiştir. Buna göre ; Askerlik yalnızca bölgelerinde yapılacak, vergi verilmeyecek, Arnavut okulları açılacak, iki yıl süre ile kimse askere alınmayacak, memurlar Arnavutça bilenler arasından seçilecekti. Hükümet, Şevket Turgut Paşa'ya verdiği talimat ile isyancıların 10 gün için de evlerine dönmeleri, silahlarını teslim etmeleri halinde kanuni takibe alınmayacaklar ve evleri yakılanlar için padişahın 10.000 lira ihsanda bulunacağını, buna uyan isyancıların genel aflu uğrayacağını bildirmiştir. Hükümet Malisörler için yayınlanan beyannamenin istenilen sonucu vermesi için ruhban ve ileri gelenlerden yararlanma yoluna gidilmesini istemiş, bu amaçla ihtilalcilere gönderilecek heyete İşkodra başpiskoposu ile bazı Hıristiyan ileri gelenlerinin de dahil edilmesi kararlaştırılmıştır(Çelik 2004:410).

Buna rağmen Arnavutluk'ta çatışmalar bitmediği gibi Mirdita bölgesinde ciddi bir ayaklanma daha meydana gelmiştir. Daha önce Mirdita bölgesinde isyan çıkmamasının nedeni ise Mirditalıların hükümete güveni ve reisleri Prink Bib Doda ile ruhani reisleri Abot Pronavaçi'nin onları hükümete itaate teşvik etmiş olmalarıydı. Bu isyancılar, Haziran ayı başında Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmişler ve İtalya'da bulunan Terenç Toçi liderliğinde geçici bir hükümet kurmuşlardır. Hükümetin sloganı ise, "Arnavutluk, Arnavutlarıdır" şeklindedir. Toçi başkanlığındaki geçici hükümet umumi bir ayaklanma başlattı. Toçi, Müslüman ve Hıristiyan Arnavutlara hitaben bir beyanname yayınlamıştır. Beyannamesinde Toçi, Çetine'de faaliyetlerini sürdürerek Arnavutları isyana kışkırttığı gibi, kendisi de Malisörlerle birlikte Osmanlı'ya karşı çarpışmıştır. İlbasan ve Debre'de ayaklanıp, 'Leş' (Lezha) şehrine saldırmışlardı. Mat ve Debre'deki Müslüman Arnavutlar da Mirdita'daki isyancılarla dayanışma içinde olduklarını açıklamışlardı. Mirditalıların ayaklanması, Güney Arnavutluk'taki ihtilalcileri de harekete

geçirmişti. Toska Beyleri Mirditaldarı desteklediklerini açıklamışlar ve yakında ayaklanacaklarını bildirmişlerdi. Bu olaylar üzerine uzun bir süre karasız kalan hükümet Malisörlere aşağıdaki imtiyazları vermiştir(Çelik 2004:424);

1. Malisörlerin askerlik görevini kendi vilayetlerinde, İşkodra veya İstanbul'da yapmaları

2. Bayraktarların (yani kabail-i rilesası) müdüriyet ve idare meclisleri azalıkları gibi mevki ve memuriyetlere tayin edilmesi

3. Rüsüm ve tekalif vakit ve hallerine göre tanzim edilecek ve tahsilat için mükellefin rüsüm tekalifatını tesviyeye kesb-i kudret edinceye kadar intizar olunacaktır.

4. Hususıyla ağnam resmine gelince bu resmi Memalik-i Osmaniye ahaliyi sairesi nasıl veriyorlarsa, Malisörler de olduğu öylece ita edeceklerdir. Mamafih bunun miktarı da ,mükellefinin kuvveyi mahyesine göre olacaktır. Ağnam rüsümüne dair kanun tadil edilecek ve bunun için Meclis-i Mebusan'a bir lahıya-i kanuniye tevdi olunacaktır.

5. Malisörlerin teslim edecekleri esliha-i hususi debboylar da muhafaza edilecek bilahere eshabına iade edebilmeleri için üzerlerine eshamın esamisi kaydedilecektir. Mevki meslekleri silah taşımayı icap ettiren kimselere mukarreratı mevcudiyeye tevfiken lüzumu olan ruhsat tezkereleri verilecektir.

6. Malisörler Babıali'ye en ziyade mektebe ihtiyacı olan yerleri ve menafiyi ticariye için inşası muktezi yollar bildireceklerdir.

7. Hali sefalet ve perişaniye de olan ahali inşaat-t umumiye de istihadam edilebileceklerdir. Malisya ve Kastrinyati halisinden Karadağ'a geçmiş olup da memleketlerine eden muhtaciyine berayı muavenet para ve zahire terzi edilecektir.

8. Bu tedabirin mevki-i tatbiki vaz'ı bütün firarilerin dehaletine vabeste olmayıp derhal icra edilecektir.

Arnavutlar hükümetin verdiği bu haklara rağmen dönmeme konusunda kararlı olmuşlardır. Arnavut isyanına tepki gösteren İstanbul'daki Arnavutlar, Aksaray'daki Arnavut Maarif Kulüpleri Merkez-i Umumiyesin de bir toplantı

düzenlemişlerdir. Toplantıda, Latin harflerine ve İsmail Kemal'e tepki gösterilmiştir. Babiali'ye heyet gönderilerek sadarete bir beyanname takdim edilmiştir. Muhtariyet taleplerinin de Arnavut çıkarına hizmet etmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Osmanlı'ya bağlılık bildiren birçok telgraf da çekmişlerdir. (Çelik 2004:424),

Bu sırada Arnavut ileri gelenleri ile isyancıların liderleri Çetine'de bir toplantı düzenlemişler, toplantıya İsmail Kemal Bey de katılmıştır. Çetine'deki Osmanlı elçisi, İsmail Kemal Bey Malisör liderleri ile birçok kez gizli görüşmeler yaptığını, davranışlarının şüpheli olduğunu, muhtırayı da onun hazırladığını belirtmiştir. Malisörlerin Osmanlı'dan Kanun-u Esasi'ye karşı bir muamele yapılmamasını, özellikle de Arnavut dilinin kullanılmasını istemiş ve taleplerini elçiliklere dağıtmışlardır. 10 Temmuz'da hükümet evlerine dönmeleri için Malisörlere verdiği süreyi 20 gün daha uzatma kararı almıştır(Çelik 2004:425).

Bu arada Şevket Turgut Paşa geri çağırılmış, yerine Draça mebusu Esat Paşa (Toptani) görevlendirilmiş ve Arnavut isyanını sona erdirmek üzere, Çetine'de Osmanlı- Karadağ arasında görüşmeler başlamıştır(Kuran 1946:265). Hükümet için uluslar arası bir boyut kazanmaması için Malisörlere birtakım haklar tanımıştır(Akşin 1987:186). Malisörlere tanınan haklar Meclis-i Vükelaca onaylanıp ilgili zabıtname ile sadarete gönderilmiştir. Çetine'deki Osmanlı elçisi de hükümetin tebligatını isyancı Arnavut liderlerine bildirmiştir. Bu tebligata göre hükümet Malisörlere şu ayrıcalıkları vermiştir(Kuran 1946:265; Çelik 2004:426):

1. Malisörler için aff-ı umumi (Genel af) ilan edilmesi,
2. Malisörlere askerliklerini iki yılını memleketlerinde, bir yılını da İstanbul'da yapacaklar
3. Arnavutluk 'ta görev yapacak olan memurların mahalli dili (Arnavutça) bilenler arasından seçilmesi,
4. Mükellefiyet-i emiriyeye göre alınan vergilerin iki sene müddetle tecili
5. Ağnam vergisinin hududa yakın yerlerde tadili için özel kanun çıkarılması
6. Hükümet silah taşıma hakkını yalnız bekçi ve çobanlara tanımış, şehir ve pazarda silahla dolaşılması yasaklanması,

7. Okul yapımına önem verilmesi, ilkokul eğitimi verebilmek için çalışmaların yapılması

8. Yollar inşa edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması,

9. Evleri yanan firarileri yeniden inşası için hükümetin gerekli yardımı yapması, yardımın gerekli yerlerde kullanıldığını tespiti için her nahiyede bir komisyon oluşturulması, komisyonların hükümetten ve İşkodra piskoposunun tayin edeceği birer memur başkanlığında görev yapması

10. Hasarın tamiri için padişahça verilen 10.000 liranın bu komisyonlar nezaretinde kullanılması, yetmemesi halinde eksiğin tamamlanması

11. Firarilerin oturdukları yerlerin ziraata uygun olmaması nedeni ile geçimlerini sağlamak üzere ihtiyaç sahiplerine hasat zamanına kadar nüfus başına yarım kilo mısır buğdayı, aile sahibi olmayana bir defa için birer lira verilmesi

Böylece isyancıların taleplerinden Arnavutluk'un özerklik isteği dışında tamamı kabul edilmiş oluyordu. Osmanlı'nın kabul ettiği bu hükümler sadece İşkodra Malisyası bölgesi Arnavutları için geçerli idi ve bütün Arnavutluk'u ve Arnavutları kapsamıyordu. Bu durum diğer bölgelerdeki Arnavutların tepkisine yol açmıştı. Karadağ kralı da isyancıların Arnavutluk'a dönebileceklerine dair teminat vermiştir. Fakat Arnavutlar, Osmanlı'nın taahhütleri için Avrupalı devletlerin teminat vermelerini istemişlerdi. Bunu üzerine Karadağlı yöneticiler size verdiğimiz desteği keseriz tehdidi üzerine Arnavutlar gruplar halinde köylerine dönmeye başlamışlardı(Çelik 2004:427).

Yanya'ya, İstanbul Arnavut mahfili başkanı Abdül Bey öncülüğünde bir özel heyet gönderilmişti. Bu heyet Delvina kasabasında Arnavut isyancı liderleri ile görüşmüş ve silahların derhal teslim etmeleri halinde hükümetin kendilerini bağışlayacağını, yeni okullar açacağını, vergi konusunda da taleplerini dikkate alacağını bildirmişti. Bu çabalara rağmen Ergin, Delvina ve diğer bölgelerin Arnavut liderleri, 21 Temmuz'da Cepo Manastırı'nda (Ergini'nin güneyinde) toplanarak, Osmanlı Devleti'nden talep edilecek konuları kararlaştırmışlardı. İsyancı liderler için genel af ilanı, ilkokullarda Arnavutça dersler konulması ve Arnavutların buldukları bölgelerde merkezi idarelerin kurulması istenmiştir. Arnavutların

yaşadığı vilayetlerin merkezi bir yönetime kavuşturulması yani özerk bir sistemin kabul edilmesi talep edilmiştir. Vlora'da (Avlonya) kurulan milliyetçi Arnavut komitesi, İşkodra, Kosova, Manastır ve Yanya vilayetlerinin tek bir vilayet içinde toplanmasını, bu vilayetin kendi meclisince yönetilmesini ve kendi ordusuna sahip olmasını istedi(Çelik 2004:429-430).

Sonuçta Güney Arnavutluk'ta da çatışmalar başlamış ve hükümet silahlarının da kalmasını kabul ederek, genel affa hazır olduğunu açıklamıştır. Buna göre, Güney Arnavutluk'ta Arı okullarının açılması, Arnavutça'nın Latin harfleri ile okutulması, vergilerin azaltılması, köprü ve okulların inşa edilmesi hükümetçe kabul edilmiştir. Tepedelende yapılan Arnavut toplantısı sonucunda hükümet bu genel af teklifi kabul edilmiştir. Böylece Osmanlı yönetimi, isyanın güneye yayılmasını, onlara bazı haklar vererek daha işin başında engellemiştir. Dağa çıkan kişilerin silahlarını teslim etmeye başlaması Arnavutluk isyanı da sona ermiştir.

Hükümet bu isteklerin çoğunu kabul etmek zorunda kaldıysa da daha bunları uygulamaya koyamadan seçim tartışmaları başlamış ve bu tartışmalar da yeni sorunların başlangıcı olmuştur. Arnavut isyanı Osmanlılar, özellikle İttihat ve Terakki üzerinde büyük bir şok etkisi yarattı çünkü bu olay o zamana kadar inanılanın aksine milliyetçi arzuların sadece Hristiyan milletleri ile sınırlı olmadığını gösterdiği gibi, Osmanlılık ideolojisiyle özdeşleşen merkeziyetçi reformların imparatorluğu birleştirmek yerine, dağılmasına neden olabileceğini de ortaya koydu. Osmanlı hükümetinin, isyanı bastırmadaki başarısızlığının ardından, kuvvetli bir merkezileşme temeline oturttuğu programını gözden geçirmek ve Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesi için önlerinde başka hangi yolların kaldığını görmek için hızla harekete geçti. Ancak bu yönde çok fazla ilerleme sağlayamadan, bu kez isyancı bir tebaayla değil, en büyük Avrupa güçlerinden biri olan İtalya'yla karşı karşıya geldi(Macfie 2003:72). İç politika da ise hükümetin merkeziyetçi siyasetine karşı muhalefetin büyümesi ve 1911 Kasım'ında Hürriyet ve İtilaf Fırkası adı altında birleşmesi gibi zorluklar yüzünden Jön Türk hükümeti iflasın eşiğinde idi.

Bu gelişmeler üzerine İttihatçı hükümet seçimlerin yenilenecek muhaliflerin saf dışı bırakılması amaçlamış ve Arnavutları yanına çekebilmek için de okul ve

Arnavutça eğitim konularında bazı tavizler vermeyi uygun görmüştü(Çelik 2004:431).

Osmanlı Hükümeti'nin Malisor Arnavutlarla yaptığı anlaşma Müslüman Arnavutların içerlemesine sebep oldu. Böyle elverişli bir durumda Karadağ aracılığıyla İtalya'nın ve bu sırada İttifak aramaları içinde olan Balkan devletlerinin her türlü kışkırtmaları ile İngiltere ve Rusya'nın gayretleri ve bütün bunların üstüne muhalefetin faaliyetleri sonucu silahların pek çoğunun toplanmış olmasına rağmen, 1911-1912 kışında Arnavutluğun bir çok yerinde yeniden isyanların başlamasına neden oldu(Bayur 1991:191).

3.14. Meşrutî İslahat

31 Mart hadisesi üzerine İstanbul'a giren Hareket Ordusunun ilan ettiği sıkı yönetim üç yıldan uzun sürdü. Bu süre içinde, yeni birçok kanunlar çıkartıldı. Bunların en önemlisi, Kanun-i Esasi'deki değişiklikti. Bu dönemde çıkarılan kanunların bir kısmı Meşrutî sistemin nasıl işleyeceğini belirtiliyordu. Diğerleri ise, merkezi feodalitenin gücünü budamaktaydı. Bunları içinde en önemlilerinden bazıları; Anayasada yapılan değişiklikler sonunda Padişah hükümdardı ama artık hükmetmiyordu(Ahmad 1986:107). Padişahın görevi kabine ya da Meclis tarafından alınmış kararları onaylamaktan ibaret kalmıştı. Padişah emlakinin devlete mal edilmesi, Saray personeline yapılan kısıntılar, Sadrazamın, ulemanın yüksek maaş ve ödenekler kısıtlandı. Böylece, saray ve paşalar için bu zenginleşme yolu da kapatılmış oluyordu. İttihatçılar, Babıali'nin elindeki gücü de en az Saray'ınki kadar kısıtlamaya niyetliydiler. Kabine ile Meclis arasında baş gösterecek bir anlaşmazlıkta kabine, ya meclisin çoğunluğunun kararını kabul edecek ya da istifa edecekti. Eğer kabine istifa eder ve kurulan yeni kabine bir öncekinin tavrını benimser ve eğer Meclis bu kabineye güven oyu vermezse, Padişah Meclisi dağıtıp, Anayasaya uygun olarak yeniden seçimlere gidilmesini emredecekti. Eğer yeni kurulan Meclis, kendisinden önceki Meclisin aldığı kararda ısrar ederse, kabine tezinden vazgeçip, çoğunluğun kararına uyacaktır. Kısacası son sözü söyleyen Meclis olacaktır(Ahmad 1986:108-109).

Subaylarla ilgili mevzuat yeniden ele alındı. Subay olan Mebusların ilk seçim dönemine mahsus olmak üzere ordudan ayrılmaları değil de; izinli sayılmaları kabul edilmişti. Bu durum Kanun-i Esasi'nin hükümlerine aykırıydı. Bu imtiyazın yalnız orduya ait olması, göze batıyordu. Bu arada laiklik yönünde mütevazı adımlar da atılıyordu. Nizami mahkemelerde görülüp ilama bağlanan şahsi hukuk davalarının yeniden şer'i mahkemelere götürülmesi yasaklanıyordu. V.Mehmet'in hükümdarlığının ilk yıllarında İttihatçıların çıkardığı yasalar üzüntü yaratacak kadar baskıcı oldu. 8 Mayıs 1909 tarihli "Serserilik Kanunu", 16 Mayıs 1909 tarihli Cemiyetler kanunu "milliyet ya da ırk adı taşıyan siyasi guruplar kurmayı yasakladı. Bu yasa uyarınca Arnavut, Rum ,Bulgar ve Ulah kulüpleri kapatıldı. Ama bir önceki ocak ayında kurulmuş olan Türk derneğine dokunulmadı. Çünkü buradaki Türk kelimesinin konuşulan dile ya da halk kültürüne atıf yaptığı, siyasi bir çağrışım yapmadığı ileri sürüldü(Akşin 1987:144-147). 27 Eylül 1909 tarihli Eşkîyalıkla Mücadele Kanunu, silahlı çeteleri, özellikle Balkan Komitacılarını takip edecek "Takip Birlikleri" kurulmasını icap ettiriyordu."Kamu Toplantıları Kanunu", "Basın ve Yayın Kuruluşları Kanunları", "Müslüman Olmayan Vatandaşların Askere Alınmaları İle İlgili Kanun" Meclisten geçiyordu. Bu kanunlar hükümete, takip ettiği siyasetten memnun olmayanların yapacağı herhangi bir hareketi bastırabilmek imkanı vermekteydi. "Serseri ve Zanlı Kişilerle İlgili Kanun" ile kişisel eylemler kısıtlanırken, "Kamu toplantıları Kanunu" protesto gösterilerini imkansız hale getiriyordu. "Basın ve Yayın Kuruluşları İle İlgili Kanunlar" gazetelere tam anlamıyla bir sansür koymamakla birlikte basın özgürlüğünü hayli kısıtlamaktaydı. Grevleri önleyici kanun ise, gittikçe gelişmekte olan işçi hareketinin hükümet aleyhtarı gösterilere dönüşmesini engellemek için hazırlanmıştı(Ahmad 1986:112). "Cemiyetler Kanunu", "Eşkîyalık ve Fesatçılığın Önlenmesiyle İlgili Kanun" ve "Müslüman Olmayan Vatandaşların Askere Alınmasıyla İlgili Kanun" İmparatorluğu meydana getiren çeşitli ırki guruplar arasındaki ayrılıkları sona erdirmek için alınmakta hayli geç kalınmış tedbirlerdi. Bunlardan "Cemiyetler Kanunu" ırki bir temele dayanan, ya da bir millet ismi taşıyan politik dernek birliklerin kurulması yasaklanmaktaydı. "Eşkîyalık ve Fesatçılığın Önlenmesi İle İlgili Kanun" Rumeli'deki Bulgar, Yunan. Sırp çeteleriyle Doğu Anadolu'daki Ermeni çetelerinin

silahsızlandırılması ve bastırılması için özel askeri birliklerin kurulmasını sağlıyordu(Ahmad 1986:113).

İttihatçıların çağdaş bir devlet yaratmak için uzun süredir, İmparatorluğu küçük düşürücü ve bağımsızlığının timsali olarak görülen, dolayısıyla hazmedilemeyen kapitülasyonların kaldırılması için çareler aramaya girişti. Yabancılara tanınan kapitülasyonun tek taraflı iptal edecek kadar güçlü olmadıklarını bilen İttihatçılar bu güçsüzlüklerini kanunlarla kapatma yoluna gittiler. Sağlam bir kanuni temel üzerine oturtulduğu takdirde, İmparatorluğun idari mekanizması o denli iyi çalışır hale gelecekti ki, yabancılara tamamen özel imtiyazlara ihtiyaç kalmayacaktı. Aynı zamanda kapitülasyonlar öylesine incelikle ihlal edilecekti ki, büyük Avrupa devletleri, ya bu bozgunculuğu görmezden gelmek ya da istedikleri gibi müdahale edememek arasında bir seçim yapmaya zorlanmış olacaktı. Kısacası, umut edilen, kapitülasyonların kendi kendilerine çürüyüp gitmeleri ya da büyük devletlerin kendi istekleriyle onları kaldırmalarıydı(Ahmad 1986:113-114).

Ancak yabancı düşmanı olmaktan çok uzak olan İttihatçılar, İmparatorluğun idari mekanizmasını ıslah edip çağdaşlaştırmak için yabancılardan yardım istemekteydi. Osmanlı Gümrüklerini yeniden düzenleme, Posta ve Telgraf servislerini çağdaşlaştırma, Meclise getirilecek kanun tasarılarını hazırlamak ve Osmanlı Kanunlarını Avrupa Kanunları ile aynı çizgiye getirmek için tayin edilen “Adli Danışman” bile yabancıydı(Ahmad 1986:114).

Babıali'nin kapitülasyonlar ihlal etme teşebbüsü büyük devletlerin gözünden kaçmadı. Zaten çıkarılan her kanun ayrı ayrı inceleniyordu. Böylesine bir diplomatik gözetim altında çalışan Babıali “Serseriler ve Zanlı Kişilerle İlgili Kanun”un 13. Maddesini kaldırmak zorunda kaldı. Bu madde ile serserilerin falakaya yatırılmasına izin veriliyordu; oysa yabancı elçilikler kendi vatandaşlarının Osmanlı makamları tarafından dövülmesine taraflar değillerdi. Elçilikler her yeni kanunu iyice gözden geçirerek Babıali'nin kapitülasyonları kaldırma çabalarını da engellemeye devam etti (Ahmad 1986:115-116).

3.14.1. Kiliseler Kanunu

“Rumeli’de kain münazaun-fih kilise ve mektepler hakkında kanun” 3 Temmuz 1910 tarihinde çıkarılmıştı. Bu kanunla Rum Ortodoks Patrikhanesi ile Eksarhlığına bağlı olanlar arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi amaçlanıyordu(Akşin 1987:206). Kilise kanunun çıkarılmasının en büyük sebep Bulgarlara Rumlarla eşit bir statü sağlanmasının istenmesi idi. Kilise ve mektepler kanunu bunu sağlıyordu(Şıvgın 2002:478). Çünkü Bulgar kilisesinin Rum-Ortodoks kilisesinden ayrıldığı tarihten beri Rumeli’de Ulahlar ile Rum ve Bulgarlar arasında kiliseler ve mektepler meselesinde müzmin bir anlaşmazlık vardı. Hatta Fener Patrikliği Ekzarhlığını “Sızmatik” yani mezhep dışı ilan edip aforoz bile etmişti. Sultan Abdülhamit bu vaziyeti büyük bir ustalıkla kullanarak Balkan devletlerinin Türkiye aleyhine ittifak kurmasına engel olmuştu. Abdülhamit, Selanik’teki Alatini Köşkünde göz hapsinde bulunduğu sırada Kiliseler Kanununun çıkarıldığını öğrendiği zaman(Okyar 1980:142): “Eyvah !.. şimdi Yunanlılarla Bulgarların el ele üzerimize çullanmalarını bekleyin” demişti. Fakat İttihatçılar güya Makedonya’daki anlaşmazlıkları ortadan kaldırıp asayişini sağlamak maksadıyla bu kanunu çıkartarak ihtilafli kiliselerle okulların hangi unsura ait olacağını nüfus oranlarına göre tespit etmişler, hükümetin yardımıyla teslim ve tesellüm muameleleri yaptırmışlar ve netice olarak Bulgar, Yunan ve Sırp unsurları arasında hiçbir anlaşmazlık bırakmayarak bunların Türkiye aleyhine bir Balkan ittifakı oluşturmalarının yolu açılmıştır(Uzer 1987:119).

3.15. Balkan Savaşı’na Yol Açan Gelişmeler

Osmanlı Devleti’ne Hasta Adam” teşhisi konduktan sonra Avrupa devletleri, Balkanlardaki Osmanlı varlığını geçici olarak görmüştü. Balkan milletlerinin milliyetçilik fikirlerine kapılmaları ve bağımsız devletçikler kurmaları veya kurma yoluna girmeleri bu düşüncüyü kuvvetlendirmişti. İttihat ve Terakki iktidarı, bunu farkında olduğu için, başta asayişini sağlayan modern ve etkili bir yönetim kurarak,

sonra bilhassa Arnavutları Türkleştirerek, Osmanlı egemenliğini pekiştirmek yoluna gitti(Akşin 1987:205).

İttihat ve Terakki'nin Rumeli siyaseti başarılı olamadı. Rumeli'de Hıristiyanlar arasındaki kavgalara son veren Kiliseler Kanununu ile, bilhassa bütün erkeklerin ayırım gözetilmeksizin mecburi askerlik hizmeti ile mükellef tutulmalarını sağlayan bir kanun çıkarılmıştı. Bu kanunla, Osmanlı uyruğundaki herkesi orduda hizmet etmekle mükellef tutuluyordu. Bu kanun; insan kaynağının zenginleştirilmesi, eşitliğin sağlanması gibi, ilk ağızdan görülen yararlar sağlanmakla birlikte bir huzursuzluğun doğmasına sebep olmuştu. Türk asıllı erlerin dini inançları ile savaş psikolojileri arasındaki kuvvetli bağ koparılmış oluyordu. O güne kadar Türk erine "Gavur" ve "Düşman"ın aynı şey olduğu telkin edilmişti. Düşmana karşı silah kullanmanın "Farz" olduğu söylenmişti. Bu uğurda ölürse "Şehit" kalırsa "Gazi" olacağına inandırılmıştı. Şimdi kendi dininden olmayan insanlarla aynı amaç için omuz omuza çarpışması telkin ediliyordu. Bu yeni düzen onun kalıplaşmış muhakemesi ve inancına ters düşüyordu. Uğruna kan döküldüğünü kabul ettiği "İslam ve "Padişahlık" kavramlarıyla ters düşen bu kullanımı, normal ve akla uygun gösterecek mantık ve inanç telkin edilmemişti. Sonuç olarak büyük kitleyi ve özü teşkil eden Türk-Müslüman erler, bundan sonra kimin ve neyin için savaşacakları sorusuna karşılık olarak inandırıcı bir cevap alamaz duruma gelmişlerdi. İşte Balkan Savaşı arifesinde savaşa itilen ordunun moral durumu buydu (Genelkurmay Başkanlığı Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi Osmanlı Devri (1912 - 1913) III. Cilt 2. Kısım Garp Ordusu Yunan Cephesi Harekatı 1993:84-85).

Trablusgarp savaşı, orduyu bölünmüş gibi gösteren Halaskar Zabitan gurubu ve Halaskarların teşvik ettiği Arnavutluk isyanlarını bastırmak için, bir harp ihtimaline karşılık Osmanlı Devleti'nin Doğu Trakya'da toplamayı tasarladığı orduya bağlı kuvvetlerden iki nizamiye ve iki redif tümenini Arnavutluğa göndermesi ve orduda subaylar arasında çıkan ittihatçılık-itilafçılık kavgaları, Osmanlı ordusunu maddi ve manevi bakımdan çok zayıflatmış ve küçük Balkan Devletlerini Osmanlı Devletine karşı saldırmaya teşvik edici bir durum yaratmıştı taraftan İttihat ve Terakki gibi çağdaş bir şekilde ağırlığını koyması Balkan devletlerini ve onların destekçisi olan büyük devletleri acele davranmaya itmişti

olabilir(Bıyıklıoğlu 1992:64). Zira bir çok işleri yüzüne gözüne bulaştırırsa da çağdaşlaşma tutkusu içindeki bir yönetim, zaman geçtikçe Makedonya'nın elde edilmesini çok daha zorlaştırabilirdi. İskan siyaseti, iktisadi canlılık, ordunun güçlenmesi gibi unsurlar büyük bir engel olarak çıkabilirdi(Akşin 1987:207).

Arnavutlukta olup bitenleri dikkatle takip eden diğer Balkan devletleri, kendi aralarında ittifak görüşmelerine hız verdi. "Venizolos" son derece aktif bir siyaset güderek, hem Sırların Başvekili "Pasiç" i ve hem de Bulgar Çarı Ferdinand'ı kandırmayı başarmıştı. Karadağ da zaten hazırdu(Uzer 1987:102). Tablusgarp savaşı başlar başlamaz Rusların desteğiyle aralarındaki anlaşmazlıklar ve toprak davalarını bir yana bırakıp ,Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaşmak üzere ilk olarak (Ortaylı 2004:107), "Balkanlarda yaşayan bütün milletlerin özünü Bulgarların teşkil ettikleri inancı ile Balkanlarda dini ve siyasi bir birlik kurmak ve büyük Bulgaristan'ı ihya etmek çabasındaki " Bulgaristan, Balkan ittifakının temeli olan Bulgar-Sırp ittifakı için harekete geçti(Genelkurmay Başkanlığı Balkan Harbi (1912-1913) 1. Cilt Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe girişı 1993:6).

Bulgaristan'ın amacı, Makedonya'nın çoğunu ve Trakya'yı elde etmektir(Akşin 1987:208). Tuna'dan Korent Kanalına, Akdeniz'den Adriyatik kıyılarına kadar uzanan eski Sırbistan' ı ihya etmek isteyen Sırların amacı, güneye doğru genişlemek ve batıdaki Osmanlı arazisini almak ve uzun vadede ise, Bosna-Hersek'ı ilhak etmiş olan ve Selanik'e doğru yayılmak isteyen Avusturya'ya karşı Bulgar desteğini elde etmektir. Ruslar ise, aynı şekilde büyük bir yenilgi olarak değerlendirdikleri Bosna-Hersek ilhakından sonra, Avusturya'nın ve daha genel olarak Almanya'nın "arka bahçe" olarak nitelendirdiği ve ekonomik açıdan "hayat alanı" kabul edilen Balkanlardaki Sırbistan , Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Makedonya, Türkiye ve Asya'daki diğer ülkelerin yer aldığı geniş bir coğrafyada, Alman devletinin güneye doğru ilerlemesine karşı bir Slav seddi çekmek Osmanlı Rumeli'sini Balkan devletleri arasında paylaştırmak, bu Slav seddinin gerisindeki İstanbul ve boğazları ele geçirmektir(Genelkurmay Başkanlığı Balkan Harbi (1912-1913) 1. Cilt Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişı 1993:34-44).

Osmanlı Devleti'nin Makedonya'da propagandalarının bir sonuç vermemesi üzerine, Venizolos'un da çabalarıyla Balkan ittifakı kurulmuştur(Kadri 1992:70) Makedonya'da yapılan propagandayı uç önemli güç elinde bulunduruyordu. Bunlar; konsoloshaneler, ruhani reisler ve çeteler idi. Bulgar-Sırp ittifakı 11-13 Mart 1912'de Rus Çarı'nın hakemliğinde imzalandı. 29 Mayıs 1912'de de yine Rusya'nın arabuluculuğuyla Yunan-Bulgar ittifakı imzalandı. Avusturya Ağustos ortasında Arnavutlara tanınan hakların öbür Balkan milletlerine de tanınması gerektiği yolunda diplomatik bir genelge çıkardı. Eylülde Fransa'nın Rusya'ya destek olacağını bildirmesi, Abdülhamit döneminde uyutulmuş olan Makedonya ıslahatı hakkında Berlin Antlaşmasının 23. Maddesini ileri sürmeye başladı. Bunun üzerine 18 Eylülde Babıali, bütün Rumeli'ye Arnavutlara tanınmış olan hakların tanınmasını kararlaştırdı(Genelkurmay Başkanlığı Balkan Harbi (1912-1913) 1. Cilt Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi 1993:45).

Balkan Harbi Meşrutiyet'ten sonra, gerek iç, gerekse dış politikada yapılan ağır hataların devam edip gitmesinden patlak verecekti. Bulgaristan bu harbe, daha Sultan Abdülhamit devrinde hazırlanmış; Yıldız Sarayı (Bulgar hazırlıklarından haberdar olduğu için) Babıali'yi ikaz etmişti. Bulgar taarruzunun 1909 yılında muhakkak olduğunu kestiren Abdülhamit, harbin daha evvel olmasını arzu etmiş ve bu görüşünü Vükela Meclisine bildirmiş olması idi. Sultan Abdülhamit harp çıkarsa, Sırp ve Karadağlıların da Bulgarlarla beraber yürüyeceklerini göz önünde tutmakta ve aralarında ittifak yapılmadan evvel harb çıkmasını istemekteydi. Üstelik, Yunanistan'ın Bulgarlara karşı beslediği husumet hislerinden dolayı Yunan hükümeti Babıali'ye müracaat ederek, Bulgarlarla harp olduğu takdirde birlikte hareket etmeyi teklif etmiş ve buna karşılık bazı yerlerde bir iki konsolosluk kurma yetkisi istemişti(Genelkurmay Başkanlığı Balkan Harbi (1912-1913) VII. Cilt Osmanlı Deniz Harekatı 1993:1).

Meşrutiyetin hemen öncesinde durum bu merkezde iken, II. Abdülhamit senelerce tatbik ettiği "kıskandırma" politikasıyla Balkan Osmanlı Devleti aleyhine birleşmelerine mani olmuştu. Zümrelerden bir tanesine gerektiği zaman, bilhassa mezhep konusunda bazı haklar vererek diğerlerini kıskandırıyor ve bu suretle, Balkanlılar arasında ciddi anlaşmazlıklar yaratıyordu. Balkan milletleri arasındaki

rekabetten faydalanmasını beceremeyen Meşrutiyet kabineleri, vatanperverlik ve milli siyaset saydıkları dar düşüncenin zararlı tesirlerinden kurtulamamışlar, Rumeli faciasının önüne geçememişlerdi (Kuran 2000:374-375).

3.16. Birinci Balkan Harbi

Rusların şemsiyesi altında birleşen Balkan devletleri Osmanlıları beş buçuk yüzyıldan sonra Avrupa'dan çıkarmak, İstanbul'u geri almak, Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan topraklardaki azınlık teba lehine muhtariyet ve istiklal temin etmek ve nihayet Türkleri Anadolu'dan atmak için harekete geçtiler. İkinci Meşrutiyet'in ilanı Bulgaristan'ın istiklaliyle, Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakına fırsat teşkil ettiği gibi, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi de, İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi ile, on iki adayı işgal etmesine yol açmış ve devletin bir taraftan Trablusgarp bir taraftan da Arnavutluk isyanıyla meşgul olması ve Rusya'nın kışkırtması üzerine Balkan devletleri Rumeli'yi paylaşmak üzere saldırmışlardı(Akşin 1987:205).

Balkan faciasında Said ve Ahmed Muhtar Paşa'nın kabineleri gaflet ve hatalarıyla hep aynı siyaseti izlemişlerdi. Said Paşa kabinesinin en büyük gafleti, Fransa hükümetinin ikazına ve Atina'daki maslahatgüzarımız, Galip Kemal (Söylemezoğlu) Beyin ihtarına rağmen Balkan ittifakına inanmamıştır. Hatta Said Paşa istifasından bir gün evvel Meclis-i Meb'usan da kürsüye çıkıp: "Balkanlardan kendi adım kadar eminim !" diye teminat vermiş olmakla meşhurdur. Şeyhülislüm Cemaleddin Efendinin hatıratına göre gene o gafil kabine devrinde Sırbistan'ın Avrupa'dan aldığı seri ateşli toplar Avusturya topraklarından geçirilemediği için Babıali'nin müsaadesiyle Selanik limanından Belgrat'a gönderilmek suretiyle Sırp ordusuna hizmet edilmişti.(Cemaleddin Efendi 1978:69) "Büyük Kabine" denilen Muhtar Paşa hükümetinin en büyük gafleti de Balkan ittifakını el altından hazırlayan Rusya'nın harb olmayacağı hakkında Hariciye Nazırı Noradungıyan Efendiye verdiği teminata aldanarak, Rumeli'deki yüz yirmi tabur askeri terhis etmesinde gösterilir. Bu sırada muhalefet rolü oynayan İttihat ve Terakki Cemiyeti de iş başındaki hükümetin mukadder ve muhakkak bir mağlubiyet sukutunu temin etmek için şiddetli bir savaş propagandasına başlamıştır. Bu propagandaya bağlı olarak

İttihat ve Terakki Cemiyeti Üniversite öğrencilerine Sarayda : Harb isteriz diye gümbürtülü bir nümayiş yaptırmış ve ondan sonra Sultan Ahmet meydanında heyecanlı bir miting temin etmişti. Bu sırada Avrupa devletlerinin harbe mani olmak üzere Rumeli’de istedikleri asayiş tedbirleri hakkındaki taleplerine karşı hükümetin tereddütlü davranması bir takım görüşmelerle, vakit geçirmesi işte bu nümayişler yüzündendi(Aktar 1990:85). Nihayet Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan, Türklerin Trablus’ta savaştıkları bir anda adeta ultimatoma tutmuşlardı.

Balkan ittifakı Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ devletleri arasında akdedilmişti. Balkanlarda daha fazla büyümek arzusundaki Karadağ’ın 8 Ekim günü harb ilan etmesiyle başlayan Balkan harbi, 30 Mayıs 1913 tarihine kadar tam 7 ay 23 gün sürdü. Karadağ hükümetinin harb ilanından sonra Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan 13 Ekim 1912 de Rumeli’de yapılacak ıslahatın büyük devletlerle birlikte kendi kontrolleri altında yapılmasını ağır bir nota ile Osmanlı Devleti’nden istediler(Bayur 1991:419-420). Bu notaya göre; Osmanlı Devleti seferberlikten vazgeçecek, Vilayetler bağımsız olacak, başlarında Belçikalı ya da İsviçreli valiler bulunacak ve kendi milis güçleri olacaktı. Hıristiyanlar askerliklerini kendi illerinde, Hıristiyan subayların komutasında yapacaklar, Müslüman göçmen getirilmeyecek ve her ırk nüfusuna göre Meclis-i Mebusan’da temsil edilecek bu işlere İstanbul’daki Büyük devletlerin ve Balkan Devletlerinin büyükelçileri denetimi altında, yarısı Hıristiyan, yarısı Müslüman -bir yüksek kurul bakacaktı. Böylece, Balkan Devletleri, Büyük devletlerle birlikte Osmanlı Devleti’nin iç işlerinde söz sahibi olacaklardı(Armaoğlu 1999:667). Babıali bu notayı Balkan devletleriyle olan münasebetlerini kesmekle cevaplandırmıştı. Bunun üzerine 8 Ekim 1912’de Karadağ, 17 Ekim’de Bulgaristan ve Sırbistan, 19 Ekim’de Yunanistan, Osmanlı Devletine savaş ilan ettiler. Balkanlarda bir savaşı önleyecek tedbirlerin alınması başlangıçta mümkündü. Ancak Avrupalı devletlerin bir Balkan savaşını istememelerine rağmen menfaatleri icabı savaşı önleyecekleri yerde aksine Balkan Devletlerinin cesaretini arttırarak savaşın çıkmasına yol açmışlardı(Bayur 1991:2-20; Armaoğlu 1999:668).

Osmanlı Devleti savaşa çok kötü şartlar içinde girdi. Ordunun geri hizmetleri ve ikmali kötüydü. Askerin yiyecek ve beslenme sıkıntısının yanı sıra, komutanlar

arasında anlaşmazlık da mevcuttu (Bayur 1991:6). Ordu içerisinde İttihat ve terakki'ye karşı bir propaganda ve bir sürtüşme mevcuttu. Halaskaran Zabitan grubu ordu içerisinde İttihat ve Terakki'ye karşı yoğun bir propaganda yapmaktaydı. (BOA, HR.SYS, NO.151/47). Bundan başka Osmanlı Ordusu, 1909 yılından beri esas savaş alanı olan ve heran bir saldırının gelebileceği Trakya ve Makedonya' dan uzak yerlere gönderilmişti(Bayur 1991:6).

Osmanlı Ordusu Balkanlarda iki cephede çarpışıyordu. Doğu Cephesi. İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesine sebep olan Halaskaran Zabitan grubunun reisi vaziyetinde bulunan Harbiye Nazırı Nazım Paşa “Başkumandan vekili” olarak bütün Osmanlı ordularının başındaydı. “Doğu ordusu” kumandanlığına da Birinci ferik Abdullah Paşa tayin edilmiştir. Bu ordu Ömer Şevket Turgut, Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar ve Ahmet Abuk Paşalar kumandasında dört kolordu ile Kircaali taraflarından Filibe'yi tehdit eden Ali Yaver Paşa kumandasında bir kolordudan ibaretti. Doğu bölgesinin en önemli kısmı olan Edirne kumandanlığına da Erzurumlu Şükrü Paşa vardı. Nazım Paşa'nın ilk hatası, gerek asker mevcudu, gerek talim ve terbiyesi bakımından Bulgar ordusundan çok az mevcudu olan Doğu Ordusunu taarruza geçirmesiydi. Bulgar Baş kumandanı Savov, bu durumda ilk iş olarak Ali Yağver Paşa kumandasında Filibe demiryolunu tehdit eden kolorduyu bozguna uğrutup Mestanlı'nın güneyine kadar sürdü. Bu bozgun bütün cephelere sirayet etti. Bozgunun en mühim sebepleri şunlardı:

1- Hükümet, Rus teminatına uyarak zabitan ve Arnavutluk isyanlarını yatıştırılmadan, Rumeli'deki 120 Tabur (yetmişbin) talimli askeri terhis etmişti.

2- Muhalefetteki İttihatçılarda iktidara gelebilmek düşüncesiyle, hükümetin başarısızlığa uğraması içi cephelerdeki askeri harb teşvik etmek suretiyle bir propagandaya girişmişlerdi.

3- Ordunun kumanda heyeti umumiyetle zayıftı.

4- Ordunun donatımı ve iaşe teşkilatı bozuktu.

5- Birçok yerlerde Rumelililer ve bilhassa Arnavutlar orduya ihanet etmişlerdi.

6- Hazırlıklar tamamlanmadan harekate başlanılmıştı.

Osmanlı Ordusu Balkanlarda iki cephede çarpışıyordu. Doğu cephesinde Bulgarlar karşısında kısa zaman da bozguna uğrayan ordu, 22 - 23 Ekim 1912'de Kırkkilise Muharabesi'nde yenilgiye uğranması üzerine Lüleburgaz'a çekilmişti. Ancak ordunun 28 Ekim 1912'de Lüleburgaz'da Bulgarlar karşısında ikinci defa yenilgi alması, Osmanlı ordusunu Çatalca hattına çekilmeye mecbur etti. Bulgarların bir hafta içerisinde Çatalca önlerine kadar gelmeleri, onları İstanbul'a 80 km. kadar yaklaştırmıştı(Bayur 1991:20-45).

Batı cephesindeki durum ise doğudan pek farklı değildi. Ekim sonlarında Vardar ordusunun Kumanova' da Sırlara yenilip Manastır'a çekilmesi üzerine Sırlar Üsküp şehrine girdiler. Ayrıca Firzovik ve Kaça ele geçiren Sırp Arnavutluğu da işgal ettiler. Bu sırada Karadağ ise İşkodra'yı kuşatmış bulunuyordu(Armaoğlu 1999:669)

Yunanlılar ise Selanik'i Kasım 1912 başlarında ele geçirdiler ve Bozcaada, Limni ve Taşoz adalarını işgal ettiler. Osmanlı ordusunun, denizde ve karada aldığı bu yenilgiler devletin Makedonya ile olan bağlantısının kesilmesine sebep olmuştu(Armaoğlu 1999:669).

Neticede, Ekim 1912 sonunda, Türk kuvvetleri Makedonya'da Balkan Devletleri karşısında hezimete uğramıştı(Bıyıklıoğlu 1992:64-65). Sadece Edirne Bulgarlara, Yanya Yunanlılara ve İşkodra'da Karadağlıların kuşatmasına dayanıyordu(Armaoğlu 1999:669).

Balkan devletlerinin elde etmiş olduğu bu kolay zaferler ve Osmanlı ordusunun bu topraklar üzerinden çekilmek zorunda kalması, Balkanlarda yeni bir buhranın doğmasına yol açtı(Gündağ 1987:100). Rusya, İstanbul ve Edirne'nin Türklerde kalmasını, bu suretle Bulgar payını küçültmeye, Avusturya ise Arnavutluk devletinin elden geldiği kadar büyük olmasını ve dolayısıyla Sırbistan ve Karadağ'ın paylarının küçülmesini, Sırbistan'ın, ekonomik ve siyasi bakımdan az çok Avusturya'ya bağımlı olmasını istiyordu. Arnavutluk işinde, İtalya, Avusturya'yı destekler durumda ise de Sırbistan için, hiç de öyle düşünmüyordu. Çünkü Balkan Yarımadası'nın batısında, Adriyatik Denizi'nin doğu kıyısında, kurulacak Avusturya egemenliğini, İtalya kendi açısından tehlikeli buluyordu(Armaoğlu 1999:670).

Adriyatik Denizi'nde Avusturya ile ortak menfaatleri olan İtalya, Avusturya'nın Arnavutluk projesini benimsemekle beraber, Arnavutluğun zayıf bir devlet olmasını tercih ediyordu. Bu görüş farklılığına rağmen, Avusturya ve İtalya'nın teşvikiyle 28 Kasım 1912'de Arnavutlar, bağımsızlıklarını ilan ettiler.(Bayur 1991:328-339).

Bunun yanısıra Bulgarların İstanbul kapılarına kadar gelmiş olmaları Rusların Bulgaristan'a karşı, Bulgarlar aleyhinde bir politika takip etmesine yol açmıştı. Ayrıca Ege Denizi'ndeki adaların Yunanistan tarafından işgali, Çanakkale Boğazı'nı, Rusya açısından tehlikeye sokuyordu. Bu sebeptendir ki Rusya, yeni ortaya çıkan Balkan buhranının çözülebilmesi için 17 Aralık 1912'de Londra'da toplanan konferansta Ege Adalarının Osmanlı Devletine tekrar iadesini istemişti. Fakat bu tekliften sonra kendisine bazı garantiler verildiği için, Rusya, Adaların Yunanistan'a terkini kabul etmiştir(Kurat 1990:171-175).

Avusturya ve İtalya, Lüleburgaz muharebelerinden sonra Bulgar ordularının durdurulması için büyük devletlere başvururlarken, Adriyatik yüzünden, büyük devletler de birbirleriyle genel bir savaşa tutuşmak üzereydi. Sırpların Draç'ı almaları üzerine Ruslar ve Avusturyalılar askeri hazırlıklarını arttırmaya ve asker yığmaya başlamışlardı. Bu konuda Almanya Avusturya'yı Rusya'da Sırbistan'ı tutuyordu. İngiliz hükümeti ise; "Hıristiyanlığın giriş kapısı olan Selanik, Yunanlıların eline düştüğü gibi, her an İstanbul'un da düşebileceğin fakat artık eski duruma geri dönülemeyeceğini, oldu bittileri kabul etmenin, devlet adamlarının vazifesi olduğunu, galiplerin, aldıkları toprakların geri verilmemesinde, Avrupa kamu oyunun birleşik olduğunu bildirmişti. En çok güvenilen İngiltere'nin bile tutumu 5 Kasım' 1912 günü -İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey Londra Avam Kamarası'nda, Avusturya Dışişleri Bakanı Leopold Graf Von Berehtold'da Peşte'de Balkanlıların, bu başarılarla çalışmaları karşısında artık statükonun devam ettirilemeyeceğine dair açıklamalarda bulunmuşlardı. Balkan buhranı bu şekilde gelişmeler gösterirken, 12 Kasım 1912'de, Bulgarlar Çatalca'daki Osmanlı mevzilerine bir taarruzda bulunmuşlardı. Bu taarruz sonuç vermeyince, Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin daha önceden teklif ettiği mütarekeyi kabul etti. 3 Aralık 1912'de imzalanan bu mütarekeye göre; Bulgarlar, Edirne - İstanbul demiryolu vasıtasıyla Çatalca'daki ordularına her türlü ihtiyaç maddesini ulaştırabileceklerdi.

Fakat Türkler Edirne’de orduları için aynı hakka sahip olamayacaklardı(Armaoğlu 1999:674).

Mütarekenin Türkler için en zararlı maddesi, mütareke süresince Edirne demir yolundan Bulgarların faydalanması ve Karadeniz’deki Türk deniz ablukasının kaldırılması idi. Bulgarlar bu maddeden faydalanarak erzak ve mühimmatı çok azalmış bulunan ordusunu ikmal etti. Buna karşılık aynı mütareke gereğince Türkler, muhasara altında bulunan Edirne’deki kuvvetlerini iâşe ve ikmal edemiyorlardı. Edirne’yi bütün teknik imkanlarla muhasara altında tutan Bulgarlar, tayarelerle ve balon müfrezeleri ile bombardıman ediyorlardı. Bir başka maddeye göre de sulh işi Londra’da toplanacak bir konferansa bırakılmış ve sulh olmadığı takdirde hareketin başlaması için ihbar tarihinden itibaren dört gün mühlet verilmişti.

Balkanlarda alınan yenilgiler ve mütarekede aleyhimize alınan kararlar, bilhassa ordunun genç subaylarının arasında, Kamil Paşa Hükümetine ve başkumandanlığa karşı bir hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bu hava içinde, Babıali baskını adı verilen bir hükümet darbesiyle, iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki mensupları, Başkumandan Nazım Paşa’yı öldürerek, Sadrazam Kamil Paşa’yı istifaya zorladılar. Mahmut Şevket Paşa başkanlığında kurulan yeni hükümetin başkumandan vekili olan Ahmet İzzet Paşa Bulgar kuşatmasına kırarak Edirne’yi kurtarmak gayesiyle, Osmanlı - Bulgar mütarekesine son vererek (2 Şubat 1913) Bolayır taarruzuna ve (8 Şubat 1913) Şarköy çıkarmasına teşebbüs etmişti. Daha çok Enver Bey’in (Enver Paşa) ısrarıyla yapılan Edirne’yi kurtarma teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Bulgarların 26 Mart 1913’te yaptıkları ani bir hücumla Edirne Bulgarlar tarafından ele geçirildi(Bayur 1991:65).

Yeni çıkan Balkan buhranıyla birlikte 17 Aralık’ta başlamış olan Londra Barış Konferansı, Arnavutluk ve Ege adaları konusu ile Osmanlı Devleti Edirne’yi Bulgarlar’a vermek istememesinden dolayı, görüşmeler bir hayli uzamıştı. Edirne’nin düşmesinden sonra, Yanya’nın Yunanlılara, İşkodra’nın ise Karadağlılara teslim olması, Osmanlı Devletinin barış görüşmelerinde yabancı devletler karşısında gerilemesine sebep olmuştu. Bu gelişmelerden sonra 30 Mayıs 1913’te imzalanan Londra Atlaşmasına göre Osmanlı Devleti, Midye - Enez çizgisinin batısında kalan bütün topraklarını Balkan Devletlerine bırakıyordu. Böylece Edirne Bulgaristan’a

bırakılıyor ve Bulgaristan Kavala ile Dedeğaç arasındaki toprakları alarak Ege Denizi'ne çıkıyordu(Armaoğlu 1999:674).

Londra Antlaşmasıyla, Arnavutluk'un ve Makedonya'nın büyük bir kısmında Türklerin çoğunluğu oluşturduğu dikkate alınmaksızın, «Kuvvet Hakka Ustündür» sözü, bir kez daha gerçekleşmiş oluyordu. Beş yüz seneden beri Türk Devletine bağlanmış olan birçok vilayet; halkın dini ve Osmanlı Devletiyle olan münasebetleri dikkate alınmaksızın merhametsizce devletten koparılıyordu(Kabacalı 1990:28).

Balkan Harbi sonunda Osmanlı İmparatorluğu bütün Rumeli'yi kaybederek doğuya doğru çekilirken batı kıyılarında müstakil fakat yarım ve küçücük bir Arnavutluk doğuyordu. Balkanlardaki İslam dünyası hem ezilmiş hem ikiye bölünmüştü.

3.16.1. Babıali Baskını

Meşrutiyet'in ilanında ve 31 Mart vakasından orduya dayanarak iş başına gelen İttihatçıların Zabitan gurubunun tazyikiyle iktidarı kaybettikten sonra boş durmamış yeniden iş başına gelmek için faaliyetlere girişmişlerdi. Balkan devletleriyle yapılan Londra sulh görüşmelerinin sonuçlanmasına mani olan Edirne ve Adalar meselesinden dolayı "Düvel-i Sitte / Düvel-i Muazzama" denilen altı büyük devletin İstanbul elçileri 17 Ocak günü Babıali'ye müşterek bir nota vererek Edirne'nin Bulgaristan'a bırakılması (Ahmad 1986:186) ve Midye-Enez hattının hudut olarak kabulünü ve adalar meselesinin de (Anadolu emniyeti dikkate alınmak şartıyla kendilerine bırakılmasını istediler(Akşin 1987:222). Bu iki şart kabul edilmediği takdirde harbe devam edilecektir. Fakat ordu mağlup olmuş, bütün Rumeli elden çıkmış ve Bulgar ordusu Çatalca'ya dayanıp İstanbul'u tehdide etmiş olduğu için devletin artık harp edecek durumu kalmamıştı. Halaskar Zabitan, gurubunun baskısı ile İttihat ve Terakki iktidardan devrilmişti(Cemaleddin Efendi 1978:103). Balkan Savaşı'nın ilk bölümü onur kincı bir şekilde son bulmuş, milyonlarca Türk, düşman çizmesi altında ezilmiş, yahut pek acı bir durumda yerlerinden göç etmiş ve perişan olmuşlardı. Tarihimizin en haksız ve feci yenilgisine uğramıştık. Asker içinde bozgunculuk had safhadaydı. Edirne'nin kahraman ve aziz kumandanı Şükrü Paşa, Talat Bey'i yani Paşa'yı Edirne'den adeta

kovmuştur. Talat Bey hatta Selimiye Camii'ni bile gerekirse havaya uçurmayı düşünmekte Anadolu askerine Rumeli'nin kendi vatanları olmadığı için bu bölgede savaşmamaları telkini bile yapılmıştı. Fakat, ne Edirne verilebilir, ne de harb edilebilirdi. Bu durum karşısında “Şuray-ı Ummet” toplanmış mesele uzun uzadıya müzakere edilmiş sonunda Edirne'nin Bulgaristan'a terkini kabul etmeyen hükümet, şehrin bitaraf ve serbest olması” teklifine karar vermişti. Bu konuda hazırlanacak cevabi notanın Düvel-i muazzama elçiliklerine gönderilmiş olduğuna hükmeden İttihatçılar, halkı Kamil Paşa kabinesini Edirne'yi Bulgaristan'a terk etmiş gibi göstermek ve buna istinaden Babıali baskınına milli bir galeyana şekli vermek istemişti. Halbuki hükümet Edirne'nin Bulgaristan'a terkini kabul etmediği gibi, notayı da henüz göndermemişti. İttihat ve Terakki'nin geniş teşkilatı ile yapmakta olduğu menfi propagandayı arttırmış ve hükümete karşı adeta açık olarak mukavemete başlamıştı. Mütareke üzerine Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili olan Nazım Paşa, İttihatçılarla birleşti. Bu partinin ileri gelenlerinden Albay Cemal'i İstanbul Muhafızlığına, Kurmay Yarbey Enver'i X. Kolordu kurmay başkanlığına getirmesi, İstanbul'da bir kısım kuvvetlerin daha İttihatçıların eline geçmesine sebep oldu. Bu sırada da büyük devletlerin elçileri vermiş oldukları notaya cevap verilmesi için hükümeti sıkıştırıyorlardı(Savaş 2000:213).

Baskın hareketinin başında 1908 meşrutiyet hareketinde dağa çıkanlardan “Kahraman-ı Hürriyet” Enver Bey vardı. Fısıltı gazetesi sokağa ve orduya hakim olunca yalanla gerçek arasında fark yok olmuştu. 1913 senesi Ocak ayının 23 Perşembe günü Enver Bey baskın yaptı. Baskında Sadaret Yaveri Nafiz Bey ile Harbiye Nazırı Yaverlerinden Tevfik Bey ve isimleri belli olmayan iki nöbetçi er ve altı kişi hemen orada öldürüldü. Talat ve Enver Bey iç sofaya dalarlarken Nazım Paşa karşılarına çıkar, Enver Bey'e iki gün evvel verdiği yemini hatırlatırken bağırır. “Beni aldattınız. Bana verdiğiniz söz nerede kaldı”. Bir namludan çıkan kurşun Harbiye nazırı Nazım Paşa'yı susturdu, Sadrazam Kamil Paşa zorla istifa ettirilmiş, sıkıyönetim ilan edilerek muhalifler tevkif edilmeye başlanmıştı. Yeni sadrazam Mahmut Şevket Paşa olmuştu. Edirne'yi kurtarmak iddiasıyla Babıali'yi basıp hükümeti ele geçirmiş olan İttihatçılar Kamil Paşa'nın kabul etmediği şartı kabul ederek bütün Rumeli kıtasıyla beraber Edirne'yi düşmana terk etmiş ve Arnavutluk

ile adaların geleceğini de büyük devletlere bırakmıştı(Akşin 1987:222). Balkan Savaşları faciasının bir perdesini teşkil eden Edirne müdafaası, Çatalca ve Gelibolu cephesindeki Türk kuvvetlerinin yükünü hafifletmiş fakat son felaket olmuştu. Bu felakete rağmen Edirne müdafaası Türk askeri tarihinin şanlı bir sahifesini teşkil eder. 30 Mayıs 1913'de Londra'da imzalanan Balkan Barış Antlaşması, "Avrupa Topraklarından Türklüğün kovulmasıydı"(Savaş 2000:2 14).

3.18. Mahmut Şevket Paşa'nın Katli

Talat Bey , Şevket Paşa Kabinesine İçişleri Bakanı olarak girmiş, İttihat ve Terakki ileri gelenleri yeni hükümette vazifeler almışlardı. Zaten hükümet temel gücü ve kaynağı ile bir "İttihat ve Terakki Hükümeti" idi. Balkan Savaşının ikinci safhası başlamıştı. Sıkı yönetim ilan edilmiş, Cemal Bey İttihatçıların istemedikleri şahsiyetlerin bir çoğu tevkif edilmişti. Mahmut Şevket Paşa hükümet başkanı olarak idareyi eline aldıktan sonra, İttihat ve Terakki'nin bütün olaylara karışmasını önlemek için bazı tedbirler almıştı. Orduyu politikadan uzaklaştırmak için zaman zaman sertleşen çarelere baş vurmuş, bir çok subayı İstanbul'dan uzaklaştırmış ve bazılarına da çok sert ihtarlar da bulunmuştu. Sadrazam ile ittihatçılar arasında ki çatışmalar durmadan artıyordu. Diğer taraftan Babıali baskınında öldürülen Harbiye Nazırı Nazım Paşa'ya taraftar olan "Halaskar" zabitlerin intikam hevesleri, Edirne'yi kurtarmak iddiasıyla hükümeti ele geçiren İttihat ve Terakkinin harbi boş yere uzatmasına rağmen Edirne, Yazıya ve Işkodra'nın da yardımsızlık yüzünden teslimine sebep olmaları ve Edirne'yi düşmana terk etmeleri, Nazım Paşa suikastının asıl suçlularının değil de İttihat ve Terakki'ye karşı olanların cezalandırılması muhalifleri harekete geçirirken, bu arada hiç umulmadık bir anda, Mahmut Şevket Paşa 23 Mayıs 1329 günü Çarşı Kapı'da vuruldu(İnal 1982:1880). Mahmut Şevket Paşa'nın ile İstanbul'da büyük bir terör başlamıştı. Ölüm şehirde kol gezmekteydi. Her sabah,şehrin çeşitli yerlerinde üç beş darağacı görülmekte iken bütün bu kargaşa içinde yeni kabine Sait Halim Paşa tarafından kuruldu(Ragıp 2004:47).

3.19.İkinci Balkan Harbi

İkinci Balkan Harbi Bulgaristan'la Romanya, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında oldu. Londra Antlaşması'nın üzerinden daha iki ay bile geçmeden eski müttefikleriyle birbirine girmesi, Rumeli'deki Osmanlı mirasını paylaşamamalarındandı(Bayur 1991:399;Türkgeldi 1987:105). Birinci Balkan harbine girmemiş olan Romanya, Bulgaristan'ın fazla büyümesinden kuşkulandığı ve zaten öteden beri aralarında bir Dobruca meselesi bulunduğu bilindiği, Bulgaristan'ın daha önce Balkan devletleri arasında yapılan paylaşma planına riayet etmemesi, bu savaşın Bulgaristan aleyhine bir gelişme göstermesine yol açmış Londra Barış Konferansı'nda Sırp ve Yunan delegelerinin Osmanlı delegesine imza konusunda acele edilmemesini, Sırp delegesinin Balkan dağlarını Türkiye için tabii sınır kabul ettiklerini söylemesi büyük devletlerin işe karışmasına sebep olmuş ve Silistre'nin Bulgaristan'dan alınıp Romanya'ya verilmesine karar verilmişse de bu karar Romenleri tamamı ile tatmin etmemişti(Bayur 1991:39390-392).

Birinci Balkan harbinin sonlarından itibaren Bulgaristan'la diğer üç Balkan devleti arasında da Makedonya meselesinden dolayı şiddetli bir ihtilaf baş göstermiş ve aralarındaki ittifak anlaşması gereğince Makedonya'nın büyük bir kısmının Bulgaristan'a ait olacağı halde, Sırbistan Makedonya ve Arnavutluk üzerindeki isteklerinden vazgeçmediği gibi(Ulubelen 1982:136), Yunanistan'da bu büyük parçayı Bulgarlara kaptırmak istemediğinden, bu üç devlet (Sırbistan, Karadağ, Yunanistan) Bulgarlara karşı birleşti. Bulgar ordusunun eski müttefiklerine karşı taarruza başlaması, Romanya için kaçınılmaz bir fırsattı. Bükreş hükümeti de Bulgaristan'a harp ilan etti. Sofya'ya doğru ilerlemeye başladı. Balkan blokunu koruyup sürdürmek arzusunda olan Rusya, Sırbistan ve Yunanistan'ın toprak isteklerini azaltmaya gayret sarf etti ise bu teşebbüslerinde başarıya ulaşamadı(Gündağ 1987:105).

Yeni durum Londra Antlaşması'nın şartlarını ortadan kaldırmıştı. Bu antlaşmanın fiilen hükümsüz sayılması gerektiği fikri Türk kamuoyunda ve bilhassa orduda yayılmaya başladı. Edirne'nin kurtarılması fikrinin en ateşli taraftarı da Hurşit Paşa'nın başında bulunduğu X. Kolordunun Kurmay Başkanı olan Kurmay Yarbay Enver Bey'di(Bıyıklıoğlu 1992:67).

Bulgarlar Mayıs ayında, Çatalca hattında büyük bir kuvvet bulundurmalarına rağmen(Ulubelen 1982:135), Londra Barışının imzalanmasından sonra ordularının büyük bir kısmını eski müttefiklerinin cephelerine çekmişti(Duru 1957:55). Bu durumdan faydalanmak isteyen Türk kuvvetleri Edirne üzerine yürümek kararındaydı. Osmanlı Devleti bütün bu kargaşadan istifade ederek menfaatlerini korumak istemesine rağmen Alman ve İngiliz hükümetleri de dahil olmak üzere bütün büyük devletler, Osmanlı Devleti'ne, Midye-Enez hattının batısına geçmemesi için baskı yapıyorlardı. Hatta İngilizler “ Türkler Edirne”yi istirdada kıyam ederlerse düçar olacakları ceza pek şedid olacaktır.Belki İstanbul”u bile kaybedeceklerdir” diyordu(Cemal Paşa 1977:62-63). Bundan dolayı Babıali bu hattın batısına geçilmesinde tereddüt gösteriyordu.

Bölgede bulunan Türk kuvvetleri, önce Marmara Ereğlisine çıkartma yaparak orayı kurtardı. Tekirdağ’ına beş kilometre mesafedeki Çiftlik’ e yapılan çıkarma ile de Albay Naçamık kumandasındaki kuvvetlerle yapılan çarpışmalarda Bulgar Albayının öldürülmesi üzerine bozguna uğrayan Bulgar askerleriyle şehrin sokaklarında yapılan süngü savaşından sonra, Bulgar ordusunun İstanbul’u işgal hazırlığının yığılmak noktası olan Tekirdağ kurtarıldı. Olay İstanbul’da bomba etkisi yaptı. Başkumandan vekili ve Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa bu teşebbüsleri tehlikeli bulduğu için, bu harekatı yapan Eşref Bey’e şu haberi gönderdi. “Hükümetin kabul ettiği sınırı tecavüz etmenin cezası idamdır.”

Londra ve Paris elçilerimiz sakin olunmasını ve beklenilmesini bildirirlerken Sefirimiz Mahmut Muhtar Paşa ile Mina Sefirimiz önce davranılmasını bildiriyorlardı. Neticede Talat ve Enver Bey’lerin baskısıyla Babıali Osmanlı Ordusu’nun Midye-Enez çizgisini geçmesine karar verdi. 23 Temmuz 1913’te Kolordunun Kurmay Başkanı Enver Bey ile birlikte İbrahim Bey emrindeki Süvari Tugayı Edirne’yi işgal etti(Bayur 1991:403; Aydemir 1976:184).

Büyük devletler Edirne’nin tahliyesi için Babıali’yi tehdit etmişlerse de bir netice alamamışlardı. Edirne’nin işgalinden sonra ileri harekate devam edilmiş, geri çekilen Bulgar askerlerinin çekilirken yapacakları tahribat önlenmek istenmişti. Bulgarları takiben Cizr-i Mustafa Paşa istikametine doğru gönderilen akıncı müfrezesi ile daha sonra yardıma gelen “Aşiret Suvari Tugayına” bağlı birlikler

Bulgar topraklarına girmişler, Doğu Trakya'nın ve Edirne'nin, Avrupa Devletlerinin razı olmamasına rağmen kurtarılması İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin siyasi durumunu sağlamlaştır(Duru 1957:55). Balkan harplerinden önce Türklerin olan bu topraklarda yapılan akınlar üzerine Bulgaristan, Babıali ve büyük devletler nezdinde şikayetlerde bulunmuştu(Bayur 1991:70). Bunun üzerine, İngiliz'ler, "Güney Bulgaristan'ın Türkler tarafından işgal tehlikesinin Bulgarlar tarafından büyük devletlere bildirildiğini;Tüklere, Londra Barış Antlaşması içinde kalmaları için baskı yapılması gerektiğini" bildirmişlerdi. 25 Temmuz 1913 günü ise Ruslar, Türk ilerleyişinin durdurulması için Osmanlı hükümetine şiddetli bir nota göndermişti. Bütün bu müdahaleler etkisini göstermekte gecikmedi. Osmanlı hükümeti, Başkomutanlık kanalı ile ileri harekate devam eden birliklere gerekli uyarıda bulunmuştu. Hududa kadar giden Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa, Enver ve Hacı Adil Beylerin emir ve müsaadesiyle, ileri harekate devam etmekte olan bu akıncı müfrezesini Edirne'ye geri çekilmek zorunda bırakmıştı(Türkgeldi 1987:108-109).

Meriç'in batısındaki topraklara alanlar yapan müfrezenin geri çağrılışından sonra, Batı Trakya'da Bulgar çetelerinin zulüm ve baskıları halk üzerinde yoğunlaştı. Yine bu tarihlerde, Balkanlardaki mücadelesinden yenik çıkan Bulgaristan Bükreş Antlaşmasıyla, Balkan Savaşında kazanmış olduğu toprakların büyük bir bölümünü kaybetti. Bükreş Antlaşması gereğince Yunan-Bulgar sınırı Serez ve Drama'nın kuzeyinden geçmekte ve Kavala'nın 30 kilometre kadar doğusunda Mesta-Karasu'nun ağzında Ege Denizine varmaktaydı(Bayur 1991:463). Böylece Yunanistan Güney Makedonya'dan başka, Batı Trakya'nın bir kısmını da elde etmekteydi. Bu antlaşmayla daha önce Rusya'nın önderliğinde kurulmuş olan Balkan bloku da parçalanmış oluyordu. Bükreş Antlaşmasıyla Batı Trakya'nın bir kısmını Bulgarlara tesliminde, mümkün olduğu kadar güçlük çıkarmaya ve Batı Trakya işlerine Osmanlı Devleti'nin de karışmasını sağlamaya çalışıyordu. Bu hareketlerin iki önemli sebebi bulunmaktaydı Biricisi: Batı Trakya'nın Bulgar idaresinde kalması gereken yerlerdeki zulmü ve kötü yönetiminden korumak, İkincisi ise bölge Türklerin elinde kalacak olursa, adı geçen arazinin tamamı veya bir kısmını Türklerin elinden almanın daha kolay olacağı şeklindeydi(Bayur 1991:403).

Ancak, Türk umumi efkarı da Doğu Trakya'nın kurtulmasından sonra yüzde seksen beşi Türk olan Batı Trakya'nın geleceğini düşünmeye başlamıştı. Osmanlı Ordusunun Edirne üzerine yürüyüşü sırasında, Meriç'in batısına geçilemeyeceğine dair dış devletlere bir garanti verilmiş olmasına rağmen Babıali Batı Trakya'daki Bulgar zulüm ve tecavüzünden halkı korumak amacıyla bu bölgeye bazı küçük birlikler gönderilmesi için Avrupa'daki elçilerinden haber bekliyordu(Bıyıklıoğlu 1992:73;Bayur 1991:475).

Edirne'nin kurtarılmasından sonra Bulgar topraklarına girmiş olan Hürşit Paşa Kolordusu emrindeki Akıncı Müfrezesinden 116 kişilik bir çete Ortaköy üzerine gönderildi. Batı Trakya'ya 15 Ağustos 1913 de giren bu akıncı müfrezesi Çeteler Kumandanı Eşref Kuşçubaşı'nın emrindeydi. Müfreze, Ortaköy'de, Papaz köy civarında bulunan bin iki yüz kişilik Bulgar Domuzciyef çetesince vahşice şehit edilmiş 400 Türk'ün cesetleriyle karşılaşınca bu katilleri bulmak için Koşu Kayak üzerine yürüyerek Bulgar çetesini darmadağın etmiş ve çete reisi ile beraber beş subay ve altı kaptan esir edilmişti. Bulgar çetesinden alınan 1200 tüfekte, Koşu Kavak'ta yerli halktan bir milli tabur kurulmuş ve Kamber Ağa isminde bir zat Koşu Kayak hükümet reisi tayin edilmişti. Akıncı müfrezesi ileri hareketına devam ederek Mestanlı ve Kırcaali'yi ele geçirmiş Kırcaali'de Talat Bey'in dayısı Emin Ağa ve Mustafa Bey'in yardımcılarıyla 600 kişilik bir milli birlik meydana getirilmiş, Mestanlı ve Kırcaali'de yerli hükümet reisleri tayin olunmuştu. Böylece Koşukavak, Mestanlı ve Kırcaali kazaları, yalnız "Umum Çeteler Kumandanı" Eşref Bey'in müfrezesi tarafından içiş idare altına alınmıştı(Bıyıklıoğlu 1992:74).

3.19.1. Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nin Kurulması ve Balkanlardan Çekiliş

Enver Bey ile görüşen Eşref Beyin görüşmelerinden sonra Kırcaali'de Dimitriyef çetesini temizleyerek 31 Ağustos 1913 de Gümilcine, Eylül'de İskeçe İşgal olunmuştu. Gümilcine'nin işgalinden sonra "Garbi Trakya Hükümeti Muvakkatesi" kurulmuş ve Hükümet Reisliğine de Müderris Salih Hoca getirilmişti. Süleyman Askeri Bey, Erkanı Harbiye ve Garbi Trakya Hükümet-i icraiye reisi

olarak bütün kuvvet ve yetkiyi elinde bulundurarak “Garbi Trakya Hükümeti Muvakkatesinin” en yetkili kişisi olmuştu(Gündağ 1987:127).

Batı Trakya’da işgal sahasının genişlemesi ve “Garbi Trakya Hükümeti Muvakkatesi”nin kurulması, İstanbul ve Sofya’da telaş ve heyecan uyandırmıştır(Bayur 1991:47). İngiltere’nin Petersburg Büyükelçisi Sir G. Buchanan’ın Dışişleri Bakanı Sir E. Grey’e gönderdiği 19 Ağustos 1913 tarihli telgrafında(Ulubelen 1967:140) “... Türkler Dedeâğaç’a doğru ilerliyorlar. Dikkatli davranmazlarsa kendilerini Ruslarla harp halinde bulabilirler. Avrupa Türklerin Edirne’ye sahip olduğunu kabul etmeli ve sonra Bulgaristan’a yardıma koşmalıdır”. Bu telgraftan da anlaşılacağı üzere Avrupa kamuoyu Edirne’nin Osmanlı Devletinde kalmasına razı olmuştu. Bu durumda artık istenilenin elde edilmiş olduğuna kanaat getiren Babıali büyük devletlerle olan münasebetlerinin daha da gerginleşmesini istememekteydi. Bunun için “Türklerin Dedeâğaç üzerine yürüdükleri haberini yalanlayan Babıali, sınırı geçen birkaç birliğin sırf askeri manevralar için Meriç’i geçtiklerini, her hangi bir işgalin söz konusu olmadığını bildirdi. Babıali Başkumandanlık vasıtasıyla,,Bati Trakya’ya girmiş olanların geri dönmeleri için üçüncü kez emir vermişti(Bayur 1991 :478;Bıyıklıoğlu 1992:78).

Ancak, Batı Trakya’daki kurtarma hareketinin başında bulunanların, buradaki halkı zulüm ve işkence altında bırakmaya gönülleri razı olmamış, Osmanlı Başkumandanlığının kendilerine vermiş olduğu “geri dön” emrini, Osmanlı Devletiyle maddi olanaklarını kesip, “Bağımsız Trakya Geçici Hükümeti”nin bağımsızlıklarını ilan ettiklerini Babıali’ye, Batı Trakya Halkına ve Avrupa Devletlerinin temsilcilerine birer beyanname ile bildirmişlerdir. (Bıyıklıoğlu 1991:27-29).

Diğer taraftan; Bükreş Antlaşması sırasındaki görüşmeler de Yunanlılar ile Bulgarlar arasındaki anlaşmazlıklar dolayısıyla Bulgarlara karşı muhalif bir politika izleyen Yunanlılar 16-29 Eylül 1913 tarihleri arasında cereyan eden Osmanlı-Bulgar barış görüşmeleri esnasında 223 şehir ve limanını” Trakya Hükümetine teslim etmişlerdi(Bıyıklıoğlu 1991 :79;Gündağ 1987:1331).

Yunanlılar Dedeğaç'ı Batı Trakya Geçici Hükümetine teslim ettikten sonra, Batı Trakya Geçici Hükümeti ile temas kurmuşlar ve Mesta-Karasu'yu Batı Trakya-Yunanistan sınırı olarak tanımaya hazır olduklarını, hatta Batı Trakya Türklerine silah ve cephane yardımında bulunabileceklerini bildirmişlerdi. Batı Trakya'nın ve Edirne'nin Ege'ye en yakın bir mahreci ve Avrupa ile temas vasıtası ve önemli bir ticaret limanı olan Dedeğaç'ın, Batı Trakya Hükümeti'nin eline geçmesi, Hükümetin, iktisadi ve mali kaynaklarını artırmıştı(Bıyıklıoğlu 1992:79-80). Osmanlı Hükümeti'nin Batı Trakya'yı boşaltma emrine bir tepki olarak. Eylül 1913 de istiklalini ilan etti. Dedeğaç'ın Türklerin eline geçmesi "Batı Trakya Cumhuriyeti'nde, büyük bir sevinç yaratmıştı. Bu sevincin bir tezahürü olarak, başta Gümülcine sancağı olmak üzere, Batı Trakya'nın her yerine "Batı Trakya Halk Cumhuriyeti'nin özel bayrağı, Osmanlı Devleti bayrağıyla birlikte bütün resmi binalara çekilmişti(Gündağ 1987:135).

Batı Trakya Cumhuriyeti Hükümetini kuranlar maksatlarının ne olduğunu bütün dünya kamuoyuna duyurabilmek amacıyla Resmi Batı Trakya Ajansı ile Türkçe ve Fransızca olarak hazırlanan (independant) Bağımsız-Müstakil adlı bir gazete çıkarmaya çalışmışlar ve Süleyman Askeri Bey tarafından bir milli marş kaleme alınmış, posta pulu, parası dahi bastırılmış hatta bütçesi dahi tanzim edilmişti(Gündağ 1987:135).

Gümülcine, Kırcaali ve Meriç nehrinin batısında kalan Batı Trakya topraklarında, Türk gönüllü kuvvetlerinin başarıları üzerine, büyük devletler, Bulgaristan'ın şikayetler üzerine harekete geçmişlerdi. Osmanlı Hükümeti Batı Trakya konusunda büyük devletlerin isteklerine karşı gelerek, Türk gönüllü kuvvetlerini destekleyecek kadar kendisini güçlü hissetmemesinin yüzünden, Batı Trakya Türk Hükümeti'nin elde etmiş olduğu sınırları muhafazaya niyetli olmadıklarını, 20 Ağustos 1913 de ise bütün Rusya'ya daha sonra da bütün büyük devletlere birer genelge ile açıkça duyurmuştu. Edirne'nin geri kendisine verilmesi için Büyük devletlerin hiç birinden yardım göremeyen Bulgaristan ile Osmanlı Murahhas Heyeti İstanbul'da görüşmelere başladı 29 Eylül 1913 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşmasına göre Osmanlı-Bulgar sınırı çizildi. Böylece; Dimetoka, Karaağaç, Kuleliburgaz, Osmanlılar da kalıyordu. Bunun yanısıra Bulgaristan'ı

Ege'ye çıkaracak tek vasıta olan, Mustafa Paşa Dedeâğaç demir yolunun, Kulelibugaz'dan Mustafa Paşa'ya kadar olan 100 kilometrelik bir bölümü Osmanlılarda kalmıştı. İstanbul Antlaşması elimizde kalmış olan, Meriç'in batısındaki bu 25-30 kilometre genişliğindeki arazi, Birinci Dünya Savaşına girerken Almanların baskısıyla Bulgarlara terk edilmişti(Hakov 475-479).

Bunu takip eden Osmanlı-Yunan antlaşması Atina'da imzalanmıştır. Adalar meselesinin halli Londra antlaşmasının beşinci maddesi gereğince büyük devletlere bırakıldığı için, büyük devletler meseleyi, Balkan harbinden beri adalarımızı işgal altında tutan Yunanlılara ihsan etmişlerdi. Rumeli'yi kaybettiğimizden dolayı Sırbistan'la bir ilişkimiz kalmamış olmakla beraber 14 Mart 1914 tarihinde umumi mahiyette bir antlaşma imzalanmıştı. İttihat ve Terakki Hükümetinin Balkanlar kaybetmesi üzerine; Halil Bey'in reisliği altında 6 Temmuz 1330 (1914) günü toplanan Meclis-i Mebusunda, bütçe ve Sadrazam Mehmet Sait Halim Paşa Kabinesine itimat konusunda geçen müzakerelerden sonra, Balkan Harbi dolayısıyla Rumeli'deki topraklarımızın kaybindan dolayı eski sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Kamil Paşa kabinelerinin Divan-ı Aliye verilmeleri için hararetle görüşmelerde bulunulmuştur(Savaş 2000:223).

Balkan bozgunundan sonra binlerce Türk, maruz kaldığı baskı ve mezalimler sonucu Rumeli'den Anadolu'ya göç edecektir.

3.20. Osmanlı Yenilgisinin Sebepleri

Osmanlı ordusunun Balkan Savaşlarında uğradığı bozgunların sorumlusu olarak pek çok fikir öne sürülmüştür. Öyle ki yenilgiler, Jön Türk devrimiyle Osmanlı hükümetinde söz sahibi olan İttihat ve Terakki liderlerinin tecrübesizliğine; benimsedikleri laik siyasete ve dini temelin zayıflamasına, Hıristiyanların orduya alınmaya başlanmasına; Türkleri Avrupa'dan atmak isteyen Büyük Devletlerin düşmanca tutumuna; Osmanlı ordusunun çöküşüne; bozuk demiryolu ulaşımına; iyi kara yollarının olmayışına; ikmaldeki yetersizliklere; ikinci kalitede görülen "Alman askeri sistemi"nin kabulüne dayandırılmıştı(Macfie 2003:79-80).

Bu Büyük Yenilginin Sorumluları Kimlerdi. Baş sorumluluk herkesten önceBaşkumandan Vekili olan ve olayların boş bir kalıptan ibaret olduğunu

gösterdiği Nazım Paşa'dadır. Zira asker, hatta Abdullah Paşa, günlerce ekmeksiz kalmış, Abdullah Paşa, Daily Telegraph'ın savaş muhabiri Smith Bartlet'in verdiği yiyeceklerle karnını doyurabilmişti. Aynı komutan, Lüleburgaz muharebesi sırasında cepheye ne bir haber gönderebiliyor, ne de bir haber alabiliyordu, zira elinde ne telgraf, ne telefon vardı. Buna rağmen, verdiği buyruklar da yanlış oluyordu. İşte bu koşullardaki askere komuta eden Nazım Paşa'nın akli fikri taarruzdaydı. Daha çarpışmalar başlamadan Nazım Paşa, derhal taarruzla işe girişilmesini düşünmekteydi. Mahmut Şevket'in fikir haline getirdiği Rumeli'de orduyu savaşa hazırlamak için yaptığı savaş, yığınak ve iaşe planlarının Nazım Paşa tarafından ciddiye alınmadığı, hatta sonra İttihat ve Terakkililerin bu planları kasalarında el sürülmemiş durumda buldukları yönünde bilgiler vardır(Bayur 1991:865-879). Askeri ve Harbiye Nazırı olduğu için, siyasal sorumluluk Nazırı Paşa' da olmakla birlikte, onu o mevkiye getiren ve tutan Gazi Muhtar ve Kamil Paşaların da siyasal sorumluluğu söz konusudur. Bu, hükümetin partizanlığının da bir göstergesidir. Savaş ihtimali kesinleşince hükümetin bir ulusal birlik hükümetine dönüşmesi ve İttihat ve Terakkililere elini uzatması gerekirdi. Zira bu, Trablusgarp Savaşı gibi değil, bir çeşit ölüm-kalım savaşıydı. Hükümet, yenilgi halinde dahi buna pek yanaşmamış, Kamil, Selanik gitti, onlar da defolup giderler! diyerek İttihat ve Terakki'nin 'tabansal' gücünü anlayamadığını gösteren bilgisizce (ve tabii partizanca) sözler söylemiştir. Bundan sonra İttihat ve Terakkililerin toplu olarak tutuklanması yoluna gidilmiştir(Akşin 1987:215). Hükümetin en önemli hatalarından biride Selanik üzerinden Sırbistan giden silahlara göz yummasıydı.

Bir başka sorumlu da İttihat ve Terakki'dir. Balkan Savaşı yenilgisinde, Arnavutların ihanetinin ya da isteksiz savaşmalarının önemli rol oynadığı görülür. Arnavutların İttihat ve Terakki iktidarlarından gördükleri muamele düşünüldüğünde, Arnavutların kendi açılarından pek haksız olmadıkları anlaşılır. İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de kalabilmesinde Arnavut desteğinin önemini kavramalı ve akıllı davranarak onlar idare edebilmeliydi. Öte yandan, Arnavutluk yangınına ortam hazırlayan İttihat ve Terakki'nin, bu yangın karşısında Meclisteki ezici çoğunluğuna rağmen iktidarı bırakı vermesi de ayrı bir sorumsuzluk örneğidir. Arnavut hoşnutsuzluğunun sorumlusu İttihat ve Terakki olmakla birlikte, üçüncü

Arnavut ayaklanmasının kışkırtan, Halaskar Zabitan hareketini oluşturan muhalefetin de, bu işleri Trablusgarp Savaşı sırasında ve Osmanlı Devleti gibi çürük bir bünyede yaptığı için ihanet derecesinde sorumluluğu vardı(Akşin 1987:216).

Yenilginin sorumluluğu konusunda İttihat ve Terakki hükümetlerini eleştirmek haklı olur. Hükümet kuvvetini eline alan acemi ittihatçılar işbaşına getirdikleri idare adamlarının toplu bir fikirle hizmet edeceklerine, nifaka düştükleri ve Rumeli'deki muhtelif unsuru iyi idare edeceklerine hükümete hoşnutsuzluk gösterecek ihtişası hareketlerine meydan verdikleri daha doğrusu idareye elverişli olmamaları neticesi Balkan muharebesinin ilanına sebep oldular ve her tarafta ordu kumandanlarının bile anlaşılmasından dolayı Türk ordusunun yenilgiye uğramasıyla Bulgarlar çatalca cephesine kadar dayanmışlardı(Temo 1987:225). Ayrıca yeni askeri teşkilatı düzenleyen ve kabul eden İttihat ve Terakki kabinesinden Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa olduğu gibi, dış siyasette de izlenen muğlak politikayla Balkan birliği daha Hakkı Paşa kabinesi zamanında oluşmuş ve sefirlerimizin —özellikle Viyana sefirimizin— bu mesele hakkında hükümetin dikkatini çekmek için yazdığı tezkereler kayıtsızlıkla karşılanmıştı. Nitekim Trablusgarp Harbi'nden önce de Roma Sefiri Kazım Bey tarafından İtalya'nın askeri hazırlıkları hakkında yapılan ihbarlar ciddiye alınmamış, İtalyanlar tarafından verilen ultimatomdan bir iki gün önce Sadrazam Hakkı Paşa, Meclis kürsüsünde adı geçen hükümetle olan ilişkimizin pek dostane olduğunu söylemiştir. Hatta harp ilanı notasının Hakkı Paşa'ya kumar masasında verildiği bile söylenmiştir. Bundan başka, daha önceden hazırlanan bir plan dahilinde hareket edilerek her cephede savunmaya girişilmesi de doğrudan doğruya İttihat ve Terakki hükümetinin bir eksikliği idi(Kuran 2000:383-384).

Balkan Savaşlarında Osmanlı yenilgisinin diğer bir önemli sebebi de ordunun terhis edilmesi olayıdır. Ordunun oluşması yönetimi değiştirilmiş, fakat yeni düzenleme henüz uygulanmamıştı. Bu sırada iktidarda bulunan Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi, Avrupa'nın bu savaşa izin vermeyeceği kanısıyla eğitim amacıyla silah altına çağrılmış olan kıtalar, yani aşağı yukarı 100 bin kişiyi terhis etmişti. Ancak savaş çıkınca ordu zor durumda kaldı. Bir yandan kıtalar terhis edilirken öte yandan yeni kıtalar silah altına alınıyor ve ne subaylar askerleri, ne de askerler

subayları tanıyordu. Böyle karmakarışık bir ordu ile savaş, Osmanlı için daha başlamadan kaybedilmişti(Kabacalı 1990:24).

Yenilgi nedenlerinin daha derinlemesine bir analizi, 1883-95 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki askeri reformları denetlemekle görevli Alman generali Feldmareşal Von der Goltz tarafından o sırada yazılan bir makalede ve Von der Goltz'un emrinde Osmanlı topçu taburlarının yeniden düzenlenmesiyle uğraşan teğmen Imhoff'un bir yazısında bulunabilir. 1913 yılında Fortnightly Review 'da yayınlanan makalesinde Von Der Goltz, 1908 devrimi ne kadar Osmanlı ordusunun çoğunlukla eğitimsiz Müslümanlardan oluştuğunu söylüyordu. Aslına bakılırsa, Abdülhamit döneminde askerlerinin, bazı zorunlu durumlar hariç, tüfek eğitimi ve talim görmesi yasaktı. Ancak 1908 yılından sonra modern bir ordu yaratma yolunda adımlar atıldı, ama o zaman bile 1909'daki talihsiz isyan süreci kesintiye uğrattı. Sonuç olarak, bir ilerleme sağlanmış olsa da reformlar için ihtiyaç duyulan zaman bulunamamıştı. Savaş, isyan ya da karışıklık nedeniyle kesintiye uğramayacak, uzun bir sükunet dönemi gerekiyordu. Eğitimsiz, ikmalî kötü, donanımı zayıf Osmanlı ordusunun, iyi eğitilmiş, sayıca üstün ordularla savaştığı Balkan Savaşlarında yenilgisi kaçınılmazdı(Macfie 2003:80).

3.21. Savaşın Sonuçları

Birinci Balkan Savaşı 7 ay 22 gün sürmesine rağmen, Türklerin bozgunu ilk üç haftada gerçekleşti ve Kasım ayı içinde gerçekleşti. Savaş sonunda dengeler alt üst oldu. Balkan Savaşlarının üç mağlubu vardı. Türkler, Bulgarlar ve Avusturyalılar. Öte yandan Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ bu savaşlarda yüzölçümlemlerini iki katına çıkardılar(Öztuna 1990:184).

Balkan savaşları, İkinci Meşrutiyet hareketinin, doğurduğu dış gailelerinin son halkası, fakat en şiddetli darbe indiren halkası olmuştur. Bu da sadece Osmanlı Devleti üzerinde yaptığı etkilerle kalmayıp, Balkanlar'daki rekabet ve çatışmaları şiddetlendirmek ve I. Dünya Savaş ateşlenmesine gayet müsait bir zemin hazırlamak suretiyle, İmparatorluğu sonunu getirmiştir(Armaoğlu 1999:694).

Bundan sonra Osmanlı ile bir sınırı kalmayan ve kazandığı zafer sarhoşluğuna kendini kaptıran Sırbistan, kendine yeni büyüme alanı olarak

Avusturya'yı seçti. Bunun en önemli neticesi Bosna- Hersek'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdının bir Sırp anarşisti tarafından öldürülmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması oldu. Dolayısıyla bu mağlubiyet Balkan Savaşı sonrası ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde, bu üç ülkenin aynı ittifak içinde bir araya gelmeleri neticesini doğurdu. Böylece İngiltere ile Rusya'nın araya koydukları küçük devletçiklerle Balkanlar kontrol altında tutma ve denetleme umutları suya düştü. Bu karmaşıklıklar ve oturmamış kuvvet dengeleri içindeki Balkanlarda, bir Sırp-Avusturya savaşı kapıda olduğu gibi Yunanlılar ile Türklerin arasındaki Ege Adalarının statüsü ve muhacirlerden kaynaklanan gerginlikler de bir Türk-Yunan savaşı beklentisini vermekteydi(Ağanoğlu 2001:59).

Çok geçmeden Osmanlı Devleti'nde İttihat ve Terakki duruma tamamen hakim olacak ve Osmanlı Devleti Balkan Harbi'nin bitişinden tam bir yıl sonra, 12 Kasım 1914'te savaşa sürükleyecektir(Aydemir 1986:422).

Balkan Harbi sonunda artık Osmanlılık düşüncesi de son bulmuştu. Rumeli'deki savaşın ve mezalimlerin halkın hafızasında acı intibalar bırakması, Türk milliyetçiliğinin İttihat ve Terakki önderliğinde hızla yayılmasını sağlamıştır. Balkan Harbi'nin diğer savaşlara nazaran halkı daha fazla etkilemesinin sebepleri yaralıların ve muhacirlerin akın akın İstanbul'a gelmesi, gazetelerin günü gününe savaş ve mezalim haberleri vermesiydi. Balkan Harbi'nden önce Türk milliyetçiliğini ön plana çıkaran Türk Derneği Mecmuası, Türk Yurdu, Halka Doğru gibi yayınlar görülmüş ise de bu dernek ve yayınlar sadece aydınların ilgi alanında kalmışlardı. Anadolu Müslüman'dı. Türk kimliğini oluşturacak ortak paydaya sahip olsa dahi bunun bilincinde değildi. Balkan Harbinden sonra milliyetçilik Müslüman-Türk unsur arasında giderek yeşerdi ve kitleleşti. İttihatçıların en büyük gayreti bir ulus yaratmak olmuştu(Ağanoğlu 2001:60).

Balkanlardaki yeni durum Avrupa siyasetinde de önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Rusya Balkanlardaki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Almanya Küçük Asya'daki çıkarlarını koruyabilmek amacıyla, Osmanlı Devletini Balkanlarda desteklemeye başlamıştı(BOA., HR. SYS.,no. 202/35)

3.22. 1912 Arnavutluk İsyanı ve Arnavutluk'un Bağımsızlığını İlan Etmesi

Balkan Savaşları devam ederken, Arnavutlar da yeniden başkaldırıyordu(Castellan 1995:390). Yurtdışındaki Arnavutlar da, Makedonya ve Arnavutluk'un bağımsızlığı için Bulgar Makedon komitesi ile işbirliğine girmişlerdi. Bu gelişmeler üzerine Meclis-i Vükelaca Malisörler hakkında alınan kararların uygulamaya konulması görüşü ağır basmaya başlamıştır. Hükümet Malisörleri kontrol altında tutmak için ileri gelenlerinden bazılarını maaş bağlamayı uygun görmüştü. Fakat bu tür basit tedbirlere bel bağlanamayacağı açıktı. Kendisine maaş bağlanan Sokol Bachi Osmanlı aleyhine faaliyetlerini sürdürmüş ve sonucunda maaşı kesilmişti. Müslüman ve Hıristiyan Arnavut kabileleri; silahla idari otonomi elde etmek üzere Mart ayında birleşmişlerdi. Daha Şubat ayı sonunda, Simon Doda adlı biri, Arnavutluk'ta ihtilal yapmak için Ragoza'ya gelerek gönüllü kaydetmeye başlamış ve Rumeli ahalisini isyana teşvik etmişti ile Malisörler yeniden harekete geçmeleri ile başlamış, Haziran ayında da Müslüman Arnavutlar ayaklanmışlardı(Çelik 2004:446).

Arnavutluk'taki bu son ihtilalin çıkmasının önemli nedenleri arasında, Malisörlerin isyanı ve hükümetin onlarla anlaşarak Çeşitli imtiyazlar vermeye mecbur olmasıydı. Bu durum Arnavutların büyük umutlara kapılmalarına yol açmış, Halaskaran'ın Çabaları ile Osmanlı ordusunun bir kısmının hükümete muhalif bir konum alması ihtilalin yayılmasına sebep olmuştur. İsyanın çıkışında Arnavutluk'ta yapılan gaflet ve zulümlerin etkisi vardır. Ayrıca Nüfus saymak, silah ve vergi toplamak gibi uygulamalar Arnavutluk'ta isyanlara yol açmıştı(Çelik 2004:447-448).

Mart ve Nisan aylarında Kosova'da ayaklanmalar başlamıştı. Huzursuzluğun merkezi ise Debre'dir. Buradaki Müslümanlar vergi nedeniyle ayaklanmışlardır. Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey idaresindeki ıslahat komisyonu, Üsküp'ten İşkodra'ya kadar olan bölgeleri ancak silah zoruyla temizleyebilmişlerdir. Mayıs ayında Yakova, İpek ve Priştine'de Arnavut isyanı ciddi boyutlara ulaşmıştı. 20 Mayıs'ta Junik köyünde Bayram Curri, Rıza Bey ve İsa Bolatin liderliğinde birkaç bin Arnavut ve eski mebuslardan Hasan Priştine ve Necip Draga toplanmışlar ve İttihatçı hükümeti bir darbe ile düşürmeyi kararlaştırmışlar. Eski Arnavut mebusları siyasi yollarla deviremedikleri İttihat ve Terakki iktidarını, 1908'de Abdülhamit'e

yaptıkları gibi silah zoruyla devirmeyi amaçlamışlardır. Seçilmelerine engel olarak İttihat ve Terakki'nin meşrutiyetten saptığını, istibdada yöneldiğini iddia eden bu Arnavut liderleri ayaklanmada başrolü oynamışlardır. Bu Arnavut liderleri hazırladıkları bir beyannameyi büyük devletlerin konsoloslarına vermişlerdir. Bu beyannameyi imzalayanlar arasında Vulçetrinli Hasan (Hasan Priştine). Yakovalı Bayram Sor (Curr), Prizrenli Yanya gibi önemli Arnavut liderleri vardır. Beynamede Arnavutların meşruiyete yaptıkları hizmet, gösterdikleri sadakatin kamuoyu tarafından iyi bilindiğini, Arnavutların Halifelik ve Osmanlılığa bağlı olduklarını belirtmelerine rağmen isyan nedenleri şu şekilde açıklamışlardı; Bildiride Jön Türk Hükümetinin ana yasa değişikliği ısrarı, "irticaa doğru bir adım" olarak yorumlanmaktadır(Çelik 2004:449).

İş başındaki hükümetin Kanun-i Esasiye aykırı hareket ettiğini, seçimlere müdahale ettiğini, bu seçimlerde akla hayale gelmedik birçok aykırılıklar yapıldığını, yapılanlan irticaya doğru bir adım olarak gördüklerini, bu politikaların memleketi çöküşe doğru sürükleyeceğini düşündükleri için gerçek meşrutiyetin kurulmasını sağlamak amacı ile ayaklandıklarını belirtmişlerdi. Hasan Priştine, Ne Draga, Bayram Curri (bu üçü eski ittihatçılardandı), Yakovalı Rıza Bey Kryezui, İsa Bolatin önceki yıl kaleme alınmış olan 'Kırmızı Kitap'taki taleplere dayanarak 12 maddelik bir program hazırlayarak İstanbul'a göndermişlerdir. Arnavutların, hükümete gönderdiği 12 maddeden oluşan talepleri şunlardır(Çelik 2004:450);

1. Arnavut vilayetlerinde, Arnavut dil ve yazısının serbestçe kullanılması.
2. Arnavut milliyetinin resmen tanınması ve Osmanlı Devleti'ndeki diğer milletlere şimdiye kadar tanınan imtiyazların
3. Arnavut gelenek ve göreneklerinin kabul edilmesi
4. Seçimlerin serbest olması ve seçim bölgelerinin etnik birliğe göre tespit edilmesi.
5. İdarenin merkezîyetçilikten çıkarılması Adem-i merkezîyet usulünün kabul edilmesi
6. Memurların Arnavutça'yı konuşma mecburiyetinin getirilmesi
7. Osmanlı memurlarının çalışmalarını denetleyecek genel müfettişin tayin edilmesi

8. Arnavut vilayetlerinde, Arnavutça'nın resmi dil olması.
9. Askerlik hizmetlerinin Arnavutluk 'ta yapılması
10. Alkol, tütün vergi ve gümrükleriyle posta, telgraf idaresi gelirleri dışındakilerin, Arnavutluk'taki endüstri ve tarım da kullanılması.
11. Arnavut vilayetlerine genel toplantılarına tertip edilmesi
12. Ayaklanma sırasında ortaya çıkan zararların tazmini

Arnavutların istekleri bir yıl öncekinden farklı değildi. Arnavutlar özerklik konusunda ısrarlarına devam etmekteydiler. Buna karşılık Osmanlı makamları bu talepler karşısında Arnavutları çok daha fazla kışkırtacak bir tutum ile isyancı liderlerin eşlerini tutuklayıp gözaltına almışlar, bu da isyanın genişlemesine yol açmıştır. Arnavut ayaklanması çok kısa süre içerisinde Arnavutluk'un birçok bölgesine yayılmış ve Kuzey Arnavutluk'taki isyancıların sayısı 15-20 bin kişiye ulaşmıştır. İşkodra'da Hıristiyan ve Müslüman gönüllü toplayan bir komite kurulmuştur(Çelik 2004:451).

Haziran ayı sonuna kadar ayaklanma, Mirdita bölgesi, Tiran ve İşkodra'yı da içeren Arnavutluk'un büyük kısmı ile Kosova'nın çoğu yerine yayılmıştı. Ayrıca, ordudaki Arnavut subay ve erler ordudan firar etmeye başlamıştı. Debre ilçesinden firar eden Arnavut subay ve erleri 'Siyah Cemiyet' (Kara Cemiyet) ve 'Merkez Komitesi' gibi adlar altında faaliyete geçmişlerdir(Çelik 2004:45 1).

Manastır Arnavut Milli Komitesi de Arnavut subay ve askerleri arasında yaptığı yoğun propaganda sonucunda bir çok Arnavut subay ve askerinin saf değiştirmesini sağlamıştı. Manastır'daki Arnavut asıllı subaylar bazı erleri de ikna ederek ordudan firar etmelerini sağlamışlardı. Arnavut subaylarının Arnavut ulusal akınının sevk ve idare eden liderlerle birlikte hareket ettikleri Ayaklanan bu subay ve erleri Debre'de 'Siyah (Kara) Cemiyeti 'Merkez Komitesi adları altında faaliyete geçmişlerdi. 22-23 Haziran gecesinde 30 subay ve 400 asker birliklerini terk etmişlerdir. Bunlar arasında yer alan Tayyar Bey, Güney Arnavutluk'taki ayaklanmanın liderliğini üstlenmişti. Ayrıca Muhafaza-i Vatan adlı gizli servise ait Türk subayları da, İttihatçılara olan düşmanlıklar nedeni ile Arnavutlarla ittifak kurmuşlardı(Çelik 2004:452).

Hükümet tarafından isyancıların Manastır'a dönmelerini sağlamak asilerin lideri Tayyar Bey görüşmeleri için bir heyet-i mahsusa görevlendirmiş, bu heyetin Tayyar Bey ve isyancıların taleplerini kabul etmeye yanaşmam üzerine, Tayyar Bey görüşmeyi kesmiş ve Arnavut liderleri ile görüşmek üzere Görice'ye gitmiştir. Görice'de yapılan görüşmeler sonunda İttihat ve Terakki hükümetine karşı başlatılan isyan hareketine devam edilmesi kararlaştırılmıştı(Çelik 2004:452).

Arnavutluk'taki durumun gün geçtikçe kötüleştiği ve hükümetin bunu önlemekte başarısız olduğu bir dönemde, olayın yalnız Arnavutluk sorunu olmadığı, genel siyasi bir hoşnutsuzluğun mevcut olduğu ve subaylar arasında bu memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak gizli bir cemiyetin kurulmuştu. Ortaya çıkan "Halaskaran Zabitan" Hareketi İttihat ve Terakki yönetimini iyice zor duruma düşürmüştü. Temmuz ayı başında etkinliğini ortaya koyan bu askeri muhalefet isyancı Arnavut subayları gibi, seçimlerin Kanun-i Esasi'ye uygun olarak yeniden yapılmasını, ayrıca Kamil Paşa liderliğinde yeni bir hükümet kurulmasını istemişti(Çelik 2004:453).

Hükümet Arnavutluk'taki olayları yatıştırmak için bazı önlemler almış ve bazı kararları da uygulama koymuştu. Bunların başında, Arnavutluk'un bazı yerlerinde vergilerin hafifletilmesi gibi bir önlem gelmekteydi ki, hükümet bu sayede isyancıların en azından bir kısmını faaliyetlerinden vazgeçirebileceğini ummuştu. Fakat bu düşüncesinin doğru olmadığını zamanla anlayacaktı. Çünkü Arnavutlar artık bağımsızlık istiyorlardı(Çelik 2004:453).

Manastır Arnavut Milli Komitesinin de Arnavut subay ve askerleri arasında yaptığı yoğun propaganda sonucunda bir çok Arnavut subay ve askerinin saf değiştirmesini sağlamıştı. Manastır'daki Arnavut asıllı subaylar bazı erleri de ikna ederek ordudan firar etmelerini sağlamışlardı. Arnavut subaylarının Arnavut ulusal akımının sevk ve idare eden liderlerle birlikte hareket ettikleri ayaklanan bu subay ve erleri Debre'de 'Siyah (Kara) Cemiyeti 'Merkez Komitesi adları altında faaliyete geçmişlerdi. 22-23 Haziran gecesinde 30 subay ve 400 asker birliklerini terk etmişlerdir. Bunlar arasında yer alan Tayyar Bey, Güney Arnavutluk'taki ayaklanmanın liderliğini üstlenmişti. Ayrıca Muhafaza-i Vatan adlı gizli servise ait

Türk subayları da, İttihatçılara olan düşmanlıklar nedeni ile Arnavutlarla ittifak kurmuşlardı(Çelik 2004:452).

Hükümet tarafından isyancıların Manastır'a dönmelerini sağlamak için asilerin lideri Tayyar Bey görüşmeleri için bir heyet-i mahsusa görevlendirmiş, bu heyetin Tayyar Bey ve isyancıların taleplerini kabul etmeye yanaşmaması üzerine, Tayyar Bey görüşmeyi kesmiş ve Arnavut liderleri ile görüşmek üzere Görice'ye gitmiştir. Görice'de yapılan görüşmeler sonunda İttihat ve Terakki hükümetine karşı başlatılan isyan hareketine devam edilmesi kararlaştırılmıştı(Çelik 2004:452).

Arnavutluk'taki durumun gün geçtikçe kötüleştiği ve hükümetin bunu önlemekte başarısız olduğu bir dönemde, olayın yalnız Arnavutluk sorunu olmadığı, genel siyasi bir hoşnutsuzluğun mevcut olduğu ve subaylar arasında bu memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak gizli bir cemiyet kurulmuştu. Ortaya çıkan "Halaskaran Zabitan" Hareketi İttihat ve Terakki yönetimini iyice zor duruma düşürmüştü. Temmuz ayı başında etkinliğini ortaya koyan bu askeri muhalefet isyancı Arnavut subayları gibi, seçimlerin Kanun-i Esasi'ye uygun olarak yeniden yapılmasını, ayrıca Kamil Paşa liderliğinde yeni bir hükümet kurulmasını istemişti(Çelik 2004:453).

Hükümet Arnavutluk'taki olayları yatıştırmak için bazı önlemler almış ve bazı kararları da uygulama koymuştu. Bunların başında, Arnavutluk'un bazı yerlerinde vergilerin hafifletilmesi gibi bir önlem gelmekteydi ki, hükümet bu sayede isyancıların en azından bir kısmını faaliyetlerinden vazgeçirebileceğini ummuştu. Fakat bu düşüncesinin doğru olmadığını zamanla anlayacaktı. Çünkü Arnavutlar artık bağımsızlık istiyorlardı(Çelik 2004:453).

Arnavut liderleri, Haziran ayı sonunda Üsküp'te toplanarak, icraatlarından dolayı tepki duydukları İttihatçı hükümetten ayrılma mücadelesine girişmişlerdir. 2 Temmuz günü, muhalefet gazetelerinden 'Mücadele-i Milliye' adlı gazete, Üsküp'te Hasan Priştine'nin, Arnavutların şundaki mücadelelerini Jön Türkler üzerinde yoğunlaştırmak istediklerini, otonomi taleplerinden uzak duracaklarını ihtiva eden açıklamalarını yayınlamıştı. Ayrıca, İttihatçı hükümetin devam etmesi halinde bağımsız idare için mücadelelerini sürdürecekleri uyarısında bulunulmuştu.

Meclisteki Arnavut mebusları, Arnavut ayaklanmasının zulme karşı ayaklanma olarak vasıflandırmışlar ve meşruluğunu savunmuşlardı(Çelik 2004:455).

Temmuz ayında, isyanın önemli ölçüde yayılmış ve bazı şehirler (Priştine, Mitroviçe, Vulçetirin, Firzovik) Arnavut isyancılarının kontrolüne geçmişti(Çelik 2004:455). İsyan hızla yayılmış; Temmuz 1912'ye gelindiğinde Arnavut bölgelerinin tamamı isyan halindeydi(Castellan 1995:390). İsyanın büyümesi üzerine 17 Temmuz 1912'de Said Paşa kabinesi istifa etmiştir. 21 Temmuzda, Gazi Muhtar Paşa kabinesi kurulmuştu. Böylece muhalifler istedikleri hedefe ulaşmışlar ve İttihat ve Terakki Cemiyetini'ni iktidardan düşürmüşlerdi. Yeni kabinenin programında genel seçimlerde memurların kanuna aykırı müdahale ve muamelatının tahkik edileceği ve elde edilecek sonuca göre kanunun gereğini yerine getirecekleri, ordu ve memurların siyaset ile ilgilerinin kesilmesi için tedbirler alacakları vurgulanmaktaydı. Hükümet bu çerçevede, hemen Arnavut liderler ile temasa geçmiştir. Hükümette Kamil Paşa'nın ve Ferit Paşa'nın olması (Dahiliye Nazırı), Arnavut isteklerini kabul etmeye eğilimli olmaları, Arnavut isyancılar Osmanlı'ya değil, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı olduklarını düşünmeleri Hükümet ile Arnavutlar arasında kolay bir işbirliği yapılabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştı. Yeni Osmanlı yönetimi askeri tedbirlerle işi halledemeyeceğini anlamıştı(Çelik 2004:455-456).

Osmanlı Hükümeti, Arnavutların şikayetlerini araştırmak üzere mebuslardan bir heyet komisyon kurmaya karar vermiş, Mareşal İbrahim Paşa başkanlığında oluşturulan komisyonun olumlu temaları sonucunda Arnavutlar uzlaşma görüşmelerine oturmayı kabul etmişlerdi. Hükümet Arnavutluk'ta kapsamlı bir ıslahat yapılması fikrinde olduğunu göstermek amacıyla isyancılara karşı mümkün olduğunca uzlaşmacı bir yaklaşım içine girmiştir. Hükümetin Asilerle pazarlık eder noktaya gelmekten çekinmemesi ise isyancı Arnavut liderlerini cesaretlendirmiştir. Hükümetin gönderdiği heyet Priştine'ye geldiği zaman bölgenin ileri gelenleri Arnavutluk'ta yapılmasını istedikleri ıslahatı içeren 14 maddelik bir muhtırayı bu heyete takdim etmişlerdir. Bu istekler, daha öncesinde isyancı Arnavut liderlerinin istekleri ile büyük ölçüde örtüşmekteydi. Bölgenin özelliği dikkate alınarak kanunu'nun uygulanması, önceki sadrazamlar Hakkı ve Sait Paşaların Divan-ı Aliye sevkleri gibi konular da gündeme alınmıştır. Kosava bölgesinde yayılan isyan

sırasında binlerce silahlı Arnavut'un Priştine'de toplandığı, Prizren'de de durumun farklı olmadığı, Prizren'e giden yolların Arnavutlar tarafından işgal edildiği, hatta mutasarrıf Hasan Beyi öldürmek istedikleri için adı geçen kişinin güvenli bir yere kaçmak zorunda kaldığı belirtilmektedir. Arnavutluk'a gönderilecek komisyonun nasıl bir etki yaratacağını belli olmadığını, ancak bu komisyonun Arnavutluk'taki mevcut durumun daha öncekilere hiç benzemediğini ve eğer Arnavutların talepleri dikkate alınmazsa olağanüstü bir tehlike haline geleceğini kavraması gerektiği uyarısında bulunulmaktaydı. Arnavut isyancı liderlerinin isyanı oldukça iyi hazırladıkları anlaşılmaktaydı(Çelik 2004:458).

Güney Arnavutluk'ta da Arnavut çetelerinin Arnavut beyleri tarafından sevk edildiğini ve özellikle Primedi, Görice, Tepe ve Kolonya taraflarında etkili olduğu belirtilmektedir. Skrapari'de toplanan isyancılar ise 23 Temmuz'da Sultana; Arnavut milletinin varlığının kabul edilmesi, müstakil idare kurulması, özel bir Arnavut jandarması tesisi, Arnavutça'nın resmi ve eğitim dili olarak kabulü gibi talepler ihtiva eden bir muhtıra göndermişlerdir. Güney Arnavutluk'taki bazı şehirler bu talepleri desteklediklerini ilan etmişlerdir. Osmanlı yönetimi, Çetine'deki elçiliğine gönderdiği yazıda, Arnavut liderlerinden Derviş Hima, İsmail Kemal gibi kişilerin Arnavutluk otonomisini sağlamak amacıyla Çetine'de büyük bir toplantı yapacaklarını, ilgili zevatın gözetiminde tutulması gerektiğini bildirmiştir. 27 Temmuz'da Arnavutlarla görüşmek üzere bir heyet Priştine'ye gelmiş, isyancılar heyetten Meclisin derhal feshedilmesini istemişlerdir. 3 Ağustos'ta Arnavut liderler tekrar Priştine'de toplanmışlardı. Bu toplantıda, Arnavut isyancıların, hedeflerinde bir birlik olmadığı belirtilmiş ve iki farklı görüş ortaya çıkmıştı. Bu görüşlerden biri, otonomi talebinde ısrar edilmesini savunurken diğeri ise yapılacak reformlarla yetinilmesi görüşü idi(Çelik 2004:458).

Artan baskılar karşısında hükümet 5 Ağustos'ta meclisi feshetmek zorunda kalmıştır. Bundan cesaret alan Arnavutlar isteklerini arttırmayı , kararlaştırmışlardır. Hasan Priştine'nin, 14 maddelik program şunları içermekteydi. Buna göre, Arnavutça eğitim yapan yeni okulların açılması, Arnavut eyaletlerinde Arnavutça'nın resmi dil olarak okutulması, Osmanlı memurlarının Arnavutça'yı, Arnavut gelenek ve göreneklerini bilmeleri, askerlik hizmetlerinin Arnavutluk ve Makedonya'da

yapılması, müsadere edilen silahların iadesi, İslam'a gelenek ve davranışların muhafazası, medreselerin kredilerle desteklenmesi, zirai ve teknik okulların açılması, resmi daire binalarının inşası, isyancıların genel affı, Hakkı Paşa ve Said Paşa hükümetlerinin yargılanması için mahkeme kurulması talep ediliyordu(Çelik 2004:459).

Bu isteklerine yanıt alamayan Arnavutlar, 15 Ağustos'ta çatışma olmaksızın Üsküp'ü işgal etmişlerdir. Üsküp'te İsa Bola Bayram Curri ve Hasan Priştine liderliğinde yaklaşık 30 bin Arnavut isyancı bulunuyordu. Hükümete göre, bu talepler arasında otonomiye ait herhangi bir madde bulunmamaktadır. Arnavut talepleri makul bulunmuş Meclis-i Umumi'de kabul edilmiştir. Meclis-i Vükela'da da görüşülmüş, silahların iadesi ve önceki iki hükümetin yargılanması dışındaki istekler kabul edilmiştir. Bunun üzerine Hasan Priştine, hükümetin verdiği bu hakları kabul ederek, taraftarlarına Üsküp'ü terk etmelerini bildirmiş ve 20 Ağustos'ta isyancıların büyük çoğunluğu şehri boşaltmıştı. Hasan Priştine, Orta ve Güney Arnavutluk'a çektiği telgraflarla, hükümetin Arnavut taleplerini yerine getirdiğini, bu nedenle artık mücadeleyi sürdürmelerine gerek kalmadığını bildirmiştir(Çelik 2004:459).

Verilen tavizlere rağmen Arnavutluk'ta ayaklanmalar sona ermiş, fakat Eylül ayında yeniden çeşitli hareketlenmeler görülmeye başlanmıştır. Arnavut ayaklanmaları, muhtariyet ile neticelenmiş daha bunun uygulamasına geçilemeden Balkanlarda yeni gelişmeler yaşanmaya başlanmıştı (Heinzellmann 2004:38; Çelik 2004:460-461).

I. Balkan Savaşı işleri zorlaştırmıştı; çünkü Osmanlılara saldırılar Arnavutların bulunduğu topraklarda da gerçekleşti(Castellann 1995:390). Savaş sırasında Arnavutluk, kuzey ve güneyden iki Balkan Devleti tarafından ciddi bir baskı altına alınmıştı. Kuzeyde Sırp, güneyde Yunanlılar Arnavutluk üzerindeki tarihi emellerini gerçekleştirmek için yoğun bir çaba içine girmişlerdi(Çelik 2004:487). Sırp, Kosova'dan Prizren'e, isyancıların elindeki Üsküp'e kadar ilerlediler. Arnavutlar, Novi Pazar sancağı üzerinden Karadağlılar'ın İşkodra gölünün kenarına gelmelerine ve şehri fethetmelerine yardım ettiler, daha sonra Karadağ, İskender Bey'in bşkenti Korice'yı, Tiran, Durrës, Elbasan yani İşkombi

nehriye kadar bütün Kuzey Arnavutluk'u işgal ettiler. Yunanlılar güneyden gelerek, Epir ve başkenti Yanya'yı (barınma) ele geçirdiler Kastro (Gjirokaster) ve Avlonya (Viora) önlerine vardılar(Castellan 1995:390).

Ekim 1912'de Üsküp'te toplanan aşiret liderleri, müttefikler ve Osmanlılar arasındaki savaşa katılmamaya karar vermişlerdi, ama yine de özellikle de Sırplarla çarpışmaya mecbur kaldılar. O zaman İstanbul'da bulunan İsmail Kemal harekete geçmenin zamanı geldiğini anladı. Viyana'ya gitti ve orada, Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'la, İngiltere ve İtalya büyükelçileriyle görüştü. Daha sonra bir grup vatanseverle birlikte Trieste üzerinden Durres'e gitti. Burada Arnavutluk'un ileri gelenlerinin katılmasıyla genişleyen grup, Avlonya limanına vardı. Şehrin önlerine Yunan ordusunun karargah kurduğu sıralarda, 28 Kasım 1912'de, üç mezhebin seksen üç delegesinden oluşan bir kurul toplandı: "Ulusal Meclis" adı verilen bu kurul İsmail Kemal'in girişimiyle Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etti. Aynı zamanda yedi Müslüman ve Hıristiyan milletvekilinden oluşan bir hükümet kurarak yeni bir devleti İstanbul'a ve diğer devletlere tebliğ etmekle sorumlu olduğunu açıkladı (Castellan 1995:390). 16 Aralıkta Londra'da toplanan elçiler konferansı da bu bağımsızlığı onayladı(Armaoğlu 1999:673).

Şansölyelikler bu kararları duymamazlıktan geldikleri için, dışarıda hiç bilinmeyen Avlonya kararları yürürlüğe giremedi. Ülkede de durum daha iyi değildi; çünkü toprakların büyük bir bölümü yabancı ordular tarafından işgal edilmişti. Vlorra hükümetinin (Arnavut tarihindeki terim) otoritesi, Avlonya, Berat ve Lushnj üçgeniyle sınırlanmıştı; çünkü beyliklerle aşiret reisleri, Myzeqe'nin küçük limanında toplanmış Avrupalı giyimli bu önemli kişileri küçümsüyorlardı(Castellan 1995:391).

Buna rağmen, Aralık 1912'den beri I. Balkan Savaşı'na hakemlik etmek için Londra'da bulunan devletler, bölüşülecek Osmanlı topraklarının ortasında bulunan Arnavutluk sorunundan sıyrılamıyorlardı. İsmail Kemal Londra'ya gitti. Dışişleri Sekreteri E. Cirey'in başkanlığında toplanan Büyükelçiler Konferansı, Balkanlarda himayelerinde bulunan bir Arnavutluk isteyen İmparatorluğu ve İtalya ile Sırpların hırslarını destekleyip, Arnavut milliyetçiliğinin Viyana'nın icadı olduğunu savunan Rusya ve Fransa arasında ikiye bölünmüştü. Uzman projeleri askeri çatışmalara

rağmen birbirini izledi ve Mayıs 1913'te, Londra Barış Konferansı'nda Osmanlılara Midye-Enez hattının batısındaki toprakların terk edilmesi zorla kabul ettirilince, diplomatlar, Makedonya'nın dışındaki bütün toprakların kaderini belirlemek zorunda kaldılar. 29 Temmuz 1913'te, tarafsız, kalıtsal, egemen ve büyük güçlerin garantisi altında bir prenslik" oluşturulmasına karar verdiler. Bu, Vlora'nın zor bir doğumdan sonra uluslararası platformda vaftiz edilmesi idi. Geriye yeni devleti organize etmek kalıyordu. Bunu yedi üyeden altısı büyük güçlerin temsilcisi, biri Arnavut'tan oluşan 4 komisyon üstlendi; ilk önce mevcut otoriteler, yani Vlora hükümeti dağıtılmalıydı. Romen ve Bulgarları örnek alarak organik yönetmelikler, sonra Makedonya'yı örnek alarak, düzede sağlamak için bir jandarma kuvveti oluşturulmalıydı. 19. yüzyılda adet haline geldiği gibi devlet başkanı, güçlü devletlerin seçtiği bir prens olacaktı.(Castellan 1995:391-392).

Sınırlara gelince; iki komisyon Londra Antlaşması kararlarına uyarak bunları çizmekle yükümlüydü: Sırbistan'a, Orta Makedonya'dan başka, Kosova ve Kara Orman yöresi Debre'ye kadar olan bölge Karadağ'a, İpek ve Daravica (Djakovica); Yunanistan'a ,Yanya ve bütün Epir'dir. Böylece Arnavut prensliği kuzeyde İşkodra gölünden Prokletijlere kadar olan bölge ve güneyde ise Butrint ve Koritza (Korça)dan oluşuyordu. Bu sıralar Osmanlıların Balkanlar'daki yaşayan bir buçuk milyon Arnavut'tan sekiz yüz bini prenslikte toplanmıştı. Bundan sonra, Karadağ'ın İşkodra'yı boşaltmayı kabul etmesi için büyük devletlerin bir deniz operasyonu tatbikatı yapması gerekti; bu arada Yunanlılar Koritza ve Argyro Kastro üzerindeki baskılarını sürdürüyordu. Aslında sınır problemleri 1925'e kadar sürdü ve izleri Arnavut milliyetçi akımlarının doğmasına neden oldu(Castellann 1995:392).

Osmanlı Devleti, Arnavutluk'un bağımsızlığını 30 Mayıs 1913'te Londra Sulh Konferansı'nda tanımıştır(Kocabaş 2000:194). 1913 yılının Ağustos ayında son Osmanlı birlikleri de ülkeyi terk ettiler. Balkanlarda önemli bir toprak parçası İttihatçıların yaptığı hatalar yüzünden kaybedilmiş oluyordu(Castellann 1995:392).

Balkan savaşları, Türk ve Arnavutlar arasında Balkan felaketi olarak adlandırılmış, her iki ulus da bundan olumsuz şekilde etkilenmiştir. Arnavutların yaşadığı toprakların neredeyse yarısı, on binlerce Türk ve Arnavut göçmen

durumuna düşürülmüş ve ana yurt olarak kabul ettikleri Osmanlı topraklarına sığınmışlardı(Dündar 2002:100-112).

3.21. Balkanlar'dan Türk Göçleri ve İttihat ve Terakki'nin İskan Siyaseti

3.21.1. Göçün Sebepleri

Şüphesiz göç durup dururken meydana gelen bir olgu değildir. İnsanların bütün kurulu düzenlerini bozup iç veya dış göçlere kalkışmaları bir takım sebepler dahilinde gerçekleşmektedir. Etnik farklılıklardan dolayı bir ayırma tabii tutulup baskı, zulüm görme ve en korkuncu sistematik bir şekilde, etnik soykırıma tabii tutulma, din farklılığından kaynaklanan baskı ve zulümler, bir de ekonomik şartlardan dolayı hayatı sürdüren şartların zorlaşması gibi faktörler, göçün meydana gelmesini sağlayan sebeplerin en önemlileridir. Balkan Harbi ve sonrasında bu saydığımız etkenlerin birçok yerde tümünün birden görülmesi üzerine 20. yy. Avrupa tarihinin en önemli göç süreçlerinden birisi de başlamış oluyordu(Ağanoğlu 2001:61).

Balkanlardan göçün en önemli sebebi Rusya ve onun Panslavist akımı şemsiyesi altındaki Hıristiyan Balkan devletlerindeki Türk düşmanlığı taassubudur. Bu noktada Türklerin Balkanları terk etmesinin sebepleri arasında, Mustafa Kemal Atatürk'ün 23 Eylül 1923'de Hakimiyet-i Milliye gazetesine verdiği demeç ilgi çekicidir(Ağanoğlu 2001:61):

“Asırlardan beri düşmanlarımız Avrupa kavimleri arasında Türklere karşı kin ve husumet fikirleri telkin etmişlerdir. Batı zihniyetine yerleşmiş bu fikirler hususi bir zihniyet meydana getirmiştir. Avrupa 'da Türk'ün her türlü terakkiye hasım bir adam olduğu, manen ve fikren gelişime gayri müsait bir adam olduğu zannedilmemelidir.”

3.21.1.1 Sivillere Uygulanan Mezalim

Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında yaşanan zulümler 19. ve 20. yy. tarihindeki en önemli dramlardan biridir. Dünya tarihinde emsali az görülen bu

zulümler Osmanlı'nın Balkanlardan geri çekilme süreciyle başlamış ve maalesef günümüze kadar devam etmiştir Tabii ki bu geri çekilmenin sonucunda yerleşik Müslüman nüfusa katliam yapıldığından göç kaçınılmaz olmaktadır. Göçün en önemli sebebi Türklere ve Müslümanlara uygulanan mezalimdir(Bıyıklıoğlu 1992:92). Bu mezalimleri örneklerle inceleyelim.

Balkanlardaki “Yunan mezalimi” 1821 Yunan ayaklanmasıyla başlar. Yunan ayaklanmasının kendine özgü niteliği, Müslümanların etnik temizliğe tabi tutulması ve sürülmesi olaylarının ilki olmasıdır. Böylece bu ayaklanma Osmanlı'ya karşı girişilen ulusal ayaklanmalarda izlenen bir model de oluşturmuştu(Ağanoğlu 2001 63-64).

Yunan ayaklanması Balkanlarda daha sonraki ayaklanmalar için bir model ortaya koydu. Milli bağımsızlığı sağlamak uğruna bölgeleri Türk nüfusundan arındırma politikası; 1877 1912-13 ve 1919-23 savaşlarında yeniden kendini gösterdi. Oysa Osmanlılar böyle yapmayı Hıristiyanların eskiden yaşadıkları yerlerde kalmasına katlandılar. Hıristiyanlara çoğu zaman iyi davrandılar, bazen de kötü davrandılar ama onların varlıklarını sürdürmelerine ve dillerini, geleneklerini ve dinlerini korumalarına izin verdiler. Eğer 15. yüzyıl Türkleri böyle hoşgörülü olmasa idiler, 19. yüzyıl Türkleri kendi yerlerinde yurtlarında yaşamayı sürdürüyor olabilirlerdi(McCarthy 1995:11-13).

Balkan Harbi'nde Yunan mezalimi akıl almaz boyutlara ulaşmıştı. Bu konuda Yanya'da bulunan bir Rum eczacının yaptıkları dehşet vericidir(Ağanoğlu 2001:65): *“Her gece sekiz-on Türk Osmanlı kızını ağlata ağlata soymak, oynatmak, tehditle işkenceler ile onları meyus 'etmek.., oğullarına ne kadar neşeli bir zafer gururu bahşediyor. Yanya düştüğü zaman müşterilerimin kapılarını çalıp onları himaye etmek istediğimi belirtince, beni Osmanlı dostu bildikleri için mücevher, para ve aileleriyle evime geldiler. Bunlardan erkek olan 7 kişiyi su kuyusuna yuvarladım. Üç ihtiyar kadını boğazladılar. Şimdi en müstesna 9 metrese sahibim. Biri yüzbaşı hanımıydı ve hamileydi. Çırılçıplak soyunmak ve oynamak istemediği için tekmeledim, çocuğunu düşürdü. Bu uğursuz Türk yavrusunu yumurta kırar gibi ezdim Diğer Türk kadınlarıyla mücevherlerinin yerini göstermek şartıyla ırzlarına*

tecavüz etmemek üzere bir anlaşma yaptım. Bütün mücevherler geldikten sonra anlaşmayı bozdum...”

Bir Selanikli dükkan sahibi olan ve daha sonra Yunan ordusunda yedek subaylık yapan Yunanlının hatıra defterinde anlattıkları da etnik soykırımın boyutlarını akıl almaz derecelere çıkarmaktadır. Günümüzdeki en tehlikeli savaş çeşitlerinden biri olarak görülen biyolojik savaş taktikleri daha o zamanda Türklere uygulanmıştı(Ağanoğlu 2001:66)

“Çocuklar kadınlar süngülerimizin parıltısını görünce derhal haçı öperek Hıristiyan oluyorlar, Mutaassıp Türklerin kafalarını kasaturalarımızla vücutlarından ayırıyoruz ... Uğursuz birer numune olan minare ve camiler derhal dinamitlerle havaya uçuruluyor.... Alman gazeteciler yüzünden Türk esirleri aşikare boğazlayamıyoruz. Ama bir doktor ile yeni bir usul bulduk, Şişelerle dizanteri, tifo mikrop kültürlerini bakkallara dağıttık. Müslüman müşterilerinin aldığı şeylere hemen bir iki damla katıyor. Hastalık alametleri başladığında havaliyi kordon altına alıyoruz ne konsolos ne de gazeteci giremiyor, Bundan sonra kuvvetli zehirleri ilaç diye veriyoruz. Kıvrana kıvrana telef oluyorlar. Türk çocuklarına şeker satarken kolera mikrobu-bulaştırıyoruz hemen ölüyorlar.... Türkleri katlederken kurtulanlar bir camiye sığındılar ve süngüleri kapadılar Caminin dört tarafına gaz dökerek ateşleyince ikinci bir eğlenceye tesadüf etnik çıkanlar derhal süngüleniyordu Kadınların saçlarından tutuşunca pervane gibi nasıl dansettiğini görmeli. Hele Türklerin vücudu tutuştuktan sonra mısır kızartırken hasıl olan çatırdılardan daha müthiş sadalar çıkarıyor...”

Bulgar Mezalimi. Balkan kavimleri içinde, hem 1877-78 hem de 1912’de yaptıkları mezalim açısından Bulgarları kimse geçemez. Bu tarihlerde mezalimden bahseden yerli ve yabancı kaynaklarda en çok geçen Bulgar zulmüdür. 93 Harbi’nde Bulgarların en büyük yardımcısı ve teşvikçisi ise Ruslardı(Ağanoğlu 200:67).

Balkan Harbi’nde de Bulgarlar Ruslardan öğrendikleri zulüm tekniklerini geliştirerek uyguladılar. Çatalca’ya kadar ilerleyen Bulgar orduları ve onlarla hareket eden Bulgar komitecileri Trakya’da ve ayrıca Makedonya’da katliamlar yapmışlardı. Bu katliamda ölenlerin sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte Anap adlı Macar

gazetesinin 7 Şubat 1913 tarihli sayısında yayınlanan rapora göre sadece Makedonya'da 60.000 Arnavut, 40.000 Türk kılıçtan geçirilmişti. Doğu ve Batı Trakya'da da en az o kadar Türk ve Müslüman öldürülmüş olabileceği düşünülerek toplam 200.000 Müslüman ve Türk'ün sadece Bulgarlarca öldürüldüğü tahmin edilebilir. Çünkü Bulgar orduları Trakya'da nüfus oranı açısından Türklerin çok yoğun oldukları bölgeleri çiğneyip geçmişlerdi ve harp hukuku kurallarına uymamışlardı(Ağanoğlu 2001:69).

Balkan Harbi'ni yakından izleyen bir gazeteci olan Leon Troçki, yazılarında diğer Balkan kavimlerinin yaptığı zulümler gibi Bulgarların yaptıklarını da kıyasıyla eleştirmiştir. Bulgarlarca yapılan kısımların varlığını Avrupa'ya anlatma yönünde gazetecilere uygulanan yasağı ve yapılan mezalimleri de eleştirmiştir. Troçki, savaşın en başında Rodop mıntikasındaki Bulgar kuvvetlerinin tamamen sivil halktan oluşan bir Pomak köyünü top ateşiyle tamamen yok ettiğini, Dimetoka'da bir süvari bölüğünün silahsız sivil halkı nehir içine sürükleyip yaban ördeği aylar gibi öldürdüklerini yazmaktadır. Casusların hakkından gelmek bahanesiyle Tırnova ve Kırcaali yörelerinde Bulgarların karşılaştıkları Türklerin yollarda elleri arkadan bağlanarak, boğazlarının boyun kemiklerine kadar kesildiği, çocukların yaşlı Türk kadın ve erkeklerin kafalarına aldıkları darbelerle evlerinin yanında öldürüldükleri de yine bu yazıda belirtilmekteydi(Ağanoğlu 2001:70)

Balkan Harbi esnasında Bulgarlar, önce kendi topraklarında yaşayan Müslümanları, daha sonra ele geçirdikleri Makedonya, Batı Trakya ve Doğu Trakya'da yaşayan yerleşik Müslümanları ve buralara sığınan muhacirleri fırsat buldukça planlı bir şekilde katletmişlerdi(Ağanoğlu 2001:71).

Bulgarların Trakya'da yaptıkları zulümlere örnek olması açısından Fransız yazarı Pierre Loti Edirne'nin geri alınmasını ve gördüklerini Daily Telegraph gazetesine çektiği bir telgrafta şöyle anlatıyordu(Kocabaş 1986:292-293):

“Bulgarların Trakya'da yaptıkları, bana anlatılanları ve hatta tasavvur edebildiklerimi gölgede bırakıyor. Hıristiyan kurtarıcılar birkaç ay içinde bu kadar tahribatı yapmak için kim bilir nasıl bir vahşi hırsla çalışmışlardır. Bulgarların istilasından evvel Trakya ovalarının nüfusça kalabalık ve müreffeh hayatına malik

bir vilayet olduğu malumdur. Fakat bugün hiçbir şey yok Beni Edirne 'ye götüren otomobilde hiçbir insan yüzü görmeden kilometrelerce yol aldık Yalnız orada burada iskeletler, taş yığınları göze çarpıyor. Bu viranelere yaklaştıkça enkaz arasından ürkek yüzlü bir zavallı meydana çıkıyor. Mesela Havsa 'da cami ve minaresi yıkılmış, mezarlar dahi açılarak kirletilmiş, köyün binden fazla ahalisinden yalnız kırkı kurtulmuştu”

Yapılan bu katliamların neticesi tüm Avrupa yer aldığı gibi Türkiye’de de yoğun tepkiyle karşılanıyordu. İkdam gazetesinin 15-16 Ağustos 1913 tarihli nüshalarında yapılan katliamlara dair belgeler yayınladıktan sonra haberin sonuna konulan bir özetle söylenenler katliamın boyutlarını ortaya koymaktadır. Buna göre Kırcaali kazasının 6 köyünde 570 hanede oturan 3430 nüfusun çoluk çocuğu da dahil olmak üzere tamamı katledilmişti. Eğridere kazasının Gülümülüne’ye hicret edemeyen kısmında kalan 11 köyde 1490 hanenin tamamı yakılmış ve bir tek kişi kalmamacasına 7600 kişi katledilmişti. Diğer köylerden 1970 ev yakılmış ve göç etmeyi başaramayan 1880 kişi feci surette katledilmişti. Gümülüne’nin 85 köyden oluşan Şeyhuma ve 25 köyden oluşan kirlili nahiyesinin tamamı Türk olduğundan bütün bu köyler yakılmış ve tahrip edilmiş ahalisi istiladan önce göç ettiğinden kurtulmuştu. Arda havzasının kuzey batı istikametindeki Eğridere’nin Hotaşlı nahiyesi ile Kırcaali’nin Şahinler ve Çamdere mevkileri istilaya uğramamıştı. Bunun sebebi ise 15-16.000 nüfustan oluşan ahalisinin elinde 2000’i aşkın silah ve bolca cephane bulunmasıydı(Halaçoğlu 1995:35-36)

Öte yandan Osmanlı Hükümetleri de kendilerine gelen ve tamamen sivillere karşı icra edilen mezalim ve katliam haberleri karşısında çaresizlik içinde kıvranıyordu. Devlet bizzat savaşın içinde olduğundan katliama uğrayanları koruyamamış ve destek olamamıştı. Bunun yanında Almanya gibi dost ülkelerin konsoloslukları aracılığıyla bir şeyler yapmaya çalışıyorlardı. Bulgarlar ile savaşı bitirmek üzere İmzalanan İstanbul döneminde bile Balkanlardaki Bulgar vahşeti devam ediyordu(Ağanoğlu 2001:76).

Bu olaylara paralel olarak İskeçe’ de Bulgarlar ele geçirdikleri kişileri parça parça etmişler, Kumanova ile Üsküp arasında ise 3000 kişiyi katletmişlerdir. Selanik’teki tarafsız devlet konsoloslarından alınan bilgiye göre 20.000 kişi

acımasızca katledilmiştir. Razlık'ta toplanan muhacirler de Bulgar katliamına uğramışlar ve canlarını kurtaranlar Almanya hükümeti aracılığıyla oradan aldırılmaları için Osmanlı Hükümeti'ne başvurmuşlardı. Hükümet de çaresizlik içinde Almanya Selanik Konsolosluğu'ndan yardım istemiş gelen cevapta demiryolu ve diğer ulaşım imkanlarının güvenli olmadığından bahisle, savaş bitimine kadar bu zavallı insanların Türkiye'ye gelmeleri mümkün olamamıştır(Halaçoğlu 1995:77).

Müslüman muhacirlerin önemli toplanma merkezlerinden biri olan Selanik'te muhacirlerin ihtiyaçlarını buradaki Selanik Heyet-i İslamiyesi ve buradaki İslam cemaatinin başkanı Müftü Ahmed oğlu Hilmi Efendi karşılamaya çalışıyorlardı. Selanik Heyet-i İslamiyesi'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 3 Ekim 1913 tarihli yazışmada Bulgaristan ile imzalanan barış anlaşmasının gazetelerde görüldüğü belirtildikten sonra Usturumca, Osmaniye, Çarova, Peç, Menlik, Cuma-i Bala, Nevrekop, Razlık ve Robçoz kazaları ahalisinden birçok muhacirin dağlarda, kasaba ve şehirlerde perişan bir biçimde kaldıkları haber verilmişti. Bunların içinden sadece durumu çok kötü olan 5- 6 bin nüfusa, günlük yüzer dirhem ekmek Selanik Cemaat-i İslamiyesi'nce dağıtılmaktaysa da kışın yaklaşması sebebiyle bunlara kapalı mekan bulunamadığı gibi bütün bir sene ekmek dağıtmanın da mümkün olmadığı belirtilmişti. Oysa ki Bulgaristan ile yapılan anlaşma maddelerinde Bulgaristan'a kalan mahallerde İslam hukukunun ve ahalinin her türlü saldırıya karşı güvenliklerinin sağlanacağı söylenmekte olduğundan bu muhacirlerin memleketlerine döndürülmesi hususunda Bulgaristan nezdinde çalışmalar yapılması istenmişti(Ağanoğlu 2001:77).

Barış zamanında bile yaptıkları anlaşma şartlarına uymayıp, katliam yapılmasına göz yuman Bulgarların savaş esnasında yaptıkları mezalimin derecesinin büyüklüğü de böylece tahmin edilebilir. Bu yapılan mezalim ve diğer baskı ve zulümler neticesi göç olayı kaçınılmaz duruma gelmekteydi. Bulgarların yaptıkları mezalimin en korkunç boyutlarından biri de sistematik şekilde kadın ve kızlara uygulanan tecavüzler idi. Selanik havalisindeki bütün köylerde anne ve babalarının önlerinde bütün kadın ve kızların iffetleri komitacılar tarafından kirletildi ve daha sonra çoğu öldürüldü. Bazı yerlerde sadece 13 yaşına kadar olan kızlara tecavüz edildi(Ağanoğlu 2001:79)

Sırp, Karadağ Mezalimi. Sırp lar Üsküp'teki 2000, Prizren civarında 5000 Arnavut'u toptan katletmişlerdi. Ayrıca Sırp ordusunun yolu üzerinde Arnavut köyleri yakılıp yağmalanmaktan kurtulamıyordu (Ağanoğlu 2001:82).

Balkan Harbi'nde Sırp ların yanında acımasızlıkları ve vahşilikleriyle tanınan Karadağlıların da zulümleri olmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşiv belgelerinde, bir hayır kurumu temsilcisi olan Bayan Durham 21 Temmuz 1913 tarihli mektubun da Karadağlıların zulümlerini şöyle anlatmaktadır(McCarthy 1995:122):

“Arnavutluk'u istila eden Karadağlı askerler görünüşe bakılırsa yolları üzerindeki her şeyi yakıp yıktılar, Müslüman köylerinin yanı sıra Katolik köyleri de yakılıp yıkıldı... Ordular canlı kalabilmiş insanlar için gerekli olan her şeyi gerçek anlamda yok ediyordu. Onbinlerce kişi İşkodra 'da ve diğer kentlerde sığınmacı oldu. Kıyımdan geçirilerek öldürülmeyip de canlı kalanların bu esirgenişi aç kalarak yavaş yavaş daha korkunç bir ölümle ölmek idi.”

Balkan Harbinde Makedonya'daki katliamlara Bulgar, Yunan ve Sırp çeteleriyle birlikte Makedon çetelerinin de katıldığı bilinmektedir. Ayrıca bu katliamdan sadece Türkler değil Makedonya'da yaşayan diğer Müslüman kavimler olan Arnavut , Boşnak, Torbeş ve Pomaklarında katliamdan geçirildiği ve bunların sayısının yüzbin civarında olduğu belirtilmektedir(Ağanoğlu 2001:82).

3.21.2. Dini Sebepler

Balkan Harbi esnasında gerçekleşen göçlerin en önemli sebeplerinden biride dini baskılardır. Rumeli'yi kendi arasında paylaşan Balkan Devletleri kazandıkları topraklardaki Hıristiyan unsurları kendi kiliselerine çalışıyorlardı. Hıristiyan unsurların çoğu Ortodoks mezhebine tabi olsalar bile, Bulgarların ele geçirdikleri topraklardaki Rum kiliseleri Bulgar Eksarhlığı'na, Yunanlılarının ya da Sırp ların yerlerdeki kiliseleri ise Yunan/Sırp Ortodoks kiliselerine bağlanmaya zorlanıyordu(Ağanoğlu 2001:85).

Bulgarlar ise aldıkları birçok yerlerde Müslüman Türkleri ve Pomakları din değiştirmeye zorluyorlardı. Balkanları ve Arda nehri havzasında yaşayan Pomakların yaşadığı bölgelere gelen Bulgarlar önce imam, muhtar ve eşrafi öldürdükten camileri

kiliseye çevirip papazlar yerleştirmişler ve Hıristiyanlığı kabul etmemekte direnenlerin tırnaklarını, dişlerini sökmüşler, bazılarının ağız ve burunlarını ve hatta akıl almaz başka işkencelerle öldürmüşlerdi(Halaçoğlu 1995:87).

3.21.3. Ekonomik Sebepler

Göçü teşvik eden en önemli sebeplerden biri de normal düzeydeki bir çiftçinin bile hayatını sürdürecektir ekonomik şartların ortadan kalkmasıdır. Balkanlı müttefiklerin ele geçirdikleri topraklardaki Müslüman ve Türk nüfusu etnik arındırılması için kullandığı taktiklerden biri de, insanların evlerini tarlalarını yakıp yıkma, ürünlerini ve hayvanlarını gasp ile her türlü mezalime ve zorluğa rağmen direnen köylülerin göç etmekten başka çıkar yol bırakmamasıydı(Ağanoğlu 2001:90).

3.21.4.Yapılan Mezalimlerin ve Göçün Bilançosu

Balkan Savaşından önce Rumeli’de Müslümanların nüfusu 2.315.293 kişidir. Fakat Balkan Savaşı sonrası farklı yıllarda yapılmış Yunan , Bulgar ve Sırp kaynaklarında Müslüman nüfusa bakıldığında 870.114 kişi olduğu görülmektedir. Aradaki fark 1.445.179 kişidir böylece toplam nüfusun % 62’si eksilmiş olmaktadır(Ağanoğlu 2001:94).

Bunun ne kadarının göç ne kadarı katliam sonucu öldürüldüğünü kesin sayılarla bilmek imkansız ise de, Justin McCarthy’nin yapmış olduğu demografik analiz metotlarıyla, yaklaşık bir neticeye varılabilmektedir. Bu metoda göre 1 .445 kişiden Türkiye’ye göç edenlerin sayısı olan 812.771 kişi (413.922 kişi 1912-1920 tarihleri:, arasında Türkiye’ye göç etmiş, 398.849 kişi de 1921-1926’da Türk-Yunan Mübadele Anlaşmasına göre Türkiye’ye gönderilmiştir), çıkarılınca Balkan Harbi esnasında katliam sonucu öldürülen Müslümanların sayısı 632.408 kişi olarak çıkmaktadır. Bu sayı zapt edilmiş Osmanlı Rumenlisi’nin toplam nüfusunun %27’sine tekabül etmektedir(McCarthy 1995:181-192).

İttihat ve Terakki’nin önde gelenlerinden Bahriye Nazırı Cemal Paşa’nın anılarında Balkan harbi neticesinde Sırp, Yunan ve Bulgarlar tarafından çoğunluğu

kadın, çocuk olmak üzere katledilenlerin sayısının 500.000 civarında olduğunu belirtmektedir(Ağanoğlu 2001:94).

Netice olarak Balkan Harbi sonrasında Osmanlı Avrupası, Müslüman nüfusundan 632.408 kişinin sistematik bir şekilde katledildiği, 812.271 kişinin 1912-1926 yılları arasında Rumeli'den Türkiye'ye göç etmek mecburiyetinde bırakıldığı ortaya çıkmaktadır ki, bu veriler etnik soykırımın en önemli delilleridir(Ağanoğlu2001 :94).

24 Mart 1918 tarihli Meclis-i Ayan toplantısında dönemin Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyyesi Müdürü Hamdi Bey, II. Meşrutiyet'e kadar gelen muhacir nüfusunun tespit edilemediğini söylüyor ancak 1293'ten beri tetkik ettiğimiz kayda göre göre 554.870 muhacir olduğunu anlıyoruz” diyordu. Meşrutiyetten ve Balkan Harbi'nden sonra gelenleri ise 450.000 olarak tespit ettiklerini belirtiyordu(Dündar 2002:57).

3.21.5. İttihat ve Terakki'nin İskan Siyaseti

Rumeli'den göç eden Müslüman tebaa arasında yer alan en önemli üç unsur Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklardır. Gerek ırk gerekse kültürel açıdan çok farklı lisan, örf ve adetlere sahip bu etnik grupları birbirine bağlayan en önemli ortak payda İslam dinidir. Osmanlı Devleti ise millet sistemi ile yönetildiğinden bu insanlar nüfus sayımlarında II. Abdülhamit' in İslam Birliği siyaseti kapsamında Müslümanları bir arada tutarak güçlendirme maksadıyla Müslüman olarak kaydediliyordu. Böyle olmasına rağmen devlet gelen Müslüman unsurları yerleştirmede farklı iskan siyasetleri takip etmiştir.Mesela Türk unsurun çoğunlukla İzmir, Edirne, Adana ve Karesi'ye yerleştirilmiştir(Ağanoğlu 2001:108).

Hükümet iskan politikasında Türk nüfusun azaldığı yerleri takviye etmeyi de düşünmekteydi. Bunlardan 1800'lü yıllardan Birinci Dünya Savaşı'na kadar işgallere uğraması ve askeri hareket merkezi olmasından dolayı Edirne Vilayeti en önde geleniydi. Bu konuda Başkumandanlıktan Sadarete hitaben yazılan bir tahriratta(Halaçoğlu 1995:116): *“Bu havalide Müslüman Türkler her ne kadar çoğunluğu oluşturmaktaysa da, bunlar her muharebede göç ederek gittikçe azalmaktadır. Buna karşılık ikinci derecede çoğunluğu teşkil eden Rumların nüfusu*

gittikçe artmaktadır. Bu duruma mahal bırakmamak için Makedonya ve Trakya'nın diğer kısımlarından göç etmekte olan ahalinin keşif suretiyle buralarda iskan için her sancak dahilinde mülkiye ve askeriyeden bir komisyon teşkil edilerek vilayet dahilinde nerelere ne kadar göçmen iskanının araştırılmasına çalışılması..." istenmektedir. Bu tedbirler ile bölgede Müslüman unsurun gittikçe artarak, herhangi bir seferberlikte Anadolu'ya muhtaç olmadan, buradaki kolorduların kendi mıntıklarındaki ikmalini yaparak düşmana karşı koyacağı ve böylece zaman kazanılacağı görüşü de savunulmuştur(Ağanoğlu 2001:109).

Gelibolu Yarımadası, Ayvalık, Edremit gibi yerler buralarda Rum nüfusun yoğun olması sebebiyle nüfus dengesi açısından devletin çok önem verdiği yerlerin başında geliyordu. Gelibolu yarımadası, Ayvalık, Edremit gibi Müslümanlar lehine sağlanması maksadıyla gelecek muhacirlerin öncelikli olarak bu yerlerde iskan edilmesine dikkat edilmesi isteniyordu(Ağanoğlu 2001:110)

Yine takip edilen yerleştirme politikası gereği Türk muhacirler Marmara Denizi sahillerine Rumlardan tahliye olan köylere yerleştirilmiştir. Devlet bazen de belli bölgelerden Türk dahi olsalar muhacir kabul etmemiştir. Bunlar arasında Batı Trakya en önde gelen bölgedir. Hükümetin henüz Batı Trakya'nın geri alınabileceği ümidini kaybetmemesi sebebiyle buradaki Türk çoğunluğun varlığının devam etmesi açısından böyle bir karara varmış olması kuvvetli bir ihtimaldi(Ağanoğlu 2001:111).

İttihat ve Terakki Hükümetleri Anadolu ve Trakya'da Türk nüfusu takviye etmek istedikleri zamanlarda, "celp" yöntemine de başvuruyordu. Yani sınırlar dışında yaşayan Türk ve Müslümanlar oranı çekip alınarak Memalik-i Osmaniye'ye getiriliyordu. Bu konuda 31 Ağustos 1913 tarihinde Gümülcine, Koşukavak ve Ahıçelel Pomaklar'ın Hıristiyanlaştırmaktan kurtarılmaları için Edirne'ye nakli ve iskanlar konusu olmuştu(Dündar 2002:71-72).

Devlet Arnavut muhacirlere karşı uyguladığı iskan siyasetinde bir takım tedbirlere başvurmuş bazı şehirlere iskanını yasaklamış Boşnak muhacirlerin yerleştirilme esnasında dağıtılarak iskan edilmek görmüştür. Böylelikle bu unsurların kısa zamanda Türk örf ve adetlerine kolaylıkla uymalarını sağlamaya çalışmıştır (Ağanoğlu 2001:112).

Arnavut muhacirle İzmit'e oradan iç Anadolu ve doğu taraflarına sevk ve dağıtım için Ankara ve Konya'da bir araya getirdiler ve daha sonra; Adana, Ankara, Bafra, Bursa, Diyarbakır, Ereğli, Konya, Maraş, Sivas gibi yerlere gönderildiler(Dündar 2002: 121).

II. Balkan Savaşı sonunda gelen Boşnak muhacirler ise , Arnavutlar gibi Anadolu'nun iç ve doğu bölgelerine sevk ve iskan ediliyorlardı(Dündar 2002:14). Ancak hükümet Boşnak muhacirleri iskan ederken Arnavutlarda olduğu gibi çok ihtiyatlı davranmamış Arnavutlar'a uyguladığı gibi kısa zamanda lisan ve adetlere uyum göstermelerini ön planda tutmuştu(Ağanoğlu 200) :116).

Bunların yanında İttihat ve Terakki hükümetlerinin Rumeli'den gelen çingenerin iskanında da dönem dönem değişen politikalar uyguladığı görülmektedir. Balkanlardan sürülen çingenerler arasında Müslüman olanlar kabul edilmiş, gayr-i Müslim olanların ise sınırdan geçişine izin verilmemişti. Bunların yanında Rumeli'den gelenlerin dışında İttihat ve Terakki'nin Arap, Gürcü, Laz, Çerkez, Kürt, Müslüman esirler ve Ermenilere de ayrı ayrı iskan siyaseti uyguladığı bilinmektedir(Ağanoğlu 2001:118; Dündar2001:127).

Ayrıca Bulgaristan'la 9 Ekim 1913'te yapılan mübadele antlaşması sonunda48.570 Müslüman Türkiye'den ise 46.764 Bulgar mübadele edilmiştir(Ağanoğlu 2001: 122).

Balkanlar, Osmanlı'nın toprak yitirmeye başladığı ilk coğrafyadır. Üstelik imparatorluğun yüzünü Batı'ya döndüğü, kaybedilmesi özel anlam taşıyan bir coğrafyadır. Rumenlinin kaybı, Osmanlı'nın devletli sınıfında olsun, Genç Osmanlılar ve Jön Türk hareketinde olsun, devletin bekası kaygısı tayin edici bir travma etkisi meydana getirmiştir. Osmanlı'nın çözülmesinde bir bölümü 400-500 yıldır yerleşik bulunan Müslüman toplulukların kitleler halinde Anadolu'ya göç etmek zorunda kalması bu travmayı ağırlaştırmış ve olay devletli bir kaygıdan, popüler kitlesel bir kaygıya dönüşmüştür. Kaybedilen Rumeli'den göç eden Müslüman-Türk toplulukların beka kaygısı millileştirmede taşıyıcı bir işlev gördüğü söylenebilir. Ayrıca Balkanların kaybı İttihat ve Terakki içinde Osmanlılık görüşünün de sonu olmuştur. Bu bağlamda, Türk milliyetçiliği, Balkanlar tecrübesine

Osmanlıcılığın Balkanlarda gördüğü ihanete bir tepki hareketi olarak güç kazanmış ve yaygınlaşmıştır. Balkanlarda bulunan gayr-i Müslim unsurların devletleşmeleri, Batı'nın himayesinde gerçekleştirilmiştir. Ancak bu olay Osmanlı politik düşüncesinde, bir tarafla yüzyıllarca bir arada yaşanan tebaanın, provakasyona gelerek ihanet etmesi diğer tarafla bütün dünya güçlerinin Batı'nın ve Panslavist Rusya'nın Osmanlı'yı çökertmek için komplo kurması olarak algılanmıştır. Balkanların kaybedilişini sistemli ihanet ve komploya bağlayan bu bakış açısı Türk Milli kimliğinin oluşması sürecini de hızlandırmıştır. Yine Türk Milliyetçiliğinin gelişmesinde Balkan (Sırp, Bulgar, Makedon, Yunan) milliyetçiliklerinin etnik-kültürel kimlik inşa pratikleri, ideolojik söylemleri ve militan-radikal eylemciliklerinden etkilenmiştir(Ağanoğlu 2001:119).

Bu gelişmeler İttihat ve Terakki önderlerinin Anadolu'daki gayr-i Müslim unsuru tasfiye sürecinde en önemli amillerden olmuştur(Ağanoğlu 2001:120). İttihat ve Terakki'nin gerçekleştirdiği sevk ve iskanlar, Anadolu'nun bugünkü etnik ve dinsel dağılım ve karışımının ana belirleyicisi olacaktır. 1913-1918 yılları arası gerçekleşen göç hareketleri, gerek nüfus çokluğu ve gerek coğrafi bakımından Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemi olaylarındakinden daha büyük öneme sahipti. Yaşayan etnik gruplar dikkate alındığında bu tarihler arasında genel bir hesaplama, 17,5 milyonluk Osmanlı nüfusunun üçte biri yer değiştirmiştir(Dündar 2002:250-251).

SONUÇ

Fransa ve Almanya'dan gelen milliyetçilik akımı 19. yüzyılın başlarında Balkan Yarımadasında hızla yayıldı. Kısa süre içerisinde milliyetçilik vurgusu politik hale geldi. Milli birliklerini sağlama yönünde güçlü istek duymaları, Balkan devletlerini Osmanlıya karşı harekete geçirdi. Balkanlarda başlayan isyan hareketleri sonunda Sırbistan özerkliğini kazanmış, Yunanistan bağımsız, Romanya ise özerk bir prenslik olmuştu. 1876 yılına gelindiğinde Karadağlılar ve Sırpalar Balkan yarımadasının batısında büyük ulusal devletler kurmak amacıyla Osmanlı Devletine karşı savaş açtılar. Aynı yıl Bulgaristan da Osmanlı Devletine karşı isyan çıkmıştı. 1877 yılında Rusya, Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan Hıristiyanların haklarını korumak bahanesiyle Osmanlı Devletine savaş açtı. Dokuz ay süren savaş Osmanlı ordularının yenilgisiyle sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti için çok ağır hükümler taşıyan Ayestefanos Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmayla sınırları çok geniş ve özerk bir Bulgaristan prensliği kurulmuştu. Ayrıca bu antlaşmayla Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanmışlardı. Bu barışa en büyük tepki İngiltere ve Avusturya'dan gelmiş ve bu iki devletin Rusya'ya yaptığı baskılar sonucunda aynı yıl Berlin Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmayla Bulgaristan'ın sınırları daraltılırken, Bosna-Hersek Avusturya'nın işgaline bırakılmıştır. Ayastefanos Antlaşmasındaki Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlık hükümleri aynen korunuyordu. Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki parçalanma sürecinde önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

Bulgarlar Berlin Antlaşmasıyla hayal kırıklığına uğramışlardı. Bulgarlar Berlin Antlaşması karşısında duydukları hayal kırıklığı karşısında yalnız değillerdi, Yunanlılar, Karadağlılar ve Sırpıların Berlin Antlaşması'nı milli emelleri karşısında engel olarak gördüler. 1878'den sonra bütün Balkan devletleri Berlin kararlarını yıkmak amacıyla çabalamaya başladılar. Özellikle Makedonya bu mücadelenin alanı haline gelecektir.

Yeni padişah olan Sultan II. Abdülhamit, Ruslarla yapılan savaşta alınan yenilginin halkta yarattığı genel eziklik ve ümitsizlik ortamından yararlanarak, 1878 yılında, yalnızca anayasayı askıya alma ve meclisi dağıtma fırsatını bulmakla

kalmadı; aynı zamanda Tanzimat reformları ile zedelenmiş olan geleneksel padişah otoritesini de yeniden kurdu. Ancak, Abdülhamit'in gittikçe koyulaşan baskı yönetimi, devletin giderek parçalanması ve özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra gün geçtikçe daha da bozulan ekonomik ve mali durumun yarattığı sıkıntı, devleti gerçek bir tehdit altında bırakmaktaydı. Bu durumda Osmanlı aydınlar, ülkedeki mutlakiyetçi yönetime son vererek 1876 Anayasasını yeniden yürürlüğe sokmak, parçalanmayı ekonomik ve toplumsal gelişme ve ilerleme yoluyla engellemek gereğini duymuşlar ve bu yönde gizli dernekler kurmaya başlamışlardı. Kurulan dernekler içinde en önemli ve etkili olanı İttihat ve Terakki Cemiyeti idi. Cemiyet üyeleri 1905 yılından sonra özellikle Trakya'da bulunan orduların içinde hızla yayılmaya başladı.

Bu durum 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Avrupa-dışı dünyada ortaya çıkan uyanışın, isyanın çerçevesi içinde değerlendirilebilir. İttihat ve Terakki'nin ulusçu niteliği o dönemde açıkça ortaya konmamışsa da, faaliyetlerinin özü ve 1908'de iktidara ağırlığını koyduktan sonraki önlemleri, Batı-karşıtı ulusçu temelini, duraksamaya yer vermeyecek ölçüde göstermektedir. İttihatçılar arasında çok çeşitli bölüntüler olmasına rağmen, bir noktada hemen hemen tüm üyeler birleşmişlerdi. Öteki Asya hareketlerinin amaçlarıyla koşut olarak, devleti parçalanmaktan ve kapitülasyonlar adı altında Batının ekonomik ve mali denetiminden kurtarmaktı (Sander 2000:192).

1908 Haziranında İngiliz ve Rus İmparatorlarının Reval'de buluştukları ve Boğazlar, İstanbul ve Makedonya'nın geleceği konusunda görüşmeler yaptıkları haberinin yayılması, İttihatçıları harekete geçiren en önemli olay olmuştur. İttihatçılara göre, parçalanma tehlikesinin artması karşısında, Osmanlı Devleti'nin başında parlamenter, yani seçim yoluyla iktidara gelecek güçlü ve sağlam bir hükümetin bulunması son derece önem kazanmıştı. Çünkü, özellikle Balkanlar'dan, şikayetlerini ifade edebilecekleri temsilcilerin İstanbul'daki parlamentoya gelmeleri, reformlar yönünde Avrupa Devletlerinin baskısı azaltabilir, güçlü bir hükümet de bu baskılara karşı koyabilirdi. Bu düşüncelerle hareket eden Rumeli ordularının karşısında, II. Abdülhamit 23 Temmuz 1908'de anayasayı yürürlüğe koyarak, II. Meşrutiyet dönemini açmıştır.

İttihat ve Terakki hareketi, 19. yüzyıl boyunca artan azınlık faaliyetlerine, imparatorluktan ayrılma ve Avrupa devletlerinin gerek ekonomik ve gerek müdahale ve denetimine karşı, imparatorluk içindeki Türk unsurunun üstünlük sağlama mücadelesi olarak değerlendirilebilir. İttihat ve Terakki iktidara ağırlığını koyduktan sonra, İngiltere, Fransa, Rusya ve azınlıkların ekonomik ve siyasal üstünlüklerine karşı sosyal ve siyasal reformlar yoluyla devleti yeniden yapılandırmaya çalışmıştır.

Ancak dış politikada yapılan yanlışlar bu reformları sonuçsuz kalmasına neden olmuş ve devletin sınırlarının hızla küçülmesine engel olamamıştır. Trablusgarp savaşıyla, Trablusgarp'ı ve on iki adayı İtalya'ya bırakmıştır. Balkanlar'da izlenen yanlış politikalar ise Balkan devletleri arasında İttifak kurulmasıyla sonuçlanmış ve bu süreç Balkan savaşıyla sonuçlanmıştır. Balkan savaşları sonunda İstanbul'un Rumeli hinterlandı hariç Avrupa'daki tüm egemenlik alanlarını Balkan devletlerine terk etmiştir.

Balkan Harbi Dünya tarihi için olduğu kadar Türkiye tarihi açısından da bir dönüm noktasıdır; bir dönüşümü simgeler. Ulusal kimliğin doğuşu bağlamında Milli Mücadele 1919'da değil 1912'de başlamıştır. Tüm bu savaşları sürdürecektir ulusal kimlik Balkan Harbi ile birlikte gündeme gelmiştir. Balkan'ların yitirilişi yeni bir ulusal kimlik olarak Türk milliyetçiliğinin ön plana çıkarılmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın 1912'ye kadar uzlaşan "unsur"ları, 1912 sonrası çatışan "ulusal kimlik"lere dönüşmüş, ortak coğrafyayı gerektiren imparatorluktan ulus devlete geçiş bir tür "ulusal türdeşliği" gündeme getirmiştir. Balkan Harbi Osmanlı'nın Avrupalı kimliğinin tükenişi anlamına gelir. Bundan böyle tüm dikkatler Anadolu'ya döner Anadolu Türk milliyetçiliğinin omurgasını oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.MHM., No. 908/10

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HR. SYS., No. 135/41

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HR.SYSS, No. 141/48

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA, HR.SYS, No. 151/47

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA., HR. SYS., no. 202/35

Abdülhamit Hatıra Defteri, (1985), (Haz: İsmet Bozdağ), İstanbul: Pınar Yayınları

ADANIR, Fikret (1996) , **Makedonya Sorunu (Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

ADANIR, Fikret (2004), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun İle Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi:Makedonya Örneği" Mete Tuncay- Erik Jan Zürcher (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, İstanbul:İletişim Yayınları

AĞANOĞLU, H. Yıldırım (2001), **Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi :Göç** , İstanbul Kum Saati Yayınları

AHMAD, Feroz (1986), **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, İstanbul: Kaynak Yayınları

AHMET RIZA (2001), **Anılar**, İstanbul: Yeni Gün Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

AKŞİN, Sina (1987), **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul: Remzi Kitabevi

AKŞİN, Sina (1994), **Şeriatçı Bir Ayaklanma- 31 Mart Olayı**, İstanbul: İmge Yayınları

AKTAR, Yücel (1990), **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, İstanbul:İletişim Yayınları

ALKAN, Ahmet Turan (1999), "Ordu Siyaset İlişkisinin Tarihine Dair Bir Derkenar: 31 Mart Vakası ve Sonuçları", **Osmanlılar Ansiklopedisi**, Cilt 9, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s.420-428

ANDERSON, Matthew Smith (2000), **Doğu Sorunu 1774-1923**, (Çev: İdil Eser), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları

- ARMAOĞLU, Fahir(1999), **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu
- ATASE (1993), **Genelkurmay Başkanlığı Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi Osmanlı Devri (1912 - 1913) , Cilt III., II. Kısım Garp Ordusu Yunan Cephesi Harekatı** , Ankara: Genelkurmay Basımevi
- ATASE (1993), **Genelkurmay Başkanlığı Balkan Harbi (1912-1913) I. Cilt Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi** , Ankara: Genelkurmay Basımevi
- ATASE (1993), **Genelkurmay Başkanlığı Balkan Harbi (1912-1913) VII. Cilt Osmanlı Deniz Harekatı** , Ankara: Genelkurmay Basımevi
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1976), **Enver Paşa 1908-1914**, Cilt II. ,İstanbul:Remzi Kitapevi
- AYDIN, Mahir (1992), **Şarki Rumeli Vilayeti**, Ankara: Türk Tarih Kurumu
- AYDIN, Mustafa (2001), “Merkantalizm” BASKIN ORAN (Ed.), **Türk Dış Politikası 1918-1980**, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları
- BABACAN, Hasan (1999), **Mehmed Tâlat Paşa 1874-1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta:Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BALKAN, Fuat (1998), **İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan'ın Hatıraları**, (Haz:Metin Martı), İstanbul :Arma Yayınları
- BAYAR, Celal (1997), **Ben De Yazdım**, Cilt I., İstanbul:Sabah Kitapçılık San. Ve Ticaret A.Ş.
- BAYUR, Yusuf Hikmet (1991), **İnkılap Tarihi**, Cilt I-II, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları
- BIYIKLIOĞLU, Tefvik (1992), **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt I-II, Ankara : Türk Tarih Kurumu
- BİLGİN, Çelik (2004), **İttihatçılar ve Arnavutlar (II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu)**, İstanbul:Büke Yayınları

- BOZBORA, Nuray (1997), **Osmanlı Yönetiminde Arnavutlar ve Arnavut Uluşçuluğu**, İstanbul:Boyut Kitapları CASTELLAN, Georges (1995), **Balkanların Tarihi**, İstanbul:Milliyet Yayınları
- CEMAL PAŞA (1977), **Hatıralar**, (Haz:Behçet Cemal), İstanbul:Çağdaş Yayınları
- CEMALLEDDİN EFENDİ (1978), **Siyasi Hatıralarım**, (Sad: Ziyaeddin Engin), İstanbul:Tercüman Gazetesi Yayınları
- ÇELEBİ, Mevlüt (1999), “Osmanlıcılığı İhya Girişimi: Sultan Reşad’ın Rumeli Seyahati”, **Osmanlılar Ansiklopedisi**, Cilt 9, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s.527-531
- ÇİÇEK, Hikmet (2004), **Dr. Bahattin Şakir (İttihat ve Terakki’den Teşkilat-ı Mahsusa’ya Bir Türk Jakobeni)**, İstanbul:Kaynak Yayınları
- ÇETİNKAYA, Y.Doğan (2004), **1908 Osmanlı Boykotu**, İstanbul: İletişim Yayınları
- DURU, Kazım Nami (1957), **İttihat Ve Terakki Hatıralarım**, İstanbul : Sucuoğlu Matbaası
- DÜNDAR, Fuat (2002), **İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)**, İstanbul:İletişim Yayınları
- Enver Paşa’nın Anıları 1881- 1908** (1991), (Haz: Halil Erdoğan Cengiz), İstanbul:İletişim Yayınları
- EYİCİL, Ahmet (2002), “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 16, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s.228-224
- GEORGEVİTCH, Vladan (2005), **Türk Devrimi ve İstikbali**, (Çev: Hulki Demirel), İstanbul:İletişim Yayınları
- GLENNY, Misha (2001) , **Balkanlar,1804-1999:Milliyetçilik Savaş Ve Büyük Güçler**, (Çev:Mehmet Harmancı), İstanbul:Sabah Kitapları
- GÖLEN, Zafer (1998), “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bosna-Hersek’in İlhakına Tepkiler”, **Toplumsal Tarih**, Cilt 10, Sayı 60, s.9-16
- GÜNDAĞ, Niyazi (1987), **1913 Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- HAKOV, Cengiz (1999), “1913’DE İstanbul’da İmzalanan Bulgar-Türk Antlaşması ve Bulgaristan’da Türk-Müslüman Nüfusun Hakları”, **Osmanlılar Ansiklopedisi**, Cilt 9, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s.474-477

- HALAÇOĞLU, Ahmet (1995), **Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)**, Ankara:Türk Tarih Kurumu
- HALL, C.Richard (2003), **Balkan Savaşları 1912-1913**, (Çev: M.Tanju Akad), İstanbul: Homer Kitabevi
- HANİOĞLU, M. Şükrü (1989), **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük**, Cilt I., İstanbul:İletişim Yayınları
- HEINZELMANN, Tobias (2004), **Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914**, İstanbul:Kitap Yayınevi
- IACOVELLA, Angelo (1999), **Gönye ve Hilal-İttihat-Terakki ve Masonluk**, (Çev: Tülin Altınova), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1982), **Son Sadrazamlar**, Cilt III., İstanbul:Dergah Yayınları
- İPEK, Nedim (1999), **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- İPEK, Nedim (2002), "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 13, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s.15-24
- İRTEM, Süleyman Kani (1999), **Makedonya Meselesi**, (Yayına Hazırlayan:Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul: Temel Yayınları
- KABACALI, Alpay (1990), **Talat Paşa'nın Anıları**, İstanbul:İletişim Yayınları
- KANSU, Aykut (2001), **1908 Devrimi**, İstanbul: İletişim Yayınları
- KARABEKİR, Kazım (2000), **İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909**, İstanbul:Emre Yayınları
- KARPAT, Kemal H. (2004), **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, (Çev:Recep Boztemur), Ankara:İmge Kitapevi
- Kendi Mektuplarıyla Enver Paşa** (1989), (Haz: M. Şükrü Hanioglu), İstanbul: Der Yayınları
- KAYALI, Hasan (1998), **Jön Türkler ve Araplar**, (Çev:Türkan Yönev), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- KOCABAŞ, Süleyman (1986), **Avrupa Türkiye'sinin kaybı ve Balkanlarda Panislavizm**, İstanbul:Vatan Yayınları
- KOCABAŞ, Süleyman (2000), **Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913**, İstanbul:Vatan Yayınları

- KURAN, Ahmet Bedevi (1948), **İnkılap Tarihimiz ve İttihad ve Terakki**, İstanbul: Tan Matbaası
- KURAN, Ahmet Bedevi (2000), **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul: Kaynak Yayınları
- KURAT, Akdes Nimet (1990), **Türkiye ve Rusya**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- KUTAY, Cemal (1983), **Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları**, Cilt I-III., İstanbul: Kültür Matbaası
- MAFİE, A.L. (2003), **Osmanlının Son Yılları (1908-1923)**, (Çev: Damla Acar, Funda Soysal), İstanbul: Kitap Yayınevi
- MCCARTHY, Justin (1995), **Ölüm ve Sürgün**, (Çev: Bilge Umar), İstanbul: İnkılap Kitapevi
- OKYAR, Fethi (1980), **Üç Devirde Bir Adam**, İstanbul: Tercüman Yayınları
- ORTAYLI, İlber (1983), "Balkanlar'da Milliyetçilik", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt V., İstanbul: İletişim Yayınları, s.1026-1031
- ORTAYLI, İlber (2004), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: İletişim Yayınları
- ÖZTUNA, Yılmaz (1990), **Rumeli Kaybımız**, İstanbul: Ötüken Yayınları
- RAGIP, Mustafa (2004), **İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi**, İstanbul: Örgün Yayınevi
- RAMSAUR, E.E.(1982), **Jön Türkler ve 1908 İhtilali**, İstanbul: Sander Yayınları
- RESNELİ NİYZAZİ (1975), **Balkanlarda Bir Gerillacı**, (Çev: İhsan Ilgar), İstanbul: Çağdaş Yayınları
- SAATÇİ, Meltem Begüm (1998), "Makedonya'da İki Örgütün Kuruluşu Makedonya İç Devrim Örgütü ve Yüksek Makedonya Komitesi" **Toplumsal Tarih**, Cilt 10, Sayı 56, s.9-12
- SAATÇİ, Meltem Begüm (2002a), "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Makedonya Sorunu" Murat Hatipoğlu (Ed.), **Makedonya Sorunu Düünden Bugüne**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları
- SAATÇİ, Meltem Begüm (2002b), "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.108-117

- SAMİH, Nazif Tansu (2003), **İttihad ve Terakki İçinde Dönerler**, İstanbul:Yeni Zamanlar Yayınları
- SANDER, Oral (2000), **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, Cilt I, İstanbul:İmge Yayınları
- SAVAŞ, Mevhibe (2000), **II. Meşrutiyetin Balkanlar'daki Osmanlı İdaresine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- SPHUZA, Gazmend (1999), "Arnavutlar ve Jön Türk Devrimi", **Osmanlılar Ansiklopedisi**, Cilt 9, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s.465-473
- SULTAN ABDÜLHAMİT (1987), **Siyasi Hatıratım**, İstanbul:Dergah Yayınları
- SÜSHEİM, K. (1942), "Arnavutluk Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, VIII. Cüz., İstanbul:Maarif Matbaası
- ŞIVGIN, Hale (2002), "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Balkan İttifaklarının Önce Kiliseler ve Çeteler Arasında Başlaması", **Osmanlılar Ansiklopedisi**, Cilt 9, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s.478-483
- TANİN GAZETESİ , (29 Muharrem 1327- 21 Şubat 1909)
- TANİN GAZETESİ , (11 Safir-ül Ahir 1327- 5 Mart 1909)
- TANİN GAZETESİ, (1 Safir-ül Ahir 1327- 23 Şubat 1909)
- TANİN GAZETESİ, (28 Rebi- ül Evvel 1328- 9 Nisan 1910)
- TANİN GAZETESİ, (28 Rebi- ül Ahir 1328 – 30 Nisan 1910)
- TANİN GAZETESİ, (25 Cemadi-ül Ahir 1328- 2 Temmuz 1910)
- TANİN GAZETESİ (28 Rebi- ül Evvel 1329- 30 Mart 1911)
- TEMO, İbrahim (1987), **İttihad ve Terakki Cemiyetinin Teşekkülü ve Hidematı Vataniye ve İnkılabı Milliye Dair Hatıratım**, İstanbul:Arba Yayınları
- TODOROVA, Maria (2003), **Balkanları Tahayyül Etmek**, İstanbul: İletişim Yayınları
- TOKAY, Gül (1995) , **Makedonya Sorunu (1903-1908)**, İstanbul Alfa Yayınları
- TUNAYA, Tarık Zafer (1959), **Hürriyetin İlanı**, İstanbul: Baha Matbaası
- TUNAYA, Tarık Zafer (1989), **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt I-III., İstanbul:Hürriyet Vakfı Yayınları
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat (1987), **Görüp İştiklerim**, Ankara: Türk Tarih Kurumu

ULUBELEN, Erol (1982), **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul:Çağdaş Yayınları

UZER, Tahsin (1979), **Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, Ankara:Türk Tarih Kurumu

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2003), “1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar” , **Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Hatıratı**, İstanbul:Örgün Yayınevi, 7-100

ÜLMAN, Haluk (1983), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Dış Politika ve Doğu Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II., İstanbul:İletişim Yayınları, s.272-292

www.balkan.gen.tr

EKLER

EK-1: Avusturya'nın 1911 Yılındaki Arnavutluk İsyanına Para Yardımında Bulunduğuna Dair Belge*

* BOA, A. MKT. MHM., 608. 10

**EK-2: Karadağ' a Sığınan Arnavutların Osmanlı-Karadağ Sınırında
Yaptığı Olayları Gösteren Gazete***

* TANIN GAZETESİ (28 Rebi-ül Evvel 1328- 9 Nisan 1910)

EK-3: Hüseyin Cahit Yalçın'ın Boykotaj Münasebetiyle Tanin Gazetesinde Yazmış Olduğu Köşe Yazısını Gösteren Gazete*

* TANİN GAZETESİ, (25 Cemadi-ül Ahir 1328- 2 Temmuz 1910)

**EK-4: Bulgaristan'ın Meselesinin Kazandığı Son Durumu Gösteren
Gazete***

* TANİN GAZETESİ, (1 Safır-ül Ahir 1327- 23 Şubat 1909)

EK-5: 1910 Arnavutluk İsyannın Sebeplerini Gösteren Gazete*

* TANİN GAZETESİ, (28 Rebi- ül Evvel 1328- 9 Nisan 1910)

EK-6: Berlin Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı Devleti'nin Sınırlarını Gösteren Harita*

* [www. Balkan.gen.tr](http://www.Balkan.gen.tr)

EK-7: 1908 Tarihinde Osmanlı Sınırlarını Gösteren Harita*

* KAYALI, Hasan (1998), **Jön Türkler ve Araplar**, (Çev:Türkan Yönev), İstanbul:
Tarih Vakfı Yayınları

EK-8: RESİM 1: İttihat ve Terakki Yöneticilerinden Mehmet Talat Paşa*

* BABACAN, Hasan (1999), **Mehmed Tâlat Paşa 1874-1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta:Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

EK-9: RESİM 2: İttihat ve Terakki Yöneticilerinden Enver Paşa*

* [www.Balkan .gen.tr](http://www.Balkan.gen.tr)

EK-10: RESİM 3: Balkan Savaşlarına Gidecek Türk Askerlerinin Sultan Mehmed Reşad Tarafından Selamlanması *

* www.Balkan.gen.tr

EK-11: RESİM 4: Seferberlik İlanı*

* www.Balkan.gen.tr

EK-12: RESİM 5: Osmanlı Askeri Karadağ'da*

* www.Balkan.gen.tr

EK-13: RESİM 6: Osmanlı Askerleri Lüleburgaz'da*

* www.Balkan.gen.tr

EK-14: RESİM 7: 1912 Sultanahmet Mitingi*

* www.Balkan.gen.tr

